

๙๗๑, ๙๒
๗ ๔๔๖ ๗
๙ ๙

เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา การใช้เหตุผล
เชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดย
การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับการสอนตามคู่มือครู

๒๓ ส.ค. ๒๕๓๙

ปริญญานิพนธ์
ของ
ปราณี สมสกุล

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการมัธยมศึกษา

ตุลาคม ๒๕๓๘

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

197012

เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา การใช้เหตุผล
เชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดย
การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับการสอนตามคู่มือครู

บทคัดย่อ
ของ
ปราณี สมสกุล

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการมัธยมศึกษา
ตุลาคม 2538

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือครู

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนท่ามะกาวิทยาكم อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2538 จำนวน 80 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 40 คน กลุ่มควบคุม 40 คน กลุ่มทดลองเรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กลุ่มควบคุมเรียนด้วยการสอนตามคู่มือใช้เวลาในการทดลองกลุ่มละ 16 คาบ คาบละ 50 นาทีเท่ากัน ในเนื้อหาเดียวกัน ดำเนินการวิจัยโดยใช้แบบแผนการวิจัยแบบสุ่มกลุ่ม สุ่มก่อน - สุ่มหลัง (Randomized Control Group Pretest-Posttest Design)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาพระพุทธศาสนา (ค่าความเชื่อมั่น .84) และแบบสอบถามวัดการตัดสินใจ (ค่าความเชื่อมั่น .82) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ t-test

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของกลุ่มทดลอง กับกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังการทดลอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

A COMPARISON OF MATHAYOM SUKSA IV STUDENTS' LEARNING ACHIEVEMENT
IN BUDDHISMAND MORAL REASONING IN DECISION - MAKING
THROUGH THE YONISOMANASIKAN METHOD AND
THE TEACHER'S MANUAL

AN ABSTRACT

BY

PRANEE SOMSAKUL

Presented in partial fulfillment of the requirements for the
Master of Education degree in Secondary Education
at Srinakharinwirot University

October 1995

The purpose of this study was to compare Mathayom Suksa IV students' Learning achievement in Buddhism and Moral Reasoning in Decision-Making through the Yonisomanasikan Method and the Method in the Teacher's Manual.

During the first semester of 1995 academic year, the Sample group was 80 Mathayom Suksa IV students in Thamavittayakom School, Amphur Thamaka, Kanchanaburi Province, were randomized into two groups; the experimental group and control group. The experimental group was taught through the Yonisomanasikan Method while the control group was taught through the Teacher's Manual Method. Each group was taught with the same contents for sixteen 50 minutes' periods. The randomized control group pretest-posttest design was used in the study.

The learning achievement test (reliability = .84) and the Moral Reasoning in Decision-Making ability test (reliability = .82) were used in this study. The t-test was used for data analysis.

The finding revealed that the learning achievement between the experimental and control groups were significantly different at .01 level. The Moral Reasoning in Decision-Making ability between the experimental and control groups were significantly different at .05 level and the Moral Reasoning in Decision-Making ability pretest-posttest in the experimental group was significantly different at .01 Level.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	6
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	6
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	8
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	14
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนา	14
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ	42
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและการใช้เหตุผลเชิง จริยธรรม	63
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมใน การตัดสินใจ	80
เอกสารการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ..	93
สมมติฐานในการศึกษาค้นคว้า	99
3 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	100
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	100
เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือ	101
วิธีดำเนินการทดลอง	108
การวิเคราะห์ข้อมูล	109
สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	110

4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	118
	สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	118
	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	118
5	สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	123
	ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	123
	สมมติฐานในการศึกษาค้นคว้า	123
	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	124
	สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	126
	อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า	127
	ข้อเสนอแนะทั่วไป	134
	ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ทำวิจัยต่อไป	135
	บรรณานุกรม	136
	ภาคผนวก	159
	ประวัติย่อผู้วิจัย	260

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

1	แสดงเหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ชั้น แบ่งเป็น 3 ระดับในทฤษฎีพัฒนาการทาง จริยธรรมของโคลเบอร์ก	69
2	แบบแผนการวิจัย	108
3	เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบ โยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา	119
4	เปรียบเทียบความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของ นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วย คู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา	120
5	เปรียบเทียบความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจก่อน และหลังการทดลองของนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ ..	121
6	ค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียน วิชาพระพุทธศาสนา	184
7	ค่าอำนาจจำแนก (t) เป็นรายชื่อของแบบสอบถามวัดการตัดสินใจ	186

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แสดงการพัฒนาปัญญาทางพุทธศาสนา	23
2 แสดงการพัฒนาทางสติปัญญาของมนุษย์ตามวิธีการของเพียเจต์	25
3 แสดงการเกิดศรัทธาของนักเรียน	54
4 แสดงกระบวนการสร้างโยนิโสมนสิการจากกัลยาณมิตร	56
5 แสดงความสอดคล้องของระบบการสอนตามแนวพุทธ	59
6 แสดงการจัดระบบการสอนที่ใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ	60
7 แสดงความสัมพันธ์ของศรัทธากับโยนิโสมนสิการ	61
8 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกกับการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ ..	62
9 แสดงกลยุทธ์การตัดสินใจโดยการวางแผนอย่างเป็นระบบ	90

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

สภาพสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้การดำเนินชีวิตของคนในสังคมอยู่ในระบบที่มีการแข่งขันกันสูง ค่านิยมและคุณธรรมของคนในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยยกย่องคนที่มีคุณธรรมในจิตใจ ไปยกย่องคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี สมาชิกในสังคมมีการเห็นแก่ตัว แ่่งแย่งชิงดี เอาไร้ดเอาเปรียบกัน ต่างฝ่ายต่างมุ่งประโยชน์ ส่วนตนต่างคนต่างอยู่แบบตัวใครตัวมัน ขาดความเห็นอกเห็นใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ทุกคนต้องทำงานแข่งกับเวลาหาเงินให้พอกับค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตตามค่านิยม เวลาที่จะอบรมบุตรธิดามีน้อย เด็กต้องมีชีวิตอยู่ในระบบการแข่งขันตั้งแต่เริ่มเข้าเรียนระดับอนุบาล จนจบมหาวิทยาลัยออกไปประกอบอาชีพ ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีสภาพยั่วยุให้กระทำความผิดได้มาก เช่น ด้านการค้ามีการโฆษณาชวนให้หลงเชื่อ มีแหล่งเร่รุ่มยั่วยบายมุขทำให้คนมั่วสุมมากมาย นอกจากนี้สื่อมวลชนทางโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ทำการเสนอข่าวการประกอบอาชญากรรมโดยไม่มีการวิเคราะห์ จึงทำให้คนรู้เทคนิคใหม่ ๆ ในการประกอบอาชญากรรม นอกจากนี้เยาวชนถูกกำหนดเป็นเป้าหมายใหญ่ของธุรกิจการค้า การโฆษณาและบันเทิง จึงถูกชักจูงให้มีพฤติกรรมไปในทางที่ไม่ถูกต้องมีการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ก่อให้เกิดปัญหาสังคมด้านขาดความรับผิดชอบ ไม่มีระเบียบวินัย มั่วสุมติดยาเสพติด ลักขมย ยกพวกตีกัน การกระทำเช่นนี้เยาวชนเองก็รู้ว่าเป็นสิ่งที่ผิด จะต้องถูกลงโทษ แต่ก็ยังกระทำเพราะมีความสับสนในค่านิยมและการปฏิบัติตนของสมาชิกในสังคม เมื่อมีปัญหาความขัดแย้งของคุณธรรมและค่านิยมที่จะต้องตัดสินใจเลือกกระทำระหว่างความถูกต้องกับความพอใจของตน เยาวชนส่วนใหญ่จะเลือกทำตามความพอใจของตน โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของบุคคลอื่นและส่วนรวม (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2527 : 23 – 31) ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก เพราะประเทศชาติจะเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ประชากรจะต้องมีทั้งคุณภาพ และคุณธรรมจริยธรรม

การพัฒนาคุณภาพให้แก่ประชากร ทั้งด้านประสิทธิภาพในการทำงาน และการปลูกฝังลักษณะการเป็นพลเมืองดีมีคุณธรรม สามารถตัดสินใจเลือกปฏิบัติต่อสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนเป็นงานสำคัญของการให้การศึกษา จากการศึกษาของนักพฤติกรรมศาสตร์พบว่าบุคคลที่มีพฤติกรรมละเว้นการทาสวนั้น จะต้องมีความรู้ด้านกฎเกณฑ์ กติกา ค่านิยมของสังคมของตน ซึ่งหมายถึง มีความรู้เชิงจริยธรรมว่าการกระทำสิ่งใดดี ควรทำ สิ่งใดไม่ดี ควรละเว้น มีทัศนคติหรือความรู้สึกเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่า ชอบไม่ชอบลักษณะนั้น ๆ เพียงใด มีเหตุผลเชิงจริยธรรม เป็นเหตุผลของบุคคลที่ใช้ในการตัดสินใจเลือกที่จะประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนที่สังคมให้ความสำคัญมาก มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นพฤติกรรมที่บุคคลลงมือกระทำโดยแสดงออกในด้านที่สังคมชอบหรือดเว้น การปลูกฝังจริยธรรมให้เยาวชนควรทำตั้งแต่วัยเด็ก เนื่องจากเป็นวัยที่พร้อมจะรับรู้และปฏิบัติตามได้ง่าย การปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนในระดับอายุตั้งแต่ 13 ปีขึ้นไปควรส่งเสริมให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล สามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้องมีหลักการพิจารณา ด้วยควรให้ประสบการณ์ลักษณะที่ขัดแย้งเพื่อให้เด็กมีโอกาสดัดตัดสินใจ โดยใช้หลักจริยธรรมในการเลือกประพฤติปฏิบัติในสถานการณ์นั้น เรียกว่าการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม (Kohlberg. 1970 : 158 - 163) การพัฒนาระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมมีหลายวิธี ได้แก่ การอบรมทางพุทธศาสนา การให้ความรู้ขั้นสูง การเลียนแบบจากตัวแบบ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2524 : 63) การอบรมความรู้ทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับเหตุผลในการที่ละเว้นชั่ว ช่วยพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้ ลักษณะทางพุทธศาสนากับทฤษฎีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก มีความสอดคล้องกัน คือผู้มีจริยธรรมในระดับก่อนเกณฑ์ เปรียบได้กับบุคคลประเภทบัวได้น้ำ เป็นบุคคลที่มีจิตใจเยี่ยงสัตว์มักเป็นผู้เห็นแก่ตัว เอาแต่ใจ เป็นบุคคลที่ควรได้รับการพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น ผู้มีจริยธรรมระดับตามเกณฑ์ เปรียบได้กับบุคคลประเภทบัวปริ่มน้ำ เป็นบุคคลที่มีจิตใจเป็นมนุษย์ รู้จักระมัดระวังตนให้อยู่ในกรอบและระเบียบข้อบังคับที่สังคมกำหนดขึ้น ผู้มีจริยธรรมระดับเหนือเกณฑ์เปรียบได้กับบุคคลประเภทบัวเหนือน้ำ เป็นคนที่มีจิตใจเป็นเทวดาสามารถพัฒนาตนเองเป็นผู้มีจริยธรรมระดับสูงได้ การฝึกนักเรียนทางพุทธศาสนาจะต้องให้นักเรียนสามารถคิดเป็น คิดถูกวิธี

มีหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจ รู้จักคิดพิจารณาตนเองตามหลักสัพพริยธรรมโดยใช้ชีวิตแบบ
 โยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นวิธีคิดที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำไว้เป็นเครื่องสร้างนิสัยใหม่ทำให้เกิดจิตใจ
 เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาปัญญา สกัดหรือบรรเทาต้นเหตุสร้างเสริมจริยธรรม มุ่งเตรียมพื้นฐานพัฒนา
 ตนเองในด้านคุณธรรมให้เป็นผู้พร้อมสำหรับปฏิบัติขั้นสูงต่อไป (พระราชวรานี. 2529 : 621
 675) นอกจากนี้ที่กล่าวมานี้ หลักธรรมของพุทธศาสนายังสอนให้คนรู้จักการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง
 มีแนวทางปฏิบัติที่ดีงาม ซึ่งเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย
 เพราะหลักธรรมของพุทธศาสนาสอนวิธีปฏิบัติตนในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมทั้งด้านส่วนบุคคล สังคม
 และเศรษฐกิจ ในส่วนบุคคล หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเน้นให้บุคคลเป็นผู้มีเหตุผล มีอิสระ
 ในการคิด ใช้ปัญญาในการไตร่ตรอง คิดหาทางป้องกันปัญหาต่าง ๆ สามารถตัดสินใจเลือก
 แนวทางปฏิบัติได้เหมาะสมและยอมรับว่าความสำเร็จหรือความล้มเหลวของแต่ละบุคคลเกิดจาก
 การประพฤติปฏิบัติของตน ด้านเศรษฐกิจ พุทธศาสนาเน้นให้มีความขยันหมั่นเพียรในการ
 ทำงานการประกอบอาชีพสุจริต รู้จักอดออมประหยัด ดำเนินชีวิตตามควรแก่ฐานะ ไม่แสวงหา
 ผลประโยชน์โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น ด้านสังคม คำสอนของพุทธศาสนาเน้น
 เรื่องความสามัคคี การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน การเรียนวิชาพระพุทธศาสนา
 จึงเป็นการวิเคราะห์พฤติกรรม ความถูกต้องที่ควรประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม เพื่อให้สมาชิก
 ในสังคมตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติตนโดยมีหลักศีลธรรม หลักคุณดีเป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าของ
 การปฏิบัติ คุณสมบัติดังกล่าวเป็นสิ่งที่พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ต้องการให้เกิดขึ้น
 ในตัวประชากรทุกคนในชาติ ดังนั้น หากสถาบันการศึกษาสามารถพัฒนาเยาวชนให้เข้าใจหลัก
 ธรรมของพุทธศาสนา มีความศรัทธาพร้อมที่จะปฏิบัติอย่างจริงจัง สังคมที่มีแต่ความสงบสุขย่อม
 เกิดขึ้นได้

จากสภาพของสังคมไทยที่กำลังเป็นปัญหา และจากหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่มีวิธี
 ปฏิบัติสอดคล้องกับคุณลักษณะของพลเมืองที่พึงประสงค์ กระทรวงศึกษาธิการ จึงบรรจุวิชา
 พระพุทธศาสนาไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน และกำหนดให้อยู่ในหมวดวิชาเลือกเสรี แต่มี

ข้อบังคับว่านักเรียนที่นับถือพุทธศาสนาทุกคนต้องเลือกเรียนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีทักษะในการคิดและปฏิบัติตนอย่าง ถูกต้องตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา สามารถนำหลักธรรมมาพัฒนาตนและสังคมได้ แต่จากการ ติดตามประเมินผลโรงเรียนร่วมพัฒนาที่ใช้หลักสูตรฉบับปรับปรุง 2533 ของกรมวิชาการ พบว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่ผ่านมา ยังประสบปัญหาไม่สามารถพัฒนาผู้เรียน ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ เพราะการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไม่ได้รับการเอาใจใส่ เท่าที่ควรจากผู้บริหาร ครูผู้สอนและผู้เรียน ครูส่วนใหญ่สอนเนื้อหาตามหนังสือแบบเรียน ใช้วิธีสอน แบบบรรยายเน้นให้ผู้เรียนรู้และจำ ทำการสอนพระพุทธศาสนาเหมือนเป็นศาสตร์อย่างหนึ่งที่ต้องมี ระเบียบกฎเกณฑ์ ครูทำหน้าที่เพียงผู้ให้ข่าวสารที่เกี่ยวกับพุทธประวัติ ขาดเทคนิคและวิธีการสอน ที่เร้าใจให้มีการใช้ทักษะกระบวนการน้อย ผู้เรียนคิดว่าวิชาพระพุทธศาสนาไปใช้สอบเข้าเรียนต่อ ไม่ได้ได้มีการนำผลการเรียนรู้ไปใช้ปฏิบัติอย่างแท้จริง ครูและผู้เรียนทำด้วยความจำใจ ไม่เห็น คุณค่าในการปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา ส่งผลให้พฤติกรรมของผู้เรียนไม่เปลี่ยนแปลงเยาวชน ที่เป็นผลผลิตของการสอนไม่สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดควรทำ ไม่ควรทำ ยังมีพฤติกรรมที่ก่อให้เกิด ปัญหาสร้างความเดือดร้อนแก่สังคม (พระธรรมปิฎก. 2536 : 1 – 20) ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2527 : 11 – 17) กล่าวว่า ปัจจุบันการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนยังไม่ได้ผล ไม่เกิดพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในตัวผู้เรียน เพราะการปลูกฝังจริยธรรมใช้วิธีให้ความรู้และ ทักษะเชิงจริยธรรม แต่ขาดสิ่งสำคัญที่สังคมเน้นมากคือ การฝึกให้เด็กใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ในการตัดสินใจเลือกปฏิบัติ และการสอนให้เด็กรู้จักคิดว่าคุณธรรมต่าง ๆ มีคุณค่าต่อผู้ประพฤติ เป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างไร แม้จะมีการพูดถึงการสอนให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็นกันมานานแล้ว แต่ภาคปฏิบัติยังไม่มีการสอนวิธีการคิดให้เด็กนำไปใช้เมื่อเผชิญสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจ

การเรียนการสอนที่ควรนำมาใช้แก้ปัญหาการเรียนการสอน วิชาพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้น เพื่อปรับปรุงการสอนของครูและแก้ไขการเรียนของนักเรียนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับ จุดประสงค์ของหลักสูตรฉบับปรับปรุง และวัฒนธรรมไทยที่ต้องการให้นักเรียนคิดเป็นทำเป็น

คือครูต้องสอนวิธีคิดให้นักเรียนคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระบบ มีเหตุผล โดยวิธีการสอน คิดแบบโยนิโสมนสิการ เพราะการสอนวิธีนี้เป็นการสอนที่ประยุกต์มาจากการคิดตามหลัก พุทธธรรม ที่มุ่งเน้นการพัฒนาตน พัฒนาจิตใจและพัฒนาปัญญา

การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นวิธีการสอนที่มีลักษณะบูรณาการหลักจิตวิทยา การเรียนรู้ หลักการแนะแนว และหลักการรวบรวมข้อมูล เพื่อเป็นพื้นฐานในการคิดและตัดสินใจ โดยเริ่มจากหลักการที่ว่ามนุษย์ทุกคนจะทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถ้ามีความศรัทธา เชื่อมั่น ในตนเอง มีสติปัญญา และมีความศรัทธาเชื่อมั่นต่อเหตุผล สาระความรู้ว่าถูกต้องมีคุณค่า ความศรัทธาเชื่อมั่นนี้จะ เป็นองค์ประกอบแห่งฉันทะ ทำให้มีความบากบั่นพากเพียรคิดและทดลอง ปฏิบัติจนประจักษ์ด้วยตนเอง เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการพัฒนาตน พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา โดยมีครูเป็นบุคคลสำคัญที่จะคอยจัดสภาพแวดล้อมเป็นกัลยาณมิตรที่จะสร้างแรง จูงใจให้เกิดศรัทธาเชื่อมั่นต้องการเรียนรู้ เมื่อเกิดความเชื่อมั่นต้องการเรียนรู้แล้วจะทำให้เกิด ความคิดแบบคาย คิดอย่างมีระเบียบ มีลำดับขั้นตอน มีเหตุผลนำไปสู่การปฏิบัติจริง การสอนคิด แบบโยนิโสมนสิการ เน้นให้ผู้เรียนรู้จักคิด คิดเป็น โดยมีครูเป็นผู้ชี้แนะแนวทาง เพราะการคิด เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เป็นตัวชี้นำ และควบคุมการปฏิบัติได้เป็น อย่างดี (พระเทพเวที. 2533 : 4 – 6) นอกจากนี้ การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ ยังมีลักษณะเด่นคือ เราใจให้นักเรียนกระตือรือร้นที่จะเรียนอยากปฏิบัติ นำไปสู่การมีทัศนคติที่ดี ต่อพุทธศาสนาและเน้นการปฏิบัติจริง (สุนน อมรวิวัฒน์. 2526 : 116 – 119)

จากลักษณะการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาว่า นักเรียนที่ เรียนวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตาม คู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการใช้เหตุผล เชิงจริยธรรมในการตัดสินใจแตกต่างกันหรือไม่

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
2. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
3. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ ก่อนและหลังเรียน

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ผลของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นแนวทางให้ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาและผู้ที่เกี่ยวข้องนำมาปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพต่อไป

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2538 จำนวน 6 ห้องเรียน นักเรียนทั้งหมด จำนวน 240 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2538 จำนวน 80 คน ดำเนินการสุ่มตัวอย่างโดยวิธีการจับฉลากจาก 6 ห้องเรียน ให้เหลือ 2 ห้องเรียน นักกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาละกันแล้วจับฉลากเพื่อกำหนดเป็น กลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง

2.1 กลุ่มทดลอง จำนวน 40 คน ได้รับการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ

2.2 กลุ่มควบคุม จำนวน 40 คน ได้รับการสอนตามคู่มือการสอน ของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

3. ระยะเวลาในการทดลอง

ทดลองวิธีสอนกลุ่มละ 16 คาบ คาบละ 50 นาที ทั้ง 2 กลุ่ม ทำการทดลอง 2 คาบ/สัปดาห์

4. เนื้อหาที่ใช้ในการทดลอง คือ พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคมเรื่องอริยวัฑฒิ 5 สาราณียธรรม 6 มงคลชีวิตในหัวข้อ การมีระเบียบวินัยดี ความชำนาญในวิชาชีพ การทำงานไม่คั่งค้างสับสน การกล่าววาจาดี

5. ตัวแปรที่ศึกษามีดังนี้

5.1 ตัวแปรอิสระได้แก่ การสอน 2 แบบคือ

5.1.1 การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ

5.1.2 การสอนตามคู่มือการสอน ของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

5.2 ตัวแปรตามได้แก่

5.2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

5.2.2 การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ หมายถึง ระบบการคิดที่ใช้สติปัญญาจัดจำแนกแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงตามสภาวะ (ตามธรรมชาติ) และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย (เหตุต้น เหตุแวดล้อม) เป็นการคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระบบต่อเนื่องตามลำดับขั้นตอนไม่สับสน ในการคิดแต่ละครั้งต้องกำหนดเป้าหมายไว้อย่างชัดเจนว่าต้องการคิดเพื่ออะไร

จากคำเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญทั้งชาวาสและพระสงฆ์ รวมถึงความสอดคล้องกับเนื้อหาและความสามารถของผู้เรียน ผู้วิจัยได้นำวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการขั้นพื้นฐานที่ผู้เรียนสามารถฝึกหัดได้ 5 วิธี มาประยุกต์ใช้ในครั้งนี้ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนการคิดดังต่อไปนี้

1.1 วิธีคิดแบบอริยสัจ หมายถึง วิธีคิดที่มุ่งกำหนดรู้ปัญหาและทำความเข้าใจกับปัญหาจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทุกแง่ทุกมุม จากนั้นดึงปัญหาออกมาให้ชัดเจน เพื่อจะได้หาวิธีปฏิบัติต่อสถานการณ์ในการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นต่อไป

1.2 วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย หมายถึง วิธีคิดที่พิจารณาเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นผลของการกระทำต่าง ๆ สืบค้นไปถึงสาเหตุและส่วนประกอบที่สำคัญที่ทำให้เกิดผลเช่นนั้น ในการวิจัยครั้งนี้หาความสัมพันธ์ระหว่างผลที่เกิดขึ้นเพื่อเชื่อมโยงไปสู่สาเหตุของเรื่องนั้น ๆ

1.3 วิธีแยกแยะองค์ประกอบ หมายถึง ความสามารถในการคิดแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ที่พบออกเป็นส่วนย่อย ๆ ตามความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับมา ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งแยกแยะว่าการกระทำใดเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมกับปัญหาและสาเหตุหรือไม่ อย่างไร โดยยึดตามหลักของคณัตติ (สัปปุริสธรรม) และการปฏิบัติของคนในสังคมเป็นบรรทัดฐาน

1.4 วิธีคิดแบบคุณโทษ ทางออก หมายถึง วิธีคิดที่ใช้เป็นหลักในการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงทุกแง่ทุกมุม คือ มองทั้งส่วนดี (เป็นคุณ) และส่วนที่บกพร่อง (เป็นโทษ) เมื่อเห็นทั้งสองด้านแล้วมองหาแนวทางปฏิบัติต่อจุดบกพร่องที่พบเห็น เพื่อหาทางเลือกและตัดสินใจนำไปปฏิบัติในชีวิตจริง

1.5 วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม หมายถึง การคิดพิจารณาโดยใช้ปัญญา เป็นเครื่องวัดประเมินค่าของสิ่งนั้น ๆ โดยมุ่งเน้นคุณค่าแท้ คือ ประโยชน์หรือคุณค่าที่ตอบสนองความต้องการของชีวิตโดยตรงมากกว่าคุณค่าเทียมที่ใช้ตัดสินหาเป็นเครื่องวัด ซึ่งทำให้เกิดความทะเยอทะยานแก่งแย่งริษยากัน

2. การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ หมายถึง วิธีการสอนที่ประยุกต์จากวิธีคิดตามหลักพุทธธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ เพื่อให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และปฏิบัติต่อสถานการณ์ได้ถูกต้องโดยครูทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ และสร้างศรัทธาให้เกิดในตัวนักเรียน โดยการสร้างบรรยากาศแรงจูงใจที่ทำให้อยากเรียน ครูมีบุคลิกภาพที่เหมาะสม จากนั้นครูเสนอสถานการณ์เพื่อให้ให้นักเรียนฝึกคิดแบบมีเหตุผล โดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการในระดับพื้นฐาน คือคิดแบบอริยสัจ แบบสืบสาวเหตุปัจจัย แบบแยกแยะองค์ประกอบ แบบคุณโทษทางออก แบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม โดยมีกัลยาณมิตรที่อาศัยศรัทธาเป็นตัวชักนำเป็นผู้ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง เพื่อให้ผู้เรียนได้คิดถึงเหตุผล ข้อดี ข้อบกพร่อง และหาแนวทางป้องกันได้อย่างถูกต้องต่อไป

การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการมีขั้นตอนการสอนดังนี้

ขั้นเตรียม

1. การฝึกพฤติกรรมการคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยผู้วิจัยใช้เวลา 5 คาบ คาบละ 30 นาที ในคาบอิสระ โดยการฝึกตามลำดับดังนี้

1.1 สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ได้แก่ การที่ครูจำชื่อนักเรียนได้ทุกคน การยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนในกรณีต่าง ๆ ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในปัญหาที่เกิดขึ้น

1.2 การฝึกเจริญอานาปานสติ ในขั้นนี้ผู้วิจัยอธิบายถึงความหมายของสมาธิ และขั้นตอนในการฝึกโดยใช้สไลด์ประกอบการบรรยาย

1.3 ฝึกวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ผู้วิจัยฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 5 วิธี ที่ใช้ในการทดลองแก่นักเรียน โดยใช้สถานการณ์ที่เป็นปัญหา ซึ่งสถานการณ์ที่ฝึกคิดนี้ไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย ถ้าผู้เรียนเกิดปัญหาขึ้นในระหว่างนี้ ผู้วิจัยจะคอยช่วยเหลือชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง

2. ครูแบ่งนักเรียนออกเป็น 6 กลุ่ม กลุ่มละ 6 - 7 คน นักเรียนแต่ละกลุ่มเลือกประธาน เลขานุการ ผู้รายงาน ผู้วิจัยอธิบายถึงหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มให้นักเรียนฟังและปฏิบัติตาม เมื่อเปลี่ยนบทเรียนใหม่จะมีการเปลี่ยนแปลงสมาชิกในกลุ่มทุกครั้ง

3. ครูจัดสภาพแวดล้อมและสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนให้สอดคล้องกับบทเรียน เพื่อเร้าให้นักเรียนสนใจและเกิดความกระตือรือร้นที่จะเรียน โดยให้นักเรียนที่ได้รับมอบหมายจัดทำป้ายนิเทศให้ตรงกับเนื้อหาของบทเรียน กลุ่มละ 1 เรื่องตามลำดับ

ขั้นตอนการสอน

1. ขั้นนำ

1.1 ก่อนสอนให้นักเรียนนั่งสมาธิ 3 นาที เพื่อเตรียมความพร้อมในด้านจิตใจ ให้นักเรียนมีจิตใจสงบพร้อมที่จะเรียน

1.2 ครูสร้างบรรยากาศความสัมพันธ์ที่ดี ระหว่างครูกับนักเรียน โดยนำภาพ ภาพ วีดิโอ ที่เกี่ยวข้องกับบทเรียน มาสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักเรียน

2. ขั้นมอบหมายงาน

เลขานุการกลุ่ม รับบัตรคำสั่ง บัตรบันทึกรายการ และเอกสารประกอบการเรียน เพื่อใช้ในการศึกษา

3. ขั้นสอน

3.1 ครูเสนอสถานการณ์ปัญหาโดยใช้ กรณีตัวอย่าง สไลด์ วีดิโอ ให้นักเรียนศึกษาโดยสถานการณ์นั้นต้องมีทั้งตัวแบบที่ดีและไม่ดี

3.2 นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษารวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้และหลักการ

3.3 นักเรียนแต่ละกลุ่มใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ตามลำดับดังนี้

3.3.1 จากสถานการณ์ที่นักเรียนได้ศึกษา นักเรียนใช้วิธีคิดแบบอริยสัจ ในการกำหนดปัญหาของเรื่อง และใช้วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยหาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา โดยพิจารณาตามหลักอภิปัจจยตา (สิ่งต่าง ๆ มีความสัมพันธ์สืบทอดกันมา) ใช้ความ

สัมพันธ์ระหว่างผลที่เกิดขึ้นเชื่อมโยงไปสู่สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา สมาชิกในกลุ่มเสนอแนวคิดของตนเองและร่วมกันอภิปรายเพื่อหาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 1

3.3.2 นักเรียนนำเสนอเหตุของปัญหามาแยกแยะหาสาเหตุและส่วนประกอบที่ทำให้เกิดปัญหา ตามหลักที่ว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น เกิดจากส่วนย่อย ๆ มาประมวลกัน โดยใช้วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ เพื่อหาแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมต่อปัญหาและสาเหตุสมาชิกในกลุ่มเสนอแนวคิดของตนเองและร่วมกันอภิปราย เพื่อหาแนวทางปฏิบัติของกลุ่ม บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 2

3.3.3 นักเรียนนำเสนอแนวทางปฏิบัติแต่ละทางมาพิจารณาส่วนดี (เป็นคุณ) ส่วนบกพร่อง (เป็นโทษ) โดยใช้วิธีคิดแบบคุณโทษ ทางออก พิจารณาตามหลักที่ว่าทุก ๆ สิ่งย่อมมีทั้งส่วนดี ส่วนบกพร่อง โดยใช้หลักศีลธรรม หลักธรรมของคนดี และกฎหมายเป็นเกณฑ์ สมาชิกในกลุ่มเสนอแนวคิดของตนเองและร่วมกันอภิปรายเพื่อหาข้อดี ข้อบกพร่องของแนวทางปฏิบัติแต่ละทาง บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 3

3.3.4 นักเรียนนำเสนอแนวทางปฏิบัติและผลดีผลเสียของแนวทางปฏิบัติแต่ละทางมาพิจารณา โดยใช้วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม เพื่อเปรียบเทียบหาแนวทางปฏิบัติที่ตรงต่อความต้องการของชีวิตอย่างแท้จริง สมาชิกของกลุ่มเสนอแนวคิดของตนเองและร่วมกันอภิปรายและตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่กลุ่มคิดว่าเหมาะสมที่สุด บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 4

3.4 ขึ้นเสนอผลการอภิปราย โดยตัวแทนของแต่ละกลุ่มเสนอทางเลือกและแนวทางปฏิบัติของกลุ่มต่อเพื่อนร่วมชั้น ครูจะร่วมสรุปเสนอแนะทางเลือกและแนวทางปฏิบัติให้ชัดเจนขึ้น

4. ขั้นสรุป

4.1 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปข้อคิดและสาระสำคัญของบทเรียน โดยครูเพิ่มเติมส่วนที่บกพร่องให้สมบูรณ์มากขึ้น

4.2 ครูวัดและประเมินผล โดยพิจารณาจากคำตอบของนักเรียนจากบัตรบันทึกรายการตอนที่ 5

3. การสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนตามแนวที่คณะกรรมการประชุมปฏิบัติการสอนหลักสูตร พระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่ประกาศเพิ่มเติมตามคำสั่งของกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จัดทำขึ้นโดยกำหนดขั้นตอนการสอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นสร้างความสนใจ เป็นการทำให้ผู้เรียนเกิดความพร้อมความ ตั้งใจจดจ่อที่จะเรียน ด้วยการสนทนา ชักถาม หรือใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ

ขั้นที่ 2 ขั้นแจ้งจุดประสงค์ เป็นการทำให้ผู้เรียนทราบเป้าหมายของการเรียน การสอนว่า ผู้เรียนจะเรียนเรื่องอะไร เมื่อเรียนไปแล้วจะสามารถนำไปทำอะไรได้บ้าง

ขั้นที่ 3 ขั้นทบทวนความรู้เดิม เป็นขั้นที่ครูอาจใช้วิธีการสนทนา หรือชักถาม เกี่ยวกับประสบการณ์พื้นฐานของผู้เรียน ที่เคยเรียนไปแล้วว่ามีมากน้อยเพียงใด เพื่อให้เข้าใจ ก่อนที่จะเริ่มสอนขั้นต่อไป

ขั้นที่ 4 ขั้นเสนอทบทวนเนื้อหาใหม่ เป็นขั้นที่เริ่มกิจกรรมของบทเรียนใหม่ โดยใช้ วิธีการต่าง ๆ ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ประกอบการสอน

ขั้นที่ 5 ขั้นให้แนวการเรียนรู้ เป็นขั้นที่ครูบอกทางให้ผู้เรียน เพื่อให้สามารถ ทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น แนะนำวิธีการทำกิจกรรมกลุ่ม แนะนำหนังสือประกอบการ เรียน

ขั้นที่ 6 ขั้นทำให้เกิดพฤติกรรม เป็นขั้นให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำกิจกรรมด้วย ตนเอง โดยให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่ครูตั้งไว้

ขั้นที่ 7 ขั้นแจ้งผลการปฏิบัติให้ผู้เรียนรู้ผลการกระทำกิจกรรม เพื่อแก้ไข ปรับปรุง

ขั้นที่ 8 ขั้นประเมินผลการปฏิบัติ โดยสังเกตจากการทดสอบย่อย การทำ แบบฝึกหัด การรายงาน การอภิปราย การตอบคำถาม หรือการประเมินผลงานที่ผู้เรียนทำว่า ได้รับผลตามจุดประสงค์การเรียนรู้ในบทเรียนนั้นหรือไม่เพียงใด

ขั้นที่ 9 ขั้นส่งเสริมความมั่นใจและการถ่ายโอนการเรียนรู้ โดยการสรุป ทบทวนการเรียนรู้ที่ผ่านมาให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจที่แน่นขึ้น โดยการทบทวนแบบฝึกหัด หรือ ทดสอบ

4. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความรู้ความสามารถของนักเรียนในการเรียน วิชาพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับเนื้อหาที่ทำการทดลอง ซึ่งวัดได้จากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามตารางวิเคราะห์ที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้และ พฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้านสติปัญญา (Cognitive Domain) ซึ่งประกอบด้วย ความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ และการประเมินค่า

5. การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผล ในการเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเหตุผลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล แบบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ในการตัดสินใจที่ผู้วิจัยสร้างเป็นกรณีตัวอย่างเกี่ยวกับปัญหาการจัดแย้งทางจริยธรรม และถือ เอาคำตอบที่นักเรียนเลือกแต่ละข้อ โดยมีตัวเลือก 6 คำตอบ ซึ่งแนวคำตอบเป็นไปตามหลัก ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก แล้วนำคำตอบที่นักเรียนเลือกมาเป็นเกณฑ์ ในการวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียน แบบวัดนี้ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยอาศัยแนวทางในการสร้างจากงานวิจัยของ ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 206 - 213) โกศล มีคุณ (2524 : 206 - 215) และสมศิริ บัณฑิต (2534 : 113 - 123)

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับต่อไปนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
 - 1.1 ความหมายของพระพุทธศาสนาและการคิด
 - 1.2 ประเภทของการคิด
 - 1.3 บัญญัติและกระบวนการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนา
 - 1.4 จุดมุ่งหมายในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
 - 1.5 หลักการสอนของพระพุทธเจ้า
 - 1.6 พุทธวิธีสอน
 - 1.7 วิธีสอนที่ประยุกต์จากพุทธวิธีสอน
 - 1.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ
 - 2.1 ความสัมพันธ์ของศรัทธากับการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ
 - 2.2 หลักศรัทธา
 - 2.3 การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ
 - 2.4 ครูทบทวนที่กัลยาณมิตร
 - 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ
 - 3.1 ความหมายของจริยธรรม
 - 3.2 ลักษณะทางจริยธรรมของมนุษย์
 - 3.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

- 3.4 ศาสนาและจริยธรรม
- 3.5 พุทธศาสนากับการไร้เหตุผลเชิงจริยธรรม
- 3.6 วิธียกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม
- 3.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและการไร้เหตุผลเชิงจริยธรรม
- 4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการไร้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ
 - 4.1 ความหมายของการตัดสินใจ
 - 4.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการตัดสินใจ
 - 4.3 ประเภทของการตัดสินใจ
 - 4.4 กลยุทธ์หรือกระบวนการในการตัดสินใจ
 - 4.5 ความสัมพันธ์ระหว่างการไร้เหตุผลเชิงจริยธรรมกับการตัดสินใจ
 - 4.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการไร้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ
- 5. เอกสารการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

1.1 ความหมายของพระพุทธศาสนาและการคิด

ความหมายของพระพุทธศาสนา ได้มีผู้รู้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

พระพุทธทาสภิกขุ (2535 : 20) ได้ให้ความหมายไว้ว่า

... พุทธ แปลว่า ผู้รู้ พุทธศาสนา แปลว่า ศาสนาของผู้รู้ พุทธศาสนิกชน

แปลว่า ผู้ปฏิบัติตามหลักของผู้รู้ ผู้รู้หมายถึง รู้สิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง จึงสรุปได้ว่า

พุทธศาสนา คือศาสนาที่ทำให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เป็นศาสนาที่เกี่ยวกับความรู้จริง ที่ต้องปฏิบัติจนรู้ได้เองเมื่อรู้ถึงที่สุดแล้วไม่ต้องกลัว ก็เลิกละต่าง ๆ จะถูกความรู้ที่แท้ทำลายสิ้นไป ความไม่รู้ (อวิชชา) ก็จะดับไปทันทีเมื่อมีความรู้เกิดขึ้น...

พระมหาสิงห์ทน นราสโร (2512 : 1) ได้ให้ความหมายของ

พระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

... พระพุทธศาสนา หมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้าที่เกิดจากการตรัสรู้ของพระองค์ คำสอนก็คือ สัจธรรมที่ค้นพบโดยพระพุทธเจ้านั่นเอง มิใช่พระพุทธเจ้าได้สร้างขึ้นหรือทำให้เกิดขึ้นใหม่ แต่คำสอนนั้นเป็นสัจธรรมที่คงอยู่ ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติในโลกนี้หรือไม่ก็ตาม หรือว่าจะมีใครค้นพบหรือไม่ก็ตาม สัจธรรมก็คงอยู่ตามสภาวะของมันเอง...

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ (2511 : 6) ได้ให้ความหมายของพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

... พระพุทธศาสนา คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และคำสั่งสอนนั้นก็คือความจริงที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วนำมาชี้แจงเปิดเผย...

พระราชมรรณี (2529 : 6) กล่าวถึง พระพุทธศาสนาว่า เป็นศาสนาแห่งการกระทำ เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งผลในทางปฏิบัติ ให้ทุกคนใช้กับชีวิตจริงที่เป็นอยู่ในโลกนี้ การปฏิบัติตามมรรคาที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา เป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถเข้าใจและนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ตามสมควรแก่สภาวะและระดับของชีวิต

จากความหมายของพระพุทธศาสนา ที่ผู้รู้ได้กล่าวไว้ สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนา หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงค้นพบสิ่งที่เป็นจริง หรือสัจธรรมที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ และทรงสั่งสอนให้มนุษย์ตื่นจากความไม่รู้ ให้มีปัญญา เพื่อให้มนุษย์พ้นจากทุกข์ โดยใช้อนุญาพิจารณาส่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต แล้วปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม พุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่สอนให้คิดอย่างมีเหตุผล พัฒนาปัญญาให้รู้จักสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง

ความหมายของการคิด

ชีวิตประจำวันของบุคคลทุกวันนี้มีเรื่องที่ต้องคิดและตัดสินใจอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องต่อชีวิตของตนเอง สังคมและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งการปฏิบัติที่ถูกต้องนั้นจะต้องมีพื้นฐานมาจากการคิดเป็น สื่อสารเป็น และทำเป็น พระเทพเวที (2533 : 5) กล่าวว่า การคิดเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุด เพราะความคิดเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่การแสดงออกทางกายและวาจา เป็นตัวชี้แนะและควบคุมการปฏิบัติให้ถูกต้อง ซึ่ง

สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่มีหลักการว่า การดำเนินชีวิตที่สิ่งามถูกต้องนั้นจะต้องปฏิบัติตาม
อริยมรรค คือ แนวทางอันประเสริฐ มรรคเกิดขึ้นจากการคิดที่ถูกต้อง คือการรู้จักคิดนั่นเอง
นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการคิดไว้ดังนี้

บรูเนอร์ ทาบา และคนอื่น ๆ (สมเจตน์ ไวยากรณ. 2530 : 112;

อ้างอิงมาจาก Brunner , Taba and others. 1956) ให้ความหมาย
สอดคล้องกันว่า การคิดเป็นกระบวนการที่ใช้ในการสร้างแนวคิดรวบยอด (Concept
Formation) ด้วยการจำแนกความแตกต่าง การจัดกลุ่ม การกำหนดเรียกชื่อ เกี่ยวกับ
ข้อความจริงที่ได้รับและเป็นกระบวนการที่ใช้ในการแปลความหมายของข้อมูล รวมถึง
สรุปอ้างอิง จำแนกรายละเอียด การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้ เป็นกระบวนการ
เกี่ยวกับการนำคุณลักษณะต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีเหตุผลและเหมาะสม

ฮิลการ์ด (Hilgard. 1962 : 129) ให้ความหมายว่า การคิดเป็นพฤติกรรม
ที่เกิดขึ้นในสมอง เนื่องจากกระบวนการใช้สัญลักษณ์แทนสิ่งของ สถานการณ์ต่าง ๆ หรือ
เป็นกระบวนการที่ภาพหรือสัญลักษณ์ของสิ่งของหรือสถานการณ์มาปรากฏในจิตใจ

จากความหมายของการคิดอาจกล่าวได้ว่า การคิดคือ การวางแผน การทำงานอย่างมี
เป้าหมาย หาวิธีการทำให้แผนบรรลุจุดหมาย การคิดเป็นการควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ให้ปฏิบัติ
ได้ถูกต้องเหมาะสมตามหลักคุณธรรมจริยธรรม ตามที่สังคมต้องการ (เขตการศึกษา 5. 2534 :
4 - 24)

1.2 ประเภทของการคิด

การคิดและการพัฒนาการคิด เป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับการจัดการศึกษา การคิด
สามารถแบ่งได้ดังนี้คือ

1.2.1 แบ่งตามแนวของวิทกิน และคนอื่น ๆ (Witkin and others.
1974 : 39) แบ่งการคิดเป็น 2 แบบคือ

1.2.1.1 การคิดที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ตัดสินใจด้วย

เหตุผล โดยถือเอาสิ่งที่ปรากฏอยู่จริงในสิ่งเร้าเป็นเกณฑ์

1.2.1.2 การคิดที่อาศัยข้อมูลจากภายนอก โดยอาศัยความรู้และ

ประสบการณ์ของตนเป็นส่วนประกอบช่วยในการตัดสินใจ

1.2.2 การคิดตามแนวของซีเกล (Wallch . 1956 : 105 ; citing Sigel. n.d.) ได้แบ่งการคิดเป็น 3 ประเภท คือ

1.2.2.1 แบบวิเคราะห์เชิงบรรยาย เป็นการคิดที่รวมวัตถุเข้ามา

เป็นพวกเดียวกัน โดยพิจารณาความคล้ายคลึงของลักษณะทางกายภาพเป็นสำคัญ เช่น ลักษณะรูปร่าง ขนาด สี

1.2.2.2 แบบโยงความสัมพันธ์ เป็นการรวมวัตถุเข้าเป็นพวกเดียวกัน

โดยอาศัยความสัมพันธ์ในด้านเวลา หรือสถานที่ วัตถุแต่ละชิ้นจะมีความหมายที่เกิดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อวัตถุอื่น ๆ ในกลุ่มเดียวกัน

1.2.2.3 แบบอ้างอิงแยกประเภท เป็นการคิดรวมวัตถุเข้าเป็น

พวกเดียวกัน โดยพิจารณาสิ่งอื่นที่ร่วมกันเป็นส่วนรวม เช่น ประโยชน์ที่นำใช้ วัตถุในกลุ่มถือว่ามีอิสระต่อกัน

ในการสอนให้เด็กเกิดความคิด และคิดเป็นจะต้องทำให้เด็กเกิดความเข้าใจ และมีความคล่องในขั้นตอนการคิด เมื่อประสบปัญหาใด ๆ ก็สามารถระลึกถึงวิธีการและขั้นตอนในการคิดได้ สามารถปฏิบัติต่อสถานการณ์นั้นได้ ตามควรแก่สถานการณ์ ลักษณะดังกล่าวนี้ เรียกว่า เป็นผู้คิดเป็น (สาโรช บัวศรี. 2523 : 10)

1.3 ปัญญาและกระบวนการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนา

ตามหลักของพระพุทธศาสนา ปัญญา เป็นกุญแจสำคัญที่จะสามารถไขไปสู่ความเป็น "พุทธ" คือ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ซึ่งครูพึงศึกษาวิธีการเรียนรู้ และวิธีการสอน

ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ จะเห็นได้ว่า บุคคลจะสามารถบรรลุสภาพของการมีปัญญาได้ ต้องศึกษาทดลองปฏิบัติจนรู้แจ้งด้วยตนเอง กระบวนการเรียนรู้ทุกแบบในพุทธศาสนาต้องมีตัวปัญญาอยู่ด้วยเสมอ (สุมน อมรวิวัฒน์. 2535 : 19) การศึกษาพระพุทธศาสนาจึงเป็นการวิเคราะห์ค้นหาให้มีความรู้ความเข้าใจสาระที่แท้ของความเป็นมนุษย์ และลดความเห็นแก่ตัว สิ่งสำคัญที่จะทำให้การศึกษามีผลดังกล่าวนั้นคือการสอนโดยการสร้างปัญญา ซึ่งถือได้ว่าเป็นขั้นต้นสุดของกระบวนการพัฒนาปัญญาที่มีเหตุผล ทำให้เกิดความรู้ลึกซึ้งเข้าใจในเหตุผลนั้นว่ามีคุณค่าและสามารถพิสูจน์ได้จริง จึงมีความเชื่อในคำสอนที่ดีโดยครูผู้เป็นกัลยาณมิตร ทำให้ศิษย์มีฉันทะ พินิจพิจารณา คำสอน ความสัทธิฯ ทำให้ผู้ศรัทธาเกิดความปิติ ไปจนถึงความสงบเยือกเย็น สามารถรู้เห็นจริงต่อไปได้ด้วยปัญญาของตนเอง (ประภาศรี สีหอำไพ. 2535 : 58 อ้างอิงมาจาก พระพุทธทาสภิกขุ.) ทางแห่งปัญญาได้มีผู้กล่าวถึงไว้ดังนี้

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 19 (2514 : 447) กล่าวถึงปัญญาไว้ว่า "...ปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้ที่เป็นเหตุให้ผู้รู้เห็นความเกิดดับ เป็นความรู้ที่ทำให้พ้นจากความทุกข์..."

การสร้างปัญญาในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 20 (2514 : 11 - 14) กล่าวไว้ว่า "...การสร้างปัญญาของผู้เรียนอาศัยปัจจัยเกื้อกูล 2 ประการ คือ โยนิโสมนสิการ และความมีกัลยาณมิตร..." ในการพัฒนาปัญญาต้องอาศัย ไตรสิกขา ซึ่งเป็นระบบการฝึกอบรมประกอบด้วย

อริสัสสิกขา (ศีล) คือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติ

อริจิตตสิกขา (สมาธิ) คือข้อปฏิบัติสำหรับอบรมเพื่อให้เกิดสมาธิ

อริปัญญาสิกขา (ปัญญา) คือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้ง

(พระศรีวิสุทธิกวี. 2530 : 22)

อริจิตตสิกขา คือ สติปัฏฐานเป็นการปฏิบัติเพื่อใช้สติเป็นที่ตั้งมั่นให้บังเกิดผลดี

สติปัฏฐานมี 4 ประการคือ

1. กายานุปัสนา คือ การพิจารณากาย หรือตามดูรู้ทันกาย
2. เวทนานุปัสนา คือ ตามดูรู้ทันเวทนา หรือความรู้สึก
3. จิตตานุปัสนา คือ ตามดูรู้ทันจิต
4. ธัมมานุปัสนา คือ ตามดูรู้ทันธรรม (ความจริง) (พระเทพเวที. 2532 :

811)

การพัฒนาจิตเพื่อเป็นทางไปสู่ปัญญา นอกจากจะใช้วิธีเจริญปัญญาแล้ว การเข้าสมาธิ ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นควรทำควบคู่ไปด้วย

สมาธิเป็นสภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนดมี 3 ระดับคือ

1. ขณิกสมาธิ เป็นสมาธิชั่วขณะ
2. อุบายสมาธิ เป็นสมาธิเสียด ๆ หรือสมาธิจนจะแน่วแน่
3. อัปปนาสมาธิ เป็นสมาธิแน่วแน่หรือสมาธิที่แนบแน่น เป็นสมาธิระดับสูง

(พระเทพเวที. 2532 : 826)

อธิจิตตสิกขา ในลักษณะจิตภาวนาหรือสมาธิมี 2 อย่างคือ

1. สมถภาวนา เป็นการทำให้สงบ
2. วิปัสสนาภาวนา เป็นการอบรมปัญญา

สมถภาวนามีวิธีปฏิบัติถึง 40 วิธี แต่ที่นิยมปฏิบัติมี 3 วิธีคือ

1. อานาปานสติภาวนา แปลว่า สติกำหนดลมหายใจเข้าออก
2. กายคตาสติภาวนา แปลว่า อบรมจิตโดยมีสติพิจารณาในร่างกาย
3. พรหมวิหารภาวนา แปลว่า การอบรมจิตโดยมีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่าง

ประเสริฐ (พระศรีวิสุทธิกวี. 2530 : 30)

กระบวนการที่ทำให้เกิดปัญญาโดยเริ่มจากสัมมาทิฐิ คือ การทำความเข้าใจให้ถูกต้อง มี 2 ระดับคือ ธัมมัสสกาตาสัมมาทิฐิ เป็นสัมมาทิฐิระดับโลกีย์ เป็นขั้นจริยธรรม เป็นความเห็นชอบตามทวนองคลองธรรม สังจานุโลกปัญญาเป็นสัมมาทิฐิแนวโลกุตตระ เป็นขั้นสังจธรรม

เป็นความรู้ความเข้าใจ สอดคล้องกับความเป็นจริงแห่งธรรม บัณฑิตแห่งการเกิดสัมมาทิฐิมี 2 อย่างคือ เสียงจากที่อื่นหรือการกระตุ้นชักจูงจากภายนอก และการทำในใจโดยแยบคาย เป็นการคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบตามแนวทางของปัญญา (พระราชมุนี. 2530 : 142 - 158)

ปัญญาตามความหมายในพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ กล่าวว่า "ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความรู้ซึ่งและความเข้าใจในสภาวะสาเหตุ บัณฑิต ผล และสภาวะที่เป็นจริง ตลอดจนความสามารถในการคิดอย่างแยบคาย จนเกิดความกระจ่าง ประจักษ์จริง นำไปสู่การทำลายความเขลาทั้งปวง"

ปัญญาเกิดได้หลายวิธี ได้แก่

1. ปัญญาที่เกิดพร้อมกับชีวิต (สชาติกปัญญา) คือปัญญาที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ได้แก่ ความสามารถ เขารู้ปัญญา ความถนัด ความสนใจ และพรสวรรค์ของบุคคล
 2. ปัญญาที่เกิดจากการพัฒนาการเรียนรู้ (โยคปัญญา) ได้แก่ ปัญญาที่เกิดจากการสดับตรับฟัง การเล่าเรียน (สุตมยปัญญา)
 3. ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผล (จินตามยปัญญา)
 4. ปัญญาที่เกิดจากการฝึกอบรมและลงมือปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ (ภาวนามยปัญญา)
- (สุนน อมรวิวัฒน์. 2530 : 56)

กระบวนการพัฒนาปัญญาทางพุทธศาสนา

การศึกษาเบื้องต้นประกอบที่สำคัญคือ ความรู้ สติปัญญา และการคิด ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน กล่าวคือ สติปัญญาเป็นเรื่องของคุณภาพภายในตัวคน ซึ่งขึ้นอยู่กับยีนส์และสิ่งแวดล้อมแรก ๆ ของชีวิต การคิดเป็นทักษะในการดำเนินการให้สติปัญญาแสดงออกต่อประสบการณ์ ส่วนความรู้ คือข้อมูลข่าวสารที่เป็นทรัพยากรเบื้องต้นที่นำไปสู่การใช้ความคิด เพราะการที่จะคิดใดๆ โดยปราศจากข้อมูลย่อมเป็นไปไม่ได้ (เขตการศึกษา 5. 2534 : 8) ซึ่งสอดคล้องกับหลักปฏิบัติธรรมทางพุทธศาสนาที่ยืนยันว่าองค์ประกอบทั้ง 3 มีความสัมพันธ์กัน คือ การคิดเป็น

กิจกรรมทางจิตที่มีบทบาทต่อการพัฒนาปัญญาเป็นอย่างยิ่ง การคิดเป็นกลไกอันซับซ้อน ต้องอาศัยความรู้หรือประสบการณ์ที่สะสมไว้มาก่อนใช้เป็นแนวทาง (วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. 2528 : 136)

การพัฒนาปัญญาเป็นกระบวนการที่ท้าทายมนุษย์ เกิดความรู้ ความคิด ความเห็น ความดำริ ที่ถูกที่ชอบอันเป็นแก่นสารและพลังหนุนให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตนดี ถูกต้องตามทางของคลองธรรมต่อไป ซึ่งพระราชวรมนี (2530 : 142 - 158) ได้อธิบายถึง กระบวนการพัฒนาปัญญาภายในตัวบุคคลว่าพึงพิจารณาโดยสัมพันธ์กับวิธีทำให้เกิดปัญญา 3 วิธีคือ

1. สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการเล่าเรียน หรือถ่ายทอดกันมา
2. จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิดหาเหตุผลด้วยตนเอง
3. ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติฝึกหัดอบรม

นอกจากนี้ยังมีกิจที่ต้องประกอบในกระบวนการพัฒนาปัญญา คือ

- การฟัง ชักถาม สอบค้น (สวณะ และปริจฉา)
- การสนทนา ถกเถียง อภิปราย (สาถักฉา)
- การสังเกต ใฝ่ดูอย่างพิจารณา (ปัสสณะ หรือนิชฌาน)
- การพิจารณาโดยแบบลาย (โยนิโสมนสิการ)
- การหาเหตุผล (ตุลนา)
- การไตร่ตรอง ตรวจสอบ ทดสอบ สอบสวน ทดลอง และเพิน (วิมังสาและวิจย)
- การสืบค้น ตรวจสอบ ทดสอบ ท้าให้มาก (อเสวณะ ภาวนา และพหุสิกรณ์)

การพัฒนาปัญญาสามารถพัฒนาได้ทั้งในระดับของปัญญาสำหรับสามัญชน (โลกียปัญญา) และปัญญาระดับสูงของพระอริยเจ้า (โลกุตตรปัญญา) เป็นปัญญาที่รู้แจ้งแทงตลอดในสรรพสิ่ง เป็นความรู้สูงสุด ที่ไม่ต้องการรู้อีกต่อไป กระบวนการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธศาสนามี 4 ขั้น ดังนี้

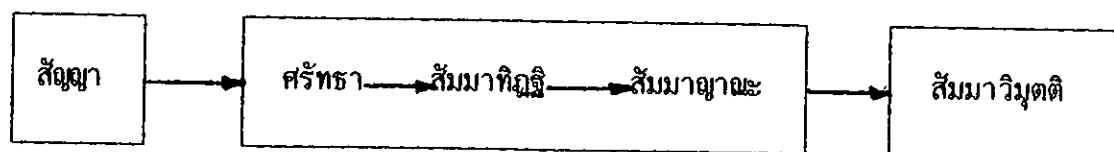
ขั้นที่ 1 สัญญา เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ และเรียนรู้จากการกระทำสองผิวดึงถูก ซึ่งยังไม่มี การพิสูจน์ว่าความรู้นั้นสมบูรณ์เพียงใด จัดเป็นความรู้ขั้นพื้นฐานของการพัฒนาปัญญา

ขั้นที่ 2 ศรัทธา เป็นการพัฒนาปัญญาที่เกิดจากบุคคลได้ตระหนักว่าความรู้พื้นฐานที่มีนั้นไม่เพียงพอที่จะช่วยให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่เจริญได้ จำเป็นต้องได้รับการฝึกหัดอบรมจึงเกิด ความพอใจที่จะเรียน เกิดความเลื่อมใสในตัวผู้สอน เกิดความเชื่อในเหตุผลของคำสอนนั้น ๆ

ขั้นที่ 3 สัมมาทิฐิ ปัญญาที่เกิดขึ้นในขั้นที่ 3 ทำให้บุคคลมีความเชื่อมั่นในหลักการ ค่านิยมที่กำหนดขึ้นแนวทางการปฏิบัติของตน ซึ่งเกิดจากการแสวงหาความรู้โดยวิธีการฟัง การดู การสังเกต การสนทนา และจากประสบการณ์ที่มีอยู่รวบรวมความรู้มาคิดใคร่ครวญ ไตร่ตรอง กลั่นกรองจนเกิดปัญญารูปเป็นความเห็นของตนได้

ขั้นที่ 4 สัมมาญาณ เป็นปัญญาที่มองเห็นตามสภาวะที่เป็นจริงของชีวิตโดยแท้ สามารถชำระจิตของบุคคลให้บรรลุถึงความสงบที่แท้จริง เป็นปัญญาที่กระจ่างชัดลึกซึ้ง ผุดพล่งสว่างแจ้งขึ้นเรียกว่า "ความหยั่งรู้" ซึ่งเกิดจากความศรัทธา เลื่อมใส การฝึกหัด อบรมและการคิดค้นโดยแยกกายด้วยตนเอง

เมื่อบุคคลสามารถผ่านกระบวนการพัฒนาปัญญาถึงขั้นที่ 4 ก็พร้อมที่จะก้าวไปสู่ความเป็นอิสระ บรรลุจุดประสงค์ของการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา คือ สัมมาวิมุตตินั่นเอง สรุปได้ดังนี้ (สุนน อมรวิวัฒน์. 2530 : 59 - 61)

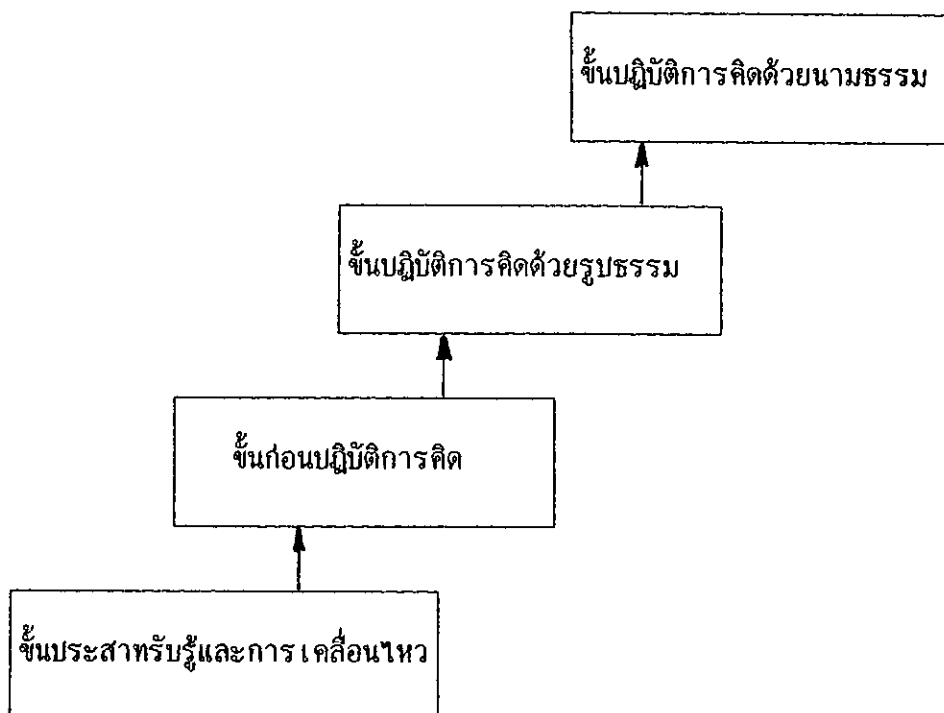
ภาพประกอบ 1 การพัฒนาปัญญาทางพุทธศาสนา (สุนน อมรวิวัฒน์. 2530 : 61)

ในด้านจิตวิทยาได้แบ่งขั้นการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ไว้ดังนี้

เพียเจต์ ได้แบ่งขั้นการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ออกเป็น 4 ขั้นใหญ่ ๆ คือ

1. ขั้นประสาทรับรู้และการเคลื่อนไหว อายุระหว่างแรกเกิดถึง 2 ปี ระยะนี้เด็กจะมีปฏิกริยาต่อสภาพจริง ๆ รอบตัว เด็กจะรับรู้เฉพาะสิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรมเท่านั้น
2. ขั้นก่อนปฏิบัติการคิด อายุระหว่าง 2 - 7 ปี ระยะนี้เด็กจะเริ่มใช้สัญลักษณ์แทนสิ่งของ ความคิดของเด็กจะขึ้นอยู่กับความรู้เป็นส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถคิดแบบใช้เหตุผลคิดย้อนกลับได้ เด็กจะเริ่มใช้ภาษาและแยกสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้
3. ขั้นการคิดด้วยรูปธรรม อายุระหว่าง 7 - 11 ปี เป็นขั้นที่ความคิดและสติปัญญาก้าวหน้ามาก เด็กสามารถเข้าใจความคงตัวของสิ่งของได้ แม้ว่ารูปร่างจะเปลี่ยนแปลง เด็กสามารถคิดได้อย่างกว้างขวาง สามารถคิดย้อนกลับและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นได้ ความสามารถนี้เป็นรากฐานสำหรับการพัฒนาสติปัญญาและการคิดในขั้นต่อไป
4. ขั้นการคิดด้วย^{นาม}รูปธรรม อายุระหว่าง 11 - 12 ปี เด็กสามารถคิดหาเหตุผลนอกเหนือข้อมูลที่มีอยู่ สามารถตั้งสมมติฐานและทดสอบโดยอาศัยเหตุผล พร้อมทั้งเห็นว่าความเป็นจริงที่เห็นได้ไม่สำคัญเท่ากับการคิดถึงสิ่งที่จะเป็นไปได้ เด็กจะมีการคิดเป็นเหตุเป็นผล ไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ สามารถคิดได้เองโดยไม่ต้องเห็นของจริง (ประสาธ อิศรบริดา. 2523 : 122 - 123)

จากลำดับขั้นการพัฒนาปัญญา สามารถแสดงด้วยผังอย่างง่าย ๆ ดังรูป

ภาพประกอบ 2 แสดงการพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์ตามวิธีการของเพียเจท์

จากขั้นตอนการพัฒนาปัญญาทางพุทธศาสนาและจิตวิทยาจะเห็นว่า มีลักษณะใกล้เคียงกันมาก โดยเฉพาะขั้นสุดท้ายที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดเป็นด้วยตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติตนที่ตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่เน้นการพัฒนาตนเอง พัฒนาความรู้และทักษะซึ่งจะส่งผลให้เป็นพลเมืองดีของชาติต่อไป ในทางพุทธศาสนาจะเน้นการคิดเป็น เป็นประการสำคัญในการคิดที่ถูกต้องนั้น ต้องมีเป้าหมายที่แน่นอนและใช้ปัญญาเป็นตัวกำกับเพราะในบางครั้งความคิดอาจเบี่ยงเบนไปจากเป้าหมาย เนื่องจากมีสิ่งมากระตุ้น ชักจูงไป โดยเฉพาะการคิดที่อาศัยการรับรู้ทางประสาทสัมผัสภายนอก ถ้าประสาทสัมผัสเกิดบกพร่อง ทำให้การรับรู้บิดเบี้ยว ส่งผลให้การคิดผิดพลาดและแสดงพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง การใช้สมาธิควบคู่กับการคิดเป็นการป้องกันแก้ไข

ที่ดีที่สุด เพราะสมาธิทำให้จิตสงบ จดจ่ออยู่ในอารมณ์เดียว ทำให้การรับรู้ทางกายและส่วนต่าง ๆ ของบุคคลชัดเจน เกิดความแจ่มใสทางปัญญา (วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. 2528 : 150)

การสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนาในโรงเรียนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น เพราะเยาวชนนั้นจะเรียนรู้เฉพาะวิชาการ วิชาชีพอย่างเดียวไม่เพียงพอ ต้องใช้หลักธรรมทางศาสนาอบรมจิตใจให้รู้จักใช้ความรู้ที่ถูกต้องมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งทุกคนตระหนักดีว่าศาสนามีความสำคัญต่อสังคม แต่โดยข้อเท็จจริงการสอนศาสนาไม่ได้รับการเอาใจใส่เท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับโรงเรียน เมื่อเทียบกับวิชาอื่น ๆ เพราะคนไทยไม่เข้าใจหลักธรรมในพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งพอ เมื่ออิทธิพลของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาทในสังคมไทย ทำให้จริยธรรมของคนในสังคมตกต่ำลงทั้งในชนบทและในเมืองเต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวายและปัญหา จากสภาพปัญหาดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการจึงกำหนดให้มีการสอนพุทธศาสนาและจริยธรรมในหมวดวิชาสังคมศึกษา โดยกำหนดให้วิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาเลือกเสรี ตามหลักสูตรฉบับปรับปรุง 2533 และให้โรงเรียนจัดให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนได้เรียน ภาคเรียนละ 1 รายวิชา ตลอด 3 ปี (กระทรวงศึกษาธิการ. 2534 : 3 - 4) เพื่อให้การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาบรรลุผลตามจุดประสงค์ของหลักสูตรครูผู้สอนควรพิจารณาองค์ประกอบดังนี้

1.4 จุดมุ่งหมายในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกทั้งมวลนั้น พระพุทธเจ้าทรงมีจุดประสงค์ในการสอน 3 ประการ คือ (วคิน อินทสระ. 2534 : 7 - 10)

1. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ หมายถึง รู้เท่าที่จำเป็น
2. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังสามารถใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเองได้
3. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรับผลการปฏิบัติตามกำลังการปฏิบัติของตน

สุมน อมรวิวัฒน์ (2513 : 13) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการสอนพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรม เห็นคุณค่าของศาสนา
2. เพื่อสร้างสิ่งกับ (Concept) ทางศีลธรรม ซึ่งจะมีผลต่อเจตคติ พฤติกรรม
ของตน
3. เพื่อปูพื้นฐานคุณธรรมทางจิตใจให้ผู้เรียนสามารถนำหลักศีลธรรมไปใช้แก้ปัญหา
ชีวิตประจำวันได้
4. เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักคิด เปรียบเทียบและตัดสินใจได้ว่า สิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว
สิ่งใดควรทำ สิ่งใดควรงดเว้น

สารัช บัวยศรี (2515 : 45) กล่าวว่าจุดมุ่งหมายในการสอนวิชาใด ๆ
ย่อมมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ (Knowledge) มีน้ำใจที่จะปฏิบัติ (Attitude) และมีความ
คล่องแคล่วชำนาญในการปฏิบัติ (Skill) ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน
จะต้องมีจุดมุ่งหมายในการสอนเพื่อประโยชน์หรือเป็นแนวทางให้ครูเลือกเนื้อหา และวิธีสอนที่
เหมาะสม กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดจุดประสงค์ของการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาไว้
ดังนี้ (หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ฉบับปรับปรุง. 2533 : 2)

1. เพื่อให้เกิดศรัทธา ซาบซึ้งและสำนึกในความสำคัญของพระพุทธศาสนาและ
คุณของพระรัตนตรัย
2. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ สามารถวิเคราะห์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและ
หลักพุทธธรรมอย่างถูกต้อง
3. เพื่อให้สามารถพิจารณาความคิดที่หลากหลาย และวินิจฉัยความถูกต้องโดย
ยึดหลักเหตุผลทางพุทธศาสนา
4. เพื่อให้มีทักษะในการคิดและการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามหลักธรรมทาง
พุทธศาสนา และสามารถนำพุทธธรรมมาพัฒนาตนเองและสังคม
5. เพื่อให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้อง
เหมาะสม

1.5 หลักการสอนของพระพุทธเจ้า

การสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้บรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร ให้นักเรียนสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติจนเกิดคุณธรรม จริยธรรมในจิตใจ เป็นการสอนที่ยากมาก เพราะการสอนศาสนาเป็นการสอนที่เป็นนามธรรม จึงยากที่จะให้นักเรียนเข้าใจได้ การสอนวิชาพระพุทธศาสนาจึงต้องอาศัยหลักการสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้มีท่านผู้รู้เสนอแนะไว้ดังนี้

ประสาร ทองภักดี (2514 : 30) ได้เสนอแนะหลักการสอนของพระพุทธเจ้าไว้ 8 ประการดังนี้

1. ต้องรู้จักบุคคลที่จะสอนก่อน
2. ต้องเลือกสิ่งที่จะสอนให้เหมาะสมกับบุคคล
3. สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม
4. สอนจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยาก
5. สอนจากสิ่งที่รู้แล้วไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้
6. สอนด้วยอุปมา อุปไมย หรือเปรียบเทียบ
7. สอนโดยอาศัยอุปกรณ์การสอน ซึ่งแยกออกเป็น 3 อย่างคือ
 - 7.1 ใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นอุปกรณ์
 - 7.2 ใช้ภาพนิมิต เหมือนฉายภาพยนตร์
 - 7.3 ใช้วิธีให้ทดลองด้วยตนเอง
8. สอนโดยการสาธิตให้ดู หรือทำตัวอย่างให้ดู

พระพุทธทาสภิกขุ (2505 : 336 - 357) ได้เสนอแนะหลักในการสอนพระพุทธศาสนาว่าควรเป็น 3 วิธีคือ

1. สอนให้เกิดความเข้าใจ
2. ทำให้เห็นเพื่อให้เกิดความเชื่อและเลื่อมใส
3. มีตัวอย่างความสุขให้เห็น ทำให้เกิดความไว้วางใจอยากทำ

อวย เกตุสิงห์ (2513 : 128 - 129) ให้ความเห็นเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนา ว่าควรคำนึงถึงหลัก 5 ประการคือ

1. ต้องใช้วิธีสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ การที่จะสอนโดยให้จดหรือท่องจำจะให้ผลแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น วิธีเรียกร้องความสนใจต้องเลือกให้เหมาะสมกับวัยและระดับความรู้ของผู้เรียน
2. ต้องมีการแสดงประโยชน์และโทษของการปฏิบัติให้ผู้เรียนเห็นจริง เห็นจึ่งเท่าที่ทำได้ มีอาการอ้างขึ้นมาลอย ๆ โดยผู้เรียนไม่เข้าใจและไม่เห็นด้วยกับข้ออ้างนั้น
3. ควรสอนเรื่องให้ผู้เรียนสามารถรับรู้และปฏิบัติได้ หากเรื่องที่สอนยากเกินไปผู้เรียนไม่สามารถเข้าใจหรือปฏิบัติตามได้ การสอนนั้นก็ย่อมสูญเปล่า
4. ควรให้มีการปฏิบัติประกอบการสอนไปด้วย ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจะติดเป็นนิสัยฝังอยู่ในตัวผู้เรียนต่อไปเป็นเวลานาน
5. ควรถือว่าการสอนต้องทำอยู่ตลอดเวลา มิใช่เฉพาะแต่เรียนตามตารางสอนเท่านั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคนต้องช่วยกันทั้งครูและผู้ปกครอง เมื่อใดเห็นเด็กประพฤติไม่ถูก ต้องตักเตือน แนะนำการปฏิบัติที่ถูกต้องให้ทุกครั้ง

กรมการศาสนา (2525 : 18 - 20) ได้เสนอหลักการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาไว้ดังนี้

1. สาระของการเรียนรู้ต้องให้เหมาะสมกับวัยของนักเรียน และจัดวิธีสอนให้เหมาะสม
2. การสอนต้องมีเหตุผล สนับสนุนให้เห็นประโยชน์ของการปฏิบัติและโทษของการไม่ปฏิบัติ
3. การปฏิบัติจริงจึงอย่างสม่ำเสมอเป็นสิ่งจำเป็น โดยครูเป็นตัวอย่างที่ดี และเป็นผู้นำทางจริยธรรม
4. การแนะนำให้ประพฤติดีนั้น ต้องทำอยู่ตลอดเวลา

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงวางหลักการสอนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล อารมณ์ สติปัญญา และภูมิหลังของผู้เรียน ทรงวางหลักการสอน โดยมีจุดประสงค์ให้ผู้เรียนได้ใช้สติปัญญาพิจารณาตนเองและไตร่ตรองธรรมอย่างมีเหตุผลสอดคล้องกับหลักการเรียนการสอนในปัจจุบันอย่างยิ่ง

1.6 พุทธวิธีสอน

วิธีสอนวิชาพระพุทธศาสนา หรือการสอนให้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ที่นับว่าได้ผลดีที่สุด คือวิธีการที่พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่พระธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แก่ประชาชน ทุกหมู่เหล่า เพราะวิธีการเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธองค์นั้น สามารถเอาชนะความขัดแย้ง และความเชื่อในสิ่งคมอินเดียบราห্ম ซึ่งมีการแบ่งชั้นวรรณะ มีความเชื่อในลัทธิต่าง ๆ และ อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีอยู่อย่างมั่นคง ทรงเลือกวิธีสอนได้เหมาะสมกับบุคคลและชุมชน ประกอบกับพระองค์ทรงมีพุทธลักษณะที่น่าเลื่อมใสศรัทธา การสอนของพระองค์เน้นการคิดใคร่ครวญ ไตร่ตรองด้วยเหตุผล แล้วฝึกปฏิบัติให้เห็นจริงด้วยตนเอง พระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปได้อย่างกว้างขวาง วิธีสอนพระพุทธศาสนาตามแนวพุทธศาสตร์ จากการวิเคราะห์ผลการสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง ผลการสอนจะออกมาในรูปแบบทั้งดงาม สมบูรณ์ด้วยเนื้อหา สาระ ปฏิภาณ ศรัทธาและความชื่นชมยินดีให้แก่ผู้ฟัง ดังคำที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า "อาทิกุลยาน มฆเอกุลยาน ปริโยสานกุลยาน สาดก สทยณฺชน เทวลปริณฺณน ปริสุทฺธ..." แปลว่า คำสอนของพระพุทธองค์ไพเราะในเบื้องต้นในท่ามกลาง และในที่สุด สมบูรณ์ด้วยอรรถรสและพยัญชนะรส บริสุทธิ์บริบูรณ์ทุกประการ... (ประสาร ทองภักดี. 2526 : 41) จะเห็นได้ว่าพระธรรมที่ทรงรู้แจ้งด้วยพระองค์เองนั้นเป็นแก่นสารมีสาระอันลึกซึ้ง แต่พระพุทธองค์ก็ทรงเทศนาสั่งสอนให้คนทุกวรรณะ คนนอกศาสนา หันมาเลื่อมใส เข้าใจและปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิง พุทธวิธีสอนจึงเป็นเรื่องที่ครูปัจจุบันควรสนใจศึกษา (สุมน อมรวิวัฒน์. 2513 : 13) แนวการสอนของพระพุทธองค์ เพื่อนำมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาต่อไป เพราะ "...พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอนอันชาญฉลาด เมื่อพระองค์

ทรงแสดงพระธรรมเทศนาจบลง มักมีผู้สรรยเสริญพระธรรมเทศนาเสมอว่า "แจ่มแจ้งจริง พระองค์ผู้เจริญ แจ่มแจ้งจริง พระธรรมเทศนาของพระองค์เหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปในมื้อมาให้คนที่มืดมิดได้เห็นรูป.." (วคิน อินทสระ. 2534 : 3)

การสอนธรรมะในวิชาพระพุทธศาสนา ควรยกย่องให้พระพุทธเจ้าเป็นบรมครู หมายถึง ครูที่ยอดเยี่ยมที่สุด พระองค์ทรงใช้วิธีการสอนอย่างหลากหลายตามแต่ระดับสติปัญญาของผู้เรียน เท่าที่รวบรวมได้มีดังนี้

1. ทรงใช้วิธีเอ็กังสลักษณะ คือ ทรงแสดงยืนยันไปข้างเดียว เช่น ดีมีผลเป็นสุขชั่วมีผลเป็นทุกข์ แนนอนไม่มีอย่างอื่น
2. ทรงสอนโดยวิธีวิวัชชลักษณะ คือ ทรงแยกประเด็นให้เห็นชัดเจน
3. ทรงสอนโดยวิธีปุจฉาลักษณะ คือ ทรงย้อนถามเสียก่อนแล้วจึงสอน
4. ทรงสอนโดยอุปนัยลักษณะ คือ พักปัญหาไว้ไม่ทรงพยากรณ์ เพราะเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ หรือยังไม่ถึงเวลา
5. ทรงสอนโดยวิธีอุปมาลักษณะ คือ สอนแบบเปรียบเทียบให้เห็นจริง (วคิน อินทสระ. 2534 : 22 - 37)
6. ทรงสอนตามความสนใจของผู้เรียน
7. ทรงสอนตามลำดับความลึกซึ้งจากง่ายไปหายาก
8. ทรงใช้วิธีตอบปัญหาแบบต่าง ๆ (สมบุรณ์ จ่างจิตและคนอื่น ๆ. 2513 : 239 - 242)
9. ทรงสอนโดยทำตัวอย่างให้ดู พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติดีปฏิบัติชอบให้เป็นแบบอย่างแก่สาวกทั้งหลาย ไม่ยอมให้ความโลภ ความโกรธ ความหลงมาบิเบียนาใจเหนือ พระพุทธองค์ทรงจงใจให้สาวกถือเอาพระองค์เป็นแบบอย่างในความเพียรนั่นเอง
10. ทรงสอนโดยใช้อุปกรณ์ เช่น ดอกบัว น้ำ ผ้า ฯลฯ เช่น เรื่อง ภิกษุจุลบัณฑก พระอรหันต์ภิกษุผู้พี่ชายจะสั่งสอนอย่างไรก็ไม่จดจำ ไม่ได้ผล เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบ จึงทรงส่งผ้าขาวสะอาดผืนหนึ่งให้อุบลคลา เมื่ออุบลคลานาน ๆ สีคล้ำลงจนเห็นได้ชัด ท้าให้ภิกษุจุลบัณฑก เข้าใจว่าจิตนั้นสกปรกได้เพราะสิ่งภายนอก จึงบรรลุธรรมานันที่สุด

11. ทรงสั่งสอนโดยใช้เวลาจากประกอบด้วยองค์ 9 คือ

- 11.1 สอนให้เข้าใจจากการฟัง (สุดตะ)
- 11.2 สอนร้อยแก้วแล้วแทรกด้วยบทกวี (เคยยะ)
- 11.3 สอนร้อยแก้วล้วน ๆ (เวยยากรรม)
- 11.4 สอนเป็นบทกวีล้วน ๆ (คาถา) เช่น คาถาธรรมบท
- 11.5 สอนด้วยการเปล่งวาจาเป็นคติ (อุทาน)
- 11.6 สอนโดยอ้างอิงคำพูดที่เคยพูดกันไว้ก่อนแล้ว (อิติวุตตะกะ)
- 11.7 สอนโดยวิธีเล่านิยายประกอบหลักธรรม (ชาดก)
- 11.8 สอนเรื่องแปลกน่าอัศจรรย์ (อัมมุตตรม)
- 11.9 สอนเรื่องที่ต้องใช้สติปัญญาขั้นสูงในการขบคิด (เวทัสสะ)

12. ทรงสอนด้วยวิธีซักถาม ให้ยอมรับหรือเห็นจริงด้วยตนเอง เพื่อทดสอบความเข้าใจ และเปิดทางให้ผู้อื่นคัดค้าน

13. ทรงสอนโดยใช้เรื่องราวที่ผู้ฟังเข้าใจดีแล้ว เพื่อเป็นเครื่องนำไปสู่ธรรมะ เช่น ทรงสอนขณิกผู้คุ้นเคยกับการบูชาไฟว่า ไฟภายใน ได้แก่ กิเลสต่าง ๆ ประกอบด้วย ราคะ โทสะ โมหะ เป็นของร้อนที่แผดเผาจิตใจ

14. ทรงสอนโดยวิธีกล่าวอ้างประวัติศาสตร์ขึ้นมาเชื่อมโยง

15. ทรงสอนโดยเทียบเคียงกับวิชาการต่าง ๆ ในสมัยนั้น เช่น การฝึกช้าง ม้า

16. ทรงสอนโดยให้ใช้สติปัญญาของตนกำกับ เพื่อมิให้เชื่ออย่างงมงายและให้หา ธรรมะจากสิ่งแวดล้อม

17. ทรงสอนโดยวิธีเลื่อนความเข้าใจของผู้ฟังเป็นขั้น ๆ ถ้าผู้ฟังไม่มีพื้น ความเข้าใจเบื้องต้นมาก่อน พระองค์จะไม่ทรงสอนอริยสัจ ซึ่งเป็นธรรมขั้นสูง แต่จะสอนเรื่องราว ง่าย ๆ เป็นการฟื้นฟูความรู้ความเข้าใจระหว่างโลกกับธรรมาให้ดีเสียก่อน

18. ทรงสอนโดยให้ดูความรู้สึกของตัวเองเปรียบเทียบกับคนอื่น ๆ เช่น สอนให้ เอาใจเขามาใส่ใจเรา การไม่เบียดเบียนกันการทำความดีงามต่อกัน

19. ทรงสอนให้เห็นว่า เรื่องของพระพุทธศาสนาไม่ใช่เรื่องสมมติ คือไม่ใช่เรื่องของการเดาหรือการนึกคิดเอาเอง แต่เป็นเรื่องที่สามารถค้นพบความจริงได้ โดยได้ทรงปฏิบัติแล้วนำความจริงที่ค้นพบนั้นมาสั่งสอน เป็นการปฏิเสธการเดา การคาดคะเน

ในการสอนแต่ละครั้ง พระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยแบ่งบุคคลออกเป็น 4 จำพวก เปรียบเทียบกับบัว 4 เหล่าคือ

1. อุดตัตถุญ ผู้อาจรู้ธรรมได้พลัน เปรียบเหมือนดอกบัวอยู่เหนือน้ำ พอถูกแสงอาทิตย์ก็บาน
2. วิปจิตถุญ ผู้อาจรู้ธรรมได้ต่อเมื่อท่านได้อธิบาย เปรียบเหมือนดอกบัวอยู่ริมน้ำ อันจะบานในวันรุ่งขึ้น
3. เนยยะ ผู้พอจะแนะนำได้คือจะต้องแนะนำสั่งสอนอยู่บ่อย ๆ จึงจะรู้ตามได้ เปรียบเหมือนดอกบัวอยู่ใต้น้ำอันจะบานในวันต่อ ๆ ไป
4. ปทปรมะ พวกบรรมง คือ พวกที่ไม่จะแนะนำสั่งสอนอย่างไร ก็ไม่เข้าใจ หรือไม่รับฟังทั้งนั้น เปรียบเหมือนดอกบัวซึ่งติดอยู่กับดินอันจะเป็นอาหารของปลาและเต่า

ในบุคคลเหล่านี้ พระพุทธองค์ทรงเลือกสอนบุคคล 3 ประเภทแรก โดยทรงเลือกธรรมาให้เหมาะสมกับอุปนิสัย และปัญญาบารมีของบุคคลนั้น (สมทรง บุญญฤทธิ์. 2525 : 11 - 17)

แนวคิดพื้นฐานของการสอนและวิธีสอนของพระพุทธเจ้า สรุปได้ดังนี้

...ในแง่การสอน พระพุทธองค์ทรงวางพื้นฐานไว้ว่า ... สอนให้มีวิธีการใหม่ วางรากฐานอยู่บนสติปัญญาและการถามหาเหตุผล...สอนให้คิดอย่างอิสระ เชิดคิดหาเหตุผลให้เต็มที่ แต่อย่าคิดอย่างเดียวว่าปฏิบัติด้วย... พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวิธีสอนไว้ 4 อย่างคือ

1. สันติสนทนา การแสดงกรรมชั่วที่ควรละ และกรรมดีที่ควรประกอบให้ผู้ฟังเห็นดีถึงการกระทำในที่เฉพาะหน้า
2. สมาทพณา ชักชวนให้ผู้ฟังถือเอาด้วยดี ในสิ่งที่ควรเว้น และสิ่งที่ควรประพฤติ

3. สมุดเตชนา ให้ผู้ฟังกล่าวหาญขึ้นด้วยดีในสิ่งที่ควรเว้น และสิ่งที่ควรปฏิบัติ

4. สัมปหังสนา ให้ผู้ฟังรำเริงบันเทิงใจ เห็นคุณค่าของการละชั่ว ทำดี

(สุมน อมรวิวัฒน์. 2528 : 13)

ถ้ามองวิธีสอนต่าง ๆ ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มาพิจารณาเปรียบเทียบกับวิธีสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนให้แก่สาวกตั้งแต่สาวกมาแล้ว จะเห็นว่าโดยหลักการสอนไม่แตกต่างกัน จะต่างกันบ้างในด้านวิธีการ ซึ่งต้องปรับให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและกาลสมัย สำหรับปัจจุบัน ได้มีนักวิชาการคิดค้นวิธีสอนโดยนำวิธีการในสาขาอื่นมาผนวก เช่น วิชาปรัชญา เทคโนโลยี และสังคมศาสตร์ เพื่อให้การสอนบรรลุเป้าหมายดียิ่งขึ้นดังที่ สุมน อมรวิวัฒน์ (2513 : 197 - 214) ได้เสนอแนะการจัดกิจกรรมการสอนศาสนาไว้หลายประการ ดังนี้

1. สอนโดยบรรยายหรืออธิบาย ครูควรใช้ภาษาที่ง่าย ใช้อุปกรณ์การสอนทุกครั้ง ที่สอน อุปกรณ์ประกอบการสอนอาจมีได้ทั้งประเภทสัญลักษณ์ เหตุการณ์ และบุคคลตัวอย่าง
2. การสอนโดยการตั้งปัญหา เมื่อครูได้รู้ความสนใจของนักเรียนแล้ว ครูและนักเรียนร่วมกันตั้งปัญหาที่ตนสนใจ อยากรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ
3. สอนแบบค้นคว้าและรายงาน โดยการให้นักเรียนค้นคว้าหาข้อเท็จจริงเอง อาจแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม หรือให้นักเรียนเป็นรายบุคคล
4. การเชิญวิทยากรผู้มีความรู้มาบรรยาย
5. การเล่าเรื่องจากประสบการณ์ โดยให้นักเรียนเป็นผู้เล่า
6. การเรียงความปากเปล่า คือการแต่งหรือเล่าเรื่องนั่นเอง แต่ใช้วิธีการพูดแทนการเขียน โดยครูเป็นผู้วางขอบเขตและอธิบายวิธีการเรียงความให้
7. การวิจารณ์ข่าวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
8. งดว่าที่ปัญหาธรรมะ
9. การแสดงบทบาทประกอบเรื่องหรือสุภาสิต
10. ใช้เพลงประกอบการเรียน
11. ใช้สมุดภาพและสมุดศัพท์

12. การอ่านและการฟังนิทานชาดก

13. การฝึกหัดมารยาทและการปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ

พุทธวิธีสอนได้รับความสนใจจากนักศึกษานานาชาติมาเป็นการสอนแบบต่าง ๆ ที่สามารถนำไปใช้สอนนักเรียนได้ มีดังนี้

1.7 วิธีสอนที่ประยุกต์จากพุทธวิธีสอน

วิธีสอนแบบแก้ปัญหา สารوخ บัควรี (2515 : 45) ให้นิยามขั้นตอนของ อริยสัจมาประยุกต์เป็นการสอน ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นปัญหา มีการถกเถียงกันระหว่างผู้เรียนในปัญหาต่าง ๆ
2. ช่วยกันอภิปรายวิธีแก้ปัญหา เป็นขั้นสมมติปัญหาและวิธีแก้
3. ขั้นทดลองปฏิบัติตามที่ได้อภิปรายไว้ เพื่อทราบวิธีแก้ปัญหา เป็นการรวบรวม

ข้อมูล

4. การเอาเหตุการณ์รายวันมาพิจารณาเหตุการณ์ต่าง ๆ ในโลกและหาวิธี

ปฏิบัติ

5. สรุปกฎเกณฑ์ และยึดมั่นในกฎเกณฑ์เหล่านั้น

วิธีสอนแบบอุปมา อุปไมย

วิธีสอนแบบอุปมา อุปไมย คือการสอนโดยการบรรยายเนื้อหาเปรียบเทียบกับ คน สัตว์ สิ่งของ ให้ผู้เรียนเข้าใจและมองเห็นภาพ เกิดมโนทัศน์ง่าย ชัดเจน และสมจริง โดยบรรยายอธิบายเนื้อหาที่เป็นนามธรรม หรือเรื่องที่เข้าใจยาก เปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้เรียน เข้าใจ และมองเห็นรูปธรรมได้ โดยจะต้องเลือกตัวอย่างสิ่งของที่นำมาเปรียบเทียบกับอุปมา อุปไมยที่ชัดเจนและตรงกับเนื้อหา ตรงกับจุดมุ่งหมายของการสอนเรื่องนั้น ๆ มากที่สุด (ประดิษฐ์ พรหมเสนา. 2523 : 49)

วิธีสอนแบบธรรมสาส์น

... คำว่า สาส์น หมายถึง การสนทนาธรรม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น

การอภิปรายปัญหา การแสวงหาเหตุผลค้นคิด เป็นการซักถามและแก้ปัญหา การสอนแบบธรรมสาส์นเป็นการสอนเพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิด แก้ปัญหา เป็นคนมีเหตุผลและช่วยให้ผู้เรียนได้แนวคิดทางธรรมะ การได้ฝึกฝนอย่างจริงจัง การสอนแบบธรรมสาส์นจะช่วยให้ผู้เรียน

1. แสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ มิใช่รับฟังจากครู ครูมีบทบาทเป็นที่ปรึกษา เป็นผู้ชี้แหล่งความรู้ ตอบคำถาม ให้ความกระจ่างแจ้ง นักเรียนอ่าน สังเกต สืบหา สืบค้นแหล่งความรู้ จัดบันทึกเพื่อได้แนวคิดมาสู่ธรรมสาส์น

2. ค้นพบความรู้ ฝึกฝนทักษะการจับประเด็นของความรู้ต่าง ๆ นำมาแลกเปลี่ยนความรู้ในกลุ่มของตน

3. การรวบรวมความรู้เป็นแนวคิด แนวความเชื่อ และแนวปฏิบัติ โดยเลือกเฟ้นและรวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เห็นคุณค่า เกิดความรู้สึกลอยจากประเพณีตามธรรมนั้น ๆ

4. การพิสูจน์ความรู้ เป็นการนำความรู้ ความคิด ความเข้าใจ มาปฏิบัติทดลองในชีวิตประจำวัน เป็นการนำความรู้มาสู่การปฏิบัติเนื่องใน

การสอนแบบธรรมสาส์น มีวิธีการคือ

1. คู่สนทนาได้แก่ ครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน นักเรียนกับวิทยากร โดยตั้งจุดมุ่งหมายการสนทนาให้ตรงกัน

2. คู่สนทนากำหนดหัวข้อเรื่อง หัวข้อปัญหา ขอบเขตการถกเถียง การซักถามในหัวข้อเรื่องที่สนทนา

3. คู่สนทนา ค้นหาหาความรู้จากแหล่งวิชาการต่าง ๆ ในหัวข้อเรื่องที่สนทนา โดยเฉพาะการอ่านในใจ จะต้องรวบรวมประเด็นเพื่อนำมาสนทนา

4. การแสดงความคิดเห็น

4.1 อภิปรายทั่วไป ครูเป็นผู้ดำเนินการอภิปราย นักเรียนแสดงความรู้ แสดงความคิดเห็น หรือคัดค้าน ตามเวลาที่กำหนด ครูเป็นผู้สรุป

4.2 อภิปรายเฉพาะกลุ่มครูจัดให้นักเรียน 4 - 5 คน อภิปรายหน้าชั้น โดยครูเป็นผู้ดำเนินการอภิปรายซักถามนักเรียน

4.3 อภิปรายเป็นกลุ่ม แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่ม แต่ละกลุ่มค้นคว้า อภิปราย ในกลุ่มของตน ให้นักเรียนกลุ่มหนึ่งอภิปรายหน้าชั้น นักเรียนกลุ่มอื่นซักถามแลกเปลี่ยน ความคิดเห็น

4.4 จัดนักเรียนเป็นกลุ่ม ๆ ละ 6 คน แต่ละกลุ่มนำความรู้ที่อ่านมา แลกเปลี่ยนความเห็น สรุปเป็นข้อคิด (6 นาที) ให้นักเรียนกลุ่มอภิปรายหน้าชั้น

4.5 จัดรวีวาทิ

4.6 แบ่งกลุ่ม ๆ ละ 5 - 7 คน ค้นคว้าหาความรู้แล้วแสดง ความคิดเห็นในกลุ่ม แล้วส่งตัวแทนมาอภิปรายหน้าชั้น

4.7 ให้นักเรียนค้นคว้าหาความรู้ และช่วยกันระดมความคิด เขียนบน กระดานดำ นักเรียนทั้งชั้นช่วยกันพิจารณา

5. การแสดงความคิดเห็น จะต้องมีการสรุปความคิดเห็นและเรื่องราวทุกครั้ง โดย

5.1 ครูสรุปด้วยการบอกเล่าและอธิบายเพิ่มเติม

5.2 นักเรียนช่วยกันสรุป และเขียนลงบนกระดานดำ

5.3 นักเรียนที่เป็นเลขานุการ จดประเด็นและความคิดลงในสมุดให้ครูตรวจ

5.4 นักเรียนจดประเด็นความคิดลงสมุด (สุนทร อมรวิวัฒน์. 2535 :

60 - 61)

วิธีสอนแบบไตรสิกขา

วิธีสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีสอนที่ฝึก ศิล สมาธิ ปัญญา เป็นแนวทางการปฏิบัติ โดยให้ผู้เรียนมีศิลป สारรวมกาย วาจาให้ถูกต้องอยู่ในองค์แห่งศิลป มีจิตตสิกขา คือฝึกจิตให้สงบ

มั่นคง ผ่องใส ระวังจากกิเลส เมื่อจิตสงบมั่นคง ก็เป็นจิตอันควรแก่การงานที่จะพิจารณาธรรม ปัญญาศึกษา คือ การพิจารณาร่างกาย ความรู้สึกนึกคิดของตนในขณะที่มีสมาธิ ให้เข้าใจสภาพความเป็นจริง เพื่อละกิเลส ละทุกข์ เป็นการสอนที่ทำให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง

วิธีสอนแบบไตรสิกขา มีขั้นตอนดังนี้

1. นักเรียนรักษาศีล โดยควบคุม กาย วาจา ให้อยู่ในระเบียบวินัยและองค์แห่งศีล รักษาศีลมิให้ขาดตกบกพร่อง

2. นักเรียนฝึกสมาธิ ด้วยการสวดมนต์ สรรวมศีลของตน กำหนดอุลลัมพโย และอุบายฝึกจิตให้มั่นเป็นสมาธิ ควรปฏิบัติทุกวัน วันละ 5 -10 นาที

3. นักเรียนฝึกการใช้ปัญญาพิจารณาไตรตรองในขณะที่จิตมีสมาธิ ให้พิจารณาสภาพความเป็นจริงด้วยเหตุผล พิจารณาร่างกาย ความคิด การปฏิบัติตลอดจนความรู้สึกนึกคิด ให้เข้าใจสภาพความเป็นจริงว่า ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ยั่งยืน ไม่มีสาระ ไม่ควรยึดถือว่าเป็นของเราหรือเป็นเรา กำหนดสภาพธรรมที่เราได้กระทำว่าคิดคืออะไร และมีอุบายที่จะควบคุมกาย วาจา ใจอย่างไร ที่จะไม่ตกอยู่ในอำนาจของอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ มหะ ผู้เรียนสามารถบรรยายลำดับสิ่งที่พิจารณาได้โดยละเอียด และเสนอข้อปฏิบัติได้ถูกต้องตามสภาพปัญหาที่เผชิญอยู่ ผู้สอนจะทำหน้าที่สรุปหลักธรรมให้ผู้เรียนได้พิจารณา และให้กำลังใจในการปฏิบัติตามไตรสิกขา (บรรเทา กิตติศักดิ์. 2526 : 289 - 299)

วิธีสอนแบบเบญจขันธ์

วิธีสอนแบบเบญจขันธ์มี 5 ขั้นตอน เป็นการสอนโดยยึดหลักธรรมเบญจขันธ์ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นการสอนให้ผู้เรียนพิจารณาเบญจขันธ์ตามลำดับขั้นดังนี้

1. กำหนดและเสนอสิ่งเร้า (ขั้นรูป) ครูกำหนดสิ่งเร้าให้นักเรียนได้สัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย โดยกำหนดสื่อการเรียนทำให้เกิดตากระทบรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่น ลิ้นกระทบรส กายกระทบอ่อน แข็ง เย็น ร้อน

2. ขั้นการรับรู้ (ขั้นเวทนา) ครูควบคุมสิ่งเร้าให้นักเรียนสัมผัสอย่างถูกต้อง และเกิดการรับรู้จาก ตากระทบรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่น ลิ้นกระทบรส กายกระทบอ่อน แข็ง เย็น ร้อน ก็จะเกิดสุขเวทนาหรือพอใจ นักเรียนก็จะเรียนดี ถ้าเกิดทุกข์เวทนาหรือไม่พอใจ ก็จะเรียนไม่ดี

3. ขั้นวิเคราะห์ที่ สาระการรับรู้ (ขั้นสัญญา) ครูตั้งคำถามให้ผู้เรียนคิด แยกแยะว่ามีอะไรเกิดขึ้น อะไรเป็นต้นเหตุ แล้วเกิดผลอย่างไร ตามความรู้สึของผู้เรียนต่อสิ่งนั้น ๆ เป็นขั้นวิเคราะห์แล้วจะเกิดสัญญา คือการจำได้หมายรู้

4. ขั้นตัดสินใจความดีงาม (ขั้นสังขาร) เป็นขั้นที่ผู้เรียนตอบรับหรือไม่ตอบรับ ในสำนึยที่ครูสอน เป็นขั้นปรุงแต่งเมื่อจำได้ก็เป็นการปรุงแต่งรับหรือไม่รับความรู้

5. ขั้นการเกิดอุปนิสัย (ขั้นวิญญาณ) ขั้นรู้แจ้งเห็นจริง เป็นขั้นที่ครูถามแบบ ล้วงความรู้สึกโดยสร้างสถานการณ์ให้คิดแล้วผู้เรียนตอบว่าควรทำ หรือไม่ควรทำ ใน สถานการณ์ดังกล่าว เป็นขั้นการรับรู้ (เปรื่อง กุมุท. 2526 : ไม่ปรากฏหน้า)

วิธีสอนแบบพุทธ

การนำหลักพุทธมาเสนอเป็นขั้นตอนการสอน ต้องเข้าใจความหมายเสียก่อน พุทธ หมายถึง การได้สดับมาก เป็นวิธีการเรียนรู้จากคำบอกเล่า ผู้ต้องการศึกษาต้อง พากเพียรติดตามฟังคำสอนจากครูอย่างตั้งใจ จับประเด็นสาระสำคัญให้ได้ ท่องจำไว้จนขึ้นใจ แล้วนำมาคิดหาเหตุผลจนรู้แจ้งนำไปใช้ได้จริง

การสอนตามหลักพุทธมี 3 ขั้นตอนคือ

1. การสร้างศรัทธา

- 1.1 จัดบรรยากาศของชั้นเรียนให้เหมาะสม
- 1.2 บุคลิกภาพของครู และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์
- 1.3 การเสนอสิ่งเร้าและการสร้างแรงจูงใจ

2. การสอนตามหลักพุทธ

- 2.1 การฝึก ฟัง พูด อ่าน เขียน เพื่อให้ความรู้และฝึกปฏิบัติ
- 2.2 การฝึกปรือ เพื่อจับประเด็นสาระ และจดจำ
- 2.3 การฝึกฝน ฝึกทักษะ หรือฝึกปฏิบัติจนคล่องแคล่วและชัดเจน
- 2.4 การฝึกคิดพิจารณาจนเข้าใจแจ่มแจ้ง

2.5 การฝึกสรุปลักษณะความรู้เป็นหลักการ ด้วยความเข้าใจแจ่มแจ้งและนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

3. การมองเห็นและการประเมินของกัลยาณมิตร

3.1 การวัดและประเมินตนเองของผู้เรียน

3.2 การวัดและประเมินตนเองโดยเพื่อน

3.3 การวัดและประเมินโดยครู

3.4 การซ่อมเสริมช่วยเหลือกันฉันมิตรที่ดี เพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องที่พบจากการประเมิน (สุมน อมรวิวัฒน์, 2533 : 55 – 56)

1.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

ในด้านการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนได้มีผู้ศึกษาไว้ดังนี้

นางลักษณ์ จันทรแสนโรจน์ (2529 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาปัญหา

การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 33 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่เป็นหญิงไม่มีคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา ใช้เทคนิคการสอนพุทธศาสนาแบบบรรยาย และใช้หนังสือเรียนของกรมวิชาการเป็นสื่อและอุปกรณ์มากที่สุด นักเรียนไม่กล้าแสดงออกในการร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน อ่านหนังสือธรรมะน้อย การปฏิบัติกิจกรรมส่วนตัวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ทั้งครูและนักเรียนปฏิบัติในระดับน้อย

โกศล ฐนธรรมทัศน์ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูผู้สอนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง 2533) ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6 จำนวน 109 คน พบว่า ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และมัธยมศึกษาปีที่ 5 ส่วนใหญ่มีปัญหาเกี่ยวกับจุดประสงค์ของหลักสูตรที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดศรัทธา ซาบซึ้ง และสำนึกในความสำคัญของพระพุทธศาสนาและคุณของพระรัตนตรัย เนื้อหาวิชา

มีลักษณะเป็นนามธรรม การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่บรรลุจุดประสงค์ของบทเรียนที่กำหนดไว้ ขาดสื่อและอุปกรณ์การสอน และไม่สามารถวัดและประเมินผลการเรียนการสอนให้บรรลุจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมของแต่ละบทเรียนได้

เยาวภา ประคองศิลป์ (2530 : บทคัดย่อ) ทำการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบบูรณาวิสัยทัศน์ การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคู่มือครูพบว่า การสอนแบบบูรณาวิสัยทัศน์ กับการสอนตามคู่มือครู และการสอนแบบไตรสิกขา กับการสอนตามคู่มือครู มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 การสอนแบบบูรณาวิสัยทัศน์ กับการสอนแบบไตรสิกขา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียนทั้ง 3 กลุ่มแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 การสอนแบบบูรณาวิสัยทัศน์ กับการสอนตามคู่มือครู มีความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

พิเชษฐ์ จัปจิตต์ (2534 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลการเจริญสมาธิที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ เจตคติทางวิทยาศาสตร์ ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และความคงทนในการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการสอนแบบพุทธวิธี แสวงอริยสังคตามแนวพระพุทธเวที ผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ ด้านความรู้ ความจำ ความเข้าใจของกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การนำเอาการสอนแบบตะวันตกมาใช้เป็นพื้นฐานการเรียนการสอนในปัจจุบันที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สามารถวัดได้ แต่มิได้มุ่งเน้นการสร้างศรัทธาอันเป็นรากฐานของการใฝ่รู้ใฝ่เรียนและการใช้สติปัญญา ทำให้จริยธรรมของคนในสังคมตกต่ำลง ซึ่งหากครูนำพุทธวิธีเผยแพร่พุทธธรรมมาปรับใช้ในการเรียนการสอน จะช่วยให้เด็กเกิดคุณธรรมอันพึงประสงค์ เพราะการสอนตามพุทธวิธีถือว่า เป็นการฝึกหัดอบรมบุคคลให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตามจุดหมายสูงสุดของศาสนาและเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างแท้จริง การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็น

วิธีการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตรปัจจุบันที่เน้นการคิดเป็น ท้าเป็น แก้ปัญหาเป็น ซึ่ง สมณอมรวิวัฒน์ ได้สร้างเป็นการสอนโดยใช้การคิดตามหลักพุทธธรรมและกระบวนการพัฒนาปัญญา มาประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพของชั้นเรียน และสภาพชีวิตจริงในปัจจุบัน

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ

2.1 ความสัมพันธ์ของศรัทธากับการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ เป็นวิธีคิดแนวหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการสั่งสอนพุทธบริษัททั้งหลาย เป็นแนวคิดที่เข้าประโยชน์ได้ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตประจำวัน เริ่มตั้งแต่การวางใจ วางท่าที่ต่อบุคคลและสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้อง การตั้งแนวความคิดเมื่อต้องประสบกับปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งในทางที่จะไม่ก่อให้เกิดทุกข์ ไม่ก่อให้เกิดปัญหา แต่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น ซึ่งเป็นการสร้างนิสัย และคุณลักษณะที่ดีให้เกิดแก่ตนเองต่อไป คนที่มีโยนิโสมนสิการเป็นคนที่รู้จักคิด รู้จักมอง ทำให้สามารถมองเห็นและหาแง่ที่เป็นประโยชน์มาใช้ในการพัฒนาส่งเสริมความเจริญงอกงามของชีวิตได้ทุกสถานการณ์ (พระเทพเวที. 2533 : 144) ซึ่งสอดคล้องกับทองดี ปิงใจ (2533 : 5) ที่กล่าวว่า โยนิโสมนสิการทำให้คนช่วยตนเองได้ คือคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์ ไม่มองสิ่งต่าง ๆ อย่างผิวเผิน และเป็นขั้นสำคัญที่สุดในการสร้างปัญญา

คนทั่วไปมักเคยชินกับการคิดเพื่อสนองตัณหาของตน หรือคิดโดยมีความชอบใจหรือไม่ชอบใจเป็นพื้นฐานมาเป็นเวลานาน วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการจะเป็นการสร้างนิสัยใหม่ให้แก่จิต เป็นการคิดที่ทำให้เกิดปัญญา แก้ปัญหา ดับความทุกข์และสร้างความสุขได้ แม้จะยังไม่สมบูรณ์นัก แต่วิธีคิดแบบนี้จะเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความสมดุล และมีทางออกในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง พระราชวรมุนี (2529 : 621) ได้กล่าวถึงปัจจัยในการเสริมสร้างแนวคิดที่ถูกต้องว่าประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ

(1) ปรโตโฆสะ คือเสียงจากผู้อื่นที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ (ทางเกิดแห่งแนวคิดที่ถูกต้อง) ด้านทางของความดีงามทั้งปวง ได้แก่ เสียงที่ติงาม เสียงที่ถูกต้อง เสียงที่บอกกล่าวชี้แจงความเจริญที่มีเหตุผล มีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกิดจากความรักความปรารถนาดี เสียงที่ติงามเช่นนี้เกิดจากแหล่งที่ติงาม คือ คนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม คนเช่นนี้ทางธรรมเรียกว่า สัตบุรุษหรือบัณฑิต ท้าหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำ สั่งสอน อธิบาย ชี้แจง ชักนำความคิดที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น เรียกว่า กัลยาณมิตร ตามปกติ กัลยาณมิตรจะท้าวหน้าที่ทำให้เกิดผลดี และประสบความสำเร็จนั้นจะต้องสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้เรียนก่อน จัดเป็นองค์ประกอบภายนอกหรือปัจจัยทางสังคม เรียกง่าย ๆ ว่า วิธีการแห่งศรัทธา

ศรัทธา คือ ความเชื่อ ความมั่นใจ เพราะได้พิจารณาไตร่ตรองมองเห็นเหตุผล ด้วยปัญญา มี 3 ด้านคือ

1. ความเชื่อ ความมั่นใจในพระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นบุคคลต้นแบบ ซึ่งยืนยันถึงวิสัยความสามารถของมนุษย์ว่า สามารถยังรู้สัจธรรม เข้าถึงความจริงและความดีสูงสุดด้วยสติปัญญาและความเพียรพยายามของมนุษย์นั่นเอง

2. มั่นใจในธรรมะ ความจริง ความดีงาม ธรรมเป็นสภาวะดำรงอยู่หรือเป็นไปตามธรรมชาติของมันเอง เป็นกฎเกณฑ์แน่นอน คือนิยามแห่งเหตุและผลเป็นกลางเที่ยงธรรมต่อทุกคน

3. ความเชื่อในสงฆ์ เป็นผู้ยืนยันว่ามนุษย์สามารถบรรลุความจริงความดีสูงสุดได้อย่างบุคคลต้นแบบ (พระราชนิพนธ์. 2529 : 418 - 419)

ในทางพุทธศาสนาศรัทธาเป็นธรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา ศรัทธาจึงมีความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชนมาก แต่จะต้องมีปัญญาเป็นตัวกำกับด้วยเพื่อมิให้ศรัทธาเกิดการผิดพลาด

2.2 หลักศรัทธา

กล่าวโดยสรุปได้ดังต่อไปนี้ (พระราชวรมณี. 2529 : 647 - 650)

1. ศรัทธาเป็นขั้นหนึ่งของกระบวนการพัฒนาปัญญา และกล่าวไว้เป็นขั้นต้นสุด
2. ศรัทธาที่พึงประสงค์ ต้องเป็นความเชื่อความซาบซึ้งที่เนื่องด้วยเหตุผล

คือมีปัญญารองรับ และเป็นทางสืบต่อแก่ปัญญาได้

3. ศรัทธาที่เป็นความรู้สึกฝ่ายอาเวค (Emotion) ที่ต่อเนื่องอยู่กับศรัทธาแบบถูกต้อง เป็นสิ่งที่นำมาใช้ในกระบวนการปฏิบัติธรรมให้เป็นประโยชน์ได้มากพอสมควรในระยะต้น ๆ แต่จะถูกปัญญาเข้าแทนที่โดยสิ้นเชิงในที่สุด

4. ศรัทธา เป็นความซาบซึ้งด้วยความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่มองเห็นเชื่อมั่นจากตนเองโดยเหตุผลว่า จุดหมายที่อยู่เบื้องหน้านั้นเป็นไปได้แท้จริง และมีค่าควรแก่การที่ตนจะดำเนินไปให้ถึง เป็นศรัทธาที่เร้าใจให้อยากพิสูจน์ความจริงของเหตุผล ที่มองเห็นอยู่เบื้องหน้านั้นต่อ ๆ ยิง ๆ ขึ้นไปเป็นบันไดขั้นต้นสู่ความรู้

5. ธรรมชาติ ถ้ามีศรัทธาเป็นส่วนประกอบข้อหนึ่งแล้ว จะต้องมียุปัญญาเป็นอีกข้อหนึ่งด้วยเสมอไป แต่กรณีที่เกิดปัญญาไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงศรัทธาไว้ด้วย ปัญญาจึงสำคัญกว่าศรัทธา ทั้งในฐานะที่เป็นตัวคุมและในฐานะเป็นองค์ประกอบที่จำเป็น

ประโยชน์ของศรัทธามี 2 ลักษณะคือ เป็นปัจจัยให้เกิดปิติ ซึ่งทำให้เกิดปัสสัทธิ(ความสงบเยือกเย็น) นำไปสู่สมาธิและปัญญาในที่สุด ศรัทธาทำให้เกิดวิริยะ คือความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติทดลองสิ่งที่เชื่อด้วยศรัทธานั้น ให้เห็นผลประจักษ์จริงจึงแก่ตน

6. ศรัทธาเป็นไปเพื่อปัญญา ต้องส่งเสริมความคิดวิจยวิจารณ์ และส่งเสริมการค้นคว้าเหตุผล

จากความหมายและหลักของศรัทธาที่กล่าวมา สุมณ อมรวิวัฒน์ (2530 : 64) ได้สรุปความหมายของศรัทธาจากหนังสือพุทธธรรมว่า

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อและความรู้สึกซาบซึ้งด้วยมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็น เป็นความมั่นใจใน 3 องค์ประกอบ คือ มั่นใจว่าเป็นไปได้ มั่นใจว่ามีคุณค่าและเราให้อยาก พิสูจน์ความจริง ศรัทธาที่แท้ตามนัยทางพุทธศาสนา จึงมีศรัทธาที่ใช้อารมณ์จนลืมเหตุผล แต่เป็นศรัทธาที่มีปัญญาเป็นตัวควบคุม ส่งเสริมการคิด วิจัยวิจารณ์จนค้นพบเหตุและผล ได้ทดลองปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ให้ประจักษ์ความจริงแก่ตน จนหมดสงสัย จึงเกิดศรัทธา ศรัทธาเป็นปัจจัยแรกสุด ของกระบวนการพัฒนาปัญญา การสอนด้วยการสร้างศรัทธาจะสืบต่อมาถึงความเข้าใจในเหตุผล จนเป็นความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) พัฒนามาเป็นความรู้ที่ประจักษ์แจ้ง (ญาณทัสสนะ)

ในกระบวนการพัฒนาปัญญาได้กำหนดขั้นตอนที่จัดว่าเป็นระยะของศรัทธาไว้ดังนี้

1. สร้างทัศนคติที่มีเหตุผลไม่เชื่อหรือยึดถือสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพียงเพราะฟังตาม ๆ กันมา (ตามแนวกาลามสูตร)
2. เป็นผู้คุ้มครองสัจจะ คือยินดีรับฟังหลักการ ทฤษฎี คำสอน ความเห็นต่าง ๆ ของทุกฝ่าย ทุกด้าน ด้วยใจเป็นกลาง ไม่ด่วนตัดสินสิ่งที่ยังไม่รู้ หรือไม่ยึดถือในสิ่งที่ตนรู้ หรือคิดเท่านั้นว่าถูกต้องเป็นจริง
3. เมื่อรับฟังทฤษฎี คำสอน ความเห็นต่าง ๆ ของคนอื่นแล้วต้องพิจารณาด้วยปัญญาของตนเอง ว่าเป็นสิ่งที่มีเหตุผล ผู้แสดงทฤษฎีหรือคำสั่งสอนนั้น ๆ เป็นผู้มีความจริงใจ ไม่ลำเอียง จึงเลื่อมใสรับเอามาพิจารณาเหตุผลต่อไป
4. นำสิ่งที่ใจรับมานั้น มาขบคิดทดสอบด้วยเหตุผล จนแน่ใจว่าถูกต้อง พร้อมทั้งจะลงมือปฏิบัติ พิสูจน์ทดลองให้รู้เห็นความจริงต่อไป
5. ถ้ามีความสงสัย ต้องรีบสอบถามด้วยความบริสุทธิ์ใจ

ศรัทธา ในพุทธธรรมมีเหตุผลเป็นฐานรองรับ มีปัญญาคอยควบคุมจึงยากที่จะผิด แม้จะเกิดความผิดพลาดขึ้นก็สามารถแก้ไขได้ถูกต้อง เพราะคอยรับรู้เหตุผล ค้นคว้าทดลองอยู่ตลอดเวลา จนมั่นใจหมดความสงสัย การขาดศรัทธาเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งทำให้ความคิดชะงักงันไม่ก้าวหน้าในทิศทางที่ต้องการ (สุมน อมรวิวัฒน์. 2530 : 68)

การสร้างศรัทธามือประกอบ 2 ประการ ของปัจเจกภายนอก ได้แก่ 1. สิ่งแวดล้อม ที่มีบรรยากาศก่อให้เกิดแรงจูงใจ เช่น สถานที่เรียน เงียบสงบ สะอาด ร่มเย็น ปราศจาก สิ่งยั่วยุให้กระทำความผิด ไม่อยู่ท่ามกลางแหล่งอบายมุขและคนพาล มีสมาธิในการศึกษา 2. ครูผู้เป็น กัลยาณมิตร เมื่อศรัทธาเกิดขึ้นจากปัจจัย 2 ประการนี้แล้ว ย่อมสนับสนุนให้ใช้วิธีการแห่งปัญญา (โยนิโสมนสิการ) เกิดตามมาด้วย เพราะศรัทธาเป็นธรรมที่ทำให้คนมีหลักการเป็นตัวเหนี่ยวรั้ง ไม่ให้คนทำตามสิ่งที่ชักจูง หรือเข้ายว่นาให้กระทำความผิด นอกจากนั้น ศรัทธายังช่วยนำกระแสความคิด ให้ถูกทางของคลองธรรมโดยเฉพาะผู้ที่ยังไม่หมดกิเลส ดังนั้นศรัทธาและโยนิโสมนสิการจึงต้องเกิด คู่ขนานกันไป

(2) โยนิโสมนสิการ คือ การใช้ความคิดที่ถูกต้องวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น หรือคิดอย่างมี ระเบียบ หมายถึง การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย โดยมองตามสิ่งนั้น ๆ มันเป็นของมัน และโดยวิธีคิดหาเหตุผล สืบค้นต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งเหล่านั้นหรือปัญหานั้น ๆ ออกให้เห็นตามสถานะตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัยโดยไม่เอาความรู้สึกด่วนด้วยตัณหาอุปทาน ของตนเข้าจับ จัดได้ว่า โยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบภายใน ได้แก่ ปัจจัยภายในตัวบุคคล เรียกว่า วิธีการแห่งปัญญา

โยนิโสมนสิการแปลตามรูปศัพท์ โยนิโสมนสิการ ประกอบด้วย โยนิโส กับ มนสิการ

โยนิโส มาจาก โยนิ แปลว่า เหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อุบาย วิธี ทาง

มนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิด คำนึง นึกถึง ใส่ใจ พิจารณาเมื่อรวมเข้าเป็น โยนิโสมนสิการ จึงแปลสืบ ๆ ต่อกันมาว่า การทำในใจโดยแยบคายในคัมภีร์อรรถกถาและฎีกาได้ ให้ความหมายแยกเป็นแง่ ๆ ดังนี้

1. อุบายมนสิการ แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือคิดอย่างมีวิธีหรือคิดอย่างถูกวิธี ตรงกับความเป็นจริง สอดคล้องกับแนวสัจจะ ทำให้รู้สภาวะลักษณะสามัญของสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริง

2. ปถมนสิการ แปลว่า การคิดถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับมีขั้นตอนไม่ยุ่งเหยิง สับสนเป็นไปตามแนวของเหตุผล สามารถที่จะชักนำความคิดเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้อง

3. การณนสิการ แปลว่า คิดตามเหตุผล หรือคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึงการสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย ให้เข้าใจถึงความเป็นมาหรือแหล่งที่ทำให้เกิดผลเช่นนั้น

4. อุปาทกมนสิการ แปลว่า การคิดอย่างมีเป้าหมาย หมายถึง การคิดการพิจารณาที่ทำให้เกิดความเพียร คิดในทางที่ทำให้หายกลัว หายเกรง การพิจารณาทำให้มีสติ ในการคิดแต่ละครั้งอาจครบหรือไม่ครบทั้ง 4 ด้านก็ได้ โยนิโสมนสิการไม่ใช่ตัวปัญญา แต่เป็นปัจจัยให้เกิดปัญญา คือ เกิดสัมมาทิฐิ โดยโยนิโสมนสิการ จะคอยชักกระแสดความคิดให้เข้ามาสู่แนวทางที่ดีงามที่เรียนรู้ไว้ก่อนแล้วหรือคุ้นเคยอยู่แล้ว โดยคิดต่อจากศรัทธา ซึ่งศรัทธาที่เกิดจากกัลยาณมิตรจะมีอิทธิพลมากคือ ศรัทธาจะเป็นศูนย์รวมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นพลังพร้อมอยู่ภายใน เมื่อคนรับรู้อารมณ์หรือมีประสบการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง กระแสดความคิดจะถูกแรงแห่งศรัทธาดึงให้แสนไปตามแนวทางของศรัทธานั้นเสมือนศรัทธาได้ชุดร่องให้กระแสดความคิดไหลไว้ก่อนแล้ว ดังนั้นศรัทธาที่ถูกต้องจึงเป็นอาหารหล่อเลี้ยงโยนิโสมนสิการ เพราะปรารถนาที่จะเป็นกัลยาณมิตรอาศัยศรัทธาเป็นทางเดินสามารถช่วยเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจและคำแนะนำความคิดได้ เช่นให้คำปรึกษาต่าง ๆ ครั้นพิจารณาเห็นความจริง รู้ว่าคำแนะนำสั่งสอนนั้นถูกต้องดีงาม เป็นประโยชน์จริงก็เกิดศรัทธามากขึ้น โยนิโสมนสิการ กลับเป็นปัจจัยส่งเสริมศรัทธาให้ตั้งใจศึกษายิ่งขึ้น (พระราชวรมนี. 2529 : 669)

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยหลักการมี 2 ประเภทคือ โยนิโสมนสิการ ที่มุ่งกำจัดอวิชชา ทำให้เกิดความรู้แจ้งตามสภาวะ เรียกว่า โยนิโสมนสิการแบบพัฒนาปัญญา และโยนิโสมนสิการแบบสร้างเสริมคุณภาพจิต มุ่งปลูกเร้าคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพจิต ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริงสามารถพัฒนาตนเองไปสู่อิสรภาพได้อย่างแท้จริง พระราชวรมนี (2529 : 676 - 727) ได้จัดหมวดหมู่ของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการไว้ 10 วิธีคือ

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือการพิจารณาเหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ให้รู้สภาวะที่เป็นจริง ด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกัน มาทำให้เกิดผลเช่นนั้น วิธีการสืบค้นหรือสืบสาวหาสาเหตุ อาจทำได้โดยการหาความสัมพันธ์ หรือการตั้งคำถามแล้วหาคำตอบ
2. วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ เป็นการแยกแยะสรรพสิ่งออกเป็นองค์ประกอบย่อย ๆ และจัดประเภทหมวดหมู่ขององค์ประกอบย่อย ๆ นั้นอย่างชัดเจน
3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทันความเป็นไปของธรรมชาติวิธีคิดนี้ต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์ที่มากพอ และต้องสามารถเข้าใจธรรมชาติความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย ในฐานะเป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ ประจักษ์แจ้ง และต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย ผู้ที่สามารถคิดแบบสามัญลักษณ์ได้มักเป็นผู้มีสติไม่เผลอ
4. วิธีคิดแบบอริยสัจหรือคิดแบบแก้ปัญหาวินัยวิธีคิดนี้เป็นวิธีแห่งการดับทุกข์และวิธีที่สามารถครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่น ๆ ได้ทั้งหมด วิธีคิดแบบนี้มีลักษณะทั่วไป 2 ประการคือ
 - 4.1 วิธีคิดตามเหตุและผล สืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วแก้ไขที่เหตุ
 - 4.2 กำหนดรู้เท่าความเข้าใจปัญหาให้ชัดเจน กำหนดเป้าหมายวิธีปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหาโดยสอดคล้องกับเป้าหมาย และต้องเป็นการแก้ไขที่ปฏิบัติได้จริง วิธีคิดแบบแก้ปัญหาวินัยมีขั้นตอนจัดเป็น 2 คู่ คือ
 - คู่ที่ 1
 - 1.1 กำหนดตัวปัญหา
 - 1.2 กำหนดเหตุของปัญหา
 - คู่ที่ 2
 - 2.1 จุดหมายที่เป็นภาวะสิ้นปัญหา
 - 2.2 วิธีการปฏิบัติเพื่อแก้ไขสาเหตุและเพื่อบรรลุมรรคภาวะสิ้นปัญหา
5. วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ์ หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย เป็นวิธีคิดที่มีหลักการ (ธรรม) มีความมุ่งหมาย (อรรถ) ซึ่งมีทั้งหลักการใหญ่ หลักการย่อยความมุ่งหมายในอนาคตและปัจจุบัน หลักการและความมุ่งหมายเป็นหลักการปฏิบัติและทิศทางของการปฏิบัติอันจะนำไปสู่จุดหมายที่วางไว้ วิธีคิดนี้จึงเป็นกระบวนการของเหตุและผล สัมพันธ์กันตลอดเวลา

6. วิธีคิดแบบคุณโทษ ทางออก เป็นการวิเคราะห์สรรพสิ่งทั้งหมดตามความเป็นจริง โดยมองเห็นและยอมรับความจริงว่ามีทั้งด้านดี (เป็นคุณ) ด้านเสีย (เป็นโทษ) ทำให้เลือกปฏิบัติได้ถูกต้อง สามารถแก้ไขส่วนบกพร่องได้

7. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม เป็นวิธีคิดที่ใช้พิจารณาเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายใช้ปัญญาไตร่ตรองประเมินค่าสรรพสิ่ง และเลือกปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตที่แท้จริง เพื่อประโยชน์สุขแก่ทั้งตนเองและผู้อื่น

พระพุทธเวที (2529 : 694) ได้อธิบายไว้ว่า คุณค่าแท้ หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่อาศัยปัญญาเป็นเครื่องวัด เป็นประโยชน์ที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง คุณค่าของสรรพสิ่งจึงเป็นคุณค่าที่เกิดจากบทบาทหน้าที่และผลของบทบาทหน้าที่อย่างแท้จริง ส่วนคุณค่าเทียม หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ที่มนุษย์ปรุงแต่งพอกพูนขึ้นจากประโยชน์และหน้าที่อันแท้จริงของมัน คุณค่าเทียมนี้อาศัยตัณหาเป็นเครื่องวัด และตีราคา ทำให้เกิดความทะยานอยากแก่งแย่งริษยาจนปราศจากความสงบสุข

8. วิธีคิดแบบปลูกเร้าคุณธรรม เป็นวิธีคิดที่นำเอาประสบการณ์ที่ผ่านมาไปคิดปรับปรุงชักนำความคิดให้เดินไปในทางที่ดีงาม เป็นประโยชน์ เป็นกุศล ทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม มีจิตใจสะอาดผ่องแผ้ว

9. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นการคิดวิเคราะห์เหตุผล เชื่อมโยงสัมพันธ์องค์ประกอบต่าง ๆ จนเกิดรู้จักคิดที่จะทำปัจจุบันให้ดีที่สุด

10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท ไม้ไขว้วิธีคิดโดยตรง แต่เป็นวิธีพูดหรือแสดงหลักการแห่งคำสอน แสดงออกและสื่อความหมายตามความคิดที่จำแนกแยกแยะประเด็นและแง่มุมต่าง ๆ อย่างครบถ้วนและตรงตามความจริง

จึงกล่าวได้ว่า ศรัทธาและโยนิโสมนสิการนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดการศึกษาสำเร็จผลอย่างแท้จริงโดยเฉพาะในเรื่องของการคิดที่ถูกต้อง โยนิโสมนสิการอาจจะก่อให้เกิดการศึกษาสำเร็จผลได้โดยไม่มีศรัทธา แต่ศรัทธาจะต้องนำไปสู่โยนิโสมนสิการจึงจะสำเร็จผล

อย่างแท้จริง บุคคลธรรมดาโดยทั่วไปที่คิดเองไม่เป็น ไม่รู้จักใช้โยนิโสมนสิการก็กลยาณมิตรจะต้องอาศัยศรัทธาเข้ามาช่วยเหลือ ซึ่งคงมีแต่พระพุทธเจ้าเท่านั้นที่ไม่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกนี้ (พระเทพเวที. 2533 : 33)

2.3 การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ

ภารกิจที่สำคัญของการศึกษา คือการฝึกอบรมพัฒนาบุคคลให้เกิดความรู้ความเข้าใจในข้อเท็จจริง และสภาพของสิ่งทั้งหลาย มีทัศนคติต่อสิ่งนั้นอย่างถูกต้อง ปฏิบัติและจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามที่ควรจะเป็น เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนและแก่ผู้อื่น โดยมีแนวคิดเกี่ยวกับการสอนดังนี้

1. ปัญญาเป็นสิ่งสร้างสรรค์ขึ้นภายในตัวนักเรียนเอง
2. ผู้สอนต้องทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ช่วยชี้แนะแนวทางการเรียน
3. วิธีสอน อูบาย และกลวิธีต่าง ๆ เป็นสื่อเครื่องผ่อนแรงในการเรียน

การสอน

4. ความเป็นอิสระของความคิดเป็นอุปกรณ์สำคัญในการสร้างปัญญา

จากแนวคิดดังกล่าวสามารถสร้างสำนักที่ตีให้เกิดแก่เด็ก โดยฝึกเด็กให้คิดหาถูกวิธี สามารถใช้ปัญญาพิจารณาถึงคุณค่าด้วยตัวเอง ซึ่งเรียกวิธีนี้ว่า โยนิโสมนสิการ (เสถียรพงษ์ วรรณปก. 2524 : 58 - 59)

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยกัลยาณมิตรใช้ศรัทธาเป็นแนวทางนั้น เป็นวิธีการเรียนรู้แนวหนึ่งจากหลาย ๆ แนวที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ เป็นวิธีการที่มีลักษณะบูรณาการ หลักจิตวิทยาการเรียนรู้ หลักการแนะแนว และหลักการสอนอย่างผสมกลมกลืนได้สัดส่วน สามารถประยุกต์ใช้ในการสอนปัจจุบันได้ (สุมน อมรวิวัฒน์. 2530 :

64) ซึ่งมีหลักสำคัญ 3 ประการคือ

1. ครูทำหน้าที่กัลยาณมิตร
2. ครูมีคุณสมบัติที่ดี
3. มีวิธีสอนที่สร้างศรัทธาให้เกิดกับนักเรียนได้

2.4 ครูทบทวนที่กัลยาณมิตร

กัลยาณมิตร หมายถึง บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทางหรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปตามมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง ซึ่งในกระบวนการพัฒนานัณยานั้น ความมีกัลยาณมิตรจัดว่าเป็นระดับความเจริญปัญญาในขั้นศรัทธา ส่วนในระบบการศึกษาอบรม ความมีกัลยาณมิตรมีความหมายครอบคลุมทั้งตัวบุคคลผู้อบรมสั่งสอน เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เป็นต้น ทั้งคุณสมบัติของผู้สอน ทั้งหลักการ วิธีการ อุปกรณ์ อุบายต่าง ๆ ในการสอน และการจัดดำเนินการต่าง ๆ ทุกฝ่ายที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาจะพึงจัดทำ เพื่อให้การศึกษามีผลดี ตลอดจนหนังสือ สื่อมวลชน บุคคลตัวอย่าง เช่น มหาบุรุษ หรือผู้ประสบความสำเร็จโดยธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั้งหลายที่ตักเตือน เป็นประโยชน์ เพื่อที่จะเป็นองค์ประกอบภายนอกในกระบวนการพัฒนานัณยานั้นได้

กัลยาณมิตร ในแง่ทบทวนที่ต่อผู้อื่น ควรมีความสัมพันธ์พิเศษเฉพาะสำหรับการทบทวนที่ โดยเฉพาะคุณสมบัติพื้นฐาน ที่เรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ ดังนี้

1. ปิยะ น่ารักคือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง
ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม
2. กรุ ณาเคารพ คือ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย
3. ภาวนียะ ภาเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่อง ควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เฝ้าอ้างและรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้งมั่นคงและภาคภูมิใจ
4. วัตถุา รู้จักพูดให้ได้ผล คือ พูดเป็น รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าว ตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดี
5. วณนิกขม ทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม แม้ถูกจิกตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนฟังได้ไม่เพิกพ่ายไม่เสียอารมณ์

6. คัมภีร์อังคะ กะถิง กัตตะถา แดลงเรื่องล้าลึกได้ คือกล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ลึกซึ่งซับซ้อนให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ่งยิ่งขึ้นไป

7. โน จัญฐาเน นิโยชะเย ไม่ชักนํ้าในอาน คือไม่ชักงูไปในทางเสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร (พระราชนิพนธ์. 2529 : 623 - 632)

คุณสมบัติของครูที่ดี

สุนน อมรวิวัฒน์ (2526 : 2) กล่าวว่า การที่ครูผู้สอนจะสอนให้เกิดความคิดเห็นที่ถูกต้องมีคุณสมบัติ 3 ประการคือ ครูอธิบายสิ่งที่ถูกต้องและเป็นจริง ครูแสดงความรักความเมตตาต่อนักเรียน และครูจะต้องเป็นแบบอย่างที่มีความรู้และคุณธรรม

แสง จันทรงาม (2526 : 59) กล่าวถึง ครูที่ดีตามหลักพุทธศาสตร์ว่าควรมีคุณสมบัติดังนี้

1. มีความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิต
2. ไม่ถือตัว ไม่หยิ่งยโส
3. มีความอดทน ใจเย็น
4. มีความยุติธรรม ไม่เห็นแก่ตัว
5. มีความรอบคอบ
6. มีความประพฤติดี เคารพ
7. รู้จักสติของผู้เรียน

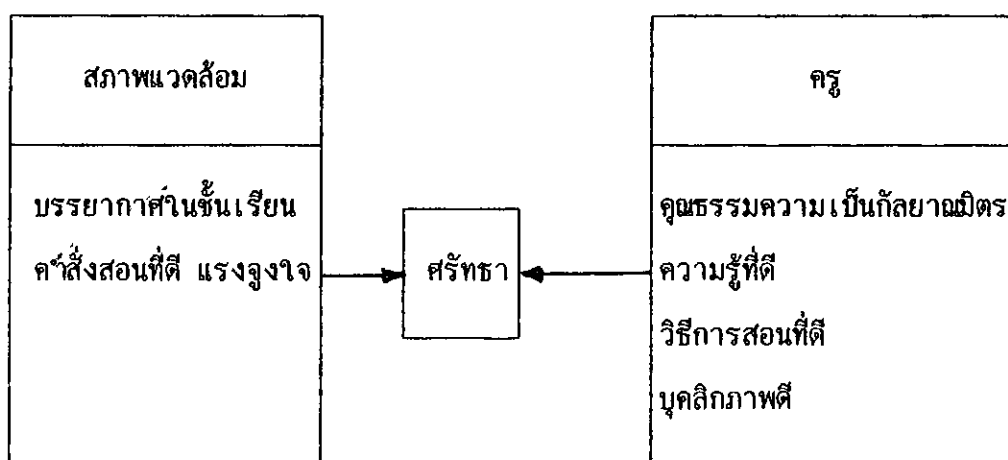
ครูควรมีวิธีสอนที่จะสร้างศรัทธาให้เกิดแก่นักเรียนได้

หลักการสอนของพระพุทธเจ้าเป็นวิธีเอื้อให้ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้ได้ด้วยปัญญาของตนเอง โดยครูทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรคอยช่วยเหลือ โดยกัลยาณมิตรควรดำรงอยู่ในหลักปฏิบัติที่เน้นความบริสุทธิ์ ความมีเมตตา และความจริงใจ ดังต่อไปนี้ (พระราชนิพนธ์. 2529 : 637)

1. อนุพุทธานุสาสนะ สอนให้มีขั้นตอนถูกลำดับคือ สอนเนื้อหาตามลำดับความยากง่าย มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

2. ปริยายทัสสวี่ จัปจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจน ในแต่ละแง่แต่ละประเด็น อธิบายให้มองเห็นกระจ่างตามแนวเหตุผล
3. อนุพัตตา ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปรารถนาดี คือ สอนด้วยจิตเมตตา มุ่งให้ประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน
4. อนามิสันตร ไม่มีจิตเพ่งเล็งมุ่งเห็นแก่อาภิส คือสอนโดยไม่มุ่งจะได้ลาภ สินจ้าง หรือผลประโยชน์ตอบแทน
5. อนุบหิจจี วางจิตตรง ไม่กระทบตนและผู้อื่น คือสอนตามหลัก ตามเนื้อหา ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น

คุณธรรมต่าง ๆ ในพุทธศาสนานั้น ครูสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างคุณสมบัติของครูที่ดีได้ เมื่อครูมีคุณสมบัติที่ดีแล้วย่อมจะทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรให้กับนักเรียนได้อย่างสมบูรณ์ และถูกต้อง ครูผู้เป็นกัลยาณมิตรจะเป็นผู้สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับนักเรียนโดยมีหลักการสร้างศรัทธาคือ ต้องคำนึงถึงการจัดปัจจัยภายนอกที่จะส่งเสริมจิตใจและปลุกเร้าให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อถือ และเชื่อมั่นในตัวครูผู้สอน ในสาระที่เรียนและวิธีการเรียนว่าเมื่อเรียนแล้วจะเกิดประโยชน์สูงสุด แก่ผู้ศึกษาเล่าเรียน ดังนั้น การสร้างศรัทธาจึงเป็นการสร้างเสริมให้นักเรียนเกิดฉันทะ มีแรงจูงใจใฝ่รู้ มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ ดังภาพประกอบ 3 ดังนี้

ภาพประกอบ 3 แสดงการเกิดความศรัทธาของนักเรียน

(สุมน อมรวิวัฒน์. 2530 : 91)

1. สิ่งแวดล้อม ที่สร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้เรียนนั้นแยกได้แต่ละข้อดังนี้

1.1 บรรยากาศในชั้นเรียน ควรมีลักษณะที่เงียบสงบ เพื่อที่จิตจะได้แน่วแน่มุ่งมั่น สามารถใช้ปัญญาในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ ควรมีการเปลี่ยนบรรยากาศเสมอ เพื่อไม่ให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายจำเจ เช่น มีการเปลี่ยนแปลงที่นั่งในการร่วมกิจกรรมแต่ละครั้ง บรรยากาศในห้องเรียนมีลักษณะที่เอื้อต่อการเรียน คือ ความสะอาดมีระเบียบเรียบร้อยภายในห้อง สภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ดีเหล่านี้จะช่วยสร้างความศรัทธา ความเชื่อมั่น เลื่อมใสให้เกิดแก่ผู้เรียน

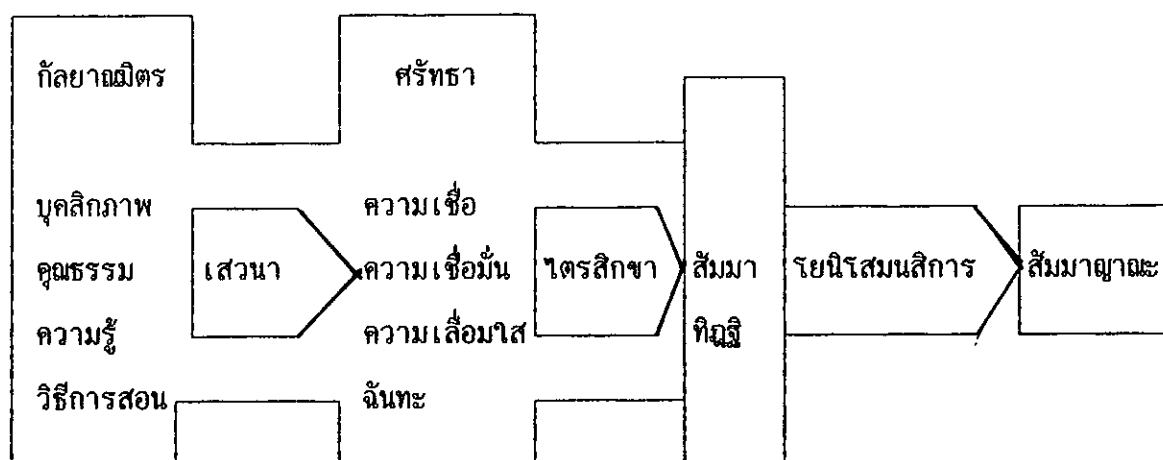
1.2 คำสั่งสอนที่ดี ครูควรใช้คำสั่งสอนที่มีความหลากหลาย และเหนียวแน่นใจผู้ฟัง เช่น สอนด้วยการอธิบาย ชักถาม อภิปราย แสดงเหตุผลที่ชัดเจน อาจมีการใช้เพลง ทานอง เสนาะ นิทาน คติพจน์ คำขวัญ ร้อยกรอง การเปรียบเทียบ ฯลฯ เพื่อให้คำสั่งสอนนี้น่าสนใจมากขึ้น และก่อให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้นด้วย

1.3 แรงจูงใจ การสร้างแรงจูงใจให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธานั้น เกิดจากองค์ประกอบทุกอย่าง นับตั้งแต่การสร้างบรรยากาศ การสร้างความสนใจด้วยวิธีการต่าง ๆ การเสริมแรง ข้อมูลย้อนกลับ วิธีสอนที่ดีของครู สื่อการสอน ฯลฯ เหล่านี้จะสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้น

2. ครูเป็นกัลยาณมิตร มีคุณธรรม ความรู้ดี สอนดี และมีบุคลิกภาพที่ดี ตัวครูผู้สอนนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะสร้างศรัทธาให้เกิดกับเด็ก ในการสร้างศรัทธานั้นครูต้องเป็นผู้มีคุณธรรม บำเพ็ญตนเป็นกัลยาณมิตร นั่นคือ ครูเป็นที่พึ่งของศิษย์ได้อย่างแท้จริง เด็กจะรู้สึกสบายใจอยากเข้าไปปรึกษาหารือปัญหาต่าง ๆ นอกจากนั้นครูควรวางแผนปรับปรุงวิธีการสอนของตนอยู่เสมอ แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงใช้วิธีสอนอย่างหลากหลายไม่ยึดกับวิธีใดวิธีหนึ่งตลอดไป

ส่วนบุคลิกภาพมีความสำคัญต่อการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นและเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างศรัทธาในเรื่องอื่นต่อไป ครูต้องระมัดระวังตนให้มีความสะอาดทั้งกายและใจ มีความแจ่มใส สงบ สบาย มีความมั่นใจในตนเองเสมอ เมื่อศิษย์เกิดความศรัทธาแล้ว อิทธิพลด้านบุคลิกภาพก็จะลดลง ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เพราะเด็กจะไปศรัทธาในเรื่องของความรู้ ความคิดและความดีของครูมากกว่า (สุมน อมรวิวัฒน์. 2530 : 91 - 95)

จากหลักการดังกล่าว สรุปได้ว่า เมื่อครูสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนแล้ว จะทำให้ศิษย์เกิดความสนใจใฝ่รู้ เกิดความตั้งใจแน่วแน่ในการเรียน เป็นแรงผลักดันให้เข้าสู่ระบบการเรียนแล้วครูจึงค่อย ๆ เน้นและเพิ่มวิธีการพัฒนาความคิดและการสร้างเสริมปัญญา โยนิโสมนสิการจะเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในกระบวนการเรียน จนกระทั่งความผิดแผกของศรัทธาจะลดลงตามลำดับ ในที่สุดก็จะคงเหลือแต่ปัญญา ซึ่งเป็นสาระของการศึกษาที่แท้จริง ซึ่งจะขออธิบายกระบวนการสร้างโยนิโสมนสิการ โดยการเริ่มต้นด้วยกัลยาณมิตรที่ใช้ศรัทธาเป็นแนวทางดังนี้

ภาพประกอบ 4 แสดงกระบวนการสร้างโยนิโสมนสิการจากกัลยาณมิตร

(สุนน อมรวิวัฒน์. 2530 : 77)

สุนน อมรวิวัฒน์ (2530 : 97 - 103) ได้เน้นแนวคิดจากหนังสือพุทธธรรมของพระราชวรมุนีที่เขียนเกี่ยวกับการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการมาสร้างเป็นหลักการและขั้นตอนการสอนตามแนวพุทธวิธีเรียกหลักการและขั้นตอนการสอนนี้ว่า การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ มีวิธีการดังต่อไปนี้

หลักการ

ครูเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจ และวิธีการสอนให้ศิษย์เกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ และได้ฝึกฝนวิธีคิดอย่างถูกต้องมีระบบ นำไปสู่การปฏิบัติจนประจักษ์จริง การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการให้สอนได้ทุกระดับการศึกษา มุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ครูและศิษย์มีสัมพันธ์อันดีต่อกัน ศิษย์ได้มีโอกาสดูคิดแสดงออกปฏิบัติอย่างถูกวิธี จนสามารถใช้ปัญญา แก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

ขั้นตอนการสอน

1. ขั้นสร้างศรัทธา เป็นการสร้างเจตคติที่ดีต่อครู วิธีการเรียนและบทเรียน

- 1.1 การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสมกับระดับของชั้นเรียน
เหมาะสมกับวัยและภูมิหลังของผู้เรียน เหมาะสมกับบทเรียน
- 1.2 บุคลิกภาพของครูและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์
ครูควรมีบุคลิกภาพทางกายดี สะอาด แต่งมาสุ สด มีสุขภาพจิตดี มีความมั่นใจในตนเอง
- 1.3 ขึ้นเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ โดยใช้สื่อการสอน อุปกรณ์และวิธีต่าง ๆ เพื่อเร้าความสนใจของนักเรียน จัดกิจกรรมขึ้นหน้าที่สนุกสนานสนใจ ให้นักเรียนได้ตรวจสอบความรู้ และรับทราบผลทันทีเป็นการเสริมแรง

2. ขั้นสอน

- 2.1 ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียน หรือเสนอหัวเรื่องประเด็นสำคัญของบทเรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ
- 2.2 ครูแนะแหล่งวิทยาการและแหล่งข้อมูล
- 2.3 นักเรียนฝึกรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้
- 2.4 จัดกิจกรรมที่เร้าให้นักเรียนใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ
- 2.5 ฝึกสรุปประเด็นของข้อมูลความรู้และ เปรียบเทียบประเมินค่าโดยวิธีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จัดทางเลือกในการแก้ปัญหา
- 2.6 ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ
- 2.7 กิจกรรมฝึกปฏิบัติ เพื่อพิสูจน์ผลการเลือกและตัดสินใจ

3. ขั้นสรุป

มากขึ้น

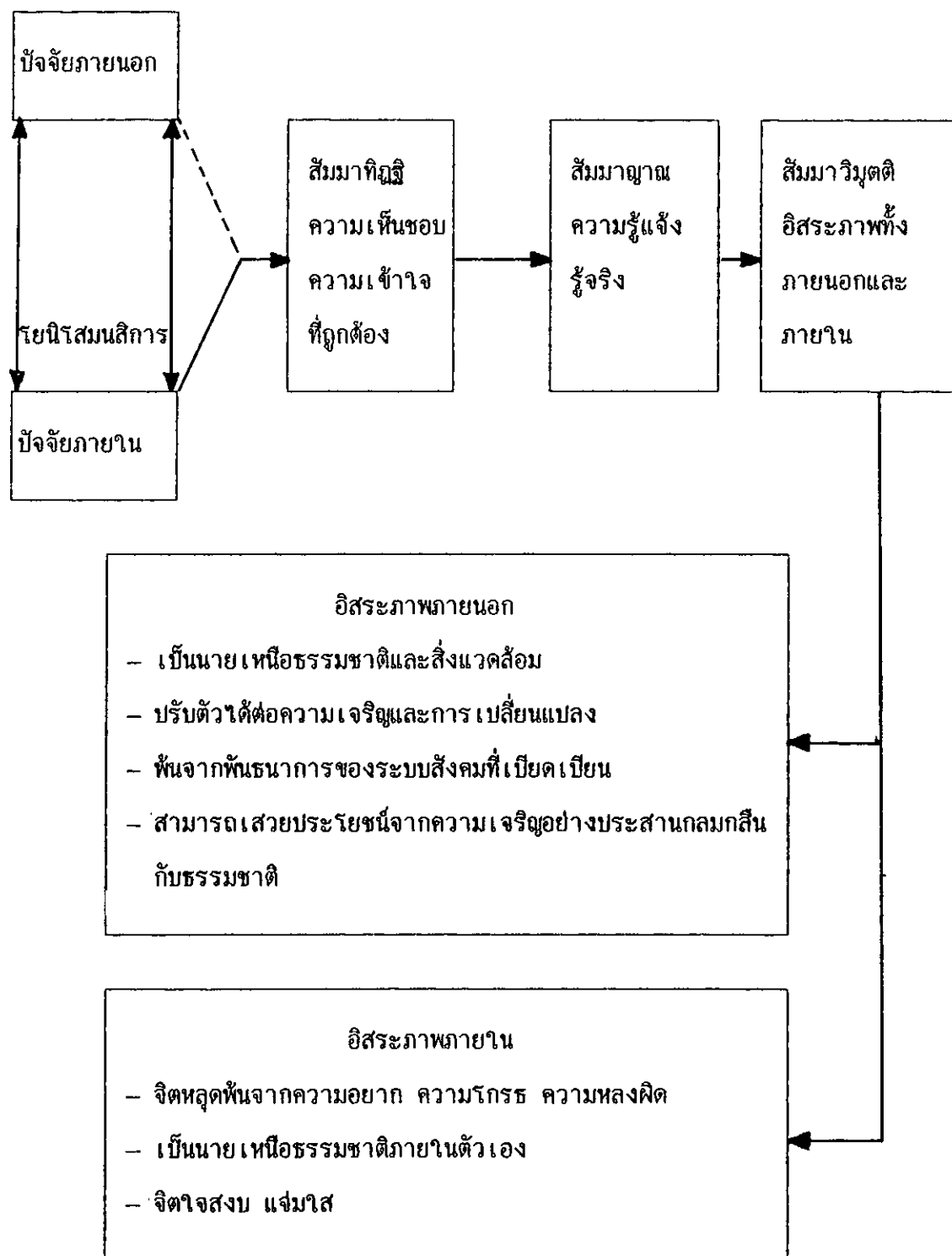
3.1 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปผล ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องให้สมบูรณ์

3.2 อภิปรายซักถามข้อสงสัย

3.3 วัดและประเมินผล

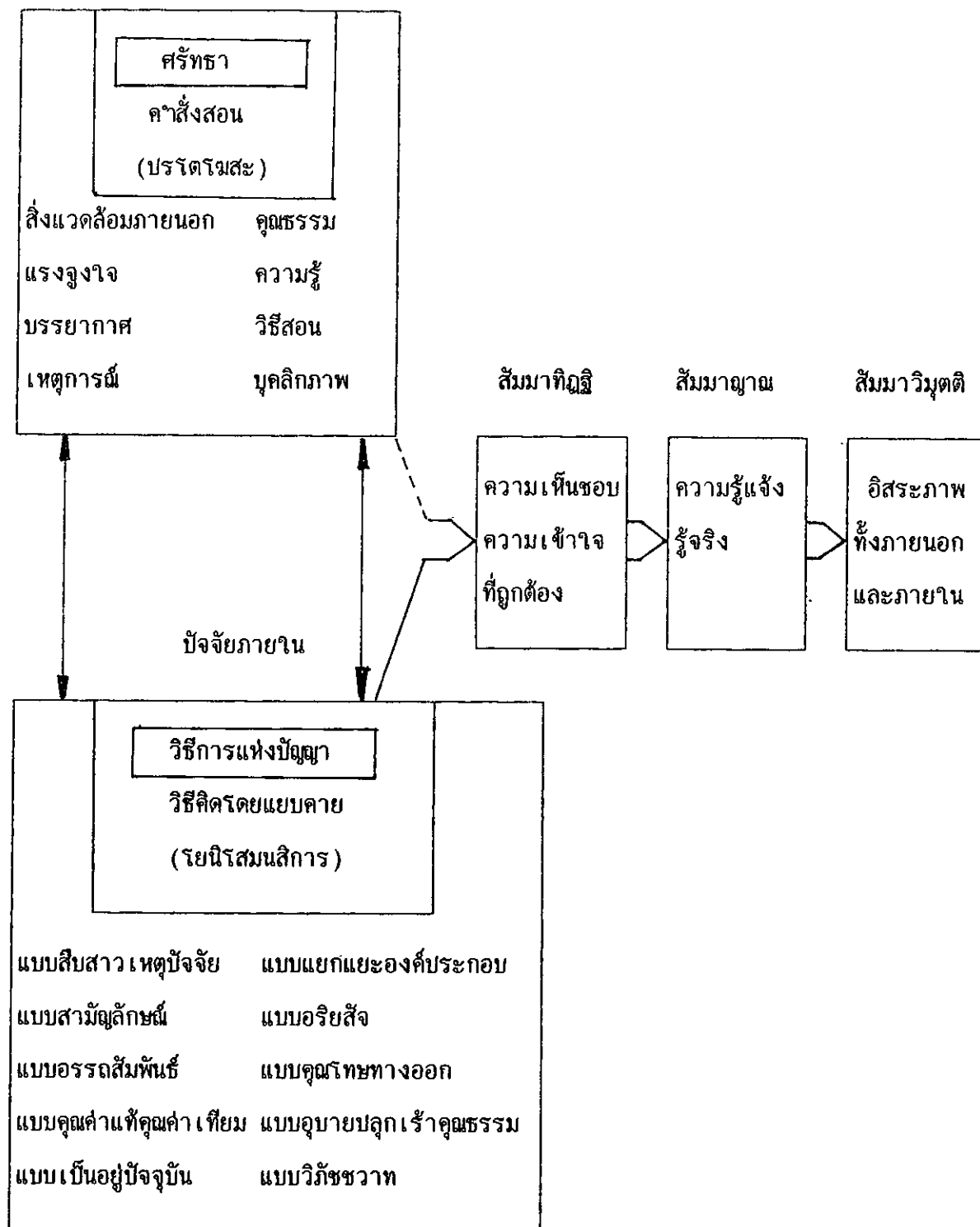
จากภาพดังกล่าว มีความสอดคล้องกับระบบการสอนตามแนวพุทธวิธีที่ สุมน อมรวิวัฒน์
(2526 : 69) ได้เสนอเป็นแผนภาพดังต่อไปนี้

ศรัทธา

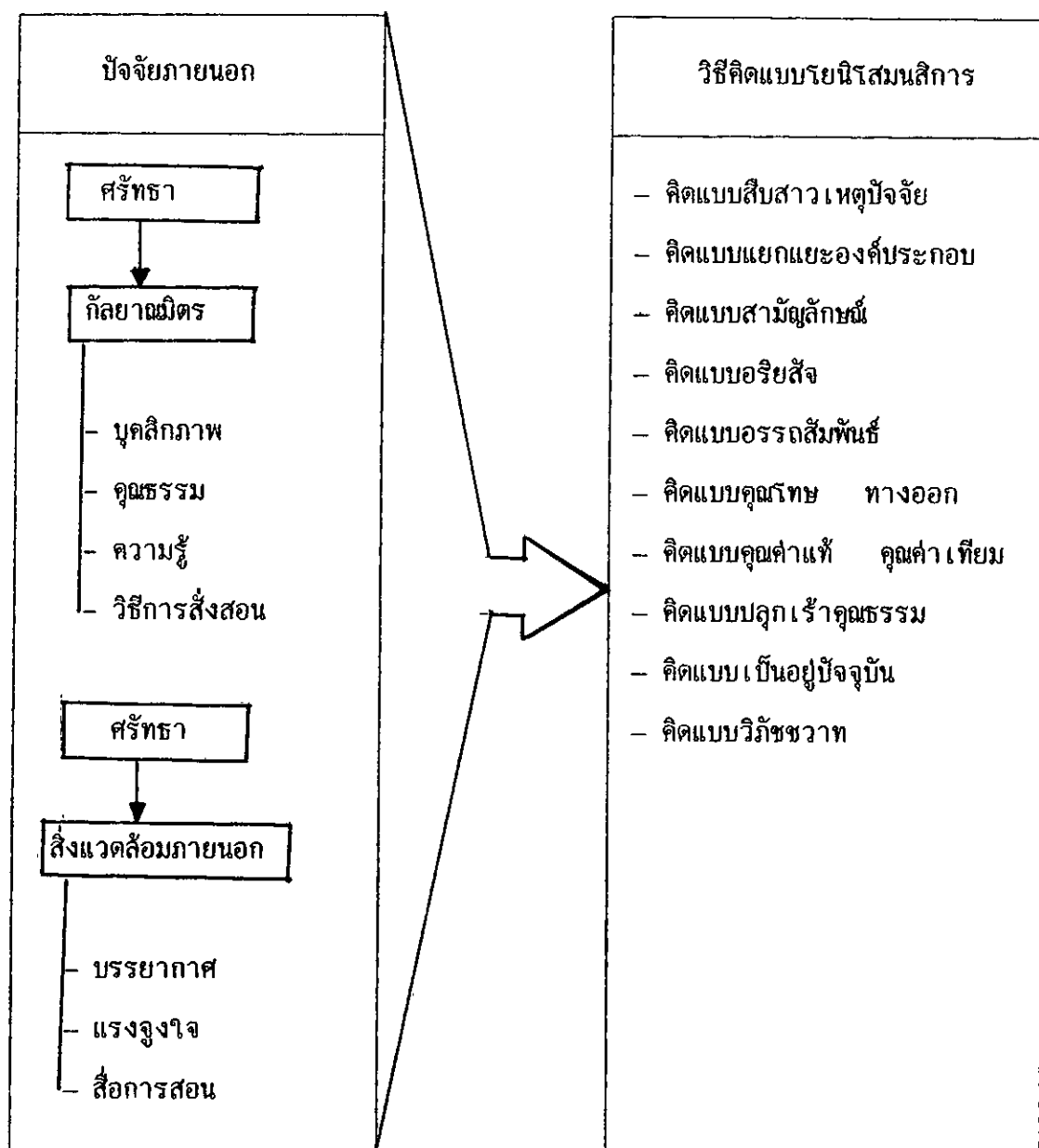
ภาพประกอบ 5 แสดงความสอดคล้องของระบบการสอนตามแนวพุทธวิธี (สุนน อมรวิวัฒน์. 2526:4)

ปัจจัยภายนอก

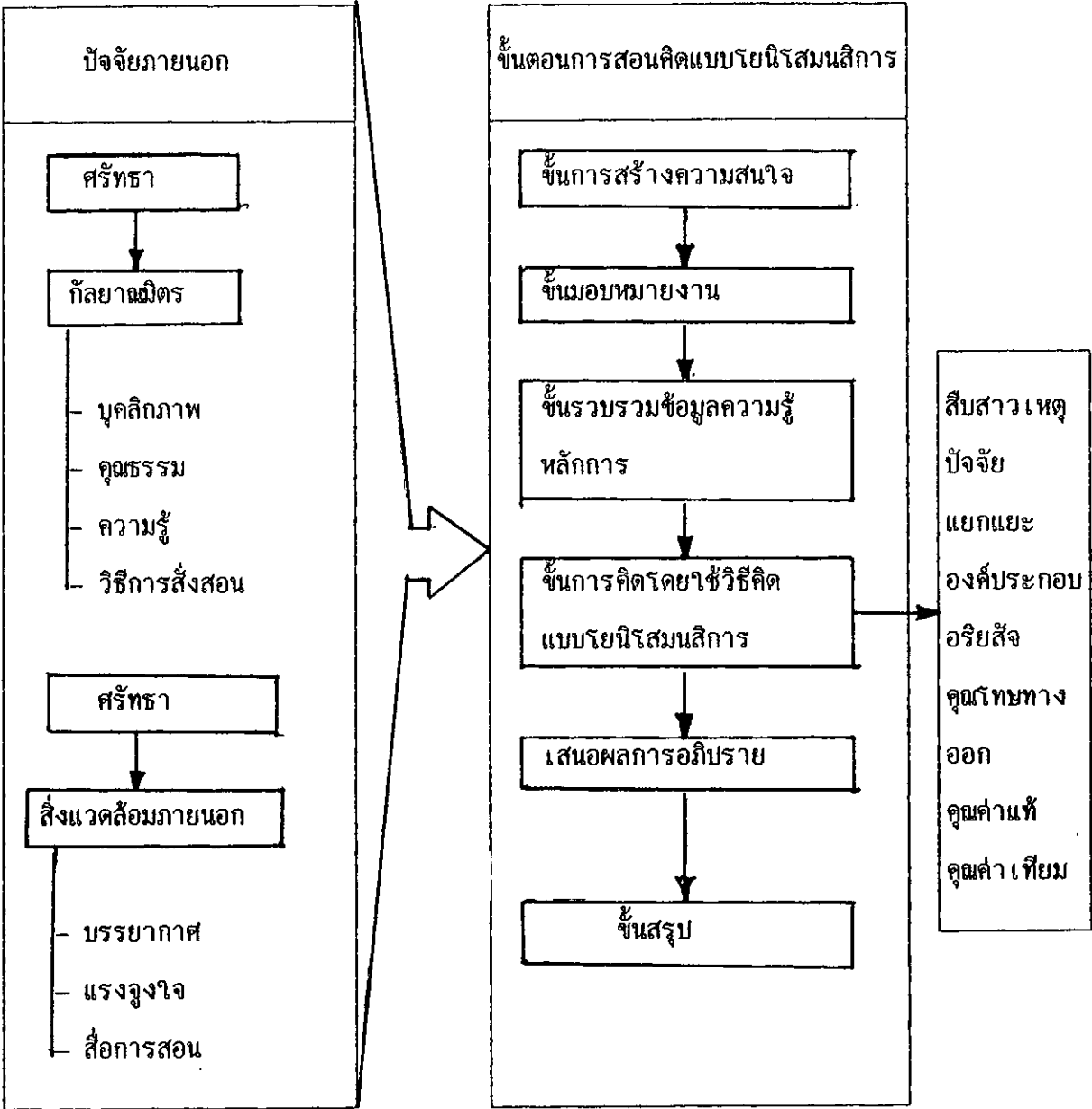

ภาพประกอบ 6 ภาพแสดงการจัดระบบการสอนที่ใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

(สุนน อมรวิวัฒน์. 2526 : 4 - 5)

ภาพประกอบ 7 ความสัมพันธ์ของศรัทธากับโยนิโสมนสิการ (สมาน สารจิตร. 2533)

ภาพประกอบ 8 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกกับการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ

การสอนเพื่อฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน แต่ในแวดวงการศึกษาปัจจุบันเพิ่งจะเริ่มให้ความสนใจศึกษาอย่างจริงจัง เมื่อไม่นานมานี้ โดย

วรรณ สุทธิจิตร (2526 : บทคัดย่อ) ได้ทดลองสอนจริยศึกษา โดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ตามแนวพุทธวิธี ให้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า การสอนโดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการนักเรียนมีการเรียนรู้ โดยมีมัชฌิมเลขคณิต หลังการสอนสูงกว่าก่อนสอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และความคิดรวบยอดเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่สอน ตามแผนการสอนปกติและที่สอนโดยวิธีการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สมาน สาครจิต (2532 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการเรียน คณิตศาสตร์ เจตคติของนักเรียนที่มีต่อครูและการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 3 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียน ที่เรียนคณิตศาสตร์ด้วยวิธีสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ มีการเรียนรู้และมีการ พัฒนาด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้ เจตคติของนักเรียนที่มีต่อครูและต่อการเรียนคณิตศาสตร์ดีขึ้นกว่าก่อนสอน โดยดูจากมัชฌิม เลขคณิตของคะแนนการประเมินเจตคติหลังการสอน

พจนารถ บัวเขียว (2535 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนและความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่สอนโดยการสอนแบบแก้ปัญหาที่ใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนวิชาจริยธรรมกับบุคคลของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของกลุ่มทดลอง

และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของกลุ่มทดลอง หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ได้ โดยครูผู้สอนสามารถจัดชั้นสอนให้เหมาะสมตามจุดประสงค์ของวิชานั้น ๆ ที่มุ่งให้ผู้เรียนได้คิดและปฏิบัติด้วยตนเองให้มากที่สุด ซึ่งจะนำไปสู่การบรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร 2533 ที่ต้องการให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาผลการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

3. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับพุทธศาสนาและการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

3.1 ความหมายของจริยธรรม

ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "จริยธรรม" ไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรมหรือกฏศีลธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน. 2525 : 214)

พระราชวรมนี (2530 : 10) ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมหมายถึง สิ่งที่ทำได้ในทางวินัยจนเกิดความเคยชินขึ้นมา มีพลังใจ มีความตั้งใจแน่วแน่ มีความประคับประคอง เรื่องจริยธรรมต้องอาศัยปัญญา อันเกิดจากความศรัทธา เชื่อถือผู้อื่นไปก่อน ในบางครั้งจริยธรรมก็เกิดโทษเมื่อไม่มีปัญญากำกับ

พระยาอนุมานราชธน (2516 : 109) ได้ให้ความหมายว่า "จริยธรรม (Morality) โดยทั่วไปมีความหมายใกล้เคียงกับจริยศาสตร์ (Ethics) ในเรื่องของปรัชญา เป็นเรื่องของการค้นหาความจริงเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติในสังคม ซึ่งถือว่าถูกต้อง ดีงาม และสิ่งซึ่งถือว่าผิดหรือชั่ว ไม่ควรประพฤติและวางหลักกำหนดมาตรฐานไว้"

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 21) ให้ความหมายของจริยธรรมว่าเป็น ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขต รวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ โดยลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม จะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภทคือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุนและผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่า การกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม อีกประเภทหนึ่งคือ ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มืออยู่ในสมาชิกของสังคม เป็นการกระทำที่สังคมลงโทษ หรือพยายามกำจัดและผู้กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไม่ควรทำ ฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูงคือผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมาก ประเภทหลังน้อย

จึงสรุปได้ว่า จริยธรรมคือ แนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ทำให้เกิดความสุขทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม

3.2 ลักษณะทางจริยธรรมของมนุษย์

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 2 - 3) ได้จำแนกลักษณะทางจริยธรรมของมนุษย์ออกเป็น 4 ประการคือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ สามารถบอกได้ว่า การกระทำชนิดใดดี ควรกระทำ การกระทำใดเลว ควรดเว้น ค่านิยมของสังคมเป็นอย่างไร ความรู้เชิงจริยธรรมของบุคคลจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และระดับสติปัญญา

2. ทศนคติเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่าชอบหรือไม่ชอบเพียงใด ทศนคติเชิงจริยธรรมจะแปรเปลี่ยนไปตามความรู้เชิงจริยธรรม

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลที่กล่าวมานั้นจะแสดงให้เห็นถึงแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล การศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมจะทำให้ทราบว่าบุคคลที่มีจริยธรรมในระดับแตกต่างกัน อาจมีการกระทำที่คล้ายคลึงกันได้ และบุคคลที่มีการกระทำเหมือนกัน อาจจะมีเหตุผลเบื้องหลังการกระทำ และมีจริยธรรมในระดับที่แตกต่างกัน

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การกระทำที่บุคคลแสดงออกมาตามที่สังคมชมชอบ หรือตรงกันข้ามการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนค่านิยมในสังคมนั้น

3.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

1. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ (Piaget)

เพียเจต์เป็นผู้ริเริ่มศึกษาพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก และมีความคิดว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับความฉลาดในการที่จะรับรู้ กฎเกณฑ์และลักษณะต่าง ๆ ทางสังคม ดังนั้น พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้น ๆ และได้แบ่งขั้นของจริยธรรมของมนุษย์ออกเป็น 3 ขั้น คือ

1.1 ขั้นก่อนจริยธรรม พัฒนาการขั้นนี้เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ขวบ เด็กในวัยนี้ยังไม่มีความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดล้อมอย่างละเอียด แต่มีความต้องการทางกาย ซึ่งต้องการที่จะได้รับการตอบสนองโดยไม่ว่าคำนึงถึงกาลเทศะใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อเด็กเริ่มมีความสามารถในการพูดก็จะเริ่มเรียนรู้สภาพแวดล้อม และบทบาทของตนเองต่อบุคคลอื่น

1.2 ขั้นยึดคำสั่ง พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ 2 - 8 ปี เด็กจะมีความเกรงกลัวผู้ใหญ่ และเห็นว่าคำสั่งของผู้ใหญ่คือ ประกาศิตที่ตนต้องกระทำตาม

1.3 ขั้นยึดหลักแห่งตน พัฒนาการขั้นนี้จะอยู่ในช่วงอายุ 8 - 10 ปี เพียเจต์เชื่อว่าเกิดขึ้นจากพัฒนาการทางสติปัญญา และจากประสบการณ์ในการมีบทบาทในกลุ่ม

เพื่อนด้วยกัน ความเกรงกลัวอำนาจภายนอก จะเป็นหลักภายในจิตใจของเด็กเกี่ยวกับความยุติธรรม ซึ่งหมายถึงการแลกเปลี่ยนและความเท่าเทียมกันของบุคคลในช่วงอายุ 8 - 10 ปี เด็กที่อยู่ในสังคมปกติจะบรรลุถึงขั้นที่สาม แต่อาจจะมีเด็กบางคน que พัฒนาการอาจหยุดชะงักอยู่ในขั้นที่สอง เนื่องจากการบีบบังคับอย่างผิดปกติของผู้เลี้ยงดูหรือสังคม หรือเกิดจากการขาดประสบการณ์ในกลุ่มเพื่อนก็ได้ (ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนึก.

2520 : 40 - 41)

2. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg)

โคลเบอร์กได้ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรม ตามแนวเพียเจต์และพบว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ มีได้บรรลุจุดสมบูรณ์เมื่อบุคคลอายุได้ 10 ปี แต่มนุษย์ในสภาพปกติจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมอีกหลายขั้นตอน จากอายุ 11 - 25 ปี (ดวงเดือน พันธมนาวิน. 2524 : 391) โคลเบอร์กเชื่อว่าการจัดชั้นพัฒนาการทางจริยธรรมนั้น จะต้องใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอย่างเดี่ยวเท่านั้น (Kohlberg. 1976 : 32)

โคลเบอร์กได้ศึกษาจริยธรรมตามแนวเพียเจต์ และพบว่าพัฒนาการทางจริยธรรมนั้นมีถึง 6 ขั้นตอน มนุษย์สามารถบรรลุจริยธรรมขั้นสูงสุดได้ เมื่อมีเหตุผลและความคิดในวัยผู้ใหญ่จะมีลักษณะเป็นเหตุผลสากล เป็นอุดมคติไม่เข้าข้างตนเอง โคลเบอร์กได้แบ่งชั้นทางจริยธรรมเป็น 6 ชั้นโดยจัดไว้ 3 ระดับ ซึ่งดวงเดือน พันธมนาวิน (2522 : 35 - 37) ได้สรุปและเขียนตารางไว้ดังนี้

ระดับ 1 ก่อนกฎเกณฑ์ (Proconventional Level)

ระดับนี้บุคคลจะตอบสนองต่อกฎเกณฑ์ ซึ่งกำหนดไว้โดยผู้มีอำนาจเหนือตน จะเลือกทำพฤติกรรมเฉพาะที่จะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับผู้อื่น ในระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นคือ

ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการลงโทษ (Obedience and Punishment Orientation) ผู้มีจริยธรรมขั้นนี้จะเลือกกระทำหรืองดกระทำสิ่งใดเพราะกลัวถูกลงโทษ และยอมทำตามคำสั่งของผู้ใหญ่ หรือผู้มีอำนาจทางกายเหนือตน การตัดสินใจว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับพฤติกรรมนั้น ๆ ว่า ทำไปแล้วถูกลงโทษหรือไม่

ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (Naively Egotistic Orientation) การเลือกกระทำในสิ่งที่จะนำความพอใจมาหัดตนเท่านั้น ตัดสินการกระทำตามใจตนเอง มักเป็นไปในรูปที่ต้องการรางวัลจากผู้อื่น การที่ทุกคนทำในสิ่งที่เขาต้องการเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แม้ว่าการกระทำนั้นจะขัดกับผู้อื่น หรือความไม่ถูกต้องของสังคม ชอบการแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียมกัน เช่น หมูจะขยันเรียนให้สอบได้ที่ 1 ถ้าแม่ซื้อจักรยานให้หนู

ระดับ 2 ตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level)

เป็นระดับที่กระทำไปตามความคาดหวังของบุคคลอื่น การทำดีและการยกย่องชมเชยจากสังคม เป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติ มีการกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อย ๆ ของตน ระดับนี้ยังต้องการการควบคุมจากภายนอก แต่ก็ยังมีความสามารถเอาใจเขามาใส่ใจเรา ทั้งสามารถแสดงบทบาทที่สังคมต้องการได้ ระดับนี้แบ่งเป็น 2 ขั้นคือ

ขั้นที่ 3 หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (Good - boy Orientation) ผู้มีจริยธรรมขั้นนี้ มุ่งที่จะทำให้ผู้อื่นพอใจเพื่อให้เขายอมรับเข้าเป็นพวก ชอบคล้อยตามคนอื่นโดยเฉพาะกลุ่มเพื่อน ทำตามแบบที่คนส่วนใหญ่ยึดถือ

ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม (Authority and Social Order Maintenance Orientation) บุคคลจะรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะ เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม ตนจะต้องทำหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ทางสังคมกำหนดให้หรือคาดหวังพฤติกรรมที่ถูกต้อง เคารพต่อกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมตั้งไว้ ความถูกต้องขึ้นอยู่กับสังคม สังคมจะเป็นตัวกำหนดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

ระดับ 3 ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Postconventional Level)

เป็นระดับที่มีจริยธรรมเป็นของตนเอง ซึ่งมีอยู่วัยผู้ใหญ่เพียงส่วนย่อยและมักจะมีในอายุ 20 ปีขึ้นไป ระดับนี้จะมีการตัดสินใจขัดแย้งด้วยการนำความคิด ตรรกะตรงด้วยตนเอง และตัดสินใจไปตามแต่ว่าจะเห็นความสำคัญของสิ่งใดมากกว่ากัน การยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคมจะตั้งอยู่บนฐานของหลักจริยธรรมสากลที่กำหนดขึ้นอย่างเป็นที่ยอมรับกันของทุกสังคม ระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นคือ

ขั้นที่ 5 หลักการทำตามค่าน้ำสัญญา (Contractual Legalistic Orientation)

ผู้มีจริยธรรมขั้นนี้ยังยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ยังเห็นว่าการแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎหมายเป็นสิ่งที่ทำได้ เมื่อได้พิจารณาแล้วด้วยเหตุผลที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่สังคม

ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (Conscience or Principle Orientation)

ผู้มีจริยธรรมในขั้นนี้ถือว่า ความถูกต้องตัดสินด้วยจิตสำนึกที่สอดคล้องกับหลักจริยธรรมที่ตนเลือกแล้ว และมีความสมเหตุสมผลที่เป็นสากล โดยคำนึงถึงความเท่าเทียมกันของสิทธิมนุษยชน เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของแต่ละคน

ตาราง 1 แสดงเหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ชั้น แบ่งเป็น 3 ระดับในทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม
ของโคลเบอร์ก

ชั้นใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับจริยธรรม
ชั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (2 - 7 ปี)	1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (2 - 10 ปี) (ระดับต่ำ)
ชั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (7 - 10 ปี)	
ชั้นที่ 3 หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (10 - 13 ปี)	2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (10 - 16 ปี) (ระดับกลาง)
ชั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม (13 - 16 ปี)	
ชั้นที่ 5 หลักการทำตามความรับผิดชอบ (16 ปีขึ้นไป)	3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (16 ปีขึ้นไป) (ระดับสูง)
ชั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่)	

โคลเบอร์กเชื่อว่าพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมจะเป็นไปตามขั้นจากขั้นที่ 1 ผ่านแต่ละขั้นไปจนถึงขั้นที่ 6 จะพัฒนาข้ามขั้นไม่ได้ เพราะการใช้เหตุผลในขั้นที่สูงขึ้นไปจะเกิดขึ้นด้วยการมีความสามารถในการใช้เหตุผลในขั้นที่ต่ำกว่าอยู่ก่อนแล้ว และต่อมาบุคคลได้รับประสบการณ์ทางสังคมใหม่ ๆ หรือสามารถเข้าใจความหมายของประสบการณ์เก่า ๆ ได้ดีขึ้นตามลำดับ

บ่อเกิดของเหตุผลเชิงจริยธรรมนั้น โคลเบอร์กมีความเห็นว่ามาจากการพัฒนาการทางการเรียนรู้ในขณะที่เด็กได้มีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น การได้เข้ากลุ่มทางสังคมประเภทต่าง ๆ จะช่วยให้ผู้ที่มีความฉลาดได้เรียนรู้บทบาทของตนเอง และของผู้อื่น อันจะช่วยให้เขาพัฒนาทางจริยธรรมในขั้นที่สูงขึ้นไปได้อย่างรวดเร็ว โคลเบอร์กเชื่อว่า การพัฒนาทางจริยธรรมนั้น มิใช่การรับรู้จากการพร่ำสอนของผู้อื่นโดยตรง แต่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เกี่ยวกับบทบาทของตนต่อผู้อื่นและบทบาทของผู้อื่นด้วย รวมทั้งข้อเรียกร้องและกฎเกณฑ์ของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งอาจจะขัดแย้งกัน แต่ในขณะเดียวกันก็ผลักดันให้บุคคลพัฒนาไปตามขั้นตอนในทิศทางเดียวกันเสมอ ไม่ว่าบุคคลจะอยู่ในกลุ่มใด หรือสังคมใดก็ตาม (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2524 : 31)

3.4 ศาสนาและจริยธรรม

จริยธรรมและศาสนาเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ได้ยาก เพราะมาจากกันและกัน จริยธรรมมีพื้นฐานการตัดสินใจคุณค่าอยู่ในเกณฑ์ของศาสนา (ประภาศรี สีหอำไพ. 2535 : 24) ถ้าศึกษาถึงประวัติความเปลี่ยนแปลงของมนุษยชาติจะพบว่า สิ่งใดเป็นจริยธรรมสิ่งนั้นเป็นเรื่องของศาสนา จึงกล่าวได้ว่าศาสนาและจริยธรรมสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดตลอดมาในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ แนวปฏิบัติทางศาสนาถือว่าเป็นความดีงามก่อนที่จะมีแนวปฏิบัติอันเป็นจริยธรรมจริง ๆ แยกตัวออกมาต่างหาก (น้อย พงษ์สนิท. 2520 : 88) ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและจริยธรรมจึงสัมพันธ์กัน ดังนี้

1. ศาสนามีพื้นฐานจริยธรรมที่บ่งชี้ความดี ความงาม ความถูกต้อง บุญกุศล เป็นแก่นสารของศาสนาที่ศาสนิกชนประกอบเป็นหลักธรรมค้ำสอน ศาสนากำหนดมาตรฐาน ความประพฤติ เรียกว่า จริยธรรม ออกมาเป็นข้อปฏิบัติ และเป็นข้อกำหนดพฤติกรรมของบุคคล
2. ศาสนาและจริยธรรมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่สามารถวิเคราะห์ แยกแยะรายละเอียดออกจากกันได้ โดยลักษณะการวิเคราะห์ทางธรรมชาติวิทยากับจริยศาสตร์ ศาสนาเปรียบเหมือนคลองที่มีฝั่งทั้งสองข้างเป็นขอบเขตให้สายน้ำไหลไปสู่จุดหมายปลายทาง จริยธรรมเปรียบเหมือนน้ำที่ไหลไปตามลำคลอง ถ้าลำคลองปราศจากนี้ย่อมไร้คุณค่า จริยธรรมจึงเป็นคุณค่าที่ทำให้ศาสนาดำรงสืบต่อมาโดยตลอด ศาสนาเป็นคลองธรรมกำหนด วิถีทางการดำรงชีวิตที่มีกรอบเป็นขอบเขตรักษาคู่มือของจริยธรรมให้เป็นแนวเดียวกัน ศาสนา เป็นสื่อในการดำรงและสืบทอดคุณธรรมให้เป็นที่ยอมรับนับถือตลอดมา
3. ศาสนาอาจเสื่อมเพราะขาดการปฏิบัติอย่างจริงจังของศาสนิกชน แต่จริยธรรม เป็นคุณค่าที่ถาวร ไม่มีสิ่งใดลบหลู่ได้
4. จริยธรรมมีรายละเอียดปลีกย่อย สามารถใช้วิเคราะห์เหตุผล ถูก-ผิด ดี-ชั่ว ควร-ไม่ควร ได้หลายทางตามสภาพเหตุการณ์แวดล้อมทำให้ยุ่งยากแก่การตัดสินว่าสิ่งใดมี จริยธรรมมากน้อยเพียงใด ศาสนาจึงเป็นกฎที่ใช้ตัดสิน สร้างระเบียบวินัยขึ้นในสังคม
5. ความสัมพันธ์ของศาสนาและจริยธรรมนำไปสู่การปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีในจิตใจ ของบุคคล สร้างสันติสุขขึ้นในโลก ทำให้คนมีความรักความเมตตา กรุณา มีการให้อภัย ปฏิบัติต่อกันด้วยความเข้าใจและปรารถนาดี ศาสนาและจริยธรรมมีลักษณะที่สนับสนุนเสริมภาพของมนุษย์ ในด้านปลูกสำนึกในมโนธรรมของบุคคล มีบทกำหนดลงโทษและให้รางวัลทางจิตใจ ซึ่งมีลักษณะ ตรงกับคำว่า "สวรรค์อยู่นอก นรกอยู่ในใจ"

6. ศาสนาและจริยธรรมปรัชญาคุณธรรม เป็นแก่นสาร เช่นเดียวกัน ดีความว่า ศาสนา คือ ความต่อเนื่องของคุณธรรมที่มีพื้นฐานมาจากอำนาจปาฏิหารย์ จริยธรรมคือ คุณค่าที่สรรสร้างความสำเร็จสมบูรณ์ให้แก่บุคคลและสังคมส่วนรวม ซึ่งนักการศึกษาทราบดีว่า จริยธรรมคือ คุณธรรมที่ต้องสนับสนุนให้มีการสอนและฝึกปฏิบัติให้แก่ผู้เรียน การศึกษาศาสนา จึงต้องศึกษาจริยธรรมของศาสนานั้นจึงจะเข้าใจศาสนาได้ดี (ประภาศรี สีหอพา. 2535 : 32 - 35)

จึงสรุปได้ว่า ศาสนาเป็นพื้นฐานอันดีงามของจริยธรรม ศาสนามีจริยธรรมเป็นเครื่องแสดงออก ส่วนจริยธรรมก็เป็นการแสดงออกให้ศาสนาปรากฏ ศาสนาและจริยธรรมต่างทาบหน้าที่ควบคู่กันไป (ชัยวัฒน์ อัมพพันธ์. 2520 : 26) ดังนั้น การศึกษาเรื่องของศาสนา จริยธรรม จึงมักจะถูกกล่าวถึงควบคู่กันไป

3.5 พุทธศาสนากับการไร้เหตุผลเชิงจริยธรรม

ทฤษฎีที่กล่าวถึงพัฒนาการทางศาสนาว่าขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญา และการได้รับประสบการณ์ทางสังคม คือทฤษฎีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ของโคลเบอร์ก (Kohlberg. 1976 : 33 - 36) โคลเบอร์กได้วิจัยและสร้างทฤษฎีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม จากการวิเคราะห์ลักษณะคำตอบของเยาวชนอเมริกัน อายุ 10 - 16 ปี เกี่ยวกับเหตุผลในการเลือกกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งระหว่างความต้องการส่วนบุคคลและกฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคม แล้วเรียงเหตุการณ์เหล่านี้ตามอายุของผู้ให้เหตุผล โดยเรียงเหตุผลประเภทที่ผู้ตอบอายุ 10 ปี ใช้ตอบมากที่สุดไปจนถึงประเภทที่ 6 ซึ่งผู้ตอบอายุ 16 ปี ใช้ตอบมากกว่าผู้มีอายุต่ำกว่าทั้งหมด ขึ้นของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์กนั้นแบ่งเป็น 3 ระดับ ๆ ละ 2 ชั้น รวมเป็น 6 ชั้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ระดับที่ 1 ก่อนกฎเกณฑ์ หมายถึง การตัดสินใจเลือกกระทำสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนโดยไม่คำนึงถึงผลที่เกิดแก่ผู้อื่น

ขั้นที่ 1 การหลบลีกมิให้ตนเองถูกลงโทษทางกาย เพราะกลัวความเจ็บปวดที่จะได้รับ ยอมทำตามคำสั่งของผู้ใหญ่ เพราะเป็นผู้มีอำนาจทางกายเหนือตน

ทางด้านศาสนา ปฏิบัติตามข้อบัญญัติทางศาสนา ประพฤติตนเป็นคนดี ไม่เบียดเบียน
รังแกผู้อื่น เพราะกลัวการตกนรก

ขั้นที่ 2 การแสวงหารางวัล คือการเลือกกระทำในสิ่งที่นำความพอใจมาให้
ตนเองนั้น ได้ภัยนี้จะกระทำสิ่งต่าง ๆ โดยคำนึงถึงการแลกเปลี่ยนที่คุ้มค่าเสมอ

ทางด้านศาสนา เด็กจะมีความเห็นว่า ศาสนาที่ตนนับถือจะให้ผลตอบแทนที่เป็น
สิ่งของเงินตรา และเห็นว่าศาสนาของตนจะคลั่งคลาทุกสิ่งทุกอย่างให้ตนอย่างสมบูรณ์

ระดับที่ 2 ตามกฎเกณฑ์ หมายถึง การทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อย ๆ ของตนทำตามกฎหมายและศาสนา บุคคลที่มีจริยธรรมระดับนี้ยังต้องการ การควบคุมจากภายนอกแต่มีความสามารถเอาใจเขามาใส่ใจเรา และสามารถแสดงบทบาททางสังคมได้

ขั้นที่ 3 การทำตามที่คุณอื่นเห็นชอบ ยังไม่เป็นตัวของตัวเอง ชอบคล้อยตาม
การชักจูงของเพื่อน

ทางด้านศาสนา มีความเห็นว่าการนับถือศาสนาช่วยำให้ตนเองเข้ากลุ่มได้
ถ้าไม่นับถือศาสนาใดจะเป็นคนไม่มีพวก เพื่อให้ตนเองเป็นที่รักและเป็นคนดีของศาสนาใน
ศาสนาของตนจึงพยายามทำตามแบบอย่างทีศาสนาได้บัญญัติไว้

ขั้นที่ 4 การทำตามหน้าที่ทางสังคม บุคคลจะมีความรู้สึกถึงบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะ เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม จึงถือว่าตนมีหน้าที่ทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดหรือคาดหวัง

ทางด้านศาสนา การนับถือศาสนาเน้นการปฏิบัติ เพราะเห็นวาระเบียบวินัย
ทางศาสนาเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ มีความสำคัญในตัวเอง

ระดับที่ 3 เหนือกฎเกณฑ์ หมายถึง การตัดสินใจขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยการนำมา
คิดไตร่ตรองโดยตนเอง แล้วตัดสินใจไปตามแต่ว่าจะเห็นความสำคัญของสิ่งใดมากกว่ากัน

ขั้นที่ 5 การทำตามคำมั่นสัญญา คือ การเห็นความสำคัญของคนหมู่มากไม่
ทำตนให้ขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ตามกฎหมายของผู้อื่น สามารถควบคุมและบังคับใจตนเองได้
ไม่ยัดมันในกฎระเบียบของสังคมอย่างมกมาย มุ่งกระทำตนเพื่อความสุขของสังคม

ด้านศาสนา บุคคลนับถือศาสนา เพราะการยึดมั่นในศาสนา ทำให้รู้จักควบคุม
ตนเอง เมื่อได้กทางระทาความดีด้านความถูกต้องจะได้รับความสบายใจเป็นรางวัลตอบแทน
และจะรู้สึกชุ่มฉ่ำเศร้าหมองเมื่อท้าว เป็นการลงโทษตนเองที่ทางพุทธศาสนาเรียกว่า หิริ
(ความละอาย)

ขั้นที่ 6 การยึดอุดมคติสากล เป็นขั้นสูงสุดแสดงความเป็นสากลอยู่นอกเหนือ
กฎหมาย กฎเกณฑ์ในสังคม และมีความยืดหยุ่นทางจริยธรรม เพื่อจุดมุ่งหมายในอันปลาย
อันเป็นอุดมคติที่ยิ่งใหญ่

ทางด้านศาสนา เมื่อบุคคลนับถือศาสนายึดมั่นในหลักธรรมประจำใจในการไม่ท้าว
เพราะถือว่า การกระทำชั่วเพียงเล็กน้อยที่ตนได้กระทำไปในตอนแรก อาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ตน
ต้องทำความชั่วที่ยิ่งใหญ่กว่า และกระทำความชั่วมากขึ้นทุกที เพื่อปิดบังความชั่วเพียงเล็กน้อย
ที่ตนเองได้กระทำในตอนแรก

จกจ ชวรัตน์ และดวงเดือน พันธุมนาวิน (2533 : 24 - 25)

ได้เปรียบเทียบหลักการทางพุทธศาสนากับระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก
พบว่า มีความสอดคล้องกันเป็นอย่างดี ในทางพุทธศาสนามีข้อสังเกตว่า ผู้ที่มีกายเป็นมนุษย์
อาจมีระดับจิตใจและภูมิธรรมแตกต่างกันได้มาก ส่วนที่ตรงกับทฤษฎีพัฒนาการใช้เหตุผลเชิง
จริยธรรมของโคลเบอร์กที่ได้กล่าวมา น่าจะเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจแบ่งออกเป็น 3 ประเภทดังนี้

ประเภทที่ 1 มนุษย์ที่มีจิตใจเป็นสัตว์ มักเป็นผู้เห็นแก่ตัว เอาแต่ได้ กลัวการถูกลงโทษ เจียนตีทรมานร่างกาย เห็นความสำคัญของวัตถุที่จะมาบำรุงร่างกายของตนเท่านั้น มนุษย์ที่มีลักษณะจิตใจเช่นนี้ ตรงกับผู้มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับก่อนกฎเกณฑ์ คือ ขั้นที่ 1 และ 2 มนุษย์ประเภทนี้สมควรได้รับการพัฒนาให้มีจิตใจสูงขึ้น

ประเภทที่ 2 มนุษย์ที่มีใจเป็นคน มักเป็นผู้ที่ชอบอยู่ร่วมกับผู้อื่น ท้าอะไร ทำตามกัน กลัวการนินทา แสวงหาแต่ลาภ ยศ สรรเสริญ เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่เจิดหน้าชูตาของตนในสังคม เป็นผู้ที่มีระมัดระวังตนให้อยู่ในกรอบและระเบียบข้อบังคับที่สังคมกำหนด เพราะเห็นประโยชน์ของความสงบเรียบร้อยของสังคม มนุษย์ประเภทนี้มีระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับขั้นที่ 3, 4 เป็นสิ่งที่คาดหวังจากมนุษย์ในระดับทั่วไป

ประเภทที่ 3 คือมนุษย์ที่มีจิตใจเป็นเทวดา เป็นผู้ที่มีความละเอียดใจตนเอง เมื่อทำผิดและเกรงกลัวความชั่ว เพราะเชื่อว่าความชั่วจะทำให้จิตใจของตนตกต่ำ หิริโรดดับปะนี้ พระพุทธศาสนาเชื่อว่าเป็นคุณลักษณะของเทวดา ซึ่งตรงกับระดับ เหนือกฎเกณฑ์ขั้นที่ 5, 6 มนุษย์อาจจะจะมีเหตุผลที่จะกระทำหรือไม่กระทำโดยยึดหลักธรรมที่สูงส่ง เช่น หลักมนุษยธรรม หลักสังฆธรรม หลักการทำงานเพื่อประสิทธิผลของงานเป็นสำคัญ มนุษย์ประเภทนี้ถือเป็นบุคคลตัวอย่าง เป็นบุคคลที่น่าปรารถนา จะเป็นผู้ที่มีความสงบสุขและประสบความสำเร็จในชีวิต

จะเห็นได้ว่าลักษณะทางพุทธศาสนากับทฤษฎีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโรลเบอร์กสอดคล้องกันเป็นอย่างดี เพราะลักษณะทางพุทธศาสนาของบุคคลจะพัฒนาการไปตามขั้นตอนของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโรลเบอร์ก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพัฒนาการทางศาสนาของบุคคลตั้งแต่ขั้น 1 - 6 จะพัฒนาการไปตามลำดับขั้น ตามอายุที่สูงขึ้น จะไม่มีการข้ามขั้น แต่บุคคลอาจมีพัฒนาการไม่ถึงขั้นสูงสุด อาจหยุดชะงักในขั้นใดขั้นหนึ่ง มีส่วนน้อยที่สามารถพัฒนาไปถึงขั้นสูงสุดได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัย จริยธรรมของเยาวชนไทย ที่พบว่า เยาวชนไทยส่วนใหญ่มิพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ 3 และขั้นที่ 4 (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจณปัจจนิก. 2520)

3.6 วิธียกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม

การพัฒนาบุคคลให้มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้นเมื่ออยู่ด้วยกันหลายวิธี เช่น การให้ความรู้ที่สูงขึ้น การอบรมทางศาสนา การให้แสดงบทบาท การใช้กลุ่มเพื่อให้เกิดการคล้อยตาม และเลียนแบบจากตัวแบบ (ดวงเดือน พันธุนาวิน, 2524 : 63) การอบรมทางศาสนานั้น เป็นการจัดประสบการณ์ทางสังคมให้แก่บุคคลอีกวิธีหนึ่งที่มีประสิทธิผลสูงต่อการพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคล จากการวิจัยของ ฉกาจ ช้วยโต (2521 : บทคัดย่อ) ที่ศึกษาผลของการฝึกอบรมตามโครงการจริยธรรมของนักศึกษาในวิทยาลัยครูแห่งหนึ่งในภาคใต้จำนวน 169 คน โดยครึ่งหนึ่งของนักศึกษาได้ฝึกปฏิบัติธรรมที่วัดระหว่างวันหยุด 2 วัน เปรียบเทียบกับนักศึกษาที่ไม่ได้ไป ผลปรากฏว่า การไปอบรมธรรมที่วัดสามารถลดการถดถอยของทัศนคติต่อคุณธรรมและเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาเหล่านั้นได้และยังพบว่า ผู้ที่ไปปฏิบัติธรรมที่วัดซึ่งเป็นผู้ที่มีความพอใจในโครงการนี้แต่เดิมก่อนไป และเป็นผู้ที่เดิมเห็นห่างจากศาสนามากจะได้รับประโยชน์มากที่สุด นอกจากนี้ อริษา จังจรัส (2529 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการบวชชีพราหมณ์ของนักศึกษาหญิงในภาคกลาง ปรากฏว่า ผู้ที่ผ่านการบวชชีพราหมณ์มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้บวชอย่างชัดเจน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ฉกาจ ช้วยโต และดวงเดือน พันธุนาวิน (2533) ได้ศึกษาลักษณะทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการบวชในพุทธศาสนาของชายไทยภาคใต้ โดยเปรียบเทียบจิตลักษณะของสงฆ์และฆราวาส พบว่า แต่เดิมนบวชพระสงฆ์และฆราวาสมีระดับของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่แตกต่างกัน แต่หลังจากพระสงฆ์ได้บวชแล้ว 4 เดือน เมื่อวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของพระสงฆ์และฆราวาสอีกครั้งพบว่า พระสงฆ์มีระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าฆราวาสอย่างชัดเจน

ส่วนการฝึกสมาธิตามแนวพุทธศาสนาพบว่า สามารถยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลได้เช่นเดียวกัน จากการศึกษาของ อวยชัย โรจนนรินทร์กิจ (2526 : บทคัดย่อ) นาคะ นักศึกษาปีที่ 1 อายุระหว่าง 17 - 20 ปี จำนวน 20 คน ที่อาสาเข้าฝึกสมาธิแบบอานาปานสติ

(อบรมจิตก่อนฝึกสมาธิ) เป็นเวลา 8 สัปดาห์ (จำนวน 17 - 32 ครั้ง) เปรียบเทียบกับ นักศึกษาที่นั่งหลับตา 18 คน นักศึกษากลุ่มที่มีกิจกรรมปกติ 33 คน รวม 71 คน ก่อนการทดลอง ฝึกสมาธิมีการวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมทั้ง 3 กลุ่ม และมีการวัดอีกครั้งหลังจากการฝึก ซึ่งมีระยะเวลาห่างกันประมาณ 8 - 9 สัปดาห์ ผลการวิจัยปรากฏว่า ก่อนเริ่มโครงการฝึกสมาธิ นักศึกษาทั้ง 3 กลุ่ม มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับที่ใกล้เคียงกัน แต่เมื่อผ่านการฝึกสมาธิไป 8 สัปดาห์แล้ว เมื่อวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมพบว่า กลุ่มที่ได้รับการฝึกสมาธิมีระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่ากลุ่มที่นั่งหลับตาและกลุ่มที่ทำกิจกรรมตามปกติอย่างชัดเจน นอกจากนี้กลุ่มที่นั่งสมาธิคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมหลังการฝึก สูงกว่าก่อนเข้ารับการฝึกอย่างชัดเจน ในขณะที่ไม่พบความแตกต่างนี้ในกลุ่มที่นั่งหลับตา แสดงว่าการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติช่วยพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมได้ แต่การฝึกสมาธิให้นักโทษชาย จำนวน 19 คน และไม่ฝึก 20 คน รวม 39 คน ที่มีโทษจำคุกตั้งแต่ 25 ปี จนถึงตลอดชีวิต (ทวีรัตน์ นาคเนียม. 2530 : บทคัดย่อ) พบว่า การฝึกสมาธิ 16 สัปดาห์ ๆ ละ 5 วัน ๆ ละ 1 ชั่วโมง ไม่ทำให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้ถูกฝึกเพิ่มขึ้นจากก่อนฝึก หรือสูงกว่าผู้ไม่ได้ฝึก แต่อย่างใด แต่ในขั้นตอนการฝึกสมาธินั้นมีการรับรู้ลมหายใจเข้าออก ไม่คิดฟุ้งซ่านและทำจิต ให้สงบแต่เพียงอย่างเดียว ผู้ถูกฝึกไม่ได้รับการอบรมจิตก่อนฝึก และไม่ได้ให้มีการฝึกพิจารณา ธรรมชาติหรือรูปนามาให้ลงที่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อจิตสงบแล้ว จะเน้นการฝึกสมาธิให้นักโทษกลุ่มทดลองจึงไม่ครบตามขั้นตอน ขาดส่วนสำคัญคือการให้ความรู้เกี่ยวกับความดีและ เหตุผลในการทำดี ทำชั่วที่สูงส่ง ซึ่งเป็นส่วนที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม ของบุคคลมากกว่าการทำจิตให้สงบ โดยการกำหนดรู้ลมหายใจเข้าออกแต่เพียงอย่างเดียว จึงกล่าวได้ว่า การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเหตุผลในการทำดีละเว้นชั่วในขั้นสูงเท่านั้น ที่จะช่วยพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมได้

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลจะพัฒนาได้ไม่เท่ากัน และไม่จำเป็นต้องพัฒนาไปถึงขั้นสูงสุด อาจมีการหยุดชะงักอยู่ในขั้นใดขั้นหนึ่งได้ ขึ้นอยู่กับความพร้อมทางจิตใจของบุคคลใน 3 ด้านคือ ความเฉลียวฉลาด การมีสุขภาพจิตดีและมีประสบการณ์ทางสังคมสูง ในการพัฒนาบุคคลให้มีประสบการณ์สูงนั้นกระทำได้หลายวิธี การจัดประสบการณ์ทางพุทธศาสนานับเป็นประสบการณ์ทางสังคมด้านหนึ่งที่สามารถยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมในบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

ปัจจุบันได้มีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมจากการศึกษาของนักการศึกษาดังนี้ เกษม วนาภรณ์ (2534 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนากับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 445 คน พบว่า กลุ่มที่มีคะแนนวิชาพระพุทธศาสนาสูงมีความสัมพันธ์กันทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนกลุ่มที่มีคะแนนวิชาพระพุทธศาสนาปานกลางและกลุ่มคะแนนต่ำไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อแยกวิเคราะห์ตามเพศ พบว่า เพศชายกลุ่มคะแนนสูงและเพศหญิง กลุ่มคะแนนสูงและคะแนนปานกลาง เมื่อผลการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาสูงขึ้น การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้นด้วย การสอนวิชาพระพุทธศาสนาทำให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนสูงขึ้น เรณู ภูมิประดิษฐ์ (2534 : บทคัดย่อ) ได้เปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมระหว่างนักเรียนที่ฝึกสมาธิ และไม่ฝึกสมาธิในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดทรงธรรม จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า นักเรียนที่ฝึกสมาธิให้เหตุผลเชิงจริยธรรม ด้านความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบและความซื่อสัตย์สูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้ฝึกสมาธิ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนที่ฝึกสมาธิภายหลังฝึกสมาธิมีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม ด้านความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ และความซื่อสัตย์

สูงกว่าก่อนฝึกสมาธิ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และจากการประเมินพฤติกรรมด้านจริยธรรมจากครูผู้สอน 12 คน ปรากฏว่า พฤติกรรมด้านจริยธรรมทั้ง 3 ด้าน ดังกล่าว สูงกว่าก่อนการฝึกสมาธิอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

งานวิจัยเกี่ยวกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในต่างประเทศ

เซลแมน และลิเบอร์แมน (Salman and Liberman. 1975 : 712 - 716) ได้ทดลองใช้ฟิล์มสตริปที่มีเสียงประกอบเสนอเรื่องราวในการสอนร่วมกับการอภิปราย ปัญหาจริยธรรมของเด็กนักเรียนเกรด 2 พบว่า มีผลในการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้นกว่าการมาใช้ฟิล์มสตริป นั่นก็คือ การใช้สื่อเสนอเรื่องราวปัญหาให้เด็กเข้าใจง่ายขึ้นเป็นสาเหตุช่วยให้มีการเปลี่ยนแปลงจริยธรรมได้ และนับว่าจำเป็นสำหรับการสอนจริยธรรมในระดับประถม

บิสกิน และฮอสกินสัน (Biakin and Hoskinson. 1977 : 407 - 415) ได้ทดลองสอนจริยธรรมโดยใช้วิธีการจัดโครงการอภิปรายเกี่ยวกับจริยธรรมที่ตัดสินใจจากจากวรรณคดีและการอ่านเรื่องราว โดยให้นักเรียนระดับเกรด 4 - 5 แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม แล้ววัดจริยธรรมตามวิธีของโคลเบอร์ก จากนั้นทดลองโดยกลุ่มทดลองมีการจัดโครงสร้างการอภิปรายอย่างเป็นระบบ ครูใช้คำถาม 3 แบบ คือ คำถามเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง ดีความ การประเมิน เพื่อยั่วให้ผู้เรียนสมมติบทบาทของตนลงใบ ส่วนกลุ่มควบคุมปล่อยให้มีการอภิปรายไปตามยถากรรม จากนั้น วัดระดับจริยธรรมตอนหลัง ผลการวิจัยพบว่าการอภิปรายอย่างเป็นระบบที่ให้โอกาสผู้เรียนให้อยู่ในบทบาทในท้องเรื่อง สามารถเปลี่ยนการตัดสินใจจริยธรรมในระดับที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ นั้นหมายความว่าผู้สอนสามารถพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้โดยให้เด็กมีโอกาสอยู่ในสถานการณ์ของสังคมที่ทำให้เขาต้องกระทบบทบาทต่าง ๆ กัน

เมย์ (Mays. 1975 : 192 - A) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการทางจริยธรรมและการคิดให้เหตุผลทางสติปัญญาในเด็กเกรด 2 และ 5 พบว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างการคิดให้เหตุผลทางตรรกศาสตร์กับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม แต่ระดับเกรดมีความสัมพันธ์กับการคิดให้เหตุผลทางตรรกศาสตร์กับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม

มิลเลอร์ ซุมออฟ และสตีเฟน (Miller, Sumoff and Stephens. 1974 : 261 - 268) ศึกษาเปรียบเทียบทักษะการคิดให้เหตุผลจากการทดสอบงานของเพียร์เจท์กับการคิดให้เหตุผลเชิงจริยธรรมระหว่างเด็กที่อยู่ในสถานกักกัน เด็กที่เรียนช้าและเรียนปกติ พบว่า เด็กปกติมีพัฒนาการทางทักษะการคิดให้เหตุผลได้สูงกว่าเด็กอื่น ๆ แต่การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมเด็กกลุ่มต่าง ๆ ไม่แตกต่างกัน เมื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างทักษะการคิดให้เหตุผลเชิงจริยธรรม ปรากฏว่า มีแนวโน้มจะสัมพันธ์กัน ในวัยเด็กตอนปลายถึงเด็กวัยรุ่น ได้มีผู้ศึกษาเด็กเกรด 6 ในโรงเรียนรัฐบาลและนักศึกษาวิทยาลัย เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างการคิดให้เหตุผลทางตรรกศาสตร์ขั้นนามธรรม กับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ผลของการคิดทางตรรกศาสตร์ต่อการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม พบว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างการคิดให้เหตุผลทางตรรกศาสตร์กับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมและการคิดให้เหตุผลทางตรรกศาสตร์มีผลต่อการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม

4. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ

4.1 ความหมายของการตัดสินใจ

ได้มีนักวิชาการให้ความหมายคำว่า "การตัดสินใจ" ไว้มากมายดังนี้

วุฒิชัย จันทวงศ์ (2523 : 3) ให้ความหมายของการตัดสินใจว่า เป็นกระบวนการเลือก ในระหว่างทางเลือกต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปตามลำดับขั้นตอนอันอันที่จะเลือกสิ่งหนึ่งสิ่งใดสำหรับนำไปปฏิบัติจริง

แพทเทอร์สัน (Patterson. 1980 : 107) ได้ให้ความหมายว่า การตัดสินใจ หมายถึง การที่บุคคลเข้าไปสู่การเสี่ยง โดยมีการรวบรวมและประเมินข้อมูล มีทางเลือกหลายทาง และมีสิ่งประกอบอื่น ๆ ที่สำคัญ อันนำไปสู่การตัดสินใจเลือก

มาร์รีนเนอร์ (สุจิตรา เหลืองอมรเลิศ. 2529 : 5 อ้างอิงมาจาก Marriner. n.d.) ให้ความหมายของการตัดสินใจว่า เป็นกระบวนการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์อย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน การพิจารณาปัญหา การพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ การตัดสินใจเลือกทางเลือก การนำทางเลือกไปปฏิบัติ และการติดตามประเมินผลในความหมายนี้ การตัดสินใจเป็นการเลือกหนทางปฏิบัติที่ได้จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อตกลงใจ การตัดสินใจต้องอาศัยดุลพินิจของผู้ตัดสินใจ หลังการตัดสินใจต้องมีการสั่งการเพื่อให้เกิดการนำไปปฏิบัติจริง นอกจากนี้ การตัดสินใจยังเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การตัดสินใจย่อมเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ถ้าข้อมูลที่ได้มานั้น ยังคงคลาดเคลื่อนไม่ทันสมัย

จึงสรุปได้ว่า การตัดสินใจเป็นกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล เลือกแนวทางปฏิบัติ ที่ถูกต้องเหมาะสม หรือพอใจเพื่อจะได้นำไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ทรัพยากรและบุคคล จากความหมายดังกล่าวสามารถจำแนกองค์ประกอบที่สำคัญของการตัดสินใจได้ 3 ประการคือ

1. การตัดสินใจต้องมีทางเลือกและวิธีการเลือกที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ต้องมีมากกว่าหนึ่งทางเลือก
2. การตัดสินใจต้องมีจุดมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์อย่างใด อย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง ที่ต้องการบรรลุ
3. การตัดสินใจเป็นเรื่องของกระบวนการใช้ความคิด ใช้หลักเหตุผลและความพอใจ เป็นเกณฑ์ในการประเมินทางเลือก หลักเกณฑ์ในการประเมินทางเลือกคือ ความสามารถในการสนองตอบวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

4.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการตัดสินใจ

ไซมอน (Simon. 1978 : 241) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความมีเหตุผลในการตัดสินใจไว้ว่า ในความเป็นจริง การตัดสินใจที่มีเหตุผลสมบูรณ์ที่สุดนั้นมักจะไม่มีเกิดขึ้น เนื่องจากผู้ทำการตัดสินใจมักมีข้อจำกัดในเรื่องความรู้ ความสามารถ ตลอดจนข้อจำกัดในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจ นอกจากจะมีนิสัย ค่านิยมในตัวผู้ตัดสินใจเป็นตัวแปรสำคัญที่จะทำการตัดสินใจเอนเอียงไปทางใดก็ได้ ไซมอนจึงเห็นว่า การแก้ปัญหาต่าง ๆ ทางการบริหารไม่อาจหวังผลเลิศได้เสมอไปเหมือนกับการตัดสินใจแก้ปัญหาอื่น ๆ เหตุนี้การตัดสินใจจึงเกี่ยวกับการเลือกทางและปฏิบัติตามทางเลือกที่เห็นว่าน่าจะให้ผล "เป็นที่น่าพอใจ" เสียส่วนใหญ่

ทรานเนนบอม และสมิทท์ (Trannenbaum and Schmidt. 1958 : 90 - 91) กล่าวถึง ปัจจัยที่เป็นแรงขับเคลื่อนต่อพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้ว่าไว้ว่ามีอยู่ 3 ประการ ได้แก่ แรงขับเคลื่อนในตัวผู้บริหาร แรงขับเคลื่อนจากผู้ใต้บังคับบัญชา และแรงขับเคลื่อนจากสถานการณ์ สถานการณ์ทั่วไปที่มีความสำคัญต่อการเลือกวิธีการตัดสินใจของผู้บริหารได้แก่ ลักษณะและขนาดขององค์การขีดความสามารถและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน องค์การที่เน้นการให้ความสำคัญที่ระบบราชการมากกว่าหัตถการได้เข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ขององค์การ นอกจากนี้ก็มีข้อจำกัดในเรื่องเวลานับว่าสำคัญ เพราะปัญหาบางอย่างจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขโดยเร่งด่วน ผู้บริหารจำเป็นต้องตัดสินใจเนื่องจากไม่สามารถรอการตัดสินใจจากกลุ่มได้

การตัดสินใจที่มีเหตุผลสมบูรณ์ นอกจากจะขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการดังกล่าวมาแล้วจำเป็นต้องอาศัยขั้นตอนที่เป็นระบบ กล่าวคือต้องมีการวิเคราะห์หาข้อเท็จจริงและทางเลือกต่าง ๆ ที่เป็นไปได้ ตลอดจนพิจารณาถึงผลดีผลเสียของทางเลือกแต่ละทาง รวมทั้งผลกระทบต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ จากนั้นจึงพิจารณาตัดสินใจเลือกทางใดทางหนึ่ง

ทรานเนนบอม (Trannenbaum. 1950 : 23 - 24) มีความเห็นว่าการตัดสินใจที่เป็นระบบนั้น คือการตัดสินใจที่เป็นไปตามทฤษฎีการใช้ระบบ (System Approach) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. การรับรู้และการกำหนดปัญหา (Becognition and Defining the Problem)

การรับรู้ปัญหามีความสำคัญต่อการตัดสินใจ ไม่เพียงแต่รอให้เกิดปัญหาขึ้นเสียก่อน แต่ต้องพยายามคาดการณ์ล่วงหน้าว่า ว่าจะเกิดปัญหาอะไรบ้าง

2. การระบุปัญหา (Identifying the Problem) เมื่อรับรู้หรือคาดการณ์

ปัญหาที่จะเกิดขึ้นแล้ว ต้องสามารถระบุให้ชัดเจนไปว่าปัญหาที่จะเกิดอยู่ตรงไหน ประกอบด้วยปัญหาย่อยอะไร จำเป็นต้องแก้ตรงจุดไหนก่อน ปัญหาที่เกิดขึ้นแต่ละสถานการณ์นั้นอาจมีมากกว่าหนึ่งปัญหา การแก้ปัญหาหลาย ๆ อย่างพร้อม ๆ กัน มีข้อจำกัดหลายอย่างที่ไม่อาจทำได้ จำเป็นต้องเลือกปัญหาที่สำคัญและเร่งด่วนมาแก้ไขก่อน ดังนั้นการระบุปัญหาให้ชัดเจนจะช่วยทำให้ทราบว่าควรนำปัญหาใดมาแก้ไขก่อน

3. การสร้างทางเลือกในการแก้ปัญหา (Generalization of Alternatives)

ปัญหาต่าง ๆ ย่อมมีทางแก้ไขหลายทาง ดังนั้นการกำหนดทางเลือกไว้หลาย ๆ ทางจะช่วยให้การเปรียบเทียบผลดีผลเสียของแต่ละทางได้ชัดเจน ทำให้ได้ทางเลือกที่เหมาะสมมากขึ้น การสร้างทางเลือกในการแก้ปัญหา ถ้ามีการเปิดโอกาสให้บุคคลหลาย ๆ คน หลายฝ่ายมีส่วนร่วมในการสร้างทางเลือก จะทำให้ได้ทางเลือกหลาย ๆ ทาง

4. การเลือกทางแก้ปัญหา (Selection of the Internatives) เมื่อได้

ทางเลือกที่เป็นไปได้ จำเป็นต้องตัดสินใจเลือกทางใดทางหนึ่งมาแก้ไขปัญห บางครั้งไม่อาจเลือกทางที่ให้ผลสูงสุดได้ เพราะมีข้อจำกัดอื่น ๆ เป็นเงื่อนไขอยู่ เช่น เวลา งบประมาณ จำเป็นต้องเลือกทางเลือกกลาง ๆ ที่ลดเงื่อนไขข้อจำกัด

5. การดำเนินการและการประเมินผล (Implementation and Evaluation)

เมื่อตัดสินใจเลือกทางแก้ปัญหาแล้วก็ดำเนินการวางแผนและแก้ปัญหาตามทางเลือกที่ได้ตัดสินใจแล้ว พร้อมทั้งติดตามประเมินผลเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องอันอาจเกิดขึ้นอย่างรัดกุม

ทฤษฎีพฤติกรรมในการตัดสินใจ ซึ่ง ไซมอน และคนอื่น ๆ (Simon and others. n.d.) ให้แนวคิดว่า ความสามารถของมนุษย์ในการแก้ปัญหานั้นมีน้อยมาก เมื่อเทียบกับปัญหาที่ต้องแก้ไขอย่างมีเหตุผล ฉะนั้นการตัดสินใจของคนนั้นจะต้องอยู่ในสภาพที่มีข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์และไม่สามารถหาทางเลือกรวมทั้งไม่สามารถประเมินทางเลือกทุกทางได้และไม่สามารถบอกได้ว่าทางเลือกไหน จะให้ประโยชน์สูงสุด เพราะมีข้อจำกัดทางการให้เหตุผล ด้วยเหตุนี้คนจึงประเมินทางเลือกต่าง ๆ ไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งมีทางเลือกใดทางหนึ่งที่พอใจและยอมรับได้

4.3 ประเภทของการตัดสินใจ

การตัดสินใจแบ่งออกได้ 3 ประเภท ดังนี้

1. การตัดสินใจแบ่งตามลักษณะงาน ได้แก่

1.1 การตัดสินใจทางกลยุทธ์ (Strategic Decisions) หมายถึง

การตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ขององค์การที่มีส่วนสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงนโยบาย ข้อจำกัดระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งผู้ตัดสินใจส่วนใหญ่เป็นผู้บริหารระดับสูงในองค์กรนั้น ๆ

1.2 การตัดสินใจทางการบริหาร (Administrative Decisions)

หมายถึง การตัดสินใจที่เกี่ยวกับการจัดการ และดำเนินการขององค์การ หรือสถาบันซึ่ง

1.2.1 การตัดสินใจในปัญหาการดำเนินงานประจำ เช่น ปัญหา

การขาดอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวก ปัญหาการขาดงานของเจ้าหน้าที่ ฯลฯ เป็นการตัดสินใจที่ไม่ยุ่งยาก เพราะทำไปตามระเบียบและกฎที่วางไว้

1.2.2 การตัดสินใจในปัญหาหลัก มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยไม่ได้คาดฝันมาก่อน แต่มีความรุนแรงจนทำให้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน การตัดสินใจในเรื่องเหล่านี้ต้องใช้ข้อมูล วิจารณ์ญาณที่รอบคอบและความสามารถของผู้บริหารอย่างมาก

1.3 การตัดสินใจเกี่ยวกับการปฏิบัติการ (Operating Decisions) หมายถึง การตัดสินใจในการปฏิบัติการต่าง ๆ ซึ่งเป็นการตัดสินใจเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นจึงต้องอาศัยความรู้ความสามารถทางอาชีพเฉพาะตน มีเทคนิควิธีการทำงาน รู้จักตัดสินใจแก้ปัญหาเฉพาะหน้าขณะปฏิบัติงาน (นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. 2527 : 88)

2. การตัดสินใจแบ่งตามลักษณะรูปแบบของการตัดสินใจเกี่ยวกับความเชื่อในหลักการบริหารบุคคล แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ (วิเชียร ทวีลาภ. 2527 : 116) คือ

2.1 การตัดสินใจโดยบุคคลคนเดียว (Centralization) ถ้าผู้บริหารมีความเชื่อในทฤษฎี (X) ก็จะใช้มาตรการและวิธีการวินิจัยและการปกครองแบบอิตาเลียน

2.2 การตัดสินใจโดยกลุ่ม (Decentralization) ถ้าผู้บริหารมีความเชื่อในทฤษฎีวาย (Y) ก็ชอบที่จะใช้กระบวนการวินิจัยโดยอาศัยหลักวิทยาศาสตร์ ซึ่งต้องประกอบด้วยข้อมูลที่รวบรวมได้จากเหตุการณ์และความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องในงานนั้น ผู้บริหารจะกระจายความรับผิดชอบในการตัดสินใจสั่งการให้แก่ผู้บริหารระดับรองตามขอบเขตของงาน

3. การตัดสินใจตามลักษณะหน้าที่ความรับผิดชอบ ซึ่ง บาร์นาร์ด (นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. 2527 : 85 - 87 ; อ้างอิงมาจาก Banard. n.d) แบ่งการตัดสินใจออกเป็น 3 กรณีดังนี้

3.1 การตัดสินใจเมื่อผู้มีอำนาจเบื้องต้นมีคำสั่ง คำบัญชา หรือนโยบายมาให้ปฏิบัติ

3.2 การตัดสินใจเมื่อผู้บริหารระดับสูง ได้รับรายงานปรึกษาจากผู้บริหารระดับรอง เนื่องจากไม่สามารถตัดสินใจสั่งการได้เอง

3.3 การตัดสินใจเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการปฏิบัติงานภายในองค์กร เป็นการตัดสินใจที่เกิดขึ้นในตัวผู้บริหารเอง ส่วนใหญ่ไม่อยู่ในนโยบายที่กำหนด แต่เกี่ยวกับการกำหนดนโยบายใหม่ การเปลี่ยนแปลงแนวทางบริหารองค์กร การเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติงาน

นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2528 : 45) ได้แบ่งประเภทการตัดสินใจไว้ดังนี้

1. การตัดสินใจที่ผลลัพธ์เป็นที่รู้แน่นอน (Decisions with Certainty)
2. การตัดสินใจที่มีการเสี่ยงที่พอคำนวณได้ (Decisions with Measured Risk) ในกรณีนี้ผลลัพธ์อาจไม่แน่นอนเหมือนในข้อแรก แต่พอจะคาดคะเนได้โดยใช้หลักความน่าจะเป็นมาพิจารณาประกอบ

3. การตัดสินใจที่ผลลัพธ์ไม่เป็นที่รู้ (Decisions with Uncertainty)

ในการเลือกตัดสินใจแต่ละทางนั้นไม่สามารถคาดเดาว่าผลลัพธ์จะออกมาเป็นอย่างไร ฉะนั้น ผู้ที่จะทำการตัดสินใจ จะต้องเป็นผู้มีความสามารถทางสติปัญญา การประเมินและมีความสามารถในการประยุกต์ใช้ด้วย

4.4 กลยุทธ์การตัดสินใจ

จากการศึกษาของดิงส์เลจ (นวลศิริ เปาโรหิตย์, 2528 : 45 อ้างอิงมาจาก Dinklege. 1977) เกี่ยวกับรูปแบบกลยุทธ์การตัดสินใจพบว่า "กลยุทธ์การวางแผนอย่างรอบคอบ" เป็นวิธีการของการตัดสินใจที่ดีที่สุด ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 "ระบุปัญหาว่าคืออะไร" บุคคลจะต้องทราบว่าเขาจะต้องตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องใด จะต้องตระหนักว่าตนมีสิ่งที่ต้องคิดตัดสินใจ เป็นขั้นสำคัญที่สุด

ขั้นที่ 2 "การรวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยชน์" จะต้องเป็นข้อมูลที่จะช่วยในการตัดสินใจ บุคคลต้องรู้สลับแห่งการเข้าใจข้อมูลว่าอะไรเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของเขา แหล่งข้อมูลจะได้มาจากไหนจะได้ข้อมูลมาอย่างไร ข้อมูลบางชนิดต้องแสวงหาเองจากภายใน

ขั้นที่ 3 "รู้จักทางเลือกที่มีอยู่" จากการรวบรวมข้อมูลข้อที่ 2 อาจทำให้บุคคลมองเห็นทางเลือกขึ้นมา ถ้าทางเลือกไม่มาก เขาจะใช้ความคิดถึงทางเลือกอื่นที่น่าจะเป็นไปได้มาพิจารณาประกอบเมื่อได้ทางเลือกพอสมควรแล้ว ก็เขียนทางเลือกลงกระดาษ

ขั้นที่ 4 "ชั่งน้ำหนักตัวเลือกแต่ละตัว" บุคคลพิจารณาว่าทางเลือกแต่ละทางมีผลดี ผลเสียอย่างไรต่อชีวิตของเขา

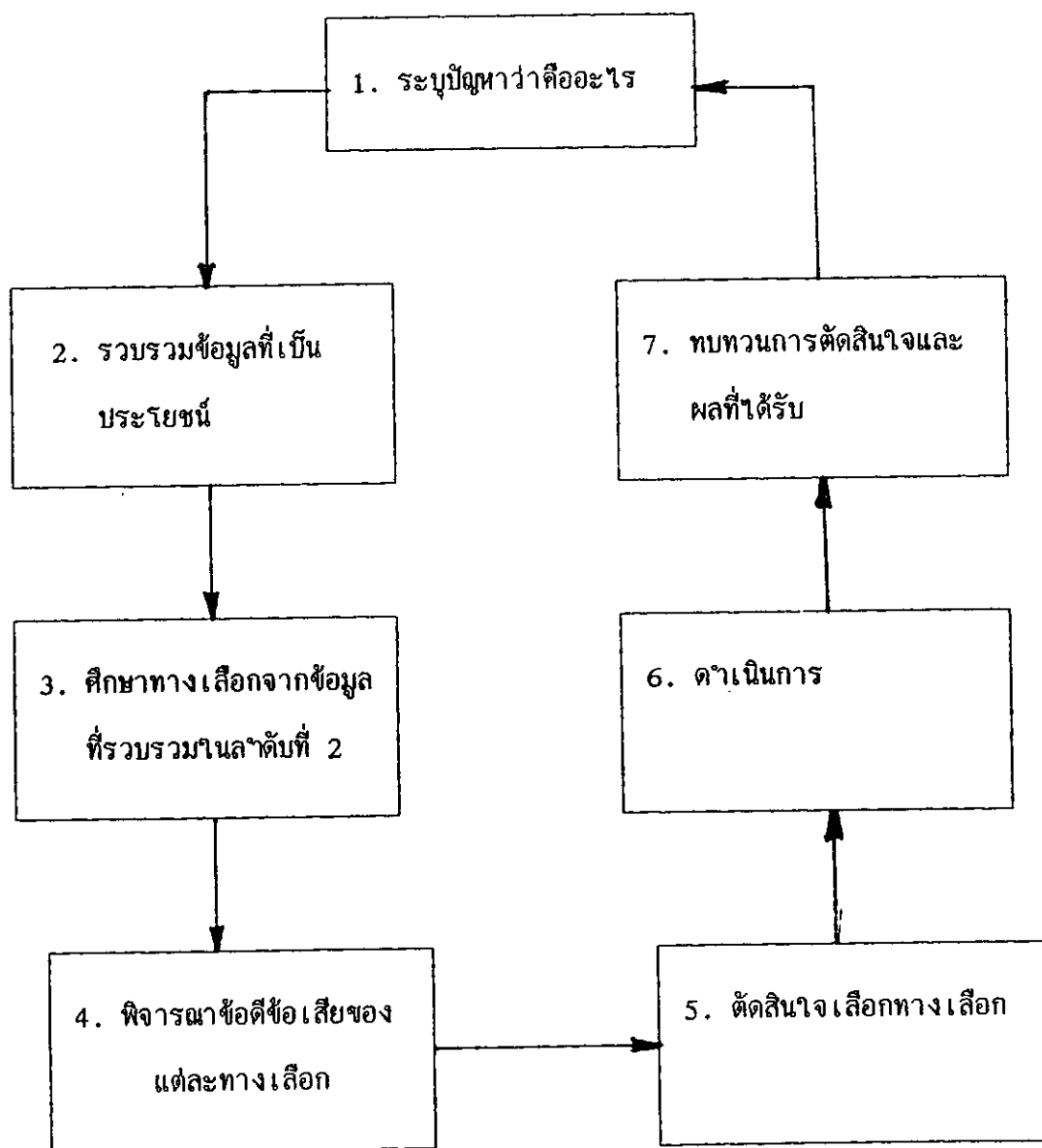
ขั้นที่ 5 "การตัดสินใจเลือก" เมื่อบุคคลทำขั้นที่ 4 เรียบร้อยแล้ว เขาก็พร้อมที่จะตัดสินใจเลือก ส่วนใหญ่จะเป็นตัวเลือกที่ได้เขียนไว้ในขั้นที่ 4 นั้นเอง ซึ่งเขาอาจจะเลือกได้มากกว่า 1 อันดับ ถ้าการเลือกนั้นเป็นความต้องการของเขา

ขั้นที่ 6 "การดำเนินการ" เมื่อตัดสินใจว่าจะทำอะไรเรียบร้อยแล้ว บุคคลก็พร้อมที่จะดำเนินการตามที่ได้ตัดสินใจไว้ในขั้นที่ 5

ขั้นที่ 7 "การทบทวนการตัดสินใจและผลที่ได้รับ" เมื่อปฏิบัติตามที่ตัดสินใจแล้ว บุคคลจะพบว่าการตัดสินใจเลือกของเขาจะสามารถช่วยแก้ปัญหาจากขั้นที่ 1 หรือไม่ ถ้าผลของการตัดสินใจช่วยแก้ปัญหาได้ เขาจะยึดอยู่กับการตัดสินใจนั้น แต่ถ้าไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาได้ ก็จะต้องเริ่มกระบวนการใหม่อีกครั้ง

การตัดสินใจของคนเราแต่ละครั้งไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กหรือใหญ่ก็ตาม ย่อมต้องเป็นไปตามกระบวนการอย่างเดียวกันทั้งสิ้น แต่จะใช้เวลามากน้อยต่างกันบางขั้นตอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทักษะและความสามารถของบุคคลเป็นสำคัญ (จันทงค์ แยมพลายแข. 2529 : 25 - 26) เมื่อบุคคลเผชิญกับสถานการณ์ที่จะต้องแก้ปัญหาโดยจับพลันทันทีหรือไม่ก็ตาม ขั้นตอนสำคัญก่อนเริ่มเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจก็คือ บุคคลนั้นจะต้องมีสติสัมปชัญญะที่มั่นคงไม่ตื่นตระหนกต่อเหตุการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ พร้อมกันนั้นจะต้องขจัดอคติหรือความลำเอียง (รัก-โกรธ-กลัว-เขลา) ออกจากจิตใจให้หมดเสียก่อน แล้วจึงเริ่มปฏิบัติตามขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจจึงจะทำให้การตัดสินใจเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม

การฝึกให้เด็กรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล มีขั้นตอน มีการพิจารณาอย่างรอบคอบ และตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติต่อสถานการณ์ที่บุคคลพบในชีวิตประจำวันจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและเหมาะสมกับสภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 9 รูปแบบกลยุทธ์การตัดสินใจ โดยการวางแผนอย่างรอบคอบ
(นวลศิริ เปาโรหิตย์. 2528 : 45 ; อ้างอิงมาจาก Dinklage. 1977)

จากขั้นตอนการตัดสินใจของนักการศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาขั้นตอนเหล่านั้นว่า รูปแบบกลยุทธ์การตัดสินใจขั้นที่ 1 - 5 มาประยุกต์ใช้กับขั้นตอนการสอนคิดแบบрынนิสมนสิการ ขั้นที่ 3 เพื่อฝึกให้เด็กรู้จักคิดอย่างมีเหตุผลก่อนการตัดสินใจเลือกประพฤติปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ดังนี้

1. ขั้นระบุได้ว่าปัญหาคืออะไร จากสถานการณ์ที่มีทั้งส่วนที่เป็นสาเหตุและส่วนที่เป็นผล เป็นสิ่งเร้ากระตุ้นให้นักเรียนได้คิดระบุปัญหา และตระหนักว่าเขามีสิ่งที่จะต้องตัดสินใจ
2. นักเรียนรวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจจากเอกสาร
3. รู้จักแนวทางปฏิบัติโดยนักเรียนสามารถบอกได้ว่ามีแนวทางปฏิบัติใดบ้างที่เหมาะสมจะปฏิบัติต่อปัญหา
4. ขึ้นบอกข้อดี ข้อเสียของแนวทางปฏิบัติ โดยกำหนดข้อดีข้อเสียของแนวทางปฏิบัติแต่ละทางไว้
5. ขึ้นตัดสินใจเลือกทางที่ดีที่สุดจากการประเมินแนวทางปฏิบัติในข้อที่ 4

4.5 ความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการตัดสินใจกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการตัดสินใจกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสามารถพิจารณาได้จากเหตุผลต่อไปนี้คือ การตัดสินใจนั้นเป็นกระบวนการคิดเชิงวิทยาศาสตร์ที่ต้องอาศัยการคิดอย่างมีเหตุผล จินตนา จันทรโรตร (2531 : 20) ได้อธิบายว่าการตัดสินใจ หมายถึง กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล เพื่อศึกษาปัญหาและเลือกแนวทางปฏิบัติที่จะสามารถแก้ปัญหาและนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งเอาไว้ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมที่สุด ซึ่งมีขั้นตอนที่สำคัญได้แก่ การพิจารณาปัญหา การพิจารณาทางเลือก ตัดสินเลือก นำไปปฏิบัติและติดตามผลการปฏิบัติ

ความสามารถใช้เหตุผล วิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นทักษะที่สำคัญมากต่อการตัดสินใจ ถ้าปราศจากความสามารถในการวิเคราะห์สภาวะปัญหาแล้ว จะนำไปสู่การตัดสินใจที่ไม่ได้ผลดี การตัดสินใจต้องการความคิดที่มาจากสติปัญญา ซึ่งการพัฒนาความคิดนั้นต้องเริ่มมาจากความรู้ กล่าวคือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักเวลา รู้จักบุคคล รู้จักชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการคิด ความคิดจึงเป็นหน่วยย่อยหน่วยหนึ่งที่ผสมกลมกลืนกับความรู้ และการปฏิบัติ เกิดเป็นองค์รวมของการพัฒนาการทุกด้านของมนุษย์ กระบวนการคิดนั้นเริ่มจากเหตุและปัจจัยปรุงแต่งทำให้เกิดการสืบค้น เชื่อมโยงประเมินค่า และสรุปเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดผลสืบเนื่องกันไปไม่ขาดสาย (สุมน อมรวิวัฒน์. 2531 : 41)

สุมน อมรวิวัฒน์ (2531 : 2 - 3) กล่าวว่า "กระบวนการคิดทางวิทยาศาสตร์นั้นเน้นถึงกระบวนการคิดเพื่อแก้ปัญหา การคิดวิพากษ์วิจารณ์ การตีความ การคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ การคิดแบบตรรก การคิดย้อนทวน การคิดจำแนกแยกแยะ การคิดเชื่อมโยงสัมพันธ์ การคิดจัดลำดับ ฯลฯ กระบวนการคิดเหล่านี้ต้องมีการฝึกฝนเป็นขั้นตอน และใช้วิธีการฝึกอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้บุคคลสามารถ "คิดได้" ดังนั้น กระบวนการคิดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสามารถในการตัดสินใจของบุคคล การตัดสินใจจะถูกต้องหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการคิดของบุคคลเช่นกัน รอบบิน (Corcoran. 1981 : 53 ; citing Robbins. 1976) ได้สรุปทักษะจำเป็นของขั้นตอนการตัดสินใจแต่ละขั้นคือ ในการวิเคราะห์ปัญหา ทักษะการวิจารณ์นั้นจำเป็นมากขึ้นสร้างและพัฒนาทางเลือกต้องการทักษะ ความคิดสร้างสรรค์และประสบการณ์ ขั้นวิเคราะห์ทางเลือก ต้องการทักษะการวิเคราะห์เชิงปริมาณและประสบการณ์ ส่วนในขั้นทางเลือกที่ดีที่สุดนั้น ทักษะวิจารณ์กลายเป็นสิ่งที่จำเป็น นอกจากทักษะดังกล่าวนี้ ทักษะความมีเหตุผลนั้นเป็นสิ่งสำคัญในการตัดสินใจด้วย

ส่วนจริยธรรมเป็นพัฒนาการทางจิตของมนุษย์ที่เกิดจากการยอมรับในคุณธรรม ศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามต่าง ๆ เป็นจิตที่สามารถวิเคราะห์ว่า สิ่งใดควรปฏิบัติและสิ่งใดไม่ควรปฏิบัติ และยังเป็นจิตที่ยอมรับในเหตุผล เมื่อวิเคราะห์ออกมาว่าสิ่งใดควรปฏิบัติ เพราะเหตุว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามทฤษฎีคลองธรรม เป็นสิ่งที่ทำประโยชน์แก่ส่วนรวมและสังคม เป็นสิ่งที่ชอบด้วยกาลเทศะกับปฏิบัติไปตามที่สมควรปฏิบัตินั้น เป็นจิตที่มีมโนธรรม คือความสำนึกในความผิดชอบชั่วดีสูง จริยธรรมจึงเป็นปัจจัยภายใน ที่มาจากการควบคุมตนเองของบุคคลที่จะเลือกปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่ต้องอาศัยสิ่งบังคับจากภายนอก เช่น กฎข้อบังคับ ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ บุคคลที่มีจริยธรรมจะประกอบกรรมดีด้วยตนเอง จริยธรรมจะควบคุมทิศทางของการตัดสินใจ และความประพฤติของบุคคล ทำให้เป็นผู้มีความประพฤติที่งดงามถูกต้องทั้งในส่วนตนและส่วนบุคคลอื่น โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1970) กล่าวว่า จริยธรรมคือ ความเข้าใจเกี่ยวกับความถูกต้องที่เกิดจากการคิดไตร่ตรองตามเหตุผลของแต่ละบุคคล

4.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ

คิลพาทริค (Charka, 1978 ; citing Kilpatrick, 1954)

เสนอการคิดในเชิงปรัชญาว่า เป็นการศึกษาอย่างวิเคราะห์และลึกซึ้ง ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมในชีวิตที่เกิดความขัดแย้งและเป็นผลให้เราได้พบหนทางที่ดีที่สุดที่จะพึงมีจากข้อขัดแย้งในค่านิยมเหล่านั้น โดยเหตุนี้การคิดในเชิงปรัชญาจึงมีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มชัดในเรื่องของชีวิตและการดำเนินชีวิต การคิดในเชิงปรัชญาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการแสวงหาค่านิยมและอุดมคติสูงกว่า จึงเป็นการคิดที่ลึกซึ้งและละเอียดถี่ถ้วน การคิดวิธีนี้ เป็นการคิดอย่างมีระบบคิดเพื่อตั้งกฎเกณฑ์หรือมาตรฐาน และเป็นการคิดเพื่อวิเคราะห์เสาะหาความสัมพันธ์โดยใช้เหตุผลแบบอนุมานเป็นเครื่องมือสำคัญ เป็นหลักในการอ้างอิงเพื่อไปสู่ข้อสรุปในการหาความสัมพันธ์ในเรื่องที่คิดอยู่ แล้วเสาะหาทางเลือกซึ่งขึ้นอยู่กับสติปัญญาและความรอบรู้ของผู้พิจารณา จากนั้น

สรุปความคิด พร้อมทั้งเหตุผลที่สนับสนุนหรือค้านิยามที่สรุปได้นั้น จากการศึกษาลักษณะนี้มีลักษณะสอดคล้องกับการคิดโดยแบบกาย หรือโยนิโสมนสิการในทางพุทธศาสนา ซึ่ง พระราชวรมณี (สุมน อมรวิวัฒน์. 2531 : 12 ; อ้างอิงมาจาก . พระราชวรมณี. 2529) ได้อธิบายว่า โยนิโสมนสิการ คือการคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบคิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง เป็นขั้นตอนสำคัญในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้ นำไปสู่จุดหมายของพุทธธรรมอย่างแท้จริง วิธีคิดแบบนี้มีความมุ่งหมายที่จะสกัดหรือกำจัดอวิชชาและบรรเทาตัณหาโดยตรง ผู้ที่มีวิธีคิดแบบนี้ย่อมเกิดความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง และสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความพ้นทุกข์ หรืออิสระภาพได้อย่างแท้จริง

เมื่อพิจารณาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและการตัดสินใจแล้วพบว่า ทั้งการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและการตัดสินใจนั้นมีจุดเริ่มต้นที่จุดเดียวกันคือ กระบวนการคิด ซึ่งต้องพัฒนาจากความรู้ในการไตร่ตรองหาเหตุผลเป็นลักษณะกระบวนการของการคิดเชิงวิเคราะห์ที่มีองค์ประกอบร่วมสำคัญคือ การใช้เหตุผลและวิจารณ์ มีความสำคัญต่อการตัดสินใจเพื่อเลือกกระทำ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การตัดสินใจโดยใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม เป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับความสนใจที่จะศึกษา เพราะปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่าในชีวิตประจำวันของคนเราต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจอยู่ตลอดเวลา สถานการณ์บางอย่างง่ายต่อการตัดสินใจ ไม่ต้องใช้ความคิดเวลามากนัก บางสถานการณ์ยุ่งยากต้องใช้เวลาคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบก่อนที่จะตัดสินใจ บุคคลที่พิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล จะสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยยึดหลักธรรมของศาสนา เป็นเกณฑ์ที่จะก่อให้เกิดผลดีทั้งต่อตนเองและสังคม

5. เอกสารและการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

หน่วยศึกษานิเทศก์ (มัลลิกา พงษ์ปริตร. 2527 : บทนา) ได้กำหนดแนวการสอนให้อยู่ในลักษณะเดียวกัน โดยเน้นคุณสมบัติ 3 ประการคือ คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ ซึ่งเป็นคุณสมบัติตามจุดประสงค์ของหลักสูตรและจุดหมายปลายทางของการศึกษา เพื่อสนองจุดมุ่งหมายดังกล่าว จึงได้จัดทำคู่มือการสอนให้ทุกโรงเรียนยึดถือเป็นแนวการสอนเรียกว่า คู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ซึ่งยึดรูปแบบการเรียนรู้ของกานเย่ (Gagne. 1969 : 62 - 170) และบริกส์ (Briggs) เป็นหลัก

ทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนวของกานเย่

ประเภทของการเรียนรู้ (Types of Learning)

ทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนวของกานเย่ ได้จัดแบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 8 ประเภท ตั้งแต่การเรียนรู้ขั้นพื้นฐานง่าย ๆ ไปจนถึงการเรียนรู้แบบยากและซับซ้อน ดังนี้

1. การเรียนรู้เครื่องหมายหรือสัญญาณ (Signal Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองที่จะไม่ให้เกิดออกมาได้ การเรียนประเภทนี้ได้แก่ การเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขตามแบบของพาฟลอฟ (The Pavlovian Conditioned Response) ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์และความรู้สึก

2. การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง (Stimulus Responen Learning) เป็นการเรียนรู้จากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง ต่างจากชนิดแรกตรงที่ผู้เรียนสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ ผู้เรียนมีความตั้งใจและรู้ตัวในการที่จะเชื่อมโยงการตอบสนองที่เหมาะสมต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ กัน เมื่อทำได้ถูกต้องและเหมาะสมก็จะได้รับรางวัล หรือการเสริมแรง (Reinforcement) การเรียนรู้ประเภทนี้ได้แก่ การเรียนรู้แบบลองผิดลองถูกของ ธอร์นไดค์ (Thorndike) และการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของสกินเนอร์ (Skinner)

3. การเรียนรู้แบบลูกโซ่ (Chaining) เป็นการเรียนรู้ในการประกอบกิจกรรมต่อเนื่องตามลำดับ ซึ่งประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองตั้งแต่ 2 คู่ขึ้นไป เป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกระทำและทักษะต่าง ๆ ในการเคลื่อนไหว (Motor Skills) การเรียนรู้ประเภทนี้ กานเย็นมาจากทฤษฎีต่าง ๆ หลายทฤษฎี ซึ่งรวมทั้งแนวความคิดของสกินเนอร์ (Skinner) และกัทธรี (Guthrie) ด้วย

4. การเรียนรู้โดยการเชื่อมโยงด้วยภาษาถ้อยคำ (Verbal Association) การเรียนรู้ที่คล้ายกับแบบที่ 3 แต่ต่างกันที่สิ่งเร้าและการตอบสนองในแบบที่ 3 เป็นการนำช่อกโลกกล่าวมเนื้อ ส่วนแบบที่ 4 เป็นเรื่องของการใช้ภาษา (Verbal) เน้นความสำคัญของภาวะภายนอกมากกว่าแบบที่ 3 เช่น การเชื่อมโยงของสิ่งของนั้น ๆ เป็นต้น

5. การเรียนรู้แบบจำแนกความแตกต่าง (Discrimination Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถมองเห็นและแยกแยะความแตกต่างระหว่างสิ่งเร้า เพื่อจะตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้นให้ถูกต้อง การเรียนรู้ประเภทนี้อาจจะต่อเนื่องจากแบบที่ 3 หรือ 4 ก็ได้แนวคิดนี้เกิดจากผลงานวิจัยหลายชิ้น จะมีพื้นฐานจากการศึกษากระบวนการแยกความแตกต่างของสิ่งเร้าและการตอบสนอง โดยใช้หลักการเสริมแรงตามแนวคิดของกิบสัน (Gibson) และผลงานวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้ การเรียนรู้ชนิดนี้อาจจะมีเรื่องการจำ การลืม เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

6. การเรียนรู้แนวคิด (Concept Learning) เป็นการเรียนรู้การตอบสนองร่วมกันต่อกลุ่มสิ่งเร้าที่มีความแตกต่างกัน ผู้เรียนต้องเรียนรู้ถึงสิ่งที่คล้ายกัน สามารถสรุปความเหมือน และแยกความแตกต่างของสิ่งเร้า เช่น เด็กที่เกิดมโนคติเกี่ยวกับโต๊ะก็ยอมสามารถแยกโต๊ะออกจากสิ่งเร้าต่าง ๆ และสรุปความเหมือนของโต๊ะที่มีรูปร่างต่าง ๆ ได้ ไม่ว่าจะได้เห็นโต๊ะรูปร่างเป็นสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม วงกลม หรือรูปร่างอื่น ๆ ก็ยอมบอกได้ว่า เป็นโต๊ะ การที่เด็กจะเรียนรู้แนวคิดได้ดีเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับ การเชื่อมโยงทางภาษาของเด็กด้วย

7. การเรียนรู้กฎหรือหลักการ (Principle Learning) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการรวมหรือเชื่อมโยงมโนคติตั้งแต่ 2 มโนคติขึ้นไปเข้าด้วยกัน และจากที่สามารถตั้งเป็นกฎเกณฑ์ขึ้นได้แล้วจะสามารถไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยวิธีที่คล้ายคลึงกัน เช่น เกิดมโนคติเกี่ยวกับความยาวของเส้นตรง และเกิดมโนคติเกี่ยวกับความยาวความกว้างของรูปสี่เหลี่ยม ก็จะสามารถตั้งเป็นกฎในการหาพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยมโดยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความกว้างและความยาวได้

8. การเรียนรู้การแก้ปัญหา (Problem Solving) เป็นการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยการคิดโดยการรวมกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของการเรียนรู้แบบที่ 7 เข้าด้วยกัน และนำไปใช้ในการแก้ปัญหาได้ เช่น ผู้เรียนเรียนรู้เกี่ยวกับกฎของการหาพื้นที่สามเหลี่ยม และการหาพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้า ก็สามารถหาพื้นที่ของสี่เหลี่ยมใด ๆ ได้ โดยอาศัยกฎเบื้องต้นดังกล่าวมาใช้ในการแก้ปัญหา

การจัดรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทฤษฎีของกานเย

จากทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนวของกานเย สามารถจัดรูปแบบการเรียนการสอนซึ่งอาศัยสมมติฐานเบื้องต้น 5 ประการ (อาคม จันทสุนทร. 2527 : 2 - 3)

1. การจัดรูปแบบการเรียนการสอน มุ่งช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในแต่ละบุคคล การจัดรูปแบบการเรียนการสอนนี้ จึงไม่ได้มุ่งที่คนกลุ่มใหญ่ คือมีใช้ระบบกระจายเสียงที่มุ่งให้ความรู้และทัศนคติแก่คนในสังคมรวม ๆ แต่จะมุ่งให้กับแต่ละบุคคลที่รวมกันอยู่ในสังคมนั้น ๆ

2. การจัดรูปแบบการเรียนการสอน ทำได้ทั้งระบบสั้นและระบบยาว คือเป็นทั้งการจัดรูปแบบหรือวางแผนการสอนในแต่ละชั่วโมง และการวางแผนการจัดการเรียนการสอนโดยตลอดในบทเรียน หรือในรายวิชานั้นทั้งหมด ซึ่งอาจทำโดยครูแต่ละคนหรือครูช่วยกันทำเป็นคณะก็ได้

3. การจัดรูปแบบการเรียนการสอนถือว่า การจัดรูปแบบการเรียนการสอนอย่างมีระบบ จะมีผลอย่างใหญ่หลวงต่อการพัฒนาการของนักเรียนแต่ละคน กล่าวคือ ถ้ามีการจัดรูปแบบการเรียนการสอนที่ดีแล้ว คนจะเรียนรู้ได้ดีกว่าปล่อยให้เรียนเองตามธรรมชาติ

4. การจัดรูปแบบการเรียนการสอนควรจัดทำเชิงระบบ กล่าวคือ วิธีขึ้นต้นตั้งแต่ การพิจารณาความจำเป็น เป้าหมาย และการดำเนินการเป็นขั้น ๆ ต่อเนื่องกันไปจนถึงขั้นที่ นักเรียน ทราบผลการปฏิบัติหรือประเมินวิธีการดำเนินงานว่าได้ผลตามเป้าหมายหรือไม่

5. การจัดรูปแบบการเรียนการสอน ต้องอยู่บนรากฐานความรู้ที่ว่า มนุษย์เรามี การเรียนรู้อย่างไร คือต้องการรู้กระบวนการเรียนและสถานการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ

จากสมมติฐานข้างต้น คือการวางแผนการเรียนการสอนที่เป็นระบบ เป็นการกำหนด ภาพรวม ที่จะดำเนินการให้เห็นถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งอาจเป็นระบบ ขนาดใหญ่ เช่น การจัดรายวิชาหรือในระบบย่อย ๆ เช่น ระดับการสอนในแต่ละชั่วโมง

การจัดเหตุการณ์การสอนเพื่อพัฒนาสมรรถภาพมนุษย์

การจัดการเรียนการสอนจะต้องสอดคล้องกับสมรรถภาพการเรียนรู้ในแต่ละ สมรรถภาพและการจัดเหตุการณ์ของการสอนก็ต้องสอดคล้องกับกระบวนการของการเกิด การเรียนรู้ ในสมองของคนเรา ซึ่งมีลำดับขั้นดังนี้ (มัลลิกา พงษ์บริตร. 2527 : 140 - 141)

1. เราความสนใจ เป็นวิธีการนำเข้าสู่บทเรียนวิธีหนึ่ง โดยไม่จำเป็นต้องใช้ เวลามากนัก ครูอาจใช้วิธีพูดอุยชักถาม หรือมีวัสดุอุปกรณ์ใด ๆ ก็ตาม ที่จะเชื่อมโยงถึง สิ่งเรียนมาในวันนั้นมาเสนอแก่นักเรียน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสนใจ ตื่นตัว และพร้อม ที่จะเริ่มบทเรียน

2. แจ้งจุดประสงค์ การบอกให้เด็กทราบว่าวันนี้จะได้เรียนอะไร และเมื่อเรียนรู้ แล้ว สามารถทำอะไรได้บ้าง การแจ้งหัวข้อหรือเรื่องที่จะสอนให้เด็กทราบล่วงหน้าก่อนจะ เริ่มเรียนนี้เป็นวิธีการทำให้ตั้งใจวิธีหนึ่ง และเป็นการวางแผนให้แกทั้งผู้สอนและผู้เรียนว่า การเรียนการสอนในครั้งนี้จะมีทิศทางไปในแนวไหน เป็นการตั้งเป้าหมายเอาไว้เพื่อกันการ หลงทาง สำหรับวิธีการแจ้งจุดประสงค์ให้น่าสนใจนั้นเป็นเทคนิคของผู้สอนแต่ละคน แต่ไม่ จำเป็นต้องใช้เวลามากนัก

3. ทบทวนความรู้เดิม ก่อนที่จะสอนเรื่องใหม่ต่อไปนั้น ครูผู้สอนต้องแน่ใจเสียก่อนว่า ความรู้เดิมของเด็กมีเพียงพอแล้ว ถ้าความรู้เก่ายังไม่แน่นแต่เด็กต้องรับของใหม่ต่อไปจะทำให้ พื้นฐานความรู้ของเด็กคลอนแคลน ซึ่งจะมีผลเสียต่อขั้นตอนการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้าน ทักษะเชาว์ปัญญา ตัวอย่างที่เห็นชัดคือ ถ้าเรื่องที่จะสอนในวันนี้คือ เรื่องการหารเลข ครูก็ควร ทบทวนให้แน่ใจเสียก่อนว่า ลบ และคูณเป็นแล้ว วิธีการที่จะทบทวนและซักซ้อมให้ครูเกิดความมั่นใจ อาจทำได้โดยวิธีซักถาม บอกเล่าหรือโดยการสอนที่เรียกว่าทดสอบก่อนสอน

4. เสนอบทเรียนใหม่โดยใช้อุปกรณ์ช่วย โสตทัศนูปกรณ์และสื่อการสอนใด ๆ ที่ เหมาะสมอาจนำมาใช้ได้ในช่วงขั้นตอนนี้ เพื่อให้การเรียนรู้ใหม่ที่น่าสนใจและชวนติดตาม กรณีที่ไม่มีวัสดุอุปกรณ์ประกอบก็ไม่ใช่เรื่องที่ครูจะต้องวิตกกังวลแต่ประการใด เพราะครูเท่านั้น ที่รู้ว่าอะไรเหมาะสมสำหรับเด็กในกลุ่มของตน ตัวอย่างเช่น ในชั่วโมงสังคมศึกษา แผนที่ ประเทศที่นักเรียนกำลังศึกษาอยู่เป็นอุปกรณ์ที่เพียงพอแล้ว ครูอาจนำมาใช้ได้ทั้งในขั้นเริ่ม ความสนใจและในตอนเสนอบทเรียนใหม่

5. ครูให้แนวความรู้เพื่อเป็นพื้นฐานพอที่นักเรียนจะฝึกปฏิบัติได้ ขั้นนี้เป็นขั้นที่ครู จะเป็นผู้ให้แนวทางการเรียนรู้แก่นักเรียนโดยวิธีการที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสมรรถภาพ ของมนุษย์ที่เป็นส่วนหนึ่งของจุดประสงค์ปลายทางของคาบนั้น เช่นถ้าจุดประสงค์ปลายทาง บ่งไว้ว่า ต้องการให้นักเรียนตอนถึงต้นไม้ได้ถูกต้อง (ทักษะการเคลื่อนไหว) ในขั้นนี้ครูก็ ควรจะสาธิตและแนะนำวิธีการให้นักเรียนได้ดูและได้ทราบเพื่อจะได้ลงมือปฏิบัติในขั้นต่อไป

6. นักเรียนปฏิบัติ เนื่องจากในปัจจุบันนี้เรามุ่งให้นักเรียนรู้จักเรียนรู้และสามารถ นำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติ เราจึงควรที่จะเริ่มส่งเสริมตั้งแต่ชั่วโมงเรียนเป็นต้นไป ครูควรเปิด โอกาสให้นักเรียนได้ลงมือทำกิจกรรมในห้องเรียน ได้มีโอกาสแสดงความคิดและแสดงออก ตามสถานการณ์ที่เหมาะสม เพื่อนักเรียนเหล่านั้นจะได้เป็นนักคิด นักทำ มีความคิดริเริ่ม สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้

7. นักเรียนทราบผลการปฏิบัติ การที่นักเรียนลงมือทำกิจกรรมใด ๆ แล้วได้ทราบผลทันทีว่า ที่ทำลงไปนั้นถูกต้องดีหรือไม่ดีนั้น ย่อมจะเป็นผลดีแก่ตัวนักเรียนเอง ช้อบกพร่องบางอย่างถ้าทิ้งไว้เนิ่นนานโดยไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไข ผู้กระทำก็จะเกิดความเคยชินติดเป็นนิสัย และยากแก่การเปลี่ยนแปลงในภายหลัง ในขั้นนี้ครูอาจจะเป็นผู้ให้คำติชมแก้ไขด้วยตนเอง หรืออาจให้กลุ่มหรือแม้แต่ตัวนักเรียนเป็นผู้ประเมิน ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความเหมาะสม

8. ประเมินผลการเรียนการสอนตามจุดประสงค์ การประเมินผลการเรียนในแต่ละคาบ เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งเพราะจะเป็นสิ่งที่ยืนยันให้ผู้สอนทราบว่า การสอนของตน ในคาบนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ ครูบางคนคิดว่าตนได้สอนไปตามที่ตนต้องการแล้ว แต่ปรากฏว่า นักเรียนยังไม่เข้าใจและยังไม่ถึงจุดประสงค์นั้น วิธีการที่จะต้องปฏิบัติคือ ครูอาจจะประเมินดูได้จากการทดสอบย่อยหรือจากการสังเกตและ เมื่อผลจากการประเมินในคาบนั้นพบว่า การเรียนการสอนของครูโดยส่วนรวมก็ย่อมจะบรรลุจุดประสงค์ของรายวิชาด้วย

9. เน้นให้เกิดความมั่นใจและสามารถนำไปใช้ในสถานการณ์อื่น ๆ คือการที่ครูสรุปเน้นและย้ำให้เด็กมีความเข้าใจในสิ่งที่ตนเรียนในคาบนั้นอย่างแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น วิธีการที่ครูจะทำได้ดีคือ อาจยกสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับสิ่งที่ได้เรียนมาให้นักเรียนลองคิดว่าทำได้หรือไม่ ครูอาจให้การบ้าน ให้ทำรายงาน หรือให้หาความรู้เพิ่มเติมนอกเหนือไปจากความรู้ที่ได้เรียนในชั้น

จากลำดับขั้นของเหตุการณ์การสอนเพื่อพัฒนาสมรรถภาพของมนุษย์ เมื่อนำมาจัดทำแผนการสอน สามารถจัดขั้นตอนได้ดังนี้ (สารณี รัตนบุรี. 2523 : 208 - 209)

- ขั้นที่ 1 ขั้นเร้าความสนใจ
- ขั้นที่ 2 บอกให้นักเรียนทราบจุดประสงค์ของบทเรียน
- ขั้นที่ 3 ทบทวนความรู้เดิมก่อนที่จะสอนเรื่องใหม่ต่อไป
- ขั้นที่ 4 เสนอบทเรียนใหม่โดยใช้วัสดุอุปกรณ์เข้าช่วย
- ขั้นที่ 5 การให้แนวทางในการเรียนรู้

ขั้นที่ 6 ขั้นปฏิบัติ

ขั้นที่ 7 การทราบผลการปฏิบัติ

ขั้นที่ 8 ขั้นประเมินผลการสอนตามจุดประสงค์

ขั้นที่ 9 ช่วยให้งานและถ่ายทอดการเรียนรู้

สมมติฐานในการศึกษาค้นคว้า

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษาแตกต่างกัน
2. ความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษาแตกต่างกัน
3. ความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือ
3. การดำเนินการทดลอง
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4

โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2538 จำนวน 6 ห้องเรียน มีนักเรียนทั้งสิ้น จำนวน 240 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2538 จำนวน 2 ห้องเรียน นักเรียนทั้งหมด 80 คน โดยมีวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้

2.1 จากประชากร จำนวน 6 ห้องเรียน ผู้วิจัยเลือกกลุ่มห้องเรียนมา 2 ห้อง โดยวิธีการจับฉลาก

2.2 นำนักเรียนทั้ง 2 ห้องเรียนจำนวน 80 คน มาคละกั้นแล้วจับฉลากเพื่อสุ่มเข้ากลุ่ม โดยจัดเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 40 คน และจับฉลากอีกครั้งเพื่อเลือกว่ากลุ่มใดเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม คือ

กลุ่มทดลอง จำนวน 40 คน ได้รับการสอนคิดแบบปริณิธมนสิการ

กลุ่มควบคุม จำนวน 40 คน ได้รับการสอนตามคู่มือการสอน ของ
หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือ

เครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาค้นคว้า ประกอบด้วย

1. แผนการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ
2. แผนการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
4. แบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ

ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ

1. แผนการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ
 - 1.1 ศึกษาหลักการ วิธีการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญทั้งฆราวาสและพระสงฆ์
 - 1.2 ศึกษาหลักสูตร ความมุ่งหมายของหลักสูตร จุดประสงค์การเรียนรู้ของวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เพื่อนำมาใช้ในการสร้างแผนการสอน
 - 1.3 ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหาที่จะนำมาสร้างแผนการสอน จากหนังสือพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
 - 1.4 จากคำอธิบายรายวิชา จุดประสงค์รายวิชา วิเคราะห์เป็นจุดประสงค์การเรียนรู้แล้วสร้างแผนการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ จำนวน 16 คาบ ซึ่งประกอบด้วย
 - 1.4.1 หลักการและความคิดรวบยอด
 - 1.4.2 จุดประสงค์การเรียนรู้
 - 1.4.3 เนื้อหา
 - 1.4.4 กิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอนดังนี้
 - 1.4.4.1 ขั้นสร้างความสนใจ
 - 1.4.4.2 ขั้นมอบหมายงาน

1.4.4.3 ขั้นใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

1.4.4.4 ขั้นเสนอผลงาน

1.4.4.5 ขั้นสรุป

1.4.5 การวัดและประเมินผล

1.4.6 สื่อการเรียนการสอน

1.5 นำแผนการสอนที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ได้แก่ อาจารย์จรัญ คำยัง อาจารย์พัชรา อุเทนสุด อาจารย์ปรีดา วิทยากุล อาจารย์ยวสิน อินทสระ และอาจารย์มาลี สบายยิ่ง ตรวจสอบแก้ไขความถูกต้องของเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนความสอดคล้องระหว่างขั้นตอนต่าง ๆ ของแผนการสอนเพื่อนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไข เป็นการหาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา

1.6 นำแผนการสอนที่ปรับปรุงแล้ว ไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ที่ไม่เข้ากลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาข้อบกพร่องในการใช้ภาษา ความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนการสอนกับเวลาที่กำหนด แล้วนำมาแก้ไขปรับปรุงแผนการสอนให้ดียิ่งขึ้น ก่อนจะนำไปทดลองจริง

1.7 นำแผนการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการไปสอนเพื่อการวิจัยต่อไป

2. แผนการสอนตามคู่มือการสอน ของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

2.1 ศึกษาหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ความมุ่งหมายของหลักสูตร จุดประสงค์การเรียนรู้ของเนื้อหาวิชา เพื่อนำมาใช้ในการสร้างแผนการสอน

2.2 จากคำอธิบายรายวิชา และจุดประสงค์รายวิชา วิเคราะห์เป็นจุดประสงค์ปลายทาง และจุดประสงค์ขั้นทาง แล้วสร้างแผนการสอนตามคู่มือครู ซึ่งประกอบด้วย

2.2.1 จุดประสงค์ปลายทาง

2.2.2 จุดประสงค์ขั้นทาง

2.2.3 เนื้อหา

2.2.4 กิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งแบ่งเป็น 3 ขั้น คือ

2.2.4.1 การนำเข้าสู่บทเรียน

2.2.4.2 การดำเนินการสอน

2.2.4.3 การสรุป

3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษาการสร้างแบบทดสอบ จากหนังสือเทคนิคการวัดและประเมินผล การเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ของสมบุรณ์ ชิตพงศ์ (2523 : 1- 140) และเทคนิค การเขียนข้อสอบของ ขวาล แพร่ตฤล (2522 : 1 - 40)

3.2 ทำการวิเคราะห์หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เกี่ยวกับพุทธธรรม เพื่อชีวิตและสังคมตามลำดับดังนี้

3.2.1 ผู้วิจัยร่วมกับนิสิตระดับปริญญาโท เอกการมัธยมศึกษา (การสอนสังคม) และอาจารย์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำนวน 6 ท่าน ร่วมกันทำการวิเคราะห์ หลักสูตรและสร้างตารางวิเคราะห์หลักสูตรจากเนื้อหาและพฤติกรรมที่ต้องการวัด ตามหลักของ บลูม (Bloom. n.d.) เป็นเกณฑ์ในการกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการวัดจากเนื้อหา และ จำนวนข้อสอบ

3.2.2 ให้ความหมายของแต่ละพฤติกรรม พร้อมระบุลักษณะการกระทำ หรือการแสดงออกที่บุคคลมีพฤติกรรมนั้น

3.2.3 จาแนกเนื้อหาและระบุความคิดรวบยอดของแต่ละเนื้อหา

3.2.4 ให้ความสำคัญ ผู้ร่วมดำเนินการวิเคราะห์หลักสูตรกำหนดคำน้ำหนัก แสดงถึงความสัมพันธ์ของเนื้อหาและพฤติกรรมในช่อง ตามความเห็นของแต่ละคนโดยอิสระ

3.2.5 สร้างตารางเฉลี่ย โดยนำคะแนนแต่ละช่องของแต่ละคนมารวมกัน แล้วหารด้วยจำนวนคนทั้งหมดที่ร่วมวิเคราะห์ข้อมูล

3.2.6 สร้างตาราง 1000 โดยเปลี่ยนตารางวิเคราะห์ให้ช่องรวมทั้งหมด เท่ากับ 1000 ซึ่งการเปลี่ยนนี้จะมีผลให้ต้องเปลี่ยนคะแนนในแต่ละช่องด้วยการปรับคะแนน ให้ได้ ตาราง 1000

3.3 สร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ตามเนื้อหาที่ใช้ในการทดลอง โดยยึดหลักเกณฑ์ตามผลการวิเคราะห์หลักสูตร ข้อสอบที่สร้างเป็นแบบปรนัย 5 ตัวเลือก โดยให้ครอบคลุมเนื้อหาที่สอนจำนวน 100 ข้อ

3.4 นำแบบทดสอบที่สร้างตามเกณฑ์วิเคราะห์หลักสูตร ไปทดลองกับนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 100 คนที่เคยเรียนบทเรียนนี้มาแล้ว เพื่อหาคุณภาพของแบบทดสอบ

3.5 นำแบบทดสอบที่นักเรียนทำแล้ว มาวิเคราะห์เป็นรายข้อ โดยการตรวจ ให้คะแนน ข้อตอบถูกให้ 1 คะแนน ส่วนข้อที่ตอบผิดหรือไม่ตอบหรือตอบเกินกว่า 1 แห่ง ให้ 0 คะแนน เมื่อตรวจและรวมคะแนนแบบทดสอบเรียบร้อยแล้ว จึงทำการวิเคราะห์เพื่อหาค่าความยากง่าย (P) และค่าอำนาจจำแนก (r) ของข้อสอบแต่ละข้อโดยใช้เทคนิค 27% ของจุง เตห์ ฟาน (Fan, 1952 : 3 - 32) แล้วเลือกเฉพาะข้อสอบที่มีค่าความยากง่าย (P) ระหว่าง .20 - .80 และมีค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ .20 ขึ้นไป (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2528 : 166) คัดเลือกไว้จำนวน 50 ข้อ

ในการวิจัยครั้งนี้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนามีค่าความยากง่ายอยู่ระหว่าง .24 - .74 และมีค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง .22 - .71

3.6 นำแบบทดสอบที่คัดเลือกไว้ 50 ข้อไปทดสอบหาคุณภาพอีกครั้ง

3.7 นำแบบทดสอบที่คัดเลือกแล้วมาคำนวณหาความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ โดยใช้สูตร KR-20 ของคูเดอร์ ริชาร์ดสัน (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2528 : 166 อ้างอิงมาจาก คูเดอร์ ริชาร์ดสัน) ในการวิจัยครั้งนี้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนามีความเชื่อมั่น .84

4. แบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ

แบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของ ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 206 - 213) โกศล มีคุณ (2524 : 106 - 115) และสมศิริ บัณฑิต (2534 : 113 - 123) เป็นแนวทางในการสร้าง โดยใช้วิธีการสร้างคำถามเป็นสถานการณ์

ทางด้านจริยธรรม 40 เรื่อง ในแต่ละเรื่องจะลงท้ายด้วยปัญหา หรือคำถามที่ต้องการให้ตอบ ซึ่งในการตอบผู้ตอบจะต้องคิดตัดสินใจและให้เหตุผลว่า ถ้าเขาเป็นบุคคลในเรื่อง เขาควรตัดสินใจอย่างไร และมีเหตุผลอย่างไรที่เขาตัดสินใจอย่างนั้น

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างตามขั้นตอนดังนี้

4.1 ศึกษาหลักเกณฑ์การสร้างแบบทดสอบวัด การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ จากงานวิจัยของดวงเดือน พันธมนาวิน (2524 : 206 – 213) โกศล มีคุณ (2524 : 106 – 115) และสมศิริ บลัมจิตต์ (2534 : 113 – 123)

4.2 แปลคุณลักษณะทางจริยธรรมเรื่อง จริยธรรมที่ควรปลูกฝังให้แก่ชาวไทย ซึ่งได้แก่ การอยู่ร่วมกันในสังคม ความรับผิดชอบ ความมีวินัย ความเอื้อเฟื้อ

4.3 สร้างแบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ โดยการสร้างคำถามเป็นสถานการณ์ทางด้านจริยธรรม และให้ผู้ตอบเลือกให้เหตุผลในการตัดสินใจจากคำตอบ 6 ตัวเลือก ซึ่งในแต่ละข้อคำถามจากสถานการณ์จะมีตัวเลือกครบทั้ง 6 ขึ้น ตามทฤษฎีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก โดยผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการสร้างเป็น 2 ขั้นตอนคือ

4.3.1 การสร้างสถานการณ์โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

4.3.1.1 เป็นสถานการณ์ที่ทั่วไปที่นักเรียนมีโอกาสประสบในชีวิตประจำวัน

4.3.1.2 เป็นสถานการณ์ที่นักเรียนมีโอกาสได้กระทำจริง

4.3.1.3 เป็นสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะทางจริยธรรมที่กำลังศึกษา

4.3.1.4 เป็นสถานการณ์ที่ต้องอาศัยเหตุผลในการตัดสินใจของผู้ตอบ

4.3.1.5 คำถามแต่ละข้อใช้ภาษาง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน เหมาะสมกับความสามารถของผู้ตอบ

4.3.2 การสร้างตัวเลือกโดยดำเนินการดังนี้

4.3.2.1 ให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ไม่เข้ากลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 คน ตอบคำถามแบบปลายเปิดจากสถานการณ์ที่ตัดสินใจโดยใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

4.3.2.2 นำแนวทางคำตอบของนักเรียนมาสร้างเป็นตัวเลือก ของสถานการณ์คำถามแต่ละข้อให้ครบ 6 ตัวเลือก ซึ่งเป็นไปตาม 6 ขั้นตอนของการใช้เหตุผล เชิงจริยธรรม และในกรณีที่คำตอบของนักเรียนไม่ได้ทั้ง 6 ขั้น ครูจึงสร้างเพิ่มเติมมาให้ครบ ตามทฤษฎีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก

4.4 การหาความเที่ยงตรงเชิงประจักษ์ (Face Validity) ผู้วิจัยนำแบบ สอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจที่สร้างจำนวน 40 ข้อ ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 ท่าน ประกอบด้วย ดร.อ้อมเดือน สดมณี รองศาสตราจารย์อัจฉรา สุขารมณ์ อาจารย์จริญ ค่ายัง อาจารย์วิมลภา สบายยิ่ง ตรวจสอบว่าสถานการณ์นั้นสามารถวัดคุณลักษณะที่ต้องการหรือไม่

4.5 นำแบบวัดไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนท่ามะกา วิทยาคม จำนวน 10 คน เพื่อตรวจสอบความเข้าใจด้านภาษา และเวลาที่ใช้สอบเพื่อนำมา ปรับปรุงแก้ไข

4.6 นำผลที่ได้จากการทดลองใช้ไปให้ประธานกรรมการ และกรรมการควบคุม บริษัทยาพันธ์พิจารณาประกอบการแก้ไข ปรับปรุง แบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ในการตัดสินใจ

4.7 นำแบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจไปทดลอง กับนักเรียน จำนวน 100 คน ของโรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม จังหวัดกาญจนบุรี นำแบบสอบถาม มาตรวจหาคะแนนวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนกเป็นรายข้อ โดยใช้ t-test แบ่งกลุ่มสูง 25 เปอร์เซนต์ กลุ่มต่ำ 25 เปอร์เซนต์ เปรียบเทียบกันแล้วคัดเลือกข้อที่มีค่าอำนาจจำแนกสูง คือ มีค่าตั้งแต่ 1.75 ขึ้นไป เอาไว้ใช้ จำนวน 25 ข้อ

ในการวิจัยครั้งนี้ แบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจมีค่าอำนาจ จำแนก 1.97 - 10.14

4.8 หาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ โดยใช้สูตร Alpha - Coefficient (ลัวน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2528 : 170 - 172) การวิจัยครั้งนี้ แบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ มีความเชื่อมั่น .82

4.9 การตรวจสอบของแบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ ใช้การตัดสินใจตามขั้นตอนทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก คือ ถ้าอยู่ในขั้นที่ 1 ได้ 1 คะแนน ถ้าอยู่ในขั้นที่ 6 ได้ 6 คะแนน แต่ละข้อมีคะแนนอยู่ระหว่าง 1 - 6 คะแนน จากนั้นนำคะแนนของทุกข้อมารวมกันเป็นคะแนนแสดงการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของแต่ละคน เกณฑ์ในการตัดสินว่าผู้ใดจะมีเหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในขั้นดังนี้

คะแนน	25 - 37	มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในขั้นที่	1
คะแนน	38 - 62	มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในขั้นที่	2
คะแนน	63 - 87	มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในขั้นที่	3
คะแนน	88 - 112	มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในขั้นที่	4
คะแนน	113 - 137	มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในขั้นที่	5
คะแนน	138 - 150	มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในขั้นที่	6

ตัวอย่างแบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ

(0) ข้าพเจ้าขึ้นรถประจำทางที่มีคนโดยสารแน่นมาก กระเป๋าถือล้มกับเงิน

ค่าโดยสาร ข้าพเจ้าจะยื่นเงินค่าโดยสารให้เขา เพราะ

- ก. เป็นหน้าที่ของผู้โดยสารที่จะต้องเสียค่าบริการ
- ข. ข้าพเจ้าต้องการจะให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้พบเห็น
- ค. ข้าพเจ้าจะเกิดความอายใจตนเองมากที่ถือโอกาสไม่จ่ายเงินแก่เขา
- ง. ข้าพเจ้าต้องการป้องกันมิให้มีเรื่องบาดหมางกับกระเป๋าถือไม่ทราบกรณีใด ๆ
- จ. การช่วยเหลือผู้ที่บกพร่องต่อหน้าที่โดยไม่เจตนา เป็นการกระทำที่เหมาะสม
- ฉ. ถ้าข้าพเจ้าเป็นกระเป๋ารถก็ต้องการให้ผู้โดยสารจ่ายเงินค่าโดยสารโดยไม่ต้องทวงถาม

การดำเนินการทดลอง

1. แบบแผนการทดลอง การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการทดลองตามแบบแผนการวิจัย แบบ Randomized Control Group Pretest-Posttest Design (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2531 : 216) ซึ่งมีรูปแบบการทดลองดังนี้

ตาราง 2 แบบแผนการวิจัย

กลุ่ม	สอบก่อน	ทดลอง	สอบหลัง
ER	T ₁	X	T ₂
CR	T ₁	—	T ₂

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการทดลอง

X	แทน	การสอนโดยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ
R	แทน	การกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่ม (Random Assignment)
E	แทน	กลุ่มทดลอง (Experimental Group)
C	แทน	กลุ่มควบคุม (Control Group)
T ₁	แทน	การทดสอบก่อนการทดลอง (Pretest)
T ₂	แทน	การทดสอบหลังการทดลอง (posttest)

2. วิจัยดำเนินการทดลอง

ในการดำเนินการทดลอง ผู้วิจัยดำเนินการทดลองตามขั้นดังนี้

2.1 ทำการทดสอบก่อนการเรียนรู้ (Pretest) ทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยที่ใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา แบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจแล้วบันทึกผลการสอบไว้เป็นคะแนนทดสอบก่อนเรียน สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล

2.2 ทำการสอนกลุ่มทดลอง โดยที่ใช้วิธีการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กลุ่มควบคุมใช้วิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ทั้งสองกลุ่มใช้เนื้อหาเดียวกันและระยะเวลาเท่ากันคือ 16 คาบ

2.3 หลังจากเสร็จสิ้นการทดลอง ทำการทดสอบทั้งสองกลุ่มอีกครั้ง โดยที่ใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา แบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นแบบทดสอบชุดเดิมอีกครั้ง

2.4 ตรวจสอบผลจากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ นำคะแนนที่ได้มาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อทดสอบสมมติฐาน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยที่ใช้ t-test แบบ Independent Group

2. เปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยที่ใช้ t-test ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score)

3. เปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจก่อนทดลองและหลังทดลองในกลุ่มทดลอง โดยที่ใช้ t-test แบบ Dependent Group

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. สถิติพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

1.1 คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) ใช้สูตร (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2531 :

59)

$$\bar{X} = \frac{\Sigma X}{N}$$

เมื่อ $\bar{X}$ แทน คะแนนเฉลี่ย

ΣX แทน ผลรวมคะแนนทั้งหมด

N แทน จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง

1.2 ค่าความแปรปรวนของคะแนน คำนวณจากสูตร (ล้วน สายยศ และ

อังคณา สายยศ. 2531 : 63)

$$s^2 = \frac{N \Sigma x^2 - (\Sigma x)^2}{N(N - 1)}$$

เมื่อ s^2 แทน ค่าความแปรปรวนของคะแนน

N แทน จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง

Σx แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมด

Σx^2 แทน ผลรวมของคะแนนแต่ละตัวยกกำลังสอง

2. สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ

2.1 หาค่าความยากง่ายและหาค่าอำนาจจำแนกของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา โดยใช้เทคนิค 27% จากตารางวิเคราะห์ข้อทดสอบของ จุง เต๋ ฟาน (Fan. 1952 : 3 - 32)

2.2 หาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาพระพุทธศาสนา คำนวณจากสูตร KR-20 ของคูเดอร์ ริชาร์ดสัน (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2531 : 168 - 169 ; อ้างอิงมาจาก Kuder and Richardson)

$$r_{tt} = \frac{N}{N - 1} \left[1 - \frac{\sum pq}{s_t^2} \right]$$

เมื่อ r_{tt} แทน ความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

N แทน จำนวนข้อของเครื่องมือวัด

p แทน สัดส่วนของผู้ทำได้ในข้อหนึ่ง ๆ

$$= \frac{\text{จำนวนคนที่ทำถูก}}{\text{จำนวนคนทั้งหมด}}$$

q แทน สัดส่วนของผู้ทำผิดในข้อหนึ่ง ๆ หรือคือ $1 - p$

s_t^2 แทน คะแนนความแปรปรวนของเครื่องมือทั้งฉบับ

2.3 หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ของครอนบัค (Cronbach. 1970 : 161) ซึ่งมีสูตรดังนี้

$$\infty = \frac{K}{K - 1} \left[1 - \frac{\sum s_{x_i}^2}{s_{x_t}^2} \right]$$

เมื่อ	∞	แทน ค่าสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่น
	k	แทน จำนวนข้อของเครื่องมือวัด
	$s_{x_i}^2$	แทน คะแนนความแปรปรวนเป็นรายข้อ
	$s_{x_t}^2$	แทน คะแนนความแปรปรวนของเครื่องมือทั้งฉบับ

2.4 หากค่าอำนาจจำแนกของแบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจโดยใช้วิธีการแจกแจงที (t-distribution) คำนวณจากสูตรของเอด்வาร์ด (Edward) (ลิวัน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2528 : 185) .

$$t = \frac{\bar{x}_H - \bar{x}_L}{\sqrt{\frac{s_H^2}{N_H} + \frac{s_L^2}{N_L}}}$$

เมื่อ	t	แทน ค่าอำนาจจำแนกของข้อสอบ
	$\bar{x}_H$	แทน คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มสูง
	$\bar{x}_L$	แทน คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มต่ำ
	s_H^2	แทน ค่าความแปรปรวนของกลุ่มสูง

S_L^2	แทน ค่าความแปรปรวนของกลุ่มต่ำ
N_H	แทน จำนวนของนักเรียนในกลุ่มสูง
N_L	แทน จำนวนของนักเรียนในกลุ่มต่ำ

3. สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน

3.1 ทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชา พระพุทธศาสนา ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมโดย

3.1.1 ทดสอบความแปรปรวนของทั้งสองกลุ่ม โดยใช้ค่า F-test

$$F = \frac{S_1^2}{S_2^2} \sim F_{N_1-1, N_2-1}$$

เมื่อ	F	แทน	ค่าที่ใช้ในการพิจารณาใน F-distribution
	S_1^2	แทน	ค่าความแปรปรวนของกลุ่มทดลอง
	S_2^2	แทน	ค่าความแปรปรวนของกลุ่มควบคุม

3.1.2 เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม โดยวิธีการทางสถิติ t-test แบบ Independent (ชูศรี วงศ์รัตน์, 2536 : 188 - 190)

3.1.2.1 กรณีความแปรปรวน (Variance) ของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่เท่ากัน ($\sigma_1^2 \neq \sigma_2^2$) ใช้ t-test แบบ Independent group ดังสูตร

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\frac{S_1^2}{N_1} + \frac{S_2^2}{N_2}}}$$

$$df = \frac{[(S_1^2/N_1) + (S_2^2/N_2)]^2}{\frac{(S_1^2/N_1)^2}{N_1 - 1} + \frac{(S_2^2/N_2)^2}{N_2 - 1}}$$

เมื่อ	t	แทน	ค่าที่ใช้พิจารณาใน t-distribution
	$\bar{X}_1$	แทน	คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มควบคุม
	$\bar{X}_2$	แทน	คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง
	N_1	แทน	จำนวนนักเรียนในกลุ่มทดลอง
	N_2	แทน	จำนวนนักเรียนในกลุ่มควบคุม
	S_1^2	แทน	ค่าความแปรปรวนของกลุ่มทดลอง
	S_2^2	แทน	ค่าความแปรปรวนของกลุ่มควบคุม

3.1.2.2 กรณีความแปรปรวน (Variance) ของคะแนน

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน

($\sigma_1^2 = \sigma_2^2$) ใช้ t-test แบบ Independent โดยใช้ค่า Pooled Variance

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\frac{(N_1 - 1)S_1^2 + (N_2 - 1)S_2^2}{N_1 + N_2 - 2} \left[\frac{1}{N_1} + \frac{1}{N_2} \right]}}$$

$$df = N_1 + N_2 - 2$$

เมื่อ	t	แทน	ค่าที่ใช้พิจารณาใน t-distribution
	$\bar{X}_1$	แทน	คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง
	$\bar{X}_2$	แทน	คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มควบคุม
	N_1	แทน	จำนวนนักเรียนในกลุ่มทดลอง
	N_2	แทน	จำนวนนักเรียนในกลุ่มควบคุม
	S_1^2	แทน	ค่าความแปรปรวนของกลุ่มทดลอง
	S_2^2	แทน	ค่าความแปรปรวนของกลุ่มควบคุม

3.2 เปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจระหว่างกลุ่มทดลอง
กับกลุ่มควบคุม คำนวณโดยใช้ t-test ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score)
คำนวณจากสูตร (Scott. 1962 : 264)

$$t = \frac{MD_1 - MD_2}{S_{MD_1 - MD_2}}$$

$$S_{MD_1 - MD_2} = \sqrt{\frac{S_D^2}{N_1} + \frac{S_D^2}{N_2}}$$

$$df = N_1 + N_2 - 2$$

$$S_D^2 = \frac{\Sigma(D_1 - MD_1)^2 + \Sigma(D_2 - MD_2)^2}{N_1 + N_2 - 2}$$

เมื่อ	t	แทน ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาใน t-distribution
	D	แทน คะแนนของความแตกต่างระหว่างการทดสอบก่อน การเรียนกับหลังเรียน
	MD ₁	แทน คะแนนเฉลี่ยของความแตกต่างระหว่างการทดสอบ หลังการเรียนกับก่อนการเรียนของกลุ่มทดลอง
	MD ₂	แทน คะแนนเฉลี่ยของความแตกต่างระหว่างการทดสอบ หลังการเรียนกับก่อนการเรียนของกลุ่มควบคุม
	$S^2_{D'}$	แทน ความแปรปรวนของคะแนนความแตกต่างระหว่าง การทดสอบหลังการเรียนกับก่อนการเรียนของ กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม
	N ₁	แทน จำนวนนักเรียนในกลุ่มทดลอง
	N ₂	แทน จำนวนนักเรียนในกลุ่มควบคุม

3.3 เปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ ก่อนการทดลองกับ
หลังการทดลองของกลุ่มทดลอง คำนวณจากสูตร t-test แบบ Dependent Group (ส่วน
สายยศ และอังคณา สายยศ. 2531 : 87)

$$t = \frac{\sum D}{\sqrt{\frac{N \sum D^2 - (\sum D)^2}{N - 1}}}$$

$$df = N - 1$$

เมื่อ	D	แทน	ความแตกต่างระหว่างคะแนนแต่ละคู่
	N	แทน	จำนวนคู่
	t	แทน	ค่าที่ใช้พิจารณาใน t-distribution

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในการแปลผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

N	แทน	จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง
$\bar{X}$	แทน	คะแนนเฉลี่ย
$\bar{X}_{T_1}$	แทน	คะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลอง
$\bar{X}_{T_2}$	แทน	คะแนนเฉลี่ยหลังการทดลอง
S^2	แทน	ค่าความแปรปรวนของคะแนน
MD	แทน	คะแนนความแตกต่างของคะแนนหลังการทดลองและก่อนการทดลอง
$SMD_1 - MD_2$	แทน	คะแนนความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของผลต่างค่าเฉลี่ยระหว่างการทดสอบก่อนการทดลองกับหลังการทดลอง
D	แทน	ความแตกต่างของคะแนน
ΣD	แทน	ผลรวมของความแตกต่างของคะแนน
ΣD^2	แทน	ผลรวมของความแตกต่างของคะแนนยกกำลังสอง
t	แทน	ค่าที่ใช้พิจารณา t-distribution
df	แทน	ชั้นแห่งความอิสระ
*	แทน	ความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
**	แทน	ความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละจุดมุ่งหมาย ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายข้อที่ 1 ที่ว่าเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียน

ด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา โดยมีสมมติฐานว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา แตกต่างกัน จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทดสอบกับกลุ่มตัวอย่าง ได้ค่าสถิติทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมและทดสอบสมมติฐาน โดยใช้ t-test แบบ

Independent Group ผลปรากฏผลดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง	N	$\bar{X}$	S^2	t
กลุ่มทดลอง	40	31.50	20.55	-6.93**
กลุ่มควบคุม	40	31.50	28.31	

$$** t(.01, df 78) = 2.660$$

จากตาราง 3 พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

2. จุดมุ่งหมายข้อที่ 2 ที่ว่าเพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา โดยมีสมมติฐานว่า ความสามารถในการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการ

ตัดสินใจของนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา แตกต่างกัน จากการนำค่าเฉลี่ยของผลต่างของคะแนนความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนระหว่างก่อนการทดลองกับหลังการทดลองของทั้งสองกลุ่มมาเปรียบเทียบกับโดยใช้วิธีการทางสถิติ t-test ในรูป Difference Score ได้ผลดังแสดงในตาราง 4

ตาราง 4 เปรียบเทียบความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง	N	$\bar{X}_{T_1}$	$\bar{X}_{T_2}$	MD	S_{MD-MD_2}	t
กลุ่มทดลอง	40	115.40	121.20	5.80	1.67	2.04*
กลุ่มควบคุม	40	121.38	123.78	2.40		

$$* t(\infty .05, df \ 78) = 2.00$$

จากตาราง 4 พบว่า นักเรียน ที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ มีค่าเฉลี่ยของคะแนนความแตกต่างระหว่างก่อนกับหลังการสอนของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจสูงกว่านักเรียน ที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

และจากการเปรียบเทียบความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจปรากฏว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือ การสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ในการตัดสินใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ กำหนดไว้ โดยค่าเฉลี่ยของกลุ่มทดลองเพิ่มขึ้นมากกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มควบคุม

3. จุดมุ่งหมายข้อที่ 3 ที่ว่าเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของความสามารถในการใช้ เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษา นิเทศก์ กรมสามัญศึกษา โดยมีสมมติฐานว่า ความสามารถในการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการ ตัดสินใจของนักเรียนหลังการสอนสูงกว่าก่อนการสอน จากการนำเสนอความสามารถในการใช้ เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนก่อนและหลังการทดลองมาเปรียบเทียบกัน โดยใช้วิธีการทางสถิติ t-test แบบ Dependent Group ได้ผลดังที่แสดงในตาราง 5

ตาราง 5 เปรียบเทียบความแตกต่างของความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการ ตัดสินใจของนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ ก่อนกับหลังการสอน

กลุ่มตัวอย่าง	N	$\bar{X}_{T_1}$	$\bar{X}_{T_2}$	ΣD	ΣD^2	t
กลุ่มทดลอง	40	115.40	121.20	232	3228	5.28 **

$$^{**} t = 2.704$$

$$(\infty.01, df \ 78)$$

จากตาราง 5 พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ มีค่าเฉลี่ยของคะแนนหลังการสอนสูงกว่าก่อนการสอน และจากการเปรียบเทียบความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ ปรากฏว่า ความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ซึ่งสามารถสรุปขั้นตอนและผลการศึกษาได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
2. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
3. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ ก่อนและหลังการเรียน

สมมติฐานในการวิจัย

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษาแตกต่างกัน

2. ความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษาแตกต่างกัน

3. ความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ การสอนสูงกว่าก่อนการสอน

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2538 จำนวน 6 ห้องเรียน จำนวน 240 คน

กลุ่มตัวอย่าง สุ่มมาจากประชากร 6 ห้องเรียน เอามา 2 ห้องเรียน จำนวน 80 คน นำกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มมาทดลอง แล้วจับฉลากเพื่อกำหนดเป็นกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง

กลุ่มที่ 1 'กลุ่มทดลอง สอนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ

กลุ่มที่ 2 กลุ่มควบคุม สอนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

2. ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลอง

ใช้เวลาในการทดลองทั้งสิ้น 10 สัปดาห์ โดยแบ่งเวลาในการทดลองดังนี้

2.1 ผีกพฤติกรรมการสอนทั้ง 2 แบบ ก่อนมีการทดลองสอนกลุ่มละ 5 คาบ คาบละ 30 นาที ในคาบอิสระของแต่ละห้อง โดยกลุ่มทดลองได้รับการฝึกขั้นตอนการคิดแบบโยนิโสมนสิการและการฝึกเจริญอานาปานสติ กลุ่มควบคุมได้รับการฝึกทักษะการเรียนรู้ตามคู่มือ

การสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา โดยการฝึกปฏิบัติการการเรียนรู้ใหม่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย

2.2 ทดลองสอนกลุ่มละ 16 คาบ คาบละ 50 นาที สัปดาห์ละ 2 คาบ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แผนการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ วิชาพระพุทธศาสนา ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อใช้สอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ในเนื้อหาเรื่อง อริยวัฑฒิ 5 สาราณียธรรม 6 การมีระเบียบวินัยดี ความชำนาญวิชาชีพ การทำงานไม่คั่งค้างสับสน และการกล่าววาจาดี

3.2 แผนการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 วิชาพระพุทธศาสนา

3.3 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง อริยวัฑฒิ 5 สาราณียธรรม 6 การมีระเบียบวินัยดี ความชำนาญวิชาชีพ การทำงานไม่คั่งค้างสับสน และการกล่าววาจาดี ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นแบบปรนัย 5 ตัวเลือก จำนวน 50 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่น 0.84 มีค่าความยากง่าย (p) ระหว่าง .24 - .74 และค่าอำนาจจำแนก (r) อยู่ระหว่าง .22 - .71 ดังแสดงไว้ในภาคผนวก ข.

3.4 แบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจที่ผู้วิจัยได้ปรับปรุงจากแบบสอบถามของดวงเดือน พันธมนาวิน รกศล มีคุณ และสมศิริ บัณฑิต เป็นข้อสอบแบบปรนัยชนิด 6 ตัวเลือก 25 ข้อ ได้ทดสอบแล้วมีค่าความเชื่อมั่น .82

4. การดำเนินการทดลอง

4.1 ทำการทดสอบก่อนการเรียนทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาและแบบสอบถามวัดความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ

4.2 ค่าเนิการทดลองโดยให้นักเรียนกลุ่มทดลองเรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ และให้นักเรียนกลุ่มควบคุมเรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้ทำการสอนทั้งสองกลุ่ม ใช้เวลาในการทดลอง 16 คาบ คาบละ 50 นาที

4.3 ทำการทดสอบหลังการสอนกับนักเรียนทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และแบบสอบถามวัดความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ ข้อสอบทั้งสองชุดเป็นชุดเดียวกับที่ใช้ทดสอบก่อนการสอน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการดังต่อไปนี้

5.1 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม จากผลต่างของคะแนนที่ได้จากการทดสอบการสอน แล้วทดสอบหาค่าความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยใช้ t-test แบบ Independent Sample

5.2 เปรียบเทียบความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม จากผลต่างของคะแนนที่ได้จากการทดสอบก่อนการสอนกับหลังการสอน แล้วทดสอบหาค่าความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยใช้ t-test ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score)

5.3 เปรียบเทียบความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ ก่อนการสอนกับหลังการสอนของกลุ่มทดลอง โดยใช้ t-test แบบ Dependent Group

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

1. นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ มีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจ หลังการสอนสูงกว่าก่อนการสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า

1. จากผลการวิจัยที่พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พจนารถ บัวเขียว (2535 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนโดยการสอนแบบแก้ปัญหาที่ใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนวิชาจริยธรรมกับบุคคลด้วยการสอนแบบแก้ปัญหาที่ใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสอดคล้องกับงานวิจัยของสมาน สาครจิต (2532 : บทคัดย่อ) ที่ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาคณิตศาสตร์ เจตคติของนักเรียนที่มีต่อครูและการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนคณิตศาสตร์ด้วยวิธีสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ มีการเรียนรู้และการพัฒนาด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น โดยมีมีดัชนีเลขคณิตของคะแนนสอบหลังสอนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สาเหตุที่การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการสามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา อาจสืบเนื่องมาจาก

การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นวิธีการสอนที่ประยุกต์มาจากวิธีคิดตามหลักพุทธธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ โดยมีลักษณะบูรณาการทางจิตวิทยาการเรียนรู้ หลักการแนะแนวและหลักการสอนอย่างเหมาะสม มุ่งเน้นการสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้เรียน ซึ่งศรัทธาที่เกิดขึ้นนี้จะนำไปสู่การคิดแบบโยนิโสมนสิการที่จะทำให้สำเร็จผลอย่างแท้จริง จากการศึกษาพบว่า การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการมีลักษณะแตกต่างจากการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา คือ

1. การฝึกสมาธิแบบอานาปานสติ ผู้วิจัยใช้เวลา 10 คาบ คาบละ 15 นาทีในการฝึกเจริญอานาปานสติแก่ผู้เรียน โดยอธิบายถึงความหมาย ขั้นตอนของการฝึกและประโยชน์ที่จะได้รับ โดยใช้สไลด์ประกอบคำบรรยาย ผู้ที่ฝึกเจริญสมาธิแบบอานาปานสติจะมีผลทำให้จิตาเจ่มั่นคง สงบ เยือกเย็น สดชื่น ผ่องใส จิตจะอยู่ในสภาพพร้อมที่จะรับการเรียนรู้ (พระราชวรมนี. 2529 : 834) เพราะเมื่อจิตมีความสงบก็จะทำให้เกิดความแจ่มใสทางปัญญา มีผลทำให้เป็นผู้มีความจำดี จิตมีคุณภาพสูงพร้อมที่จะพิจารณาเรื่องที่ละเอียดอ่อนซับซ้อนได้ (วไลพร ภาณุตานนท์ ฌ มหาสารคาม. 2528 : 150) สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิเชษฐ์ จัปจิตต์ (2534 : 95) ที่ได้ศึกษาผลการเจริญสมาธิก่อนเริ่มเรียนที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ เจตคติทางวิทยาศาสตร์ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และความคงทนในการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการสอนแบบพุทธวิธีแสงอรุณสัจตามแนวพระพุทธเวท ผลการทดลองพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ด้านความรู้ ความจำของนักเรียนที่มีการเจริญสมาธิก่อนเริ่มเรียนกับนักเรียนที่ไม่มีการเจริญสมาธิก่อนเริ่มเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. การสร้างศรัทธา ในการสอนครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้ขั้นตอนในการสร้างศรัทธาตามวิธีของอาจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ โดยใช้เวลา 2 สัปดาห์ ก่อนทำการสอนสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนโดยผู้สอนจะจํารายชื่อนักเรียน ยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน สังเกตพฤติกรรมและให้การช่วยเหลือแก่นักเรียนในทุกด้าน เมื่อนักเรียนเกิดปัญหาขึ้น (สุมน อมรวิวัฒน์. 2530 : 74 - 76) นอกจากนี้ ยังเน้นการเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ในการ

วิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำตนเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ในทุกด้าน โดยสร้างความสัมพันธ์กับผู้เรียนในแบบต่าง ๆ เช่น บุคลิกที่เหมาะสม มีความแจ่มใสเบิกบาน สงบสรวม ปฏิบัติตนเป็นที่น่าเคารพยกย่อง มีความเมตตาและปรารถนาดีต่อศิษย์ทุกคน อธิบายสิ่งที่ถูกต้องและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ (สุนน อมรวิวัฒน์. 2530 : 98 - 99) จากการเป็นกัลยาณมิตร สร้างศรัทธาให้เกิดและสร้างแรงจูงใจให้ศิษย์เกิดความตั้งใจในการเรียน เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การสอนที่มีประสิทธิภาพต่อไป

3. การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ มีการฝึกคิดที่เป็นระบบและเป็นขั้นตอนอย่างต่อเนื่องดังนี้

3.1 การฝึกขั้นตอนวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการแก่นักเรียนกลุ่มทดลองก่อนการสอน โดยผู้วิจัยฝึกวิธีคิดทั้ง 5 วิธีคือ วิธีคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ วิธีคิดแบบคุณโทษทางออก และวิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม ที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้แก่ผู้เรียน โดยใช้สถานการณ์ที่เป็นปัญหา จากขั้นตอนดังกล่าวทำให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการด้วยการกระทำซ้ำ ๆ ป้อย ๆ โดยผู้วิจัยใช้สถานการณ์ปัญหามานชีวิตประจำวัน เพื่อให้นักเรียนฝึกคิดในรูปของกรณีตัวอย่าง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีทางจิตวิทยาของ ธอร์นไคค์ที่กล่าวว่า การเรียนรู้เกิดจากการฝึกฝน เพราะเมื่อผู้เรียนเกิดความเข้าใจและมีความคล่องในขั้นตอนการคิดแล้ว จะทำให้ผู้เรียนรู้จักคิดโดยวิธีวิธีการและขั้นตอนเหล่านั้นจนติดเป็นนิสัย (สารธ บัศวรี. 2531 : 10) เมื่อบุคคลเริ่มใช้ปัญญาพิจารณาจนสามารถเห็นสภาพชีวิตว่ามีปัญหาต้องแก้ไข ทำให้บุคคลมองหาแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม การศึกษาที่แท้จริงจึงเริ่มขึ้น (สุนน อมรวิวัฒน์. 2530 : 101 - 103 ; อ้างอิงมาจาก พระราชวรมุนี. 2526) การที่นักเรียนได้ฝึกคิดตามกระบวนการดังกล่าว มีความเหมาะสมกับวัยระดับชั้นและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายการเรียนรู้นำไปสู่การเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

3.2 ในขั้นการตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติ ผู้เรียนจะสวมบทบาทโดยสมมติตนเองเป็นบุคคลที่เป็นปัญหาของเรื่องในสถานการณ์นั้น ทั้งด้านบทบาท หน้าที่และสถานภาพ รดยยึดหลักธรรมของคนดี หลักศีลธรรมและหลักของกฎหมายเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินใจ

การตัดสินใจเป็นการเลือกแนวทางปฏิบัติที่ได้มาจากการคิดวิเคราะห์เปรียบเทียบว่าดีที่สุด นำไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ สุมณ อมรวิวัฒน์ (2531 : 2 - 3) กล่าวว่า การคิดต้องได้รับการฝึกฝนเป็นขั้นตอนและใช้วิธีการอย่างต่อเนื่อง จึงจะทำให้บุคคลสามารถคิดได้ ดังนั้นกระบวนการคิดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นการพัฒนาทางจิตของมนุษย์ให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าสิ่งใดควรปฏิบัติเป็นสิ่งที่ถูกต้อง มีประโยชน์ต่อส่วนรวมและสังคม ทำให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันในสังคมดีขึ้น อันนำไปสู่การเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพต่อไป

3.3 เนื้อหาบทเรียนที่นำมาใช้ในการสอน คือ คุณธรรมเพื่อชีวิตและสังคม เรื่องอริยวัฑฒิ 5 สาราณียธรรม 6 การมีระเบียบวินัยดี ความชำนาญวิชาชีพ การทำงานไม่คั่งค้างสับสน และการกล่าววาจาดี เป็นเนื้อหาที่ผู้เรียนจะต้องวิเคราะห์ให้มีความเข้าใจ รู้ถึงถึงสาระ สาเหตุ ความจำเป็นที่ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมนั้น ๆ เมื่อนักเรียนคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ ตามวิธีคิดแบบรายนิรสมนสิการ ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล ทำให้เกิดความเข้าใจบทเรียนมากขึ้น เพราะการจัดกิจกรรมที่นำไปสู่การคิดและการปฏิบัติ ทำให้ผู้เรียนเข้าใจแจ่มแจ้งดีกว่าการสอนแบบบรรยาย (สุมณ อมรวิวัฒน์. 2535 : 124 - 125) ในบรรยากาศการสอนคิดแบบรายนิรสมนสิการ ที่ครูเป็นกัลยาณมิตร จัดกิจกรรมเร้าให้นักเรียนคิดค้นคว้า จนสามารถสรุปความคิด สามารถตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติต่อสถานการณ์ได้ และการที่นักเรียนได้พบบรรยากาศที่เปลี่ยนไปทำให้รู้สึกสนุกและสนใจที่จะแสวงหาคำตอบ เกิดความชอบที่จะศึกษาค้นคว้าเล่าเรียนอย่างจริงจัง ส่งผลให้การเรียนการสอนบรรลุผลตามจุดประสงค์ (สุมณ อมรวิวัฒน์. 2535 : 161 - 166)

2. จากผลการวิจัยที่พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบรายนิรสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อรณา จังจรัส (2529 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาผลของการบวชชีพรามณ์ต่อระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

ของนักศึกษาวิทยาลัยพลศึกษาในจังหวัดภาคกลาง ผลการทดลองพบว่า นักศึกษาที่บวชชีพรามณ์เป็นระยะเวลา 15 วัน มีระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมหลังบวชสูงกว่าก่อนบวชอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สาเหตุที่นักเรียนกลุ่มที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ มีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจสูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา อาจมีผลสืบเนื่องมาจาก

1. การฝึกสมาธิแบบอานาปานสติ มีผลทำให้ผู้เรียนมีจิตใจสงบ เยือกเย็น สดชื่น ผ่องใส มีความเมตตา กรุณา จิตใจอยู่ในสภาพพร้อมที่จะรับการปลูกฝังจริยธรรม (พระราชวรมนี. 2529 : 834) เพราะเมื่อจิตมีความสงบทำให้เกิดความแจ่มใสทางปัญญา จิตมีคุณภาพสูงพร้อมที่จะพิจารณาเรื่องที่ละเอียดอ่อนซับซ้อนได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อวยชัย โรจนนิรันดร์กิจ (2526 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาผลของการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติในพุทธศาสนาต่อการพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษา คณะวิทยาศาสตร์ อายุ 17 - 20 ปี ผลการทดลองพบว่า การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของกลุ่มที่ฝึกสมาธิแบบอานาปานสติสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้ฝึกการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษากลุ่มที่ฝึกสมาธิหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง แสดงว่า การฝึกสมาธิช่วยพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจได้

2. การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นการสอนที่ประยุกต์มาจากวิธีคิดตามหลักพุทธธรรม ที่มุ่งให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาได้ถูกต้อง เป็นการสอนที่มีขั้นตอนต่อเนื่องเป็นลำดับตามแนวทางของเหตุผล โดยมีครูเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน โดยการสร้างบรรยากาศ สร้างแรงจูงใจ ทำให้อยากเรียน ครูมีบุคลิกที่เหมาะสม จากสถานการณ์ที่เป็นปัญหาขัดแย้งกัน นักเรียนจะฝึกคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยมีครูเป็นผู้ชี้แนะแนวทาง สอดคล้องกับแนวคิดของ โคลเบอร์ก (ดวงเดือน พันธมนาวิน. 2524 : 31 ; อ้างอิงมาจาก โคลเบอร์ก. 1974) ที่กล่าวว่า จริยธรรมแต่ละขั้นเป็นผลจากการคิดไตร่ตรองโดยอาศัยข้อมูล ความเข้าใจของตนเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ และจากประสบการณ์ทางสังคมที่ได้รับมา โดยเฉพาะข้อมูลที่ได้จากการรับฟังทัศนะของผู้อื่น หากข้อมูลต่าง ๆ

เหล่านี้ขัดแย้งกัน ทำให้ผู้ตกอยู่ในสภาพนี้ต้องปรับตัว โดยการสำรวจและจัดระเบียบความเข้าใจของตนใหม่ มีการจำแนกประเด็นเป็นประเด็นความเข้าใจใหม่ ทำให้เกิดจริยธรรมใหม่ในขั้นสูงกว่าจริยธรรมเก่า

3. ในขั้นการตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติ ผู้เรียนจะสวมบทบาทโดยสมมติตนเป็นบุคคลที่พบปัญหาของเรื่องในสถานการณ์นั้น ทั้งด้านบทบาท หน้าที่และสถานภาพ โดยยึดหลักของคนดี หลักศีลธรรม และกฎหมายเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติ การตัดสินใจจะดีจะถูกต้องหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการคิด วิพากษ์วิจารณ์ คิดตีความ คิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ คิดย้อนทวน คิดจำแนกแยกแยะ คิดเชื่อมโยงสัมพันธ์ คิดถึงคุณค่าทางออกและคิดถึงคุณค่าแท้คุณค่าเทียมของบุคคล การคิดต้องได้รับการฝึกฝนเป็นขั้นตอนและใช้วิธีการฝึกอย่างต่อเนื่องจึงจะทำให้บุคคลสามารถวิเคราะห์ออกมาได้ว่าสิ่งใดควรปฏิบัติ เป็นสิ่งที่ถูกต้อง ส่วนจริยธรรมเป็นพัฒนาการทางจิตของมนุษย์ จริยธรรมจึงเป็นปัจจัยภายใน ที่มาจากการควบคุมตนเองของบุคคลที่จะเลือกปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง (สุมน อมรวิวัฒน์. 2531 : 1 - 3) จากการฝึกคิดตามกระบวนการคิดของโยนิโสมนสิการดังกล่าวจะส่งผลถึงการพัฒนาระดับจริยธรรมของบุคคลให้สูงขึ้นต่อไป

3. จากการวิจัยที่พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วอลลิน (Wallin. 1978) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการด้อยความสามารถทางการเรียน (Learning Disabilities) การฝึกฝนทางศาสนาและเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชายชาวสวีเดนระดับมัธยมต้น จำนวน 48 คน โดยแบ่งนักเรียนออกเป็น 4 กลุ่ม ๆ ละ 12 คน คือนักเรียนด้อยความสามารถทางการเรียนจากโรงเรียนเอกชนทั่วไป และโรงเรียนเอกชนที่สอนศาสนายิวจำนวน 2 กลุ่ม และนักเรียนปกติจากโรงเรียนเอกชนทั่วไป และโรงเรียนเอกชนที่สอนศาสนายิวอีก 2 กลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า การได้รับการฝึกฝนทางศาสนาจากโรงเรียนมีผลต่อการส่งเสริมระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม

สาเหตุที่ทำให้ความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียน หลังการสอนสูงกว่าก่อนการสอน น่าจะมีผลสืบเนื่องมาจาก

1. นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 4 มีอายุระหว่าง 15 - 16 ปี ซึ่งเป็นวัยที่เริ่มสนใจและปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคม สามารถคิดตัดสินใจอย่างมีเหตุผลด้วยตนเองได้ ซึ่งผลการสอนคะแนนเฉลี่ยของความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจอยู่ระหว่างขั้นที่ 4 - 5 คือ หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม และหลักการทำตามคำมั่นสัญญา ผลดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ โคลเบอร์กที่ว่า เด็กอายุระหว่าง 13 - 16 ปี จะมีเหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับกลางคือระดับ ตามหน้าที่ทางสังคม

หลังจากที่สอนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ ทำให้คะแนนเฉลี่ยของความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจสูงขึ้นถึงขั้นที่ 5 คือหลักการทำตามคำมั่นสัญญา แสดงว่า การสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ สามารถพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนให้สูงขึ้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kohlberg. 1970 : 32) ที่กล่าวว่า จริยธรรมสามารถพัฒนาให้สูงขึ้นได้ ถ้าได้รับการส่งเสริมและฝึกการใช้เหตุผล

2. เนื้อหาที่นำมาใช้ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในการวิจัยครั้งนี้ เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับคุณธรรมเพื่อชีวิตและสังคมที่กล่าวถึงหลักการปฏิบัติตนที่ถูกต้องเหมาะสมทั้งชีวิตส่วนตน และการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข มีความเหมาะสมกับการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ เพราะการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นการเน้นให้คนใช้สติปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรอง สิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล สอดคล้องกับแนวคิดของโคลเบอร์ก (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2524 : 116 - 117 ; อ้างอิงมาจาก โคลเบอร์ก. 1974) ที่ว่า การพัฒนาผู้เรียนที่มีอายุตั้งแต่ 13 ปีขึ้นไป จะมีหลักเกณฑ์การตัดสินใจถูกผิดด้วยเหตุผลในระดับสูงเป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาระดับจริยธรรมให้สูงขึ้น เพราะวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ พระพุทธเจ้าสอนให้ยึดหลักเหตุและผลในการใช้สติปัญญาพิจารณาปัจจุบันย้อนไปสู่อดีตและเพ่งผลที่จะเกิดในอนาคต เป็นการเชื่อมโยงความคิดหลายวิธี เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องบนพื้นฐานและทิศทางความคิดคือคุณธรรม ซึ่งกำกับให้บุคคลคิดดี (สุมน อมรวิวัฒน์. 2535 : 69)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้ได้ในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 การที่ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาจะนำแผนการสอนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ไปใช้ในการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้น ผู้สอนต้องจัดแผนการสอนให้เป็นระบบเป็นขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง ผู้สอนต้องเตรียมตัวในเรื่องขั้นตอนการสอน การทำความเข้าใจกับขั้นตอนการคิดตามวิธีคิดที่ใช้ในแผนการสอน การสร้างแรงจูงใจ ความเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งต้องมีความพร้อมในตัวครู นอกจากนี้การสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับเนื้อหาที่เป็นปัจจัยที่ทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ จากการที่ครูประจำการเข้าไปสังเกตการสอนของผู้วิจัยได้แสดงความคิดเห็นว่า หากจะนำแผนการสอนนี้ไปใช้ ผู้สอนจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจในเรื่องวิธีคิดที่ใช้ในการสอน ขั้นตอนการสอนและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนให้ละเอียดก็จะทำให้การสอนประสบผลสำเร็จ เพราะการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการสามารถพัฒนาความคิด การรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจที่ถูกต้องต่อไป นอกจากนี้ยังมีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นการฝึกให้สมาชิกในกลุ่มยอมรับฟัง เหตุผลร่วมกัน การสอนโดยวิธีนี้สอดคล้องกับทักษะกระบวนการตามหลักสูตรใหม่ในเรื่องการคิดวิเคราะห์และประเมินทางเลือกที่ดีที่สุด ดังนั้นจึงเป็นการสมควรและเหมาะสมอย่างยิ่งที่ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา วิชาสังคมศึกษา วิชาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควรนำการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการจึงประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชาต่อไป

1.2 ความเป็นกัลยาณมิตรของครูผู้สอน เป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียนการสอนโดยครูให้ความรักความเมตตาและเอาใจใส่แก่นักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน แนะนำชี้แจง ชักจูงช่วยบอกทางในการฝึกอบรมตน ชี้ให้เห็นแบบอย่างที่ดีและไม่ดีให้ผู้เรียนพิจารณาตัดสินใจ เลือกแนวทางปฏิบัติด้วยตนเอง โดยมีครูทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดีมีความรู้และคุณธรรมนำไปสู่ความมีศรัทธาต่อครูผู้สอนและต่อการเรียนการสอน จึงกล่าวได้ว่าครูเป็นทั้งผู้สร้างและผู้ทำลายบรรยากาศที่ทำให้เด็กมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนหรือสร้างความเบื่อหน่ายไม่อยากเรียนแก่เด็กได้

3. การพัฒนาจริยธรรม ครูผู้สอนสามารถนำวิธีสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการไปสอนให้นักเรียนรู้จักคิดตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ด้วยการศึกษาจากกรณีตัวอย่างที่เป็นสถานการณ์ขัดแย้งทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม เพราะปัญหาทางจริยธรรมเกิดจากการที่คณาจารย์หรือค่านิยมตั้งแต่สองตัวขึ้นไปมาขัดแย้งกัน ดังนั้นจึงควรสอนให้ผู้เรียนรู้จักตัดสินใจอย่างมีเหตุผลโดยยึดหลักของคนที่ศีลธรรม ประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักในการตัดสินใจ และหลักในการตัดสินใจนี้เรียกว่าการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมตามทฤษฎีของโรลเบอร์ก จึงเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ทบทวนวิจัยต่อไป

1. จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า ผู้เรียนให้ความสนใจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความคิดและเหตุผลในชั้นเรียนเสนอแนะทางปฏิบัติของแต่ละกลุ่มหน้าชั้นเรียน ดังนั้นการวิจัยครั้งต่อไป ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้คิดและได้แลกเปลี่ยนความคิดกันด้วยเหตุผล เพื่อให้บทเรียนน่าสนใจมากขึ้น

2. ควรนำการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการไปทดลองใช้กับเนื้อหาวิชาเศรษฐศาสตร์ วิชาคณิตศาสตร์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลและยากต่อการทำความเข้าใจว่าจะส่งผลทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติตนได้เหมาะสมหรือไม่ เมื่อได้ศึกษาไปแล้ว จะได้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

3. ควรมีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่า มีความสัมพันธ์กันหรือไม่

4. ควรนำการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการไปใช้ทดลองสอนกับนักเรียนชั้นอื่น ๆ ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

การศาสนา. กรม. รายงานการประชุมหารือเกี่ยวกับหลักสูตรพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ :

กองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา. 2525.

กรมการศาสนา, กรม กระทรวงศึกษาธิการ. พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 19. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์การศาสนา. 2514.

———. พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 20. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา. 2514.

เกษม วนาภรณ์. ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนากับ

การให้เหตุผลเชิงจริยธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดนครราชสีมา. ปรินิพนธ์

ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2534. อัดสำเนา.

โกวิท ประวาลพุกษ์. "การสร้างความเป็นเลิศ," การวิจัยทางการศึกษา. 16(4):13-19;

ตุลาคม - ธันวาคม 2529.

———. "ความคาดหวังของหลักสูตร (ฉบับปรับปรุง)." วิจัยสนเทศ. 12(137) : 1 - 4 ;

กุมภาพันธ์ 2535.

โกศล มีคุณ. การวิจัยเชิงทดลองฝึกอบรมการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม และทักษะในการ

สวมบทบาทของนักเรียนชั้นประถมศึกษา. ปรินิพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524. อัดสำเนา.

โกศล ธนธรรมทัศน์. ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูผู้สอนในชั้นมัธยมศึกษา

ปีที่ 4 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา 6.

ปรินิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2537. อัดสำเนา.

———. หลักการวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพฯ : ศึกษาพร, 2528.

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539). กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2535.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. "แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535,"

วารสารการศึกษาแห่งชาติ. 26(1): 38 ; ตุลาคม - พฤศจิกายน 2534.

จินตนา จันทรโคตร. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรรกับความสามารถในการตัดสินใจของพยาบาลหัวหน้าทีมในโรงพยาบาล สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

จินตนา หมีทอง. "ทัศนะในการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษา," สารพัฒนาหลักสูตร. 10(105) : 27 - 28; เมษายน - มิถุนายน 2534.

จิรวัดนา มั่นยืน. ประสบการณ์ในมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางพุทธศาสนาและทางจิตของนิสิต ในกรุงเทพมหานคร. ปรินฎานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536. อัดสำเนา.

จุฬาลงกรณ์, มหาวิทยาลัย. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมใหม่. สรุปลัทธิมนต์ศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

จันทงค์ แยมพลายแซ. เทคนิคการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2529.

ฉกาจ ช่วยโต. การศึกษาผลของการฝึกอบรมตามโครงการจริยธรรมสำหรับนักศึกษาวิทยาลัยครูสงขลา. ปรินฎานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2521. อัดสำเนา.

ฉกาจ ช่วยโต และดวงเดือน พันธุมนาวัน. ลักษณะจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการบวชในพุทธศาสนาของชายไทยในภาคใต้ รายงานการวิจัย ฉบับที่ 43. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2533.

- ชมพูนุท ศรีมุกดา. การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติที่มีต่อพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยวิธีสอนแบบสืบสวน สอบสวนและโดยวิธีสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา. ปริชญานีพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530. อัดสำเนา.
- ชวาล แพร่ตกุล. เทคนิคการวัดผล. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2522.
- ชัยพร วิชาวุธ. "ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม : คอลเบอร์ก VS แมนดูล่า," รายงานการสัมมนาเรื่องทิศทางการวิจัยทางจริยธรรมและศานิยม. 2525.
- ชัยวัฒน์ อัดพัฒน. จริยศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.
- โชติ เพชรชื่น. "การสอนและการสอนเพื่อคิดเป็น," การวัดผลการศึกษา. 17 : 11 - 18; กันยายน - ตุลาคม 2527.
- ชูศรี วงศ์รัตน์. เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- ณัชชา พัฒนากุล. ผลของการใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์ในการสอนต่อความสามารถในการตัดสินใจแก้ปัญหา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- ดวงเดือน พันธมนาวิน. การพัฒนาจริยธรรม : ตำราจิตวิทยา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2522.
- . ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกับสุขภาพจิต และจริยธรรมของนักเรียนวัยรุ่น รายงานการวิจัย ฉบับที่ 26. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524.
- . จิตวิทยาการปลูกฝังวินัยแห่งตน. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523. อัดสำเนา.
- . "การเสริมสร้างจริยธรรมแก่นักเรียน : ชูระหน้าที่ของครูทุกฝ่ายในโรงเรียน," แนะแนว. 18(93) : 11 - 17; มิถุนายน 2527.

ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม. "การวิจัยเพื่อการพัฒนาจริยธรรม,"

ข่าวสารวิจัยการศึกษา. 7(5) : 23-31 ; มิถุนายน - กรกฎาคม 2527.

_____. จริยธรรมของเยาวชนไทย รายงานการวิจัย ฉบับที่ 21. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520.

_____. "การวัดระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม," วัดผลการศึกษา. 7(19) : 60-64 ; พฤษภาคม - สิงหาคม 2528.

ดลฤดี สุจิตตานนท์รัตน์. "บทบาทของครูสังคมศึกษากับการพัฒนาพลเมืองในโลกทรรศน์ใหม่," สารพัฒนาหลักสูตร. 12(111) : 46 - 47 ; มิถุนายน - กันยายน 2535.

คุณนิตี สัตวรงค์. การเปรียบเทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขา และธรรมสาส์น ในการสอน เบญจศีล และธรรมาศรรวมในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. ปริณิพนธ์ กศ.ม.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524. อัดสำเนา.

ทัศนีย์พรรณ อุดมเวช. ปัญหาในกระบวนการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนของโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ตั้งอยู่ในวัดและนอกวัดขอบเขตกรุงเทพมหานคร : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนวัดมกุฏกษัตริย์และโรงเรียนโยธินบูรณะ. วิทยานิพนธ์ อ.ม.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2529.

ทิพย์มาศย์ พิมพ์ศักดิ์. ผลการใช้ชุดการแนะแนวอาชีพที่มีต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพของนักเรียนนาฏศิลป์ชั้นต้นปีที่ 3 กรุงเทพมหานคร. ปริณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2532. อัดสำเนา.

ทศนา แฉมมณี. "การพัฒนากระบวนการคิด," วารสารการศึกษา. 13(12) : 2 ; กันยายน, 2533.

ทองดี ปิงใจ. "ควมชีกับอริยสัจ 4 แนวทางพัฒนาสันติสุขในสังคม," สารพัฒนาหลักสูตร. 93 : 53 - 55 ; เมษายน 2533.

- ทวีรัตน์ นาคเนียม. ผลของการฝึกสมาธิที่มีต่อการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้ต้องขัง.
 ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,
 2530. อัดสำเนา.
- ธัมมานุสาโร. "เทคนิควิธีการเผยแพร่ธรรมของพระพุทธเจ้า," สุโขทัยธรรมมาธิราช. 4(2) :
 38 - 50 ; พฤษภาคม - สิงหาคม 2534.
- ธิดารัตน์ ศรีสวัสดิ์. ผลของบทบาทสมมติที่มีต่อเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความสามัคคีของ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนนารีนุกูล จังหวัดอุบลราชธานี.
 ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,
 2532. อัดสำเนา.
- ธีระพร อวรรณณ. "แล้วจะเสริมสร้างจริยธรรมกับคนวัยใด," ครูศาสตร์. 11 : 1-6;
 เมษายน - มิถุนายน 2526.
- นงนาถ สถาวโรดม พรเพ็ญ สุวรรณเดชา และสุนิสา สิริวิพันธ์. "การศึกษาความเชื่อใน
 พุทธศาสนา (หลักกรรม) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสาธิต
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์," ศึกษาศาสตร์. 4(11) : 89 - 93 ; กุมภาพันธ์-
 พฤษภาคม 2531.
- นงลักษณ์ จันทรแสนโรจน์. ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูและนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตกรุงเทพมหานคร. ปรินญาณพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ :
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2529. อัดสำเนา.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. หลักบริการการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : อนงค์ศิลป์
 การพิมพ์, 2527.
- น้อย พงษ์สนิท. จริยศาสตร์. เชียงใหม่ : โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
 เชียงใหม่, 2520.
- นาวิน รุ่งรส. เปรียบเทียบเรื่องการตัดสินใจเลือกเรียนต่อของนักเรียน มศ.3 ประเภท
สหศึกษา ระหว่างมัธยมแบบประสมและโรงเรียนมัธยมศึกษาแบบเดิม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.
 ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,
 2514. อัดสำเนา.

- นิภาพรรณ แดงโรจน์. การศึกษาความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530 อัดสำเนา.
- นวลศิริ เปาโรหิตย์. "กระบวนการตัดสินใจ," แนะแนวอาชีพเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม กรุงเทพฯ : สมาคมแนะแนวแห่งประเทศไทย 2 : 43 ; 2528.
- บรรจง ชูสกุลชาติ. "การศึกษาเพื่อความเป็นนิกร," งานศิลปหัตถกรรมและอาชีวศึกษา ครั้งที่ 42 กระทรวงศึกษาธิการ. 13 - 28; 23 - 27 ธันวาคม 2532.
- บรรเทา กิตติศักดิ์. จริยธรรมทางการศึกษา. ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2526.
- บุญเรียง จจรศิลป์. วิธีวิจัยทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2533.
- ประดิษฐ์ พรหมเสนา. การนำวิธีสอนในสมัยพุทธกาลมาสอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา. ปริญญาณิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523. อัดสำเนา.
- ประภาศรี สีหอำไพ. พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- ประสาธ อิศรปรีดา. จิตวิทยาการเรียนรู้กับการสอน. กรุงเทพฯ : กราฟฟิคอาร์ต, 2523.
- . ธรรมชาติและกระบวนการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : จินตทัศน์การพิมพ์ 2518.
- ประสาร ทองภักดี. พุทธวิธีสอน. พระนคร : อักษรสาส์น, 2513.
- . "ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า," ใน ประชุมทางวิชาการเรื่องพระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย. กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ 151 : 192 ; 2513.
- . "กลวิธีสอนตามแนวพุทธศาสตร์," ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 2 ระบบการเรียนการสอน. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2526.

- ประสาสน์ แก่นกระจ่าง. "การศึกษาเพื่อความอยู่รอด," สารพัฒนาหลักสูตร. 96 : 19; มีนาคม, 2533.
- ประสิทธิ์ พรหมตัน. "การสอนจริยธรรมด้วยสัจธรรม" สุโขทัยธรรมมาธิราช. 4(2) : 38 - 50; เมษายน - มิถุนายน 2534.
- เปื้อง ภูมิท. การวิจัยสื่อและนวัตกรรมการสอน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2526.
- . "การสอนจริยศึกษาตามวิธีสอนแบบเบญจจันท์," วารสารศึกษาศาสตร์. 2 มกราคม 2520.
- พจนารถ บัวเขียว. การศึกษาพลสัมพันธ์ทางการเรียนและความสามารถในการวิเคราะห์ที่ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่สอนโดยการสอนแบบแก้ปัญหาที่ใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ. ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2535. อัดสำเนา.
- พรรณี เกษมกล. "การให้คำปรึกษาการตัดสินใจ," แนะแนว. 23(119) : 60 - 64; ตุลาคม - พฤศจิกายน 2531.
- พวงเพ็ญ อินทรประวัตติ. รูปแบบการสอนการพัฒนาด้านจริยธรรม. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา โครงการบริหารการศึกษา, 2532.
- พุงศักดิ์ สนเทศ. "การสอนที่เน้นทักษะกระบวนการ," สารพัฒนาหลักสูตร. 11(110): 82 - 85 ; เมษายน - พฤษภาคม 2535.
- พระญาณสังวร, สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก : หลักพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ประกายพญักษ์, 2533.
- พระคุณมี เมธงูโกล. พุทธศาสนากับการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลมลคิมทอง, 2531.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2532.

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต). ทางสายอิสระภาพของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

———. ทางออกของสังคมไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2531.

———. ทำไมคนไทยจึงต้องเรียนพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2533.

———. ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง. พิมพ์ครั้งที่ 11 กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2532.

———. เพื่อนาคของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2531.

———. วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. กรุงเทพฯ : สัทเกพิมพ์ปัญญา, 2533.

———. สังฆธรรมกับจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2532.

———. หลักการศึกษามโนธรรม. กรุงเทพฯ : โครงการตำรา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ :
สหธรรมิก, 2536.

พระพุทธานุสสิม. คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2535.

———. แนะแนวจริยธรรม. ปาฐกถา ชุดอบรมครูส่วนกลางที่หอประชุมคุรุสภา,
2505.

———. พุทธจริยธรรม. ทนุสกี คล่องการยิง การพิมพ์พระนคร, 2516.

พระมหาสังข์ทอง นราสโร. พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนศิwap, 2512.

พระราชมุนี (ประยูรย์ ปยุตฺโต). ทางสายกลางของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์
พริ้นติ้งกรุ๊ป 2530.

———. พุทธธรรมฉบับปรับปรุง. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย,
2529.

พระวรศักดิ์ วรชัยม. ครูกับศีลธรรม. สมชายการพิมพ์, 2521.

พระศาสนโสภณ. หลักพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515.

พระศรีวิสุทธิกวี. การพัฒนาจิต. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2530.

พระศรีวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). "พุทธจิตวิทยา" ใน จิตวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์

เล่ม 2 ภาค 2 (ตอนปลาย). กรุงเทพฯ : คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2526.

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโร). ข้อข้องใจผู้เฝ้าธรรม. กรุงเทพฯ : ศิวพร , 2525.

_____. ผู้คิดพระพุทธศาสนาคืออะไร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2526.

พิเชษฐ์ จับจิตต์. การศึกษาผลการเจริญสมาธิก่อนเริ่มเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาวิทยาศาสตร์ เจตคติทางวิทยาศาสตร์ ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และ ความคงทนในการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการสอนแบบ พุทธวิธีแสงอรุณสัจตามแนวพระเทพเวที. ปรินฎานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534. อัดสำเนา.

ไพฑูรย์ สีนลรัตน์. "การศึกษาไทยในอนาคต ถึงเวลาของการศึกษานำกระแส" การศึกษาแห่งชาติ. ฉบับพิเศษ : 125 - 127 ; ตุลาคม - มกราคม 2532.

ไพสิฐ พรหมรักษา. "การตัดสินใจ," ครูปริทัศน์. 15 ; พฤศจิกายน - ธันวาคม 2533.

มัลลิกา พงษ์ปรีตร. การสอนเพื่อตอบสนองสมรรถภาพมนุษย์. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, 2527.

เยาวภา ประคองศิลป์. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความเห็นชอบตามหลัก พระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอน แบบบูรณาวิไลยนา การสอนแบบไตรสิกขาและการสอนตามคู่มือครู. ปรินฎานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530. อัดสำเนา.

เยาวภา รักการงาน. เปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยในเขตภาคกลาง. ปรินฎานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2535. อัดสำเนา.

- รสสุคนธ์ เกียรติสกุล. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง "กุศลกกรรมบถสิบ" ในระดับ
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยการสอนแบบพุทธวิธีกับแบบบรรยาย. ปริญญาโท ศศ.ม.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2530. อัดสำเนา.
- ระวี ภาวิไล. "คุณค่าใหม่ทางจริยธรรมในสังคมไทย," วารสารเศรษฐศาสตร์. 16(1) : 1;
กรกฎาคม - กันยายน 2530.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ :
อักษรเจริญทัศน์, 2530.
- รุจิรา อินทรตุล. ความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการตัดสินใจกับการใช้เหตุผลเชิง
จริยธรรมของผู้บริหารการพยาบาล. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2532.
- เรณู ภูมิประดิษฐ์. เปรียบเทียบการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมระหว่างนักเรียนที่ฝึกสมาธิและไม่ได้
ฝึกสมาธิในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดทรงธรรม จังหวัดสมุทรปราการ.
ปริญญาโท ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2534. อัดสำเนา.
- _____. หลักการวิจัยทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : ศึกษาพร, 2531.
- ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. หลักการวิจัยทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ :
ศึกษาพร, 2528.
- ลาวัณย์ วิทยาอุทกุล. แนวทางการพัฒนาสำนึกและคุณธรรมของเยาวชนในปัจจุบัน. กรุงเทพฯ :
พี เอ ลีฟวิ่ง จำกัด, 2533.
- วรรณะ กวงสูงเนิน. การศึกษาความสามารถในการนำความรู้วิชาพระพุทธศาสนาไปใช้
ในชีวิตประจำวันของนักเรียนในจังหวัดสมุทรสาคร. ปริญญาโท ศศ.ม. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534. อัดสำเนา.
- วรรณมา สุทธิวิจิตร. การทดลองสอนจริยศึกษา โดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการแก่
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2527.

วรรณภา ศิริทรัพย์ากร. การศึกษาพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. ปริญญาโท ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2526. อุดสาเนา.

วสิน อินทสระ. ความคิดเห็นที่ถูกต้องเป็นอย่างไร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปัญญา, 2535.

———. พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่ 2 : สภาการศึกษามหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา, 2534.

วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. จิตวิทยาพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2527.

วันชัย มืกลาง. ความสัมพันธ์ระหว่าง เจตคติ ความรู้ ความเข้าใจ และการปฏิบัติตาม การได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาของนิสิตระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยใน กรุงเทพมหานคร. ปริญญาโท กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530. อุดสาเนา.

วัลลภ กันทรพย. "ทำไมจึงเป็นกระบวนการในการเรียนการสอน," วารสารการวิจัยทางการศึกษา. 21(2) : 13 - 19; 2534.

วิชาการ, กรม. ข้อคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการสอนและการสอบที่เน้นกระบวนการ. กรุงเทพฯ : สำนักงานทดสอบทางการศึกษา, 2533.

———. คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการ วิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2521 ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2524 ปรับปรุง พ.ศ.2533. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2534.

———. คู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2536.

- วินัย ใสมณี. มนุษย์กับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534.
- วิเชียร ทวีลาภ. นิเทศการพยาบาล. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2527.
- วีระพงษ์ คุณมณี. การศึกษาผลการสอนด้วยวิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจในการสอนจริยธรรมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2526. อัดสำเนา.
- วีระพล สุวรรณนันท์. กระบวนการตัดสินใจ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2523.
- . กระบวนการตัดสินใจ. พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ : สามัคคีสาส์น, 2534.
- วุฒิชัย จันทวงศ์. พฤติกรรมการตัดสินใจ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2523.
- ศักดิ์ศรี ปาณะกุล. การใช้กิจกรรมกลุ่มสร้างคุณภาพในการสอนวิชาพระพุทธศาสนานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. ปรินญาณพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530. อัดสำเนา.
- ศิริพร แยมนิล. ความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม อายุ และการศึกษา. ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530. อัดสำเนา.
- ศรีนครินทรวิโรฒ, มหาวิทยาลัย. เอกสารประกอบการสอน ม.2 102 มนุษย์กับการใช้เหตุผลและจริยธรรม. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2534.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 - ม.3) และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 - ม.6). โรงพิมพ์การศาสนา 2527.
- . หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย ฉบับปรับปรุง (2533). กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, 2530.

ศึกษาธิการเขต, สำนักงาน เขตการศึกษา 5 ราชบุรี. ทฤษฎีการคิดและการสอนคิด.

พิมพ์ครั้งที่ 2. โรงพิมพ์ธรรมรักษ์การพิมพ์, 2534.

สนองศรี รุดติษฐ์. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมด้านพรหมวิหาร 4 กับความสามารถในการเป็นผู้นำด้านการตัดสินใจแบบประชาธิปไตยของนิสิตมหาวิทยาลัย.

ปริญญาโท กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523. อัดสำเนา.

สมทรง บุญฤทธิ์. คู่มือครูสอนศีลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : ธรรมบุรพา
คณะเผยแผ่วิธีการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ, 2525.

สมพร เทพสิทธิ์า. การอภิปรายเรื่องซึ่งภาวะสังคมในด้านคุณธรรม. กรุงเทพฯ :
คณะกรรมการส่งเสริมศีลธรรมและจิตใจ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย
ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525.

สมาน สาครจิต. สัมฤทธิ์ผลในการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3
ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. วิทยานิพนธ์ ค.ม.
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532. อัดสำเนา.

สมเจตน์ ไวยการณ. รูปแบบการสอนเพื่อพัฒนาความสามารถด้านการใช้เหตุผล.
ปริญญาโท กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,
2530. อัดสำเนา.

สมบูรณ์ จ่างจิต และคนอื่น ๆ . "พุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย," รวมรายงาน
ปฐมนิเทศทางการศึกษา. 223 - 259 ; ดวงเดือน พิศาลบุตร บรรณาธิการ,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513.

สมบูรณ์ ชิตพงศ์. เทคนิคการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนสังคมศึกษา.
กรุงเทพฯ : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2523.

- สมบุรณ์ ศาลาชีวิน. "การคิดเป็น ทำเป็น" สารพัฒนาหลักสูตร. 15 - 20 ; ธันวาคม 2524.
- สมศิริ ปลื้มจิตต์. การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเหตุผลเชิงจริยธรรมในการสอนจริยธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ด้วยการสอนโดยาใช้บทบาทสมมติ กับการสอนตามคู่มือครู. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. 2534. อัดสำเนา.
- สง่า วุฒิประจักษ์. การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการสอนจริยธรรมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ด้วยการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ กับการสอนตามคู่มือครู. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2531. อัดสำเนา.
- สนั่น แยมสุคนธ์. ความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดในการคิดอย่างมีเหตุผลกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนชั้น ม.6 ในจังหวัดราชบุรี. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530. อัดสำเนา.
- สารภี รัตนบุรี. เอกสารประกอบการฝึกอบรมศึกษานิเทศก์ รุ่น 20.21. กรุงเทพฯ : หน่วยงานศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2523.
- สารธ ขวศรี. "วิธีสอนตามขั้นทั้ง 4 ของอริยสัจ," ศาสตราจารย์ ดร.สารธ ขวศรี ราษฎร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2537.
- _____. ปรัชญาการศึกษาไทยและจุดยืนของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. 2523.
- สายหยุด สมประสงค์. "พุทธศาสตร์การคิด." โครงการส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการ. กรุงเทพฯ : หน่วยงานศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, 2523.
- สีลาภรณ์ นาครทรรพ. "ทิศทางการพัฒนาการศึกษาไทย," วารสารการศึกษาแห่งชาติ. 22(4) : 37 - 49 ; เมษายน - พฤษภาคม 2531.
- สุชีพ บุญญาภาพ. คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : เกษมบรรณกิจฯ, 2511.

- สุดา ชินะวานิช. ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูผู้สอนและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2529. อัดสำเนา.
- สุจิตรา เหลืองอมรเลิศ. เอกการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพทางการพยาบาลหน่วยที่ 6. สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2529.
- สุพล วังสินธุ์. "องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการสอนจริยธรรม," วารสารการแนะแนว. 132 : 31 - 35; ธันวาคม 2533 - มกราคม 2534.
- สุพัตรา ศักรภพ. พัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- สุชาดา พรณา. "สังคมอุตสาหกรรมใหม่," วารสารอนาคต. 1 : 71 ตุลาคม 2532.
- สุนน อมรวิวัฒน์. การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2530.
- . คิดเป็นตามนัยแห่งพุทธธรรม. กรุงเทพฯ : คณะครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- . คิดอย่างครู. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลด์คิมทอง, 2528.
- . คำบรรยายเรื่องระบบการสอนตามแนวพุทธวิธี. ในการอบรมครูจริยศึกษาและนิสิตปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตสาขาหลักสูตรและการสอน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- . "การสอนแบบธรรมสากัจฉา," ประชุมทางวิชาการเรื่องพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : หน่วยการพิมพ์และจักษุพยาธิวิทยา, 2513.

- สุมน อมรวิวัฒน์. "พุทธวิธีสอน," เอกสารการประชุมทางวิชาการ. พระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2513.
- . สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- . สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- สุวดี ประพจน์ "การตัดสินใจ," เอกสารประกอบการฝึกอบรมการตัดสินใจ. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2529.
- แสง จันทร์งาม. วิธีสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, 2526.
- . "การสอนจริยธรรมในโรงเรียน," รายงานการสัมมนาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักราชบัณฑิตยสถาน, 2522.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. "การปลูกฝังจริยธรรม," ใน แนวทางการพัฒนาสำนึกและคุณธรรมของเยาวชนในปัจจุบัน. 18 - 27 ; กรุงเทพฯ : สมาคมครูสังคมศึกษาแห่งประเทศไทย, 2533.
- พรรษา เลาสะเรีกุล. การเรียนรู้ในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยกับลักษณะทางพุทธศาสนาและพฤติกรรมของนักเรียนวัยรุ่น. ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2537. อัดสำเนา.
- อวย เกตุสิงห์. "จริยศึกษาจะสัมฤทธิ์ผลสมบูรณ์ได้อย่างไร," ใน ประชุมทางวิชาการเรื่องพระพุทธศาสนากับการศึกษาของประเทศไทย. กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2513.
- อวยชัย วิจารณ์ธรรมาภรณ์. ผลของการฝึกอาณานิสัยในพุทธศาสนาต่อการพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม. ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2526. อัดสำเนา.

- อนุমানราชชน, พระยา. ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, 2516.
- อรุณศรี กุมท. เอกสารคำบรรยายการให้ข้อมูลที่สัมพันธ์กับการตัดสินใจ. สำนักทดสอบ
ทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2532.
- อเล็กซานเดอร์ ลีฟ. "จริยธรรมในการตัดสินใจ," The New England Journal of
Medicin. วารสารแพทย์ชนบท. 7:78 - 83 ; มกราคม 2530.
- อโนชา จังจรัส. ผลการบวชชีพรามณ์ต่อระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษา
วิทยาลัยพลศึกษาในจังหวัดภาคกลาง. ปรินทิพนิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529. อัดสำเนา.
- อัญชลีพร เตชะศิริกุล. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์และ
สามารถในการคิดแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
ที่เรียนโดยใช้ชุดการสอนวิชาวิทยาศาสตร์ด้วยยุทธวิธีการตัดสินใจกับการสอนตาม
คู่มือครู. ปรินทิพนิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2535. อัดสำเนา.
- อาคม จันทสุนทร. การสอนเพื่อตอบสนองสมรรถภาพมนุษย์. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์
กรมสามัญศึกษา, กรมศาสนา, 2527.
- อาภรณ์ พุกกะมาน และคนอื่น ๆ. การศึกษาการสอนศิลปะเพื่อสร้างเสริมพุทธธรรมจริยาใน
สังคมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญผล, 2528.
- อุทัย ดุลยเกษม. "คุณภาพประชากรกับการศึกษา," วารสารการศึกษาแห่งชาติ.
26(1) : 9 - 26 ; ตุลาคม - พฤศจิกายน 2534.
- อุทัย บุญประเสริฐ. "สังคมอุตสาหกรรมใหม่," วารสารอนาคต. 1 : 57 - 58 ;
ตุลาคม 2532.
- อุทัย เพชรช่วย. "การฝึกให้เด็กรู้จักคิดใช้เหตุผลรูปแบบหนึ่งของการสอนจริยศึกษา
เพื่อพัฒนาจริยธรรม," มิตรครู. 27 : 52 - 54 ; มิถุนายน 2528.

- Archer, Stephen H. "The Structure of Management Decision Theory,"
In Walter A. Hill and Douglas M. Egan. Reading in Organization
Theory :A Behavioral Approach. Boston : Allyn and Bacon,
1969.
- Barnard, Chester I. The Functions of the Executive. Cambridge, Mass.
Harward University Press. 1938.
- Biskin, Donald S. and Kenneth Hosdinson. "An Experimental test of
the Effect of Structured Discassions of Moral Dilemmas Found
in Children's Literatures on Moral Reasoning," The Elementary
School Journal. 77(5) : 407 - 418 , 1977.
- Bruner and others. Student in Cognitive Growth a Collaberation at
the Center for Cognitive Studies. New York : Wiley 1956.
- Cronbach, Lee J. Essential of Psychological Testing. New York :
Harper and Row Publisher, 1970.
- Corcoran, Daine Kay. Investigation of the Relationship Between
Selected Variables and the Decision-Making and Managerial
Ability of Head Nurses in the Army Nurse Corps. Dissertation
May, 1981.
- Fan,. Chung-Teh. Item Analysis Table. New Jersey : Education Testing
Service, Princeton, 1952.

Fitzpatrick. "An Ecperimental Study to Investigate the Effects of Selected Value Clarifying Strategies on the Self Concept and Reading Achievement of Seventh Grade Students in Nonpublic . Schools of a large Romen Catholic Diocese," Dissertation Abstracts International. 36(4) : 1994 - A; October 1975.

Gagne, Robert M. The Condition of Learning. 2nd ed., New York : Holt. Rinehart and Winston, Inc., 1969.

Hilgard, Enest R. Introduction to Psychology. New York : Harcourt, Brace & World Inc., 1962.

John, Dewey. How We Think. D.C. Heath Company; 1933.

Kagan, J; and Moss; H.A., Birth and Maturity, A Study in Psychological Development. 42 : John Wiley & Sons, Inc., New York, 1962.

Kilpatrick, W.H. Philosophy of Education. New York : The Macmillan Company, 1954.

Kohlberg Lowrence,N. Hoan and J. Langer. "Family Patterns of Moral Reading," Child Development. 47 : 1204 - 1205; December 1976.

Kohlberg L. "Development of Maral Character and Moral Indealogy," In Review of Child Development Research Vol I. ed by M.L. Hoffman 383 - 424 ; New York : Connecticut Printers, Inc, 1964.

Kohlberg Lawrence. "Education for Justice : A Modern Statement of the Platonic view," in Moral Education:Five Lectures. p.57-89 ed by Vaney Nancy F. and Theodore R.Sizer. Massachusetts, Harvard University Press. 1970.

———. "Moral Stages and Moralization : The Cognitive Developmental Approach in Lickona," In Moral Development and Behavior : Theory Research and Social Issues. New York : Holt Rinehart and Winston, 1976.

Mays, Eileen M., "An Investigation of the Relationship of Moral and Cognitive Modes of Thought in Second and Fifth Grade Children," Dissertation Abstracts. 36 : 6 - 3048-B ; 1975.

Miller, Charles, K., Larry Zumoff and Beth Stephens, "A Comparison of Reasoning Skills and Moral Judgments in Delinquent, Reformed and Normal Adolescent girls," Journal of Psychology. 261 - 258 : 86 ; 1974.

Miller David.W., and Martion K. Starr. The Structure of Human Decisions. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1976

Patterson, John. Teaching Personalized Decision Making. 148 : Santa Clara County K-12 Career Education Consortium, San Jose, 1981.

Piaget, J. The Moral Judgement of Child. New York : Collier Book, 1962.

———. The Origins of Intelligence in Children. New York : W.W. Norton, 1962.

Rivett, Patrick. Principle of Model Building : The Construction of Models for Decision Analysis. John Wiley and Sons. 1972.

Robert, Trannenbaum. Managerial Decision - Making. Angeles :
Institute of Industrial Relation, University of California,
1950.

Robbins, Stephen P. Organizational Behavior Concepts, Controversies, and Applications. 3rd ed. Englewood Cliff, New Jersey :
Prentice. Hall International Inc. 1986.

Salman, R, and Damon, W. "The Necessity (but insufficiency) of
Social Perspective Taking for Conceptions of Justice at
Three Early Levels," In DePalma, D.J. & Foley, J.M.
Moral Development. 51 : 73 ; 1975.

Scott, William A and Michael Wertheimer. Introduction to Psychological Research. 4th ed. New York : John Wiley and Son, Inc., 1962.

Selman, Robert L. and Marcus Liberman. "Moral Education in the
Primary Grades : An Evaluation of A Development Curriculum,"
Journal of Educational Psychology. 7(5) : 712 - 716; 1975.

Shull, Fremont A; Jr; Andre'L DelDecg and L Cummings. Organizational Decision Making. New York : McGraw-Hill, 1970.

Simon, Herbert A. Administrative Behavior. Third Edition, New York:
The Macmillan. 1978.

- Stephens, Gary A. "Moral Conformity in Open and Closed Group : A Comparative Study of Moral Decision Making Among Mormon Catholic and Public School Children," Dissertation Abstract. 37(2) : 1242 - A; 1976.
- Supkoff, Judy, B., "Family Power Structure and Moral Development," Dissertation Abstracts. 37(2) : 993-B; 1976.
- Taba, Hilda. Curriculum Development Theory and Practice. New York: Harcourt Brace & World Inc., 1962.
- Temple, AK. "The Effects of Values Clarification Process on Students View of their Own and Peer Values," Dissertation Abstracts International. 46(5):5816-A; November, 1980.
- Wallch, Michael and Nathan Kogan. Model of Thinking in Young Children. Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1956.
- Wallin, G. Jane. "Learning disabilities, religious training and moral judgment of junior high school boys," Dissertation Abstracts International. 38(12) : 7276 - A; June, 1978.
- Witkin and other. Psychological Differentiation. New York : Wiley, 1974.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นที่ปรึกษาตรวจสอบปริมาณหนี้
และตรวจเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นที่ปรึกษาและตรวจปริญญานิพนธ์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ตรูเนตร อักษรสวัสดิ์

กศ.บ. (มัธยม), M.S. in Ed, (Sec.Ed)

ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร

2. รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ชิตพงศ์

กศ.บ. (คณิต), กศ.ม. (วัดผล), กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร)

สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจเครื่องมือทำฐานการวิจัย

1. ดร.อ้อมเดือน สดมณี สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร

2. รองศาสตราจารย์อัจฉรา สุขารมณฺ์ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

3. อาจารย์วศิน อินทสระ สภามหาณูราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร และภาควิชา
ปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4. อาจารย์จริญ คล้ายง์ สำนักทดสอบทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

5. อาจารย์มาลี สบายยิ่ง ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์ จังหวัดสงขลา

6. อาจารย์พัชรา อุเทนสุด อาจารย์ 2 ระดับ 6 โรงเรียนบางกรวย นนทบุรี

7. อาจารย์ปรีดา วิทยากุล อาจารย์ 2 ระดับ 6 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ
กรุงเทพมหานคร

8. อาจารย์วัลภา สบายยิ่ง สำนักบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ภาคผนวก ข.

1. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
2. แบบสอบถามวัดการตัดสินใจ
3. ค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r)
ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
4. ค่าอำนาจจำแนกเป็นรายชื่อของแบบสอบถามวัด
การตัดสินใจ

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาพระพุทธศาสนา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

- คำชี้แจง 1. แบบทดสอบมีทั้งหมด 50 ข้อ 50 คะแนน เวลา 45 นาที
2. ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว จากตัวเลือก ก ข ค ง

หรือ จ แล้วกากบาทลงในกระดาษคำตอบ

1. ความเชื่อกรณีใดแสดงว่าเป็นผู้มีศรัทธาตามหลักอริยวัฏถิ 5
 - ก. เชื่อว่ากรรมของทุกคนเกิดจากการกระทำของตน
 - ข. เชื่อว่าทุกคนมีกรรมตามดวงชะตาของแต่ละคน
 - ค. เชื่อว่ากรรมของทุกคนเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ
 - ง. เชื่อว่ากรรมที่แต่ละคนกระทำจะมีผลแตกต่างกัน
 - จ. เชื่อว่ากรรมเป็นสิ่งสมมติขึ้นเพื่อให้คนระมัดระวังการกระทำของตน
2. ศรัทธาตามหลักพระพุทธศาสนามีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตอย่างไร
 - ก. ทำให้พึ่งตนเองได้
 - ข. ทำให้เป็นคนมีสติปัญญาดี
 - ค. ทำให้มองคนในแง่ดีมากขึ้น
 - ง. ทำให้เป็นคนมีเหตุผลมากขึ้น
 - จ. ทำให้รู้เท่าทันความคิดของบุคคลอื่น
3. ข้อความใดกล่าวถึงศีลาได้ถูกต้องมากที่สุด
 - ก. ศีลาให้คุณแก่ผู้ปฏิบัติโดยส่วนตนมากกว่าส่วนรวม
 - ข. ศีลาให้คุณแก่ส่วนรวม เพราะทำให้ทุกคนมีระเบียบ
 - ค. ศีลาให้คุณแก่สังคม เพราะเป็นแนวทางที่ทุกคนถือปฏิบัติ
 - ง. ศีลาให้คุณแก่ผู้ปฏิบัติ เพราะทำให้ผู้ปฏิบัติรอดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง
 - จ. ศีลาให้คุณแก่ผู้ปฏิบัติ และสังคม เพราะทำให้ผู้ปฏิบัติและสังคมเจริญก้าวหน้า
4. ประชาชนส่วนใหญ่นับว่าพระเครื่องเพราะเชื่อว่า
 - สามารถช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวงได้ ประชาชนเหล่านั้นมีศรัทธาถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาหรือไม่ เพราะเหตุใด
 - ก. ถูก เพราะพระเครื่องคุ้มครองคนดี
 - ข. ถูก เพราะมีบางคนรอดพ้นจากอันตรายทั้ง ๆ ที่ไม่น่าจะรอด
 - ค. ไม่ถูก เพราะเป็นความเชื่อที่เกิดจากการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา
 - ง. ไม่ถูก เพราะความปลอดภัยเกิดจากการรู้จักระมัดระวัง
 - จ. ไม่ถูก เพราะความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

5. ประชาชนควรปฏิบัติตนอย่างไร สังคมและประเทศชาติจึงจะเกิดความสงบสุขปราศจากความวุ่นวาย
 - ก. ปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง
 - ข. ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของศีลธรรม
 - ค. ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบของสังคม
 - ง. คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน
 - จ. คิดถึงผลดีผลเสียที่จะเกิดก่อนลงมือปฏิบัติ
6. "คนหนุ่มสาวควรเรียนทางโลก เมื่อชราแล้วจึงเรียนทางธรรม" ความคิดนี้ถูกต้องหรือไม่ เพราะเหตุใด
 - ก. ถูกต้อง เพราะธรรมะเป็นสิ่งที่คนหนุ่มสาวเรียนรู้ได้ยาก
 - ข. ถูกต้อง เพราะคนหนุ่มสาวเป็นกำลังงานที่สำคัญของประเทศชาติ
 - ค. ถูกต้อง เพราะคนหนุ่มสาวควรเรียนในสิ่งที่ทำที่บ้านเมืองเจริญ
 - ง. ไม่ถูกต้อง เพราะธรรมะเหมาะสมสำหรับผู้ที่ต้องการความสงบทางใจเท่านั้น
 - จ. ไม่ถูกต้อง เพราะธรรมะเป็นเครื่องชี้แนะทางสำหรับปฏิบัติตนในทางโลก
7. การกระทำใดเป็นการเสียสละที่ถูกต้อง
 - ก. ข้าราชการอยู่เวรยามในวันหยุด
 - ข. ช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อวันหน้าเขาจะได้ช่วยเราบ้าง
 - ค. สมัครเป็นทหารเกณฑ์เพราะมีคนสมัครน้อย
 - ง. ประมงจังหวัดบรรยายวิธีเลี้ยงปลาแก่เกษตรกร
 - จ. บริจาคทรัพย์เพื่อนำรายจ่ายมาหักภาษีได้
8. การพิจารณา มีความหมายเช่นไร
 - ก. คิดโดยใช้สติปัญญา
 - ข. การคิดทบทวนให้นาน ๆ
 - ค. คิดวางแผนอย่างต่อเนื่อง
 - ง. คิดถึงผลที่จะเกิดกับคนรอบข้าง
 - จ. คิดถึงประโยชน์ที่จะเกิดในอนาคต
9. พฤติกรรมใดแสดงว่าบุคคลใช้ปัญญาในการพิจารณาตัดสินปัญหาต่าง ๆ
 - ก. ปฏิบัติตามที่ผู้ใหญ่แนะนำ
 - ข. ศึกษาวิธีแก้อันตรายจากผู้ที่เคยประสบปัญหา
 - ค. ขอคำแนะนำจากบุคคลที่ตนเคารพนับถือ
 - ง. พิจารณาไตร่ตรองโดยใช้เหตุผลของปัญหาที่เกิดขึ้น
 - จ. ตัดสินใจเลือกวิธีที่ดีที่สุดหลังจากศึกษาปัญหานั้นแล้ว

10. การศึกษาลักษณะใด ถูกต้องตามแบบของ
สุดะมากที่สุด
- ตั้งใจฟังสิ่งที่ตนยังไม่เข้าใจ
 - สนใจฟังสิ่งที่ตนประหยชน
 - ตั้งใจฟังครูสอนในห้องเรียน
 - หาความรู้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องการถามใคร
 - ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารหลาย ๆ ด้าน และสอบถามจากผู้รู้
11. สาราณียธรรมมีความหมายตรงกับข้อความใด
- ธรรมเป็นเหตุให้คิดถึงกัน
 - ธรรมเป็นเหตุให้เกิดความสุข
 - ธรรมเป็นเหตุให้เกิดประโยชน์
 - ธรรมเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคี
 - ธรรมเป็นเหตุให้เกิดความเป็นระเบียบ
12. การกระทำใดที่จัดว่าเป็นเมตตาทายกรรม
ที่มีผลมากที่สุด
- ช่วยลูกแมวดกน้ำ
 - ปล่อยนกปล่อยปลาวันเกิด
 - นำอาหารไปเลี้ยงเด็กกำพร้า
 - ช่วยเหลือผู้ประสบอุบัติเหตุรถชนกัน
 - ไปบริจาคเสื้อผ้าเก่า ๆ ให้คนยากจน
13. การปฏิบัติตนอย่างไรที่แสดงว่าเป็นผู้มี
เมตตาตามธรรมชาติที่ไม่ถูกต้อง
- มาลีคิดวางแผนต่อเพื่อนที่ดี
 - สมศรีคิดอยากให้เป็นเพื่อนที่ดี
 - อารีย์คิดถึงแต่สิ่งที่ดีของเพื่อน
 - ศิริช่วยเหลือเพื่อนที่เป็นคนดี
 - นิวัติคิดถึงวิธีแสดงออกต่อเพื่อนที่ดี
14. ประโยชน์สูงสุดที่เกิดจากการรักษาศีล 5
อย่างครบถ้วนคืออะไร
- ทำให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง
 - ทำให้มีความสุขทั้งกายและใจ
 - ทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิต
 - ทำให้ปราศจากโรคภัย มีอายุยืน
 - ทำให้ทุกชีวิตในสังคมไม่เบียดเบียน
กันและกัน
15. สมมติว่าถ้าแต่งงานเธอจะจัดงานเลี้ยง
เฉพาะญาติสนิท ความคิดนี้ถูกต้องหรือไม่
เพราะเหตุใด
- ไม่ถูก เพราะเป็นการไม่ให้เกียรติ
คู่บ่าวสาว
 - ไม่ถูก เพราะต้องจัดให้ถูกต้องตาม
ประเพณี
 - ไม่ถูก เพราะญาติและคนรู้จักบิดา
มารดา มีมาก
 - ถูกต้อง เพราะเป็นการสืบเชื้อสายโดย
เชื้อเหตุ
 - ถูกต้อง เพราะความสุขในชีวิต
ครอบครัวไม่ได้ขึ้นอยู่กับพิธีแต่งงาน

16. การแสดงความเมตตาวิธีใดต้องใช้ความพยายามมากที่สุด
- การช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อน
 - การละเว้นการทำลายชีวิตผู้อื่น
 - การแบ่งปันทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบธรรมช่วยญาติ
 - การละเว้นการพูดจาที่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน
 - การคิดปรารภที่ดีต่อบุคคลอื่นอย่างสม่ำเสมอ
17. สาราณียธรรม เป็นธรรมที่สอนหลักการปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องใด
- การรู้จักปฏิบัติตนในโอกาสต่าง ๆ
 - การรู้จักปฏิบัติตนเมื่ออยู่ร่วมกันในสังคม
 - การรู้จักวิธีอยู่ในสังคมโดยไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ
 - การรู้จักว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำในสังคม
 - การรู้จักวิธีทำให้บุคคลอื่นเชื่อถือในสิ่งที่ตนปฏิบัติ
18. ในสภาพสังคมที่มีแต่ความสับสนวุ่นวาย ทุกคนควรปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะเหมาะสมที่สุด
- มีความเมตตาต่อทุกคน
 - รู้จักประหยัดและออม
 - ปฏิบัติตนตามกรอบศีลธรรม
 - รู้จักให้อภัยต่อผู้กระทำความผิด
 - มีความเมตตาต่อผู้ที่อ่อนแอกว่า
19. สังคมจะเจริญก้าวหน้าต้องอาศัยปัจจัยใดเป็นสำคัญ
- การปฏิบัติตนของคนในสังคม
 - นโยบายปลูกฝังคุณธรรมของรัฐบาล
 - กฎหมายควบคุมการปฏิบัติตนของคนในสังคม
 - การให้เสรีภาพแก่ประชาชนในการปฏิบัติตน
 - หลักธรรมของศาสนา ที่สอนแนวทางปฏิบัติตน
20. ประเพณีใดของไทยที่สนับสนุนการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข
- ประเพณีการแต่งงาน
 - ประเพณีการบวชต้นไม้
 - ประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าว
 - ประเพณีการเล่นเพลงพื้นเมือง
 - ประเพณีการแห่นางแมวขอฝน
21. ในหมู่บ้านที่สมศักดิ์เป็นผู้นำอยู่ จำเป็นต้องสร้างบ่อน้ำประຈ้าหมู่บ้าน สมศักดิ์ควรทำอย่างไร ชาวบ้านทุกคนจึงจะรู้สึกว่าเป็นเจ้าของบ่อน้ำและช่วยกันดูแลรักษา
- เปิดประมูลการสร้างบ่อน้ำในหมู่บ้านโดยเสรี
 - ขอบริจาคเงินและแรงงานชาวบ้านมาช่วยกันสร้างบ่อน้ำ

- ค. ขอบบจากทางราชการและขอบริจาคจากชาวบ้านสมทบ
- ง. ขอแรงชาวบ้านมาช่วยกันขุดบ่อน้ำโดยไม่ต้องพึ่งงบประมาณจากทางราชการ
- จ. ชี้แจงให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของบ่อน้ำที่ต้องใช้ร่วมกัน
22. อารยาสอบได้เกรดสี่ทุกวิชาพอจึงให้รางวัลเป็นเงิน 500 บาท อรยาแบ่งให้น้องสองคน ละคร 150 บาท อรยาปฏิบัติตามคุณธรรมใดของสาราณียธรรม 6
- ก. การคิดช่วยเหลือผู้อื่น
- ข. การทำในสิ่งที่ทุกคนเห็นว่าเป็นดี
- ค. การลงมือช่วยเหลือผู้เดือดร้อน
- ง. การรู้จักแบ่งปันทรัพย์สินที่ได้มาโดยชอบธรรม
- จ. การปฏิบัติตนอย่างถูกต้องในการอยู่ร่วมกันในสังคม
23. คุณธรรมพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพของประชากรมากที่สุดคืออะไร
- ก. การรู้จักเสียสละ
- ข. การรู้จักให้อภัยต่อกัน
- ค. การปฏิบัติตามศีลธรรม
- ง. การรู้จักอดทนอดกลั้นต่อสิ่งต่าง ๆ
- จ. การปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
24. ความมีวินัยในสังคมจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยสิ่งใดเป็นพื้นฐาน
- ก. การควบคุมซึ่งกันและกัน
- ข. การฝึกหัดอบรมตนเอง
- ค. การตั้งกฎหมายขึ้นมาบังคับกับทุกคน
- ง. การเคร่งครัดต่อหน้าที่ของผู้รักษากฎหมาย
- จ. การเพิ่มปริมาณเจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมาย
25. "การทำอะไรได้ตามใจคือไทยแท้"
- คำกล่าวนี้แสดงว่าคนไทยขาดคุณธรรมใด
- ก. ขาดการฝึกอบรม
- ข. ขาดการควบคุมตนเอง
- ค. ความมีระเบียบวินัยในตนเอง
- ง. ความกระตือรือร้นในการทำงาน
- จ. ขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม
26. พฤติกรรมใดที่แสดงว่าบุคคลมีระเบียบวินัยในตนเอง
- ก. ปฏิบัติตามข้อตกลงเมื่อเกิดปัญหาขึ้น
- ข. ปฏิบัติเหมือนกับคนส่วนใหญ่ในสังคม
- ค. ปฏิบัติตามสัญญาที่ให้ไว้กับตนเองและผู้อื่น
- ง. ปฏิบัติตามกฎหมายเมื่อมีเจ้าหน้าที่อยู่
- จ. ปฏิบัติตามกฎหมายเมื่อเห็นว่า เป็นประโยชน์แก่ตน

27. ขณะกำหนดตารางเรียนส่วนตัวขึ้น แต่ไม่เคย
ทำตามที่กำหนดไว้ ขณะเป็นคนเช่นไร
- ขาดการฝึกฝนตนเอง
 - ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง
 - ขาดความคิดเห็นที่ถูกต้อง
 - ขาดความมีวินัยในตนเอง
 - ขาดความรับผิดชอบต่อนหน้าที่
28. วินัยทางโลกแตกต่างจากวินัยทางธรรม
อย่างไร
- ถ้าไม่ทำตามจะมีความผิด
 - มีบทลงโทษทั้งหนักและเบา
 - ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะต้องเสียค่าปรับ
 - ถ้าไม่ปฏิบัติจะถูกขับออกจากสังคม
 - ถ้าไม่ปฏิบัติจะเป็นที่เสื่อมเสียแก่วงศ์ตระกูล
29. ถ้าโรงเรียนไม่มีระเบียบไว้เป็นแนวทางปฏิบัติ
สำหรับทุกคนจะเกิดผลอย่างไร
- โรงเรียนจะวุ่นวายไม่สงบสุข
 - การจัดการเรียนการสอนไม่มีประสิทธิภาพ
 - นักเรียนจะปฏิบัติตามที่เห็นว่าถูกต้อง
 - นักเรียนจะไม่ได้รับการฝึกอบรมในสิ่งที่ดี
 - นักเรียนจะมีความสุขมากขึ้นในการมา
โรงเรียน
30. เป้าหมายสูงสุดของการปลูกฝังการมี
ระเบียบวินัยคืออะไร
- ความสงบสุขในสังคม
 - ความสามัคคีในหมู่คณะ
 - เป็นที่รักใคร่ของหมู่คณะ
 - ความสะดวกในการทำงาน
 - ความสะดวกสบายในการปกครอง
ดูแล
31. โรงเรียนแห่งหนึ่งมีป้ายติดไว้ที่สนามว่า
"ห้ามทิ้งขยะ ห้ามเดินลัดสนาม"
แสดงว่า นักเรียนของโรงเรียนนั้น
บกพร่องในเรื่องใด
- ความมีวินัย
 - ความเสียสละ
 - ความรับผิดชอบ
 - ความระมัดระวัง
 - ความสามัคคีในหน้าที่
32. การที่คนไม่ยอมข้ามถนนโดยใช้สะพานลอย
คนข้ามหรือทางม้าลายทั้งที่มีกฎหมายให้
ปฏิบัติ แสดงว่าบุคคลนั้นขาดคุณธรรมใด
- การเสียสละ
 - ความรับผิดชอบ
 - ความมีวินัยในตนเอง
 - ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่
 - ความอดทนอดกลั้น

33. ภาพวาดแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ
ความชำนาญในวิชาชีพ
- รู้อะไรไม่รู้วิชา
 - มีวิชารู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี
 - มีความรู้หนึ่งอย่างสบายไปแปดอย่าง
 - อันความรู้รู้กระจ่างแต่อย่างเดียว
แต่ให้เชี่ยวชาญเกิดจะเกิดผล
 - มีวิชาอยู่กับตัวกลัวอะไร ชีวิตไม่
ปลดปล่อยคงได้ดี
34. ภาระ เบียดเบียนของโรงเรียนเป็นข้อบังคับ
ที่ต้องการให้เกิดผลอย่างไรในตัวนักเรียน
- มีความอดทน
 - มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่
 - มีระเบียบวินัยในตนเอง
 - มีความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งต่าง ๆ
 - เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม
35. เหตุใดอาชีพกรรมกรจึงไม่ต้องใช้ความชำนาญ
ในวิชาชีพ
- ทุกคนสามารถทำได้
 - ใช้กำลังกายมากกว่าสติปัญญา
 - เป็นงานที่มีโอกาสผิดพลาดน้อย
 - ไม่ต้องใช้ความรู้ความสามารถ
 - ไม่ต้องสัมพันธ์กับบุคคลอื่น
36. งานใดที่แสดงถึงความชำนาญในวิชาชีพ
พิเศษที่คนชาติอื่นไม่มี แต่คนไทยมี
- ศิลปะการรำยรา
 - การแกะสลักไม้
 - การแปรรูปอาหาร
 - การแกะสลักผักและผลไม้
 - การถักทอกระเป่า หมวกจากวัสดุ
ธรรมชาติ
37. ความชำนาญในวิชาชีพเกิดจากสิ่งใดมากที่สุด
- การเปลี่ยนงานบ่อย ๆ
 - การทำงานชนิดเดียวซ้ำ ๆ กัน
 - การฝึกพัฒนาฝีมือในสิ่งที่ตนถนัด
 - การฝึกพัฒนาฝีมือในสิ่งที่ตนต้องทำ
 - เข้ารับการอบรมเพิ่มความรู้อยู่เสมอ
38. การฝึกความชำนาญวิชาชีพ ควรปฏิบัติ
อย่างไรจึงจะได้ผลดีมากที่สุด
- ค้นคิดสิ่งใหม่ ๆ มาช่วยพัฒนางาน
 - เข้าอบรมเพิ่มความรู้เป็นครั้ง ๆ ไป
 - ปรึกษาคณะกรรมการทำงานกับผู้รู้
 - เลือกทำงานให้ตรงกับสาขาวิชา
ที่เรียน
 - สอนผู้อื่นให้รู้งานเพื่อให้ตนเข้าใจ
งานที่ทํามากขึ้น

39. การฝึกความชำนาญวิชาชีพควร เริ่มฝึกช่วง
เวลาใดจึงจะเหมาะสม

- ก. เริ่มเข้าเรียน
- ข. เริ่มเข้าทำงานใหม่ ๆ
- ค. ทำงานไปได้ช่วงหนึ่ง ๆ
- ง. เมื่อมีงานใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น
- จ. เมื่ออายุมากขึ้น ความรับผิดชอบมากขึ้น

40. ผู้ที่พูดได้ถูกกาลเทศะมีวิธีการพูดอย่างไร

- ก. พูดน้อย
- ข. พูดตามฐานะ
- ค. พูดตามเวลาที่กำหนด
- ง. พูดสิ่งที่เป็นประโยชน์
- จ. พูดหลังจากไตร่ตรองดีแล้ว

41. คำกล่าวใดที่แสดงคุณค่าของการกล่าววาจาดี
และโทษของการกล่าววาจาไม่ดีมากที่สุด

- ก. ปากไม่ดีพลอยให้จมูกเจ็บ
- ข. พูดดีเป็นศรีแก่ตัว พูดชั่วพาตัวอัปปรา
- ค. พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง
- ง. พูดดีเป็นศรีแก่ปาก พูดมากปากมีสี
- จ. เป็นมนุษย์สุดจะดีที่ลมปาก จะได้ยาก
โหยหิวเพราะซิ่วหา

42. พฤติกรรมใดจัดเป็นการกล่าววาจาดี

- ก. ใช้คำพูดคมคาย
- ข. พูดเฉพาะเรื่องที่ตนรู้
- ค. พูดแต่เรื่องที่มีประโยชน์
- ง. พูดเฉพาะเรื่องที่เป็นจริง
- จ. พูดความจริงทุกโอกาสโดย
ไม่ต้องคำนึงถึงผู้ใด

43. คำพูดลักษณะใดมีใช้ วาจาสุภาพิตตาม
ลักษณะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้

- ก. คำพูดตรงและสุภาพ
- ข. คำพูดที่เป็นประโยชน์
- ค. คำพูดที่ทำให้ผู้ฟังขวยใจ
- ง. คำพูดหยอกล้อกับเพื่อน
- จ. คำพูดที่ตรงและเป็นความจริง

44. การเขียนหนังสือชี้แจงความประสงค์ใน
การทำงานแทนคำพูด จัดเป็นวาจา
ประเภทใด

- ก. วาจาดี
- ข. วาจาสุภาพ
- ค. วาจาสัตย์
- ง. วาจาโดยตรง
- จ. วาจาโดยอ้อม

45. ผู้อำนวยการโรงเรียนให้วินัยซึ่งเป็นนักเรียน
ชั้นม.4 ไปตามอาจารย์อรุณมาพบ วินัยควร
พูดกับอาจารย์อรุณอย่างไร จึงจะเหมาะสม
- ผู้อำนวยการให้ไปหา
 - ผู้อำนวยการให้มาตาม
 - ผู้อำนวยการต้องการพบ
 - ผู้อำนวยการเรียนเชิญไปพบ
 - ผู้อำนวยการให้อาจารย์ไปพบ
46. การกล่าววาทะที่มีประโยชน์หลายประการ
ยกเว้น ข้อความใด
- เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ
 - ผู้น้อยเกิดความเคารพยำเกรง
 - รอดพ้นจากการเสื่อมเสียทรัพย์สิน
 - ได้รับความเชื่อถือจากสังคม
 - ได้รับความรักความเมตตาจากคนทั่วไป
47. ธรรมชาติที่ทำให้ทำงานได้สำเร็จ
- อิทธิบาท 4
 - อริยวัตร 5
 - สังคหวัตถุ 4
 - พราวาสธรรม 4
 - สาราณียธรรม 6
48. วิธีใดเป็นการสร้างกำลังใจในการทำงานให้เกิดความสำเร็จ
- เปรียบเทียบปริมาณงานที่ตนทำแต่ละครั้ง
 - ให้รางวัลแก่ตนเองเมื่อทำงานสำเร็จ
 - หาโอกาสปรึกษาปัญหาการทำงานกับผู้เชี่ยวชาญ
 - เปรียบเทียบประสิทธิภาพการทำงานของตนในแต่ละวัน
 - สำรวจปริมาณงานของผู้อื่นนำมาใช้เป็นเป้าหมายการทำงานของตน
49. การทำงานขั้นตอนใดถ้าค้างค้างแล้วจะเกิดผลเสียมากที่สุด
- การวางแผน
 - การปฏิบัติงาน
 - การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - การติดตามประเมินผล
 - กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติงาน
50. การทำงานลักษณะใดที่แสดงว่ามีความรับผิดชอบในการทำงาน
- ลงมือทำงานทันทีที่ได้รับคำสั่ง
 - พยายามทำงานให้มากกว่าเดิม
 - พยายามทำงานให้เสร็จก่อนคนอื่น
 - ทำงานตามที่ได้รับมอบหมายจนเสร็จ
 - ทำงานทุกอย่างเท่าที่ตนสามารถทำได้

แบบสอบถามวัดการตัดสินใจ

คำชี้แจง

คำถามตอนนี้เป็นเรื่องสั้น ๆ เกี่ยวกับบุคคลที่พบปัญหา ซึ่งต้องใช้เหตุผลในการตัดสินใจ ขอให้นักเรียนอ่านแล้วปฏิบัติดังนี้

1. ให้นักเรียนใช้เหตุผลในการตัดสินใจว่า ถ้านักเรียนเป็นคน ๆ นั้น นักเรียนจะกระทำเช่นนั้นเพราะเหตุใด เมื่อได้คำตอบแล้วให้นักเรียนเลือกใช้เหตุผลตามคำตอบที่ให้ไว้ 6 คำตอบ ที่ตรงกับเหตุผลที่นักเรียนคิดไว้มากที่สุด แล้วทำเครื่องหมาย (X) ลงในกระดาษคำตอบ ทับตัวอักษรหน้าตัวเลือกนั้นเพียงข้อละ 1 คำตอบ
2. แบบสอบถามนี้ต้องการทราบเพียงว่า หากนักเรียนพบเหตุการณ์ตามเรื่องราวเหล่านั้นแล้ว นักเรียนจะใช้เหตุผลอะไร ดังนั้น เหตุผลของนักเรียนจึงไม่มีโอกาสผิด ขอให้ นักเรียนตอบตามความรู้สึกที่แท้จริงของนักเรียนให้มากที่สุด
3. แบบสอบถามนี้มีทั้งหมด 25 ข้อ ใช้เวลา 20 นาที

1. ห้องสมุดเป็นที่รวมหนังสือสำหรับค้นคว้า เมื่อข้าพเจ้าเข้าห้องสมุด พบหนังสือที่จำเป็นอย่างมาก สำหรับการค้นคว้าของข้าพเจ้า แต่ข้าพเจ้าไม่มีสิทธิ์ยืมหนังสือ ถ้ามีโรคจากหนังสือออกมาได้ ข้าพเจ้าจะไม่นำออกมาเพราะ
 - ก. หนังสือเป็นของส่วนรวมควรร่วมมือกันรักษาไว้
 - ข. กลัวเจ้าหน้าที่ห้องสมุดจับได้จะถูกลงโทษ
 - ค. เด็กดีมักจะได้รับคำชมเชยข้าพเจ้าชอบคำชมเชยนั้น
 - ง. หนังสือห้องสมุดมีไว้เพื่อใช้ร่วมกัน
 - จ. เป็นหน้าที่ของผู้ใช้ห้องสมุดต้องยืมหนังสือออกอย่างถูกต้อง
 - ฉ. คนส่วนใหญ่เขา ยืมเราควรทำเช่นนั้นด้วย
2. ท่านทำงานบริษัท ในวันสิ้นเดือนปรากฏว่า เจ้าพนักงานที่รับผิดชอบในการจ่ายเงินเดือน จ่ายเงิน ให้ท่านเกินมา 500 บาท ท่านจะนำเงินที่เกินมากลับคืนให้เจ้าพนักงาน เพราะ
 - ก. ผู้ร่วมงานจะได้ชมเชยท่านเรื่องความซื่อสัตย์
 - ข. พนักงานที่ดี ต้องซื่อสัตย์ต่อบริษัทและผู้ร่วมงาน
 - ค. การได้รับเงินเดือนเกินอัตรา ทำให้ผู้รับผิดชอบในการจ่ายเงินต้องเดือดร้อน
 - ง. ถ้าหัวหน้ารู้ทีหลังว่า รับเงินเกินมาแล้วไม่นำไปคืนอาจถูกลงโทษ
 - จ. ถ้าข้าพเจ้าเป็นผู้รับผิดชอบในการจ่ายเงินเดือน ก็อยากให้ผู้ได้รับเงินเกินนำมาคืน เช่นเดียวกัน
 - ฉ. ไม่ควรพึ่งดันสิ่งของที่เรานไม่มีสิทธิ์จะได้
3. สมศรีเช่าห้องพักอยู่กับเพื่อน โดยมีข้อตกลงกันว่า สมศรีและเพื่อนจะผลัดกันทำความสะอาดห้อง คนละ 1 สัปดาห์ ปรากฏว่า ต่อมาเพื่อนของสมศรีไม่ได้ทำความสะอาดห้อง ถ้าท่านเป็นสมศรี ท่านจะรับทำความสะอาดห้องคนเดียวทุกวัน เพราะ
 - ก. เพื่อนจะได้ชมว่าเป็นคนดี
 - ข. เพื่อนอาจเห็นใจและยอมช่วยทำ
 - ค. ไม่อยากให้มีเรื่องทะเลาะวิวาทบาดหมางกัน
 - ง. เป็นหน้าที่ที่เราต้องรักษาความสะอาดห้องของเรา
 - จ. ถ้าเขาทำเป็นและมีเหตุผลตามที่สมควร ข้าพเจ้าก็ทำเองได้
 - ฉ. การกระทำความดีที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เป็นสิ่งที่ควรทำ

4. งานหมู่บ้านที่ณรงค์อยู่กำลังขาดแคลนน้ำ เพราะน้ำในบ่อที่ซื้ออยู่กำลังแห้งจวดลงทุกที ผู้หมู่บ้านขอร้องให้ณรงค์ช่วยขุดบ่อน้ำบาดาลในวันอาทิตย์หน้านี้ ซึ่งตรงกับวันที่ทางวิทยาลัยฯ จะพานักศึกษาไปทัศนศึกษาชมศิลปะการป้องกันตัวของชาวญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ ณรงค์รู้สึกลังเลใจ ถ้านักเรียนเป็นณรงค์จะตัดสินใจช่วยขุดบ่อน้ำเพราะ เหตุใด
 - ก. เพราะกลัวคนในหมู่บ้านตำหนิ
 - ข. เพราะต้องการเป็นสมาชิกที่ดีของหมู่บ้าน
 - ค. เพราะคนในหมู่บ้านจะได้ชมเขยว่าเป็นคนมีน้ำใจ
 - ง. เพราะหมู่บ้านจะได้มีน้ำใช้กันอย่างเพียงพอ
 - จ. เพราะญาติพี่น้องและชาวบ้านต่างก็ไปช่วยกันขุดบ่อน้ำทุกคน
 - ฉ. เพราะบ่อน้ำเป็นของที่ทุกคนในหมู่บ้านใช้ร่วมกัน แม้ผู้หมู่บ้านไม่ขอร้อง เราก็ต้องช่วยกันบำรุงรักษา
5. กำนันเฉลิมโรงที่ดินของชาวบ้านไว้มาก และได้โรงที่ดินของท่านไป วันหนึ่งกำนันเฉลิมถูกทหารร้ายบาดเจ็บสาหัส ภรรยาของกำนันเฉลิมมาขอร้องให้ท่านช่วยขับรถพากำนันเฉลิมไปส่งโรงพยาบาล ท่านจะพากำนันเฉลิมไปส่งโรงพยาบาลเพราะ
 - ก. พลเมืองดีต้องให้ความช่วยเหลือผู้ได้รับความเดือดร้อน
 - ข. คนอื่นที่พบคนบาดเจ็บ ทุกคนก็ให้ความช่วยเหลือ
 - ค. ถ้ากำนันเฉลิมปลอดภัยอาจคืนที่ดินให้
 - ง. ชาวบ้านรู้เข้าจะตำหนิได้ว่าเป็นคนใจดำ ที่ไม่ช่วยเหลือผู้ที่กำลังเดือดร้อน
 - จ. การอยู่ร่วมกันในสังคมทุกคนต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สังคมจึงจะสงบสุข
 - ฉ. การช่วยเหลือชีวิตคนให้รอดพ้นจากอันตรายได้ เป็นความภาคภูมิใจที่ยิ่งใหญ่ในชีวิต

6. ธเนศเป็นนักเรียนโรงเรียนอาชีวะ วันหนึ่งนักเรียนโรงเรียนของธเนศคนหนึ่งถูกนักเรียน
อีกโรงเรียนหนึ่ง ซึ่งไม่ถูกกัน รุมตีจนบาดเจ็บสาหัส เพื่อนนักเรียนโรงเรียนของธเนศ
บางคนกับเพื่อนยกพวกไปตีกับนักเรียนโรงเรียนที่ไม่ถูกกันเป็นการตอบแทน และได้มาขอร้อง
ธเนศให้ไปด้วย ถ้าท่านเป็นธเนศท่านจะไม่ไปด้วยเพราะ

- ก. ครูอาจารย์ ญาติพี่น้องและคนส่วนใหญ่มองไม่เห็นด้วยที่จะใช้วิธีนี้
- ข. ถ้าทางโรงเรียนทราบจะต้องถูกลงโทษหรือถูกตำรวจจับ
- ค. การยกพวกไปตีพวกเขา วันหนึ่งพวกเขาอาจยกพวกมาตีพวกเราอีก
- ง. เป็นการกระทำที่ผิดกฎระเบียบของโรงเรียน และผิดกฎหมายบ้านเมือง
- จ. การรู้จักให้อภัย อดทนอดกลั้น พุดจากันด้วยสันติวิธี จะทำให้สังคมอยู่ด้วยกันได้
อย่างสงบ
- ฉ. การยกพวกไปตีกัน ไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง

7. กิ่งแก้วมีนิสัยชอบช่วยเหลือเพื่อน จึงเป็นที่รักของเพื่อน ๆ ทุกคน ยกเว้นวิมลซึ่งแอบ
อิจฉากิ่งแก้วอยู่ วันหนึ่งกิ่งแก้วถูกรถชนได้รับบาดเจ็บ เสียเลือดมากทางโรงพยาบาล
ขาดเลือด เลือดของกิ่งแก้วกับเลือดของวิมลอยู่คู่กัน หมอขอร้องขอให้วิมลบริจาคเลือด
ช่วยชีวิตกิ่งแก้ว วิมลรู้สึกลังเลใจว่าจะบริจาคเลือดดีหรือไม่ ถ้าข้าพเจ้าเป็นวิมล ข้าพเจ้า
จะบริจาคเลือดเพราะ

- ก. เพื่อนที่ดีจะต้องช่วยเหลือเพื่อนด้วยกัน
- ข. เพื่อน ๆ จะดูถูกได้ว่าเป็นคนขาดน้ำใจ
- ค. การช่วยชีวิตผู้อื่น เป็นการกระทำที่ดี น่ากระทำ
- ง. อาจจะได้รับเข็มเชิดชูเกียรติจากโรงพยาบาล
- จ. ชีวิตคนทุกคนมีค่า ควรช่วยกันรักษาถ้าสามารถทำได้
- ฉ. เพื่อน ๆ ทุกคนในโรงเรียนต่างช่วยเหลือกิ่งแก้ว ข้าพเจ้าก็น่าจะมีส่วนช่วย
กิ่งแก้วบ้าง

8. เพื่อนของซุบคนหนึ่งไม่ได้พบกันนาน วันหนึ่งได้นัดตำรวจมารดอยไม่ทราบสาเหตุ ซุบได้ช่วยเหลือเขาให้รอดพ้นจากตำรวจ แต่มาภายหลังจึงทราบว่าเขาเป็นโจรมีรางวัลล่าจับ ถ้าข้าพเจ้าเป็นซุบจะบอกตำรวจเพราะ

- ก. คนอื่นจะได้ชมว่าข้าพเจ้าเป็นพลเมืองดี
- ข. เพื่อนเป็นภัยต่อสังคมต้องถูกดำเนินการตามกฎหมาย
- ค. อาจถูกตำรวจจับในฐานะช่วยเหลือโจรให้หนีรอดไปได้
- ง. เขาเป็นโจรผู้ร้าย ถ้าบอกตำรวจจะได้รางวัลล่าจับ
- จ. ข้าพเจ้าทำเช่นนั้นในฐานะเป็นพลเมืองดีที่คำนึงถึงส่วนรวม
- ฉ. เขาเป็นโจรทำร้ายประชาชนเดือดร้อน ตำรวจจับเขาได้ประชาชนจะมีความสุขมากขึ้น

9. ขณะนี้ข้าพเจ้ากำลังเป็นนักเรียนอยู่ทั้ง ๆ ที่เพื่อนอายุรุ่นราวคราวเดียวกับข้าพเจ้าได้ออกจากโรงเรียนไปแล้ว ข้าพเจ้าเองนั้นบางครั้งก็รู้สึกเบื่อการเรียน แต่ข้าพเจ้าก็ยังพยายามเรียนต่อไป เพราะข้าพเจ้าให้เหตุผลตนเองว่า

- ก. ควรจะกระทำตามความเห็นชอบของผู้ใหญ่
- ข. กลัวว่าผู้ปกครองจะลงโทษ ถ้าข้าพเจ้าไม่ไปเรียนหนังสือ
- ค. ผู้ใหญ่ต้องการให้เรียน ข้าพเจ้าเป็นเด็กยังต้องฟังผู้ใหญ่อีกมาก จึงต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่
- ง. ต้องแสวงหาความรู้ไว้มาก ๆ เพื่อจะได้เป็นที่พึ่งแก่ตนเองเมื่อโตขึ้น
- จ. เมื่อผู้ปกครองมีเงินส่งเสียให้เรียน ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นหน้าที่ที่จะต้องตั้งใจเล่าเรียนต่อไป
- ฉ. ต้องเพิ่มพูนความรู้ เพื่อจะได้สามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมได้อย่างเต็มที่เมื่อโตขึ้น

10. สมคิดสอบวิชาคณิตศาสตร์ ทำข้อสอบไม่ได้ เพื่อนที่นั่งข้าง ๆ จึงแอบส่งกระดาษคำตอบให้ ถ้านักเรียนเป็นสมคิดจะไม่ยอมรับกระดาษคำตอบนั้นเพราะ
- ต้องการรักษาศักดิ์ศรีของตนเอง
 - อยากให้เห็นว่าข้าพเจ้าเป็นคนซื่อตรง
 - ถ้าถูกจับได้ จะถูกครูลงโทษให้สอบตก
 - เกรงจะเป็นหนี้บุญคุณเพื่อน จะต้องตอบแทนภายหลัง
 - เป็นการไม่ซื่อสัตย์และยุติธรรมที่จะลอกคำตอบเพื่อน
 - เป็นนักเรียนต้องเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับการสอบ
11. ลากขบวนมานพาชมภาพยนตร์กลางแปลง ซึ่งมาฉายที่สนามของโรงเรียน มานพอยากไปชมภาพยนตร์มาก แต่มาพยังทำการบ้านวิชาเคมีไม่เสร็จ จึงปฏิเสธที่จะไปชมภาพยนตร์ ถ้าข้าพเจ้าเป็นมานพก็จะไม่ไปชมภาพยนตร์เช่นกันเพราะ
- กลัวอาจารย์ทำโทษถ้าทำการบ้านไม่เสร็จ
 - เป็นนักเรียนต้องรับผิดชอบการเรียนก่อนเรื่องอื่น
 - การรับผิดชอบต่อหน้าที่ เป็นสิ่งสำคัญสำหรับทุกคน
 - ตกลงไว้กับเพื่อนว่าจะต้องทำการบ้านวิชาเคมีให้เสร็จ
 - ถ้าเป็นคนอื่นเมื่อยังทำการบ้านไม่เสร็จ เขาก็คงไม่ไปเช่นกัน
 - หากทำการบ้านเสร็จแล้วไปดูหนัง คุณพ่อจะได้ให้เงินไปซื้อขนมด้วย
12. วิสุทธิ์ช่วยอาจารย์ทำงานบริการที่ห้องสมุด เห็นประสิทธิ์ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทแอบลักหนังสือของห้องสมุด ถ้าข้าพเจ้าเป็นวิสุทธิ์จะบอกให้อาจารย์ที่เป็นบรรณารักษ์ทราบ เพราะ
- ถ้าอาจารย์ทราบทีหลังจะถูกตำหนิได้ว่าบกพร่องต่อหน้าที่
 - อาจารย์จะได้ชมว่า ข้าพเจ้าเป็นคนดีมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่
 - หนังสือห้องสมุดมีไว้ให้ใช้ร่วมกัน ทุกคนมีหน้าที่ต้องช่วยกันรักษา
 - นักเรียนคนอื่น ๆ ที่พบคนลักหนังสือของห้องสมุดก็มาแจ้งให้อาจารย์ทราบเช่นกัน
 - เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ห้องสมุดที่จะต้องช่วยกันป้องกันรักษาไม่ให้ลักเรียนลักหนังสือของห้องสมุด
 - ทุกคนที่ลักหนังสือของห้องสมุดสมควรได้รับการลงโทษ

13. ในชั้นเรียนของข้าพเจ้ามีการจัดเวรรักษาความสะอาด ข้าพเจ้าอยู่เวรวันจันทร์ จันทร์วันหนึ่งแม่ของข้าพเจ้าไม่อยู่ ไปต่างจังหวัดตั้งแต่วันเสาร์ยังไม่กลับ พ่อป่วยอยู่ที่บ้านก่อนมาโรงเรียน พ่อบอกว่าเลิกเรียนแล้วให้รีบกลับบ้าน ข้าพเจ้าจะทำเวรให้เสร็จก่อนกลับบ้านเพราะ
- เป็นภาระของข้าพเจ้าต้องทำเวรตามหน้าที่
 - ห้องเรียนจะได้สะอาดน่าเรียน
 - ถ้าไม่ทำเวรประเดี๋ยวเพื่อนบอกครูจะถูกทำโทษได้
 - การทำเวรสม่ำเสมอทุกคนยอมรับว่าเป็นนักเรียนที่ดี
 - พ่อป่วยพอช่วยเหลือตัวเองได้ ความรับผิดชอบเรื่องเวรจึงมาก่อน
 - เมื่อมาเรียนวันอังคารจะได้รับคำชมจากครู ซึ่งเคยชมเวรวันจันทร์เสมอ
14. ขณะกำลังขับรถด้วยความเร็วสูง เพื่อรับนำคนเจ็บหนักไปส่งโรงพยาบาล แต่บังเอิญรถติดไฟแดง ถ้าข้าพเจ้าเป็นชนุ ข้าพเจ้าจะหยุดรถตามกฎหมายจราจรเพราะ
- คนขับรถทุกคนต้องช่วยรักษากฎจราจร
 - เป็นการป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นแก่ชีวิตและทรัพย์สิน
 - ข้าพเจ้ากลัวจะถูกตำรวจจราจรจับไปลงโทษตามกฎหมาย
 - ข้าพเจ้าต้องการให้คนอื่น ๆ เห็นว่าข้าพเจ้าเป็นคนขับรถที่ดี
 - การฝ่าฝืนกฎระเบียบของสังคม ก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี
 - คนขับรถคันอื่น ๆ ก็หยุดรถตามสัญญาณจราจรทุกคัน
15. โรงเรียนห้ามนักเรียนออกนอกบริเวณโรงเรียนเวลาหยุดพักกลางวัน แต่อาจารย์ผู้สอนห้องสมจิตร์ปล่อยนักเรียนเข้าไป 15 นาที ปรากฏว่าอาหารที่โรงอาหารจำหน่ายหมดแล้วเพื่อน ๆ จึงชวนกันออกไปรับประทานอาหารข้างนอก แต่สมจิตร์ปฏิเสธไม่ยอมออกไป หากนักเรียนเป็นสมจิตร์ ก็จะปฏิบัติเช่นนั้นเพราะ
- รู้สึกอายที่ร่วมกันฝ่าฝืนวินัยของโรงเรียน
 - เป็นนักเรียนต้องทำตามกฎระเบียบของโรงเรียน
 - นักเรียนส่วนใหญ่ไม่มีใครหนีออกนอกบริเวณโรงเรียน
 - การระเมิดระเบียบต่างๆ จะทำให้เกิดความวุ่นวายขึ้น
 - การฝ่าฝืนระเบียบของโรงเรียนจะต้องถูกลงโทษ
 - การทำความชั่วแม้เพียงเล็กน้อยก็จะนำไปสู่การทำชั่วที่ยิ่งใหญ่ขึ้นทุกที

16. หลังจากโรงเรียนเลิกขณะเดินทางกลับบ้าน เพื่อน ๆ ของลามักเอาเสื้อออกนอกทางเกยอยู่เสมอ เพราะเห็นว่าการเดินทางไม่จำเป็นต้องแต่งกายให้ถูกต้องตามกฎของโรงเรียน แต่ลามแต่งกายเรียบร้อยจนถึงบ้านเสมอ หากท่านเป็นลาม ท่านก็จะทำเช่นนั้น เพราะ

- ก. เป็นการกระทำที่ถูกระเบียบของโรงเรียน
- ข. รู้สึกอายที่ฝ่าฝืนระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม
- ค. นักเรียนส่วนใหญ่เขาแต่งกายเรียบร้อยเสมอ
- ง. การแต่งกายให้เรียบร้อยแสดงถึงการมีจิตใจที่ดีงาม
- จ. นักเรียนที่แต่งกายเรียบร้อยอยู่เสมอมักจะได้รับความนับว่าเป็นคนดี
- ฉ. หากแต่งกายผิดระเบียบ อาจารย์รู้อาจถูกลงโทษเมื่อไปโรงเรียน

17. ตามปกติเมื่อจะเดินข้ามถนน ข้าพเจ้าจะเดินไปข้ามตรงทางม้าลาย หรือสะพานลอยสำหรับข้ามถนนเสมอเพราะ

- ก. ข้าพเจ้าต้องการเป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนอื่น ๆ
- ข. เป็นหน้าที่ของข้าพเจ้าที่จะต้องช่วยไม่ให้เกิดการจราจรติดขัด
- ค. โอกาสที่ข้าพเจ้าจะโดนรถชนบนทางม้าลายมีน้อยกว่าการข้ามทางอื่น ๆ
- ง. ถ้าเกิดอุบัติเหตุข้าพเจ้าจะได้เป็นฝ่ายถูก และสามารถเรียกร้องค่าเสียหายได้
- จ. การเห็นแก่ความสะดวกของตนฝ่ายเดียวไม่เหมาะสมกับกาลเทศะในที่นี้
- ฉ. ความเป็นระเบียบเรียบร้อยย่อมทำให้เกิดความปลอดภัยและความสงบสุขในสังคม

18. อู๊ดป่วยมากและเสียใจที่น้องประพจน์ไม่ดี ท้ากให้อาการไม่ทุเลา เขาได้ให้เปียกโบสับดูน้องของเขาประพจน์ดีหรือยัง เปียกพบว่าน้องของเขายังไม่กลับตัวเป็นคนดี เมื่ออู๊ดถามเปียกกลับตอบว่า น้องเขาเป็นคนดีแล้ว ถ้าข้าพเจ้าเป็นเปียกก็จะตอบเช่นนั้นเพราะ
- เป็นหน้าที่ของผู้เยี่ยมไข้ต้องให้กำลังใจคนไข้
 - ถ้าคนอื่นเป็นข้าพเจ้าก็คงกระทำเช่นที่ข้าพเจ้ากระทำ
 - การกล่าวเท็จถ้าได้ผลคุ้มค่า ไม่ขัดสิทธิผู้อื่น ก็เป็นสิ่งที่ควรกระทำอย่างยิ่ง
 - เมื่ออู๊ดทุเลา ญาติพี่น้องจะได้ชมเชยข้าพเจ้าว่าเก่งช่วยคนไข้ให้อาการดีได้
 - การกระทำในเหตุผลที่ถูกต้องแม้ว่าจะละเอียดบ้างที่ต้องกล่าวเท็จแต่ก็ได้ผลคุ้มค่าต่อชีวิตคน
 - การบอกตามตรงจะทำให้อู๊ดป่วยมากขึ้น ญาติพี่น้องอู๊ดจะโทษว่าข้าพเจ้าช้าช้าเกินไปให้อู๊ดป่วยมากขึ้น
19. ละเอียตตั้งใจจะพาเพื่อน ๆ ไปรับประทานอาหารที่ภัตตาคารแห่งหนึ่ง ซึ่งอร่อย ราคาประหยัด เมื่อขับรถไปถึงพบว่าไม่มีที่พอที่จะจอดได้ เพื่อนนางคนบอกให้จอดตรงป้ายห้ามจอด เพราะยังมีรถคันอื่น ๆ จอดอยู่ แต่บางคนบอกให้ไปรับประทานอาหารที่อื่นแทน ถ้าท่านเป็นละเอียต ท่านจะตัดสินใจขับรถไปรับประทานอาหารที่อื่นเพราะ
- เพราะกลัวตำรวจจับ
 - เพราะเพื่อน ๆ เห็นด้วย
 - เพราะไม่อยากทำผิดกฎจราจร
 - เพราะเพื่อนจะได้ชมว่าเป็นคนมีวัฒนธรรมรู้กฎจราจร
 - เพราะไม่อยากจอดรถกีดขวางผู้อื่น แม้ว่าตำรวจจะจับหรือไม่ก็ตาม
 - เพราะไม่ต้องการให้เพื่อน ๆ พลอยเดือดร้อนอันอาจไปด้วย ถ้าถูกตำรวจจับ

20. ธานียังเอิญเห็นเด็กเกเรคู่หนึ่งชกต่อยกัน เด็กคนหนึ่งรู้จักกับธานีและได้รับบาดเจ็บมาก หลังจากชกต่อยกัน เขาขอร้องให้ธานีเป็นพยานให้เมื่อมีการสอบสวน ถ้าข้าพเจ้าเป็นธานีข้าพเจ้าจะไม่เป็นพยานให้เพราะ
- การเป็นพยานให้คนเกเร ผลได้ไม่เท่าผลเสีย
 - เป็นการดีที่ไม่เป็นพยานและไม่มีใครว่าข้าพเจ้าด้วย
 - ถ้าข้าพเจ้าไม่เป็นพยานให้ก็ไม่ขัดต่อกฎเกณฑ์ใด ๆ
 - เป็นการกล่าวหาในการไม่เป็นพยาน ถ้าข้าพเจ้ามีเหตุผลดีพอ
 - ข้าพเจ้ากลัวว่าเด็กอีกคนจะมาแก้แค้นข้าพเจ้าภายหลัง ถ้าเป็นพยานให้
 - การไม่ทราบสาเหตุการทะเลาะวิวาทตั้งแต่ต้นแล้ว เป็นพยานให้ใครคนหนึ่งจึงไม่เหมาะสม
21. วิภาเห็นสายใจซึ่งเป็นเพื่อนสนิท ถือแก้วกระดาษออกจากโรงอาหาร และเดินเต็มปากแก้วมาจนถึงมุมตึกเรียน จึงโยนแก้วกระดาษทิ้งไว้ตรงนั้น ถ้านักเรียนเป็นวิภาจะเตือนสายใจให้เก็บแก้วกระดาษใบทิ้งในถังขยะ เพราะ
- จะได้รับการประกาศยกย่องให้เป็นนักเรียนตัวอย่าง
 - จะได้ไม่ต้องฟังครูอบรม เรื่องการทิ้งแก้วกระดาษในบริเวณโรงเรียนที่หน้าเสาธงซ้ำอีก
 - เพื่อนคนอื่น ๆ ที่พบเห็นนักเรียนทิ้งขยะในบริเวณโรงเรียนก็จะเตือนไม่ให้ทิ้งขยะเหมือนกัน
 - นักเรียนทุกคนมีหน้าที่ช่วยกันรักษาความสะอาดบริเวณโรงเรียนอยู่แล้ว
 - นักเรียนทุกคนมีหน้าที่ช่วยกันรักษาความสะอาดบริเวณโรงเรียนตามที่โรงเรียนกำหนด
 - การช่วยกันรักษาความสะอาดบริเวณโรงเรียนทำให้โรงเรียนสะอาดน่าอยู่

22. อารมณ์เป็นแก๊งค์มสงเคราะห์ที่มีฐานะร่ำรวย ใจดีจนทุกคนยกย่องให้เป็นแม่พระแห่งชุมชนแห่งนี้ นายจ่องซึ่งเป็นนักเลงการพนันได้ยื่นข้อเสนอเสียงของคุณอารมณ์จึงมาพบ ขอยืมเงินจำนวน 5,000 บาท เพื่อนำไปรักษาภรรยา ที่กำลังป่วยหนัก โดยนางลูกสาวมามอบให้เป็นเด็กรับใช้ คุณอารมณ์จนกว่าจะมีเงินมาคืน ทั้งนี้เพราะไม่มีอะไรที่จะนำมาเป็นหลักประกันได้ เนื่องจากเขานำไปเล่นการพนันเสียหมดแล้ว เพื่อนบ้านคุณอารมณ์คัดค้านว่าอย่าให้ แต่สามีคุณอารมณ์ให้ลองดูสักครั้ง ถ้านักเรียนเป็นคุณอารมณ์นักเรียนจะให้ความช่วยเหลือเพราะเหตุใด
- เชื่อตามที่สามีบอก
 - กลัวนายจ่องทำร้ายถ้าไม่ช่วย
 - ทุกคนจะได้ยกย่องว่าใจดีสมกับที่เป็นแม่พระแห่งชุมชน
 - ไม่ต้องการพบเห็นคนในครอบครัวนายจ่องเดือดร้อน
 - เป็นหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ที่จะต้องให้ความช่วยเหลือ
 - เต็มใจที่จะได้มีโอกาสร่วมช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์แม้ว่านายจ่องจะไม่นำลูกสาวมาเป็นตัวประกันก็จะให้ยืมเงิน
23. นิดามีพี่น้อง 6 คน เธอเป็นลูกคนโต วันหนึ่งแม่ซื้อเสื้อผ้า 6 ตัว และให้ลูก ๆ เลือกเอาคนละ 1 ตัว แต่นิดาเกิดชอบและพอใจอยากจะได้ 2 ตัว หากเธอเอาเสื้อผ้าไป 2 ตัว น้องอีก 1 คนจะไม่ได้เสื้อ ถ้าข้าพเจ้าเป็นนิดาจะเลือกเอาเสื้อที่แม่ซื้อมาให้ 1 ตัวเท่านั้นเพราะ
- ไม่ต้องการให้เกิดการทะเลาะกันในห้องพี่น้อง
 - ถ้าเอาเสื้อ 2 ตัว พ่อแม่จะตำหนิได้ว่าเอาเปรียบน้อง
 - แม่ซื้อเสื้อผ้ามาฝากลูก ๆ ทุกคน
 - พ่อแม่จะได้พอใจว่าข้าพเจ้ารู้จักเอื้อเฟื้อแก่น้อง ๆ
 - รู้สึกสบายใจแก่ใจตนเอง เพราะข้าพเจ้าเป็นพี่คนโต
 - เป็นพี่คนโตต้องเสียสละ และให้ความยุติธรรมแก่น้อง ๆ

24. ทุก ๆ วันก่อนนารีจะไปโรงเรียน จะช่วยทำงานบ้านจนเรียบร้อย วันหนึ่งเธอตื่นสาย เธอรีบทำงานบ้านจนเสร็จ ซึ่งเธอรู้ว่า ถึงเวลาโรงเรียนเข้าแล้ว เธอจึงรีบวิ่งไปโรงเรียนอย่างรวดเร็ว ขณะที่นารีกำลังจะข้ามถนนหน้าบริเวณโรงเรียน เธอเห็นชายตามอดยื่นเก้ ๆ กัง ๆ กำลังจะข้ามถนน ถ้าข้าพเจ้าเป็นนารี ข้าพเจ้าจะช่วยผู้ชายตามอดข้ามถนนก่อนเพราะ

- ก. ถ้าไม่ช่วยคนอื่นเห็นข้าพเจ้าจะถูกตำหนิได้
- ข. เป็นหน้าที่ของพลเมืองดีที่จะต้องช่วยคนพิการ
- ค. เป็นโอกาสที่ข้าพเจ้าจะได้ทำประโยชน์ให้กับคนอื่น
- ง. ผู้ที่พบเห็นจะได้ชมเชยว่าเป็นคนมีน้ำใจ
- จ. ถ้าเป็นคนอื่น ๆ เขาก็ต้องช่วยผู้ชายตามอดข้ามถนนเช่นกัน
- ฉ. คนพิการเป็นคนมีคุณค่าและศักดิ์ศรี ดังนั้น ข้าพเจ้าจะต้องช่วยเขา

25. ตอนเที่ยงของวันหนึ่ง เพื่อนบ้านมาหาส่งาที่โรงเรียน และบอกว่าคุณพ่อของส่งาป่วยหนักต้องนำส่งโรงพยาบาล ส่งารีบขับรถตามไปที่โรงพยาบาลทันที ระหว่างทางพบผู้หญิงคนหนึ่งถูกรถชนได้รับบาดเจ็บสาหัส นอนอยู่ข้างถนน ส่งาเห็นดังนั้นจึงจอดรถนำผู้หญิงคนนั้นส่งโรงพยาบาล ถ้าข้าพเจ้าเป็นส่งาก็จะทำเช่นนั้นเพราะ

- ก. ต้องการให้คนอื่นยกย่องว่าข้าพเจ้ามีน้ำใจ
- ข. หากไม่ช่วยคนอื่นพบข้าพเจ้าต้องได้รับการตำหนิเตียน
- ค. หากคนอื่นเป็นเช่นข้าพเจ้าก็ต้องให้ควมช่วยเหลือคนอื่นเช่นกัน
- ง. การอยู่ในสังคมเดียวกันควรให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อมีโอกาสดำได้
- จ. ข้าพเจ้าเป็นคนเจอเหตุการณ์นี้ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ที่ต้องช่วยเหลือเขา
- ฉ. ต้องการให้เขาได้รับความปลอดภัย และข้าพเจ้าก็รู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น

ตาราง 6 แสดงค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความยากง่ายมาตรฐาน (S.D.) ที่ได้จากการวิเคราะห์แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส่วนที่เกี่ยวกับคุณธรรมเพื่อชีวิตและสังคม

ข้อที่	p	r	Delta	ข้อที่	p	r	Delta
1	0.49	0.36	13.16	19	0.44	0.42	13.64
2	0.47	0.36	13.32	20	0.61	0.52	11.88
3	0.54	0.27	12.68	21	0.58	0.23	12.20
4	0.70	0.48	10.92	22	0.33	0.50	14.76
5	0.31	0.34	15.08	23	0.44	0.42	13.64
6	0.30	0.25	15.08	24	0.74	0.40	10.44
7	0.25	0.23	15.72	25	0.60	0.46	12.04
8	0.50	0.50	12.36	26	0.61	0.44	11.88
9	0.87	0.23	08.52	27	0.45	0.52	13.48
10	0.53	0.33	12.68	28	0.55	0.56	12.52
11	0.26	0.40	15.56	29	0.79	0.42	9.80
12	0.58	0.54	12.20	30	0.55	0.67	12.52
13	0.49	0.29	13.16	31	0.63	0.52	11.72
14	0.67	0.34	11.24	32	0.57	0.71	12.36
15	0.50	0.46	13.00	33	0.65	0.20	11.40
16	0.44	0.34	13.64	34	0.78	0.43	9.80
17	0.59	0.36	12.20	35	0.63	0.29	11.70
18	0.24	0.22	15.88	36	0.60	0.69	12.04

ตาราง 6 (ต่อ)

ข้อที่	p	r	Delta	ข้อที่	p	r	Delta
37	0.49	0.56	13.16	44	0.48	0.50	13.16
38	0.54	0.42	12.68	45	0.59	0.63	12.20
39	0.28	0.25	15.40	46	0.50	0.46	13.00
40	0.49	0.33	13.16	47	0.36	0.36	14.40
41	0.61	0.40	11.88	48	0.53	0.29	12.68
42	0.71	0.46	10.76	49	0.38	0.40	14.28
43	0.67	0.40	11.24	50	0.63	0.50	11.56

ค่าความเชื่อมั่น 0.84

ตาราง 7 ค่าอำนาจจำแนก (t) เป็นรายชื่อของแบบสอบถามวัดการตัดสินใจ

ข้อที่	ค่าอำนาจจำแนก (t)	ข้อ	ค่าอำนาจจำแนก (t)
1	2.04	14	4.69
2	4.30	15	2.07
3	4.99	16	4.24
4	4.53	17	10.14
5	4.75	18	4.33
6	6.28	19	4.68
7	4.38	20	7.37
8	6.43	21	6.47
9	3.14	22	6.19
10	3.46	23	5.50
11	1.97	24	3.67
12	4.17	25	5.76
13	4.78		
			ค่าความเชื่อมั่น 0.82

ภาคผนวก ค.

แผนการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ

แผนการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ

วิชา พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

เรื่อง อริยวัฑฒิ 5

เวลา 4 คาบ

ความคิดรวบยอด

อริยวัฑฒิ เป็นหลักปฏิบัติที่ประกอบด้วยความเชื่อมั่นในการทำความดี การมีศีลธรรม การเสียสละ และการแสวงหาความรู้ เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตและหน้าที่การงาน

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถบอกความหมายของ อริยวัฑฒิ ได้ถูกต้อง
2. นักเรียนสามารถบอกองค์ประกอบของอริยวัฑฒิได้ถูกต้อง
3. นักเรียนสามารถเสนอวิธีการปฏิบัติตนตามหลักอริยวัฑฒิได้ถูกต้อง
4. นักเรียนสามารถสรุปถึงผลดีของการปฏิบัติตนตามหลักอริยวัฑฒิและผลเสียของการไม่ปฏิบัติตนตามหลักอริยวัฑฒิได้ถูกต้อง

การไม่ปฏิบัติตนตามหลักอริยวัฑฒิได้ถูกต้อง

เนื้อหา

อริยวัฑฒิ แปลว่า ความเจริญอันประเสริฐ หมายถึง ความเจริญในทางที่ดี เป็นความเจริญทางด้านจิตใจไม่ใช่ความเจริญทางวัตถุ

อริยวัฑฒิ ประกอบด้วย ธรรมะ 5 ประการคือ

1. ศรัทธา คือ ความเชื่ออย่างมีเหตุผล
2. ศีล คือ ความประพฤติดี ประพฤติชอบ
3. สุตะ คือ การสดับตรับฟังมาก หรือการศึกษาเล่าเรียน

4. จาคะ คือ การเสียสละ

5. ปัญญา คือ ความรอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้ รู้คิด รู้พิจารณา ฉลาดในความจริงความ
เสื่อม รู้วิธีการทำให้เกิดความเจริญ รู้วิธีการหลีกเลี่ยงความเสื่อม

สื่อการเรียนรู้

1. กรณีตัวอย่าง เรื่อง "โครผัด"
2. บัตรบันทึกรายการต่าง ๆ
3. หนังสือแบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา
4. วิดีทัศน์เรื่อง การพัฒนาตนที่ถูกต้อง

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ขั้นนำ

1.1 ก่อนเรียนครูให้นักเรียนนั่งสมาธิ 3 นาที เพื่อเตรียมความพร้อมด้าน
จิตใจ ให้ผู้เรียนมีจิตใจสงบพร้อมที่จะเรียน

1.2 ครูนำภาพข่าวนักเรียนที่ประสบความสำเร็จทั้งด้านการเรียนและได้รับ
คัดเลือกให้รับรางวัลนักเรียนผู้มีความประพฤติดีเด่น มาให้นักเรียนอ่านและสนทนากับนักเรียน
ถึงวิธีที่ทำให้ประสบความสำเร็จ

2. ขั้นมอบหมายงาน

2.1 เลขานุการกลุ่มออกมารับบัตรกำหนดงาน เอกสารประกอบการเรียน
บัตรบันทึกรายการ กรณีตัวอย่าง

3. ขั้นสอน

3.1 นักเรียนอ่านกรณีตัวอย่างเรื่อง "โครผัด"

3.2 นักเรียนแต่ละกลุ่มรวบรวมข้อมูลความรู้ ข้อเท็จจริง และหลักการ จากเอกสารประกอบการเรียนและกรณีตัวอย่าง

3.3 นักเรียนแต่ละกลุ่มมาชี้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการตามลำดับดังนี้

3.3.1 จากกรณีตัวอย่าง เรื่อง วิศวกรคิด นักเรียนใช้วิธีคิดแบบ

อริยสัจในการกำหนดปัญหาของเรื่อง และใช้วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยหาสาเหตุที่ทำให้เกิด ปัญหา โดยพิจารณาตามหลักอิทัปปิจจตา (สิ่งต่าง ๆ มีความสัมพันธ์สืบทอดกันมา) ใช้ความสัมพันธ์ระหว่างผลที่เกิดขึ้นเชื่อมโยงไปสู่สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา สมาชิกในกลุ่มร่วมกันอภิปราย เพื่อหาสาเหตุของปัญหา บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 1

3.3.2 นักเรียนนำเสนอสาเหตุของปัญหามาแยกแยะสาเหตุและส่วนประกอบ ที่ทำให้เกิดปัญหา ตามหลักที่ว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น เกิดจากส่วนย่อย ๆ มาประมวลกัน โดยใช้ วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ เพื่อหาแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมต่อปัญหาและสาเหตุ สมาชิกในกลุ่มร่วมกันอภิปราย เพื่อหาแนวทางปฏิบัติของกลุ่ม บันทึกลงในบัตรบันทึก รายการตอนที่ 2

3.3.3 นักเรียนนำเสนอแนวทางปฏิบัติแต่ละทางมาพิจารณาส่วนดี (เป็นคุณ) ส่วนบกพร่อง (เป็นโทษ) โดยใช้วิธีคิดแบบคุณโทษ ทางออก พิจารณาตามหลักที่ว่าทุก ๆ สิ่ง ย่อมมีทั้งส่วนดี ส่วนบกพร่อง ใช้หลักศีลธรรม หลักธรรมของคนดี และกฎหมายเป็นเกณฑ์ สมาชิก ในกลุ่มร่วมกันอภิปรายเพื่อหาข้อดี ข้อบกพร่อง ของแนวทางปฏิบัติแต่ละทาง บันทึกลงในบัตรบันทึก รายการตอนที่ 3

3.3.4 นักเรียนนำเสนอแนวทางปฏิบัติและผลดีผลเสียของแนวทางปฏิบัติแต่ละทาง มาพิจารณา โดยใช้วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม เพื่อเปรียบเทียบหาแนวทางปฏิบัติที่ตรงต่อ ความต้องการของชีวิตอย่างแท้จริง สมาชิกของกลุ่มร่วมกันอภิปรายและตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติ ที่กลุ่มคิดว่าเหมาะสมที่สุด บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 4

3.4 ขึ้นเสนอผลการอภิปราย

ตัวแทนของแต่ละกลุ่มออกมาเสนอแนวทางปฏิบัติของกลุ่มต่อเพื่อนร่วมชั้น ครูร่วมสรุปเสนอแนะทางเลือกและแนวทางปฏิบัติให้ชัดเจนขึ้น

4. ขั้นสรุป

4.1 ครูฉายวิดีโอเรื่อง วิธีการพัฒนาตนเองที่ถูกต้องให้นักเรียนดู

4.2 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญและข้อคิดที่ได้จากการเรียนเรื่อง

อริยวัฑฒิ 5

4.3 ครูวัดและประเมินผลโดยพิจารณาคำตอบของนักเรียนในบัตรบันทึกรายการ

ตอนที่ 5

บัตรกำหนดงาน

1. ให้นักเรียนศึกษากรณีตัวอย่างและเอกสารประกอบการเรียน
2. ให้นักเรียนกลุ่มอภิปราย นักเรียนทุกคนช่วยกันแสดงความคิดเห็นเพื่อตอบปัญหา
 - 2.1 ปัญหาของเรื่องนี้คืออะไร สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหามีอะไรบ้าง ตามความคิดของนักเรียนแต่ละคน บันทึกลงในบัตรบันทึกการตอนที่ 1
 - 2.2 แนวทางปฏิบัติต่อปัญหาที่เกิดขึ้นมีวิธีใดบ้าง ตามความคิดของนักเรียนแต่ละคน บันทึกลงในบัตรบันทึกการตอนที่ 2
 - 2.3 ผลดี ผลเสียของแนวทางปฏิบัติแต่ละทางที่เสนอมามีอะไรบ้าง จากความคิดของนักเรียนแต่ละคน บันทึกลงในบัตรบันทึกการตอนที่ 3
 - 2.4 นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายถึงผลดีผลเสียของแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมต่อการพัฒนาตนไปสู่ความเป็นบุคคลผู้เจริญ แล้วตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่สมาชิกของกลุ่มเห็นว่าเหมาะสมที่สุด บันทึกลงในบัตรบันทึกการตอนที่ 4
3. เลขานุการกลุ่มสรุปและบันทึกแนวคิดของกลุ่มลงในบัตรบันทึกการของกลุ่มเพื่อเสนอหน้าชั้น (บันทึกเฉพาะ 2.1, 2.2, 2.3, 2.4)
4. ตัวแทนของกลุ่มออกมาเสนอแนวทางปฏิบัติของกลุ่ม
5. นักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญของบทเรียนและแนวคิดที่ได้จากบทเรียนบันทึกลงในสมุดจด
6. นักเรียนแต่ละคนตอบคำถามในบัตรบันทึกการตอนที่ 5 เลขานุการกลุ่มรวบรวมส่งครูเมื่อหมดคาบเรียน

เอกสารประกอบการเรียน

เรื่อง

อริยวัฑฒ 5

ความหมาย

อริยวัฑฒ หมายถึง ธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเจริญไปสู่ความเป็นอารยชน
อารยชน หรืออริยชน หมายถึง คนประเสริฐ หรือคนดีในอุดมคติ

หลักปฏิบัติที่นำไปสู่ความเป็นอารยชน

บุคคลที่จะเป็นอารยชนได้จะต้องมีคุณสมบัติ 5 ประการคือ

1. ศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อมั่น ที่ได้ไตร่ตรองมองเห็นเหตุผลด้วยปัญญาแล้วจึงมีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ควรเชื่อ เพราะสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ 4 ประการคือ

1.1 กมุสสุทธา คือ เชื่อว่า สิ่งดีสิ่งชั่วมีจริง บุญบาปมีจริง สามารถพิสูจน์ให้เห็นได้จาก การทำดีให้ผลดี คือ จิตไม่ถูกบีบคั้น ไม่มัวหมอง ชุ่มฉ่ำ เมื่อทำดีแล้ว เกิดความสุขทางใจ ในทางตรงข้ามกับการทำชั่ว ทำให้จิตเร่าร้อน ไม่สะอาดมีทุกข์ ชุ่มฉ่ำไม่ปลอดโปร่ง

1.2 วิปากสุทธา คือ เชื่อในผลของการกระทำ เชื่อว่า การกระทำที่บุคคลทำไว้อย่อมให้ผลแน่ ผู้ทำดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว

เรื่องของการกระทำนั้นเป็นกฎแห่งเหตุและผล การกระทำทุกอย่างเป็นเหตุ ซึ่งจะส่งผลให้กับผู้กระทำเสมอ อย่างน้อยที่สุดการทำความดีก็ทำให้จิตใจผู้ทำดีขึ้นไม่ถูกตำหนิ เมื่อคนดีได้พิจารณาเหตุและผลของการกระทำ ย่อมมีความเชื่อมั่นในการทำความดี

1.3 กมุสสุกตาสุทธา คือ เชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตน ความดี ความชั่ว ไม่อาจแทนกันได้ บุคคลกระทำอย่างใดย่อมได้รับผลอย่างนั้น ไม่อาจหลีกเลี่ยงหรือให้ผู้อื่นมารับผลการกระทำนั้นแทนกันได้ เช่น สติปัญญาที่เกิดจากการเรียนนั้นเป็นผลของการขยันหมั่นเพียรของตน ไม่มีผู้ใดทำแทนได้เลย

1.4 ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อมั่นในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า หมายถึง
เชื่อในพระธรรมคำสอนทั้งหมด รวมไปถึงพระสงฆ์ผู้รักษาและสืบทอดพระธรรม ได้แก่

1.4.1 เชื่อมั่นในพระพุทธเจ้าว่า ทรงเป็นผู้ค้นพบสัจธรรมด้วยสติปัญญา
และความสามารถของพระองค์เอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามนุษย์สามารถที่จะพัฒนาตนเองให้มีปัญญา
พร้อมสมบูรณ์จนสามารถหยั่งรู้สัจธรรม บรรลุถึงความดีงามสูงสุดได้ด้วยความพากเพียรของมนุษย์
เอง เมื่อมนุษย์มีความพยายามปฏิบัติพัฒนาตนให้มีความดียิ่ง ๆ ขึ้น

1.4.2 เชื่อมั่นในพระธรรม หมายถึง เชื่อว่า สัจธรรมที่พระพุทธเจ้า
ทรงแสดงไว้เป็นสิ่งที่พระองค์ได้ปฏิบัติและเห็นผลมาแล้ว จึงนำมาเปิดเผยให้เป็นประโยชน์แก่
ชาวโลก หากผู้ใดมีความเพียรอบรมตนจนมีปัญญาแก่กล้าพอก็จะสามารถรู้แจ้งด้วยตนเอง และ
สามารถดับทุกข์ที่เกิดในชีวิตได้โดยสิ้นเชิง เมื่อปฏิบัติตามที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ก็ได้รับผล
ตามควรแก่การปฏิบัติจริง อันแสดงให้เห็นว่าพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้นั้นมีคุณค่า
ควรแก่การนำมาปฏิบัติตามอย่างยิ่ง

1.4.3 ความเชื่อมั่นในพระสงฆ์ คือ เชื่อว่า พระสงฆ์เป็นคณะบุคคล
ที่ประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วนำมาสั่งสอนให้คนทั่วไปได้ศึกษาและปฏิบัติ
ตาม เป็นบุคคลที่ทําหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายเป็นประโยชน์แก่ชาวโลก และเป็น
พยานยืนยันว่า มนุษย์ทั่วไปสามารถบรรลุความจริง ความดีงามสูงสุดได้ พระธรรมคำสอน
ของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่ไม่มีสิ่งวิสัยที่มนุษย์จะปฏิบัติตามได้

พระสงฆ์เป็นชุมชนตัวอย่างของสังคมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีหลักการร่วมกัน
คือมีธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เป็นเครื่องตัดสินการกระทำและความประพฤติ แสดงให้เห็นว่า
สังคมที่อาศัยธรรมเป็นหลักสามารถทำให้เกิดมีขึ้นได้ในโลก ควรยกย่องเชิดชูและทําบุญบำรุง
รักษาไว้ เป็นแหล่งเอื้ออํานวยให้สัจธรรมของพระพุทธเจ้าดำรงสืบต่อไปในโลก

การมีศรัทธา จึงเป็นการไตร่ตรองด้วยเหตุผลและเชื่อมั่นว่า พระพุทธเจ้า
ทรงรู้ดีจริง เชื่อว่าธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ดีจริง และเชื่อว่าชุมชนที่มีความเป็นอยู่ด้วย
ธรรมนั้นมีได้จริง

2. ศีล คือ ระเบียบความประพฤติทางกาย วาจา ทำให้กาย วาจาเรียบร้อย ดีงาม ปิดกั้นโอกาสที่จะทำชั่ว ส่งเสริมโอกาสทำความดีให้เกิดเป็นผลดีแก่ตนและชุมชนมากยิ่งขึ้น ศีลในพุทธศาสนามีระดับต่าง ๆ กันคือ ศีล 5 ศีล 8 สำหรับผู้ครองเรือน ศีล 10 สำหรับสามเณร และศีล 227 สำหรับภิกษุ ศีลทั้งหมด มีศีล 5 เป็นพื้นฐาน ถ้ารักษาศีล 5 ไม่ได้ก็ไม่อาจรักษาศีลอื่นให้สมบูรณ์ได้ และไม่อาจสร้างคุณธรรมอื่น ๆ ให้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ได้

ศีล 5 อาจเรียกได้ว่า มนุษยธรรม เพราะเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ ซึ่งแปลว่า ผู้มีจิตใจสูง หากขาดศีล 5 ก็ไม่อาจได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์และอารยชน จึงกล่าวได้ว่าผู้เป็นอารยชนตามแบบพระพุทธศาสนานั้นขาดศีล 5 ไม่ได้ ความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านส่วนตัวและชุมชนในด้านวัตถุไม่จำเป็นเป็นความเจริญก้าวหน้าทางศีลธรรม ชุมชนที่เจริญแต่ไร้ศีลธรรม ควบคุมจะเป็นสังคมที่น่าสะพึงกลัว และไม่น่าอยู่อาศัย พระพุทธเจ้าจึงทรงกำหนดศีลไว้เป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญประการหนึ่งของอารยชน

ลักษณะสำคัญของศีล

1. ทำให้เกิดความผาสุก ช่วยให้เกิดปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ได้สะดวกมีผลดี
2. ทำให้สมาชิกชุมชนอยู่ร่วมกันได้ด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย
3. ทำให้คนรู้จักยับยั้งชั่งใจในการกระทำการพูดได้เหมาะสม

3. สุตะ หมายถึง ความรู้ที่ได้ยินได้ฟัง ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิชาต่าง ๆ เกี่ยวกับการหาเลี้ยงชีพ

สุตะ ในความหมายทั่วไป หมายถึง การเรียนรู้วิชาการที่จำเป็นสำหรับการครองชีพ มีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาความเป็นอยู่ของชีวิต

ในทางพุทธศาสนา สุตะสำหรับทุกคนได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในทางที่ดีงาม เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น ปิดกั้นโทษร้าย ช่วยให้ผู้เป็นวิชาชีพมีค่าสมบูรณ์ สุตะทางพุทธศาสนามีคุณค่าเดียว ไม่มีโทษ คุณธรรมที่เหมาะสมกับชีวิตและการงานเรื่อง ศีล 5 ธรรม 5

อิทธิบาท 4 พละ 4 พระพุทธเจ้าทรงสอนเพื่อทำให้ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิชาต่าง ๆ มีค่าสมบูรณ์ สู่ตะหรือการเรียนรู้ในทางพุทธศาสนาต้องนำไปพิจารณาด้วยปัญญาและวินิจจัยประกอบกัน เมื่อจะนำไปใช้ควรมีศีลธรรมประกอบด้วย จึงจะดีงามไม่เป็นโทษภัยแก่ตนและคนอื่น ปฏิบัติให้เหมาะสมจึงจะได้รับผลตามที่มุ่งหมาย

คนดีตามแบบพุทธศาสนา มิใช่ผู้รอบรู้ในวิชาการต่าง ๆ มาก อารยชนที่แท้จริงจะต้องมีความรู้ทางศีลธรรมด้วย เพราะคนที่มีความรู้ทางโลกแต่ขาดความรู้ทางธรรมจะเป็นบุคคลที่น่ากลัวยิ่ง บุคคลเหล่านี้จะทำให้เราเกิดดวงใจได้ง่ายโดยไม่รู้ว่าเป็นภัยต่อเรายิ่งนัก

ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสัมพันธ์ระหว่างสู่ตะกับศีลธรรมไว้ดังนี้

1. ผู้ที่มีสู่ตะ (ผู้ที่มีความรู้จากการศึกษา) น้อย และไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม

นักปราชญ์ย่อมติเตียนเขาทั้งในเรื่องสู่ตะและในเรื่องศีลธรรม

2. ถ้าเขาเป็นผู้มีสู่ตะน้อย แต่มั่นคงในศีลธรรม นักปราชญ์ย่อมสรรเสริญเขาในเรื่องศีลธรรม

3. ถ้าเขามีสู่ตะมากและตั้งอยู่ในศีลธรรม นักปราชญ์ย่อมสรรเสริญทั้งในเรื่องสู่ตะและศีลธรรม

อารยชนตามแบบพุทธศาสนาต้องมีทั้งสู่ตะดีและความประพฤติดี ตามหลักศีลธรรมด้วย

4. จาคะ แปลว่า การสละ การทำให้ การสละให้ หมายถึง การทำให้ที่แท้จริง เป็นการเสียสละทั้งภายนอกและภายใน

ภายนอกได้แก่ สละวัตถุ สิ่งของ

ภายใน ได้แก่ สละกิเลส คือความโลภ ความตระหนี่

อารยชน หรือคนดีที่แท้จริงตามแบบพุทธศาสนา จะทำการเพื่อแผ่ การเสียสละด้วยจิตใจที่ไม่ปรารถนาผลตอบแทน ไม่ว่าจะเป็น ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข หรือสวรรค์ ลักษณะจาคะของอารยชนนั้น เป็นการขอรับให้ ขอบบริจาค ที่แสดงถึงการมีความสุขสบายใจในการกระทำ เช่นนั้น ไม่เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน หรือมีความเศร้าโศกภายหลังว่าทำแล้วไม่เป็นอย่างนั้น อย่างนี้ มีจิตใจแน่วแน่มุ่งมั่นที่จะให้เพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือ ำให้เขาได้รับประโยชน์ทำให้มีความสุข ยินดีในการให้และการเสียสละนั้น

การสละเป็นการให้ แม้จะไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ แต่ผู้ให้ก็จะได้รับผลตอบแทนคือได้ความสุขใจที่ได้กระทำสิ่งที่ดีงาม ได้ความดีงาม ความบริสุทธิ์ใจ และมีจิตใจผ่องใส ทว่าหากไม่สละคือความรลกลดน้อยลง ได้รับความก้าวหน้า ในคุณธรรมตามแบบอารยชน

อารยชนที่เรียกว่า สัตบุรุษเมื่อจะให้ทานก็ให้อย่างสัตบุรุษ ได้แก่ ให้ด้วยความเคารพ คือ ให้ด้วยความตั้งใจจริง ให้ความสำคัญแก่สิ่งของที่ให้ไม่ว่าผู้รับจะอยู่ในสภาพต่ำต้อยเพียงไร ก็ไม่ดูถูกเหยียดหยาม ไม่แสดงอาการหน้านี้คือขมวด รำคาญ แต่ให้ด้วยความเมตตากรุณา ให้ด้วยความเต็มใจมุ่งให้เขาได้รับประโยชน์

5. ปัญญา แปลว่า ความรู้ทั่ว หรือรู้ชัด หมายถึง ความรู้ 3 ประการ ได้แก่

5.1 รอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้ ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิชาการต่าง ๆ

โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษาวิชานั้น ๆ และถ่วงพิจารณาว่าจะสามารถนำวิชานั้นไปประกอบอาชีพใดได้บ้าง ต้องนำความถนัดของตนเข้ามาประกอบการพิจารณา จะทำให้ทราบวิชาใดที่ควรอุทิศเวลาศึกษาให้จริงจังและต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความชำนาญที่สามารถนำไปประกอบอาชีพหรือทำกิจการที่ต้องการได้ในอนาคต

5.2 รู้คิดรู้พิจารณา ความรู้ที่ได้รับจากทางศาสนาหรือทางธรรม อาจนำมาพิจารณาถึงความเป็นจริงของชีวิต และเข้าใจชีวิตได้จนถึงขนาดเมื่อมีทุกข์หรือความพลัดหวังเกิดขึ้นก็สามารถระงับระงับได้

ความรู้ทางโลกโดยเฉพาะประสบการณ์เกี่ยวกับชีวิตที่เคยผ่านมา ถ้านำมาพิจารณาจะพบว่า ที่ประสบความสำเร็จและความล้มเหลวนั้น ถ้ารู้จักน้อมทบทวนในอดีตมาเป็นคติสอนใจ อาจช่วยให้ชีวิตประสบความสำเร็จได้มากขึ้น

ความรู้ทุกอย่างจะเป็นประโยชน์ได้ก็โดยการนำมาคิดพิจารณาไตร่ตรอง ซึ่งวิธีคิดและพิจารณาความรู้ต่าง ๆ นั้น พุทธศาสนานิยมใช้ความคิดอย่างรอบคอบในทุกแง่ทุกมุมจึงมีวิธีคิดหลายอย่าง เช่น ให้คำนึงถึง จริง เท็จ ดี ชั่ว ผิด ถูก ควร ไม่ควร คุณ โทษ ประโยชน์ นิষประโยชน์ ตลอดจนรู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต วิธีการคิดอย่างรอบคอบนี้เรียกว่า "ยนิโรสมนสิการ" ซึ่งหมายถึง การรู้จักคิด รู้จักพิจารณา

อารยชนย่อมอาศัยการรู้จักคิด รู้จักพิจารณาเพื่อทำให้เกิดปัญญา และโดยอาศัยปัญญานี้ ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา ก็จะได้รับผลดี ทำให้คุณธรรมข้อ ศรัทธา ศีล สุตะ และจาคะ เกิดความถูกต้องด้วย

5.3 ฉลาดในความเจริญและความเสื่อม อารยชนมิได้ใช้ปัญญาพิจารณาแยกแยะ แต่เพียงลักษณะที่ตรงกันข้ามเท่านั้น แต่ยังต้องพิจารณาถึงอุปายที่จะทำให้เกิดผลดีและอุปายที่จะหลีกเลี่ยงผลเสีย ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความรอบคอบและเป็นผลดียิ่งขึ้น ปัญหานี้ในทางพุทธศาสนา เรียกว่า โภสล แปลว่า ความฉลาด 3 ประการคือ

5.3.1 ความฉลาดในความเจริญ (อายะโภสล) ได้แก่ รอบรู้ เรื่อง ความเจริญว่าเป็นอย่างไร และรู้สาเหตุที่จะทำให้เกิดความเจริญ

5.3.2 ความฉลาดในความเสื่อม (อพายะโภสล) ได้แก่ รอบรู้ในเรื่อง ความเสื่อมพร้อมทั้งสาเหตุของความเสื่อมนั้น

5.3.3 ความฉลาดในวิธีการ (อุบายะโภสล) ได้แก่ รอบรู้ในวิธีแก้ไข เหตุการณ์ หรือวิธีทำให้สำเร็จ

อารยชนตามแบบพุทธศาสนาต้องมีคุณสมบัติ 5 ประการนี้ครบสมบูรณ์ ความสมบูรณ์ของคุณสมบัติทั้ง 5 ประการนี้จะ เป็นเครื่องวัดได้ดีว่าผู้นั้นเป็นอารยชนมากน้อย เพียงใด

กรณีตัวอย่าง เรื่อง วิศวกร

อากาศยามเช้าตรู่ที่เย็นสบาย ทำให้ร่างที่งออยู่ใต้ผ้าห่มไม่ยอมขยับเขยื้อน แม้จะได้ยินเสียงเรียกดังมาเป็นระยะ ๆ อยู่ 2 - 3 ครั้งแล้วก็ตาม ทำยที่สุดเสียงเรียกที่อ่อนโยนก็เปลี่ยนเป็นเสียงที่เข้มแข็งด้วยทศะอย่างเห็นได้ชัด

"เอ.. ไอ้เอ.. หูแตกหรือไง ไอ้ลูกคนนี่ แม่เรียกให้ลุกทานอาหารเช้าเดี๋ยวละ ถ้าต้องเรียกอีกครึ่งแม่จะเอน้ำเย็น ๆ สาตให้รู้สึกเขียว" แล้วเสียงบ่นก็ตามมาโดยไม่มีที่พำที่จะหยุดลงง่าย ๆ ทำให้ร่างที่งออยู่ใต้ผ้าห่มติดตัวเองขึ้นจากที่นอนอย่างรวดเร็ว สลัดผ้าห่มที่คลุมกาย ปลิวไปกองอยู่อีกฟากหนึ่งของที่นอน เจ้าตัวเดินลงสั่นตึง ๆ ไปเข้าห้องน้ำเสียงปิดประตูดังปัง ยิ่งทำให้เสียงบ่นดังขึ้นอีกด้วยเรื่องใหม่

เอกรับอาบน้ำแต่งตัวอย่างรวดเร็ว กว่ากระเป๋านักเรียนเดินออกบ้านไปแต่ก็ยังได้ยินเสียงบ่นของแม่เรื่องการเรียนของเขาดังตามหลังมา จนเขาเดินเลี้ยวถึงถนนที่ผ่านหน้าบ้านมาแล้ว เสียงบ่นของแม่จึงจางหายไป แต่สิ่งที่ยังติดค้างอยู่ในความรู้สึกของเอกคือ ความหงุดหงิดแถมเบื่อหน่าย ทุก ๆ เช้าที่เอกแต่งตัวออกจากบ้านเดินไปโรงเรียน เขามีความรู้สึกเหมือนกำลังเดินเข้าไปสู่ที่คุมขังที่ไม่บาน เอกจึงเริ่มหายไปจากห้องเรียนพร้อมกับเพื่อนอีก 2 คน ไม่มีใครรู้ว่าเขาไปไหน

หลังโรงเรียนเลิกเอกก็เดินทางกลับบ้านพร้อมกับเพื่อน ๆ ทันทีที่เอกเดินเข้าประตูบ้านวันนี้เขาก็รู้สึกแปลกใจที่แม่กลับบ้านแต่เช้า แต่เมื่อแลเห็นสายตาของแม่ที่แฝงไว้ด้วยความโกรธและเสียใจทำให้เอกชะงัก ยังไม่ทันจะวางกระเป๋าหนังสือก็ได้ยินเสียงแม่ที่เจอไว้ด้วยเสียงสะอื้นถามเขาอย่างคาดคั้นว่า

"เอก บอกแม่มาซิ วันนี้ไปไหนมา ถึงไม่ไปโรงเรียน ทื่อ เสียงของแม่ขาดหายไปไหนคอก เอกก็มึนงงไม่สามารถตอบแม่ได้ เสียงแม่พูดต่อไปด้วยความน้อยใจว่า "เดี๋ยวนี้เอ็งเรียนหกหมแม่แล้วใช่ไหม แม่เห็นแต่งตัวนักเรียนถือกระเป๋าออกจากบ้านนึกว่าเอ็งไปโรงเรียน จนวันนี้ครูถามจเขามาตามถึงบ้าน แม่ถึงรู้ว่าเอ็งไม่ได้ไปโรงเรียน อาทิตย์ก่อนนั้นก็บอกครูว่าป่วย อาทิตย์ที่แล้วก็ปลอมลายมือแม่ เขียนจดหมายลาครูว่าแม่ไข้ไปธุระอะไรไหม"

"บอกเหตุผลให้แม่รู้ทำไมเอ็งถึงไม่ยอมไปโรงเรียน เสียงแรงแม่ยอมลาพัก หวังจะให้ลูกสบายได้เรียนหนังสือหนึ่งหา กลับไม่รักดี บอกมานะถ้าไม่พูดวันนี้โดนไม้แน่" น้ำเสียงที่เด็ดขาดของแม่ทำให้เอกตัดสินใจเผยความรู้สึกที่แท้จริงในใจของเขาให้แม่รู้

"ฉันไม่อยากเรียน แม่บอกว่าเรียนหนังสือสบาย ครูก็บอกเหมือนแม่ แต่ฉันไปโรงเรียน ฉันไม่เห็นจะสบายอย่างที่แม่และครูพูดเลย วัน ๆ ฉันต้องนั่งฟังครูอธิบาย อธิบายเสร็จก็ให้ทำแบบฝึกหัด ทำรายงาน อ่านหนังสือแล้วยังมีการบ้านให้กลับมาทำที่บ้านอีก เป็นอย่างนี้ทุกวัน ๆ ฉันไม่ชอบที่ต้องมานั่งหลังขดหลังแข็ง เขียนหนังสือทำการบ้านมันน่าเบื่อจะตายไป ทำไมแม่กับครูถึงต้องบังคับฉันให้เรียนสูง ๆ ด้วยล่ะ ที่ลุงยूर ลุงยง แล้วยังไอ้ธานี ไอ้เจี้ยน ไม่เห็นต้องเรียนสูง ๆ เลย เขาก็มีงานทำเลี้ยงตัวเองได้ ทั้ง ๆ ที่เรียนจบแค่ ป.4, ป.6 เอง" เอกชี้แจงยืดยาว

"แม่ต้องการให้ฉันสบายตอนโตนะ ถึงพยายามส่งให้ฉันเรียนสูง ๆ ingsว่าเรียนหนังสือมันลำบาก ถ้าฉันไม่เรียนหนังสือพอโตขึ้นฉันจะลำบากกว่านี้อีกหลายเท่า จะต้องใช้กำลังเข้าแลกเงินมาเลี้ยงชีวิต เชื่อแม่เถอะลูกเอ๋ยอีกเทอมเดียวฉันก็จบ ม.3 แล้วจะเรียนเทคนิค หรือเรียนอะไรแม่จะไม่บังคับฉัน แม่ให้สัญญา" ผู้เป็นแม่พยายามชี้แจง

"แต่ฉันตัดสินใจแล้วว่าฉันจะไม่เรียน แม่อย่าบังคับฉันเลย" เอกยืนยันความคิดเดิม

ในที่สุด เมื่อพูดกับลูกไม่สำเร็จ นางราตรี มารดาของเอกจึงจำต้องไปเขียนใบลาเอกออกจากโรงเรียน ครูอานาจพยายามพูดให้เอกเปลี่ยนใจเรียนให้จบ ม.3 แต่ก็ไม่สำเร็จจึงต้องยอมให้ลาออกไป

เอกออกจากโรงเรียนไปอยู่บ้านเฉย ๆ อดอย่าทำมาหากินอะไรอยู่ถึง 2 ปีกว่า ได้แต่กิน ๆ นอน ๆ แล้วก็เที่ยวกับเพื่อนแทบทุกคืน จนนางราตรีทนไม่ไหว เพราะเห็นว่าเอกโตแล้ว เดือนก็ไม่เชื่อ นางจึงไม่ให้เงินเอกใช้อีก

เมื่อแม่ไม่ให้เงินใช้เอกจึงต้องออกหางานทำ แต่ไม่ว่าจะไปสมัครงานที่ใด สิ่งแรกที่ทางบริษัทถามคือ จบวุฒิอะไรมา บริษัทรับพนักงานวุฒิ ม.6 เป็นขั้นต่ำสุด เอกไม่ละความพยายามเขายังบริษัทอื่น ๆ ด้วยความหวังว่าคงจะมีสักบริษัทที่รับคนไม่มีวุฒิเข้าเป็นพนักงาน แต่ในที่สุดก็พบว่าไม่มีบริษัทใดรับ เขาจึงต้องกลับบ้านด้วยความผิดหวัง

เมื่อเขาก้าวเท้าเข้าบ้าน นางราตรีผู้เป็นแม่ก็ถามด้วยความหวังว่า

"ได้งานหรือยังล่ะเอก" เอกพูดไม่ออกได้แต่ส่ายหน้า ด้วยความท้อแท้ แล้วเดินเลยเข้าไปในห้อง ได้ยินเสียงแม่ถามตามหลังมาว่า แล้วเอกคิดไว้หรือยังว่าจะทำอย่างไรต่อไป

เอกถามตัวเองว่า แล้วเราจะทำอย่างไรต่อไป

บัตรบันทึกรายการ

คำชี้แจง จากกรณีตัวอย่าง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

ตอนที่ 1 จากกรณีตัวอย่าง ปัญหาคือ

- 1. สาเหตุของปัญหา คือ
 - 1.1
 - 1.2

ตอนที่ 2 จากกรณีตัวอย่าง แนวทางการปฏิบัติตนมีดังนี้

- 1.
- 2.
- 3.

ตอนที่ 3 ผลดี ผลเสียของแนวทางปฏิบัติแต่ละทางมีดังนี้

ผลดี	ผลเสีย
แนวทางปฏิบัติที่ 1	1.....
, ...	2.....
แนวทางปฏิบัติที่ 2	1.....
, ...	2.....
แนวทางปฏิบัติที่ 3	1.....
, ...	2.....

ตอนที่ 4 จากการอภิปรายประ เหมินแนวทางปฏิบัติ แนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดคือ
.....
เพราะ
.....
.....

บัตรบันทึกรายการตอนที่ 5

ตอนที่ 5 จากเอกสารประกอบการเรียน ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

1. อริยวัฑฒิ หมายถึง

2. ศรัทธาตามหลักพุทธศาสนามี 4 ประการคือ
 - 2.1
 2.2
 2.3
 2.4
3. ศรัทธาที่สำคัญที่สุดคือ
 เพราะ

4. "ศีล 5 เป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิต" หมายความว่าอย่างไร

5. ในฐานะที่เป็นนักเรียนมีแนวทางปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะแสดงว่าปฏิบัติตนตามศีล

..... ร.....

6. สุตะ หมายถึง

.....

7. เหตุใดการศึกษาทางวิชาชีพจึงต้องมีการศึกษาทางธรรมะควบคู่ด้วยเสมอ

.....

8. การเสียสละมีความสำคัญต่อการอยู่รวมกันอย่างไร

.....

9. ปัญญา ความรู้มี 3 ประการได้แก่

1.
- 2.....
- 3.....

10. ความฉลาดในทางพุทธศาสนามี 3 ด้านดังนี้

- 1.
- 2.
- 3.

ความฉลาดทั้ง 3 ด้านมีความสำคัญอย่างไรต่อการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม

- 1.
- 2.
- 3.

11. นักเรียนสามารถนำข้อคิดและความรู้ที่ได้รับจากบทเรียนเรื่องอริยวัฑฒิ 5

ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างไร จงอธิบายพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบให้ชัดเจน

.....

.....

.....

.....

แผนการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ

วิชา พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

เรื่อง สาราณียธรรม 6

เวลา 4 คาบ

ความคิดรวบยอด

การอยู่ร่วมกันในสังคม หากสมาชิกทุกคนในสังคม ช่วยกันรักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวม ปฏิบัติตามกฎหมายของสังคม รู้จักมีเมตตาต่อกัน และมีความเห็นที่ถูกต้องรู้ว่าสิ่งใดเป็นคุณควรทำ สิ่งใดเป็นโทษไม่ควรทำ สังคมก็จะมีแต่ความสุขความเจริญรุ่งเรือง

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถบอกความหมายของ สาราณียธรรมได้ถูกต้อง
2. นักเรียนสามารถเสนอวิธีปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ถูกต้อง
3. นักเรียนสามารถสรุปผลดีของการปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมได้

เนื้อหา

สาราณียธรรม แปลว่า ธรรมที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันได้ดี หรือธรรมที่ทำให้หมู่คณะดำรงอยู่ได้ด้วยดี

สาราณียธรรมมี 6 ประการคือ

1. เมตตากายกรรม คือ การกระทำต่อกันด้วยความเมตตา
2. เมตตาวจีกรรม คือ การพูดจาปราศรัยกันด้วยภาษาที่อ่อนหวาน นุ่มนวล
3. เมตตามโนกรรม คือ การมีจิตคิดถึงกันไปในทางที่ดี
4. สาธารณโรคี คือ การให้ปันสิ่งของที่ได้มาโดยชอบธรรม ด้วยความยุติธรรม
5. สีสามัญญตา คือ การประพฤติปฏิบัติอยู่ในกฏระเบียบของสังคม
6. ทิฏฐีสามัญญตา คือ มีความเห็นที่ถูกต้องว่าความเมตตา และศีลเป็นสิ่งจำเป็น

สำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม

สื่อการเรียนรู้

1. กรณีตัวอย่าง เรื่อง หนี้ชีวิต
2. เอกสารประกอบการเรียน
3. บัตรบันทึกรายการต่าง ๆ
4. วิดีทัศน์เรื่องชีวิตที่เป็นสุข

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ขั้นนำ

1.1 ก่อนเรียนครูให้นักเรียนนั่งสมาธิ 3 นาทีก่อนเรียน เพื่อเตรียมความพร้อมด้านจิตใจ ให้นักเรียนมีจิตใจสงบพร้อมที่จะเรียน

1.2 ครูนำหัวข้อข่าวเกี่ยวกับการเบียดเบียนกันของคนในสังคมมาสนทนากับนักเรียนถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น

2. ขั้นมอบหมายงาน

เลขาฯ การกลุ่มออกมารับบัตรกำหนดงาน เอกสารประกอบการเรียน กรณีตัวอย่าง บัตรบันทึกรายการ

3. ขั้นสอน

3.1 นักเรียนอ่านกรณีตัวอย่างเรื่อง "หนี้ชีวิต"

3.2 นักเรียนรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง หลักการ และความรู้จากเอกสารประกอบการเรียน

3.3 นักเรียนแต่ละกลุ่มมาใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการตามลำดับ

3.3.1 จากกรณีตัวอย่างที่ศึกษา ให้นักเรียนใช้วิธีคิดแบบอริยสัจในการกำหนดปัญหา และใช้วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยเพื่อหาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหานั้นทีละกลางในบัตรบันทึก รายการตอนที่ 1

3.3.2 จากสาเหตุของปัญหาให้นักเรียนใช้วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบในการแยกแยะว่าการกระทำใดถูกต้องเหมาะสมต่อปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อพิจารณากำหนดแนวทางปฏิบัติต่อปัญหาในกรณีตัวอย่าง บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 2

3.3.3 จากแนวทางปฏิบัติแต่ละทางให้นักเรียนใช้วิธีคิดแบบคุณโทษทางออกในการพิจารณาว่าแนวทางปฏิบัติแต่ละแนวทางมีส่วนดี (เป็นคุณ) มีส่วนบกพร่อง (เป็นโทษ) อย่างไร รดยถือเอาความถูกต้องตามหลักศีลธรรม หลักคนดี และหลักกฎหมายเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 3

3.3.4 จากแนวทางปฏิบัติ ผลดีและผลเสียของแนวทางปฏิบัติแต่ละแนวทางให้นักเรียนใช้วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม ในการประเมินแนวทางปฏิบัติที่เป็นคุณตอบสนองต่อความต้องการของชีวิตอย่างแท้จริง เพื่อตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่กลุ่มคิดว่าเหมาะสมที่สุด บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 4

3.4 ขั้นเสนอผลการอภิปราย

ตัวแทนของแต่ละกลุ่มออกมาเสนอแนวทางปฏิบัติของกลุ่มต่อเพื่อนร่วมชั้น
ครูร่วมสรุปเสนอแนะทางเลือกและแนวทางปฏิบัติให้ชัดเจนขึ้น

4. ขั้นสรุป

4.1 ครูฉายวีดิทัศน์เรื่อง ชีวิตที่เป็นสุขให้นักเรียนดู

4.2 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปข้อคิด สาระสำคัญที่ได้จากการเรียน

4.3 ครูวัดและประเมินผล โดยพิจารณาคำตอบของนักเรียนจากบัตรบันทึก

รายการตอนที่ 5

เอกสารประกอบการเรียน

เรื่อง สาราณียธรรม 6

ในฐานะมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ความปรารถนาความต้องการของแต่ละคนย่อมแตกต่างกัน ความปรารถนาที่มีอยู่ในบุคคลทั่ว ๆ ไป 3 ประการคือ ความปรารถนาที่ต้องการให้มีความระลึกถึงกัน ความปรารถนาที่ต้องการความรักระหว่างกัน และความปรารถนาต้องการความเคารพซึ่งกันและกัน เริ่มแต่คนที่ใกล้ชิด คือ บิดามารดากับบุตรธิดา พี่กับน้อง สามีกับภรรยา ระหว่างเพื่อน ผู้ปกครองกับผู้อยู่ในปกครอง จะเห็นได้จากกิริยาอาการที่จากกันไปแล้ว เมื่อกลับมาพบกันต่างก็แสดงความชื่นชมยินดี อันเป็นอาการที่แสดงถึงความระลึกถึงกัน มีความรักความเคารพต่อกันและกัน พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเป็นเหตุก่อให้เกิดความระลึกถึงกัน เรียกว่า สาราณียธรรม ซึ่งมี 6 ประการคือ

1. เมตตาการุณยธรรม คือ การกระทำต่อกันด้วยความเมตตา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง กิริยาอาการที่แสดงต่อกันในการทำกิจกรรม ทำธุรกิจ ทำด้วยอาการสุภาพ ไม่ให้กระทบกระเทือน หรือเป็นการทำร้ายผู้อื่น ยินดีช่วยเหลืองานของหมู่คณะด้วยความเต็มใจ มีกิริยาอาการสุภาพ อ่อนน้อม มีสัมมาคารวะ รู้จักยกย่องให้เกียรติผู้อื่น

ในการทำงานหรือทำกิจกรรมร่วมกัน ถ้าขาดความเมตตาไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดกับผู้อื่นก็อยู่ร่วมกันไม่ได้ กิริยาทำทางที่ไม่ดี เช่น ใช้สายตาดูหมิ่น ทำอาการกระแทกกระทั้น ใส่ผู้อื่น เหล่านี้เป็นการกระทำแบบขาดเมตตาและทำลายความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของหมู่คณะ

2. เมตตาวชิกรรม คือ การกระทำต่อกันทางวาจาด้วยความเมตตาทั้งต่อหน้า และลับหลัง หมายถึง การแนะนำ ตักเตือน อบรมสั่งสอน หรือแนะนำประโยชน์ด้วยความหวังดี ภาษาที่ใช้จะมีลักษณะนุ่มนวล ไพเราะ อ่อนหวาน ไม่ใช้คำตักทิ่มที่รุนแรงหรือทำลายน้ำใจกัน ซึ่งให้เห็นว่าการพูดนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของผู้ฟัง ไม่ใช่ว่าพูดเพื่อหาประโยชน์ใส่ตัวผู้พูด ไม่พูดถากถางให้ร้ายหรือทำลายประโยชน์อันชอบธรรมที่ผู้อื่นควรได้ ไม่พูดยุแหย่ทำให้คนเข้าใจผิดกัน ทะเลาะวิวาททำร้ายกัน เช่น บิดามารดาอบรมสั่งสอนบุตร ครูอาจารย์สั่งสอนศิษย์ด้วยความเมตตา รวมทั้งการพูดที่มีประโยชน์ก่อให้เกิดความสามัคคี หรือพูดด้วยความจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง เว้นจากวจีทุจริต

3. เมตตาตามธรรมชาติ คือ การคิดถึงผู้อื่นด้วยความเมตตา เป็นการตั้งจิตปรารถนาดีต่อกัน มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คิดพยายบาทจองเวร ไม่หลงผิด ไม่คิดถึงกันนแ่งร้าย พยายามคิดถึงสาเหตุที่ทำให้ผู้อื่นต้องพูดหรือทำสิ่งที่เราไม่พอใจ แทนที่จะพิจารณาว่าเขาเป็นคนเลวร้ายโดยทันที การคิดแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและส่วนรวม เหมือนดังบิดามารดามีจิตปรารถนาดีต่อบุตร ครูอาจารย์มีจิตปรารถนาดีต่อศิษย์ มุ่งหวังให้เขาประสบผลสำเร็จก้าวหน้าในชีวิตร หรือหากเขาผิดหวัง ล้มเหลวในชีวิตรก็มีความเมตตาช่วยเหลือให้บรรเทาทุกข์ รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา พยายามเข้าใจผู้อื่น

4. สาธารณคดี คือ การแบ่งปันสิ่งที่ได้มาโดยยุติธรรม ทั้งถึง เพื่อให้เป็นประโยชน์โดยทั่วไป ให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ด้วย ไม่เก็บไว้บริโภคแต่เพียงผู้เดียว แม้ผู้ไร้สมรรถภาพหรือพิการหรือด้อยโอกาส ก็ได้รับการแบ่งปันโดยทั่วถึงด้วยเมตตาจิต ด้วยการยอมรับว่าเขาเป็นผู้หนึ่งในหมู่คณะที่ควรได้รับการดูแลให้มีความสุข ขจัดความโกลาและถือเอาความเสมอภาคเป็นที่ตั้ง แต่ความเสมอภาคมิใช่จะเท่าเทียมกันโดยไม่มีข้อแตกต่างเลย คนที่ทำงานมากอาจได้มากตามงานที่ทำ แต่ไม่มากจนคนอื่นขาดแคลน หรือบางคนไม่ได้เลย เพราะคนที่ได้มากนั้นได้รางวัลจากการทำงานอยู่แล้ว การช่วยเหลือแบ่งปันให้ผู้อื่นเขายังได้บุญ ได้ความยกย่องนับถือและรักใคร่จากหมู่คณะและจากผู้ด้อยโอกาสด้วย การแบ่งปันอย่างยุติธรรมคนที่ได้มากคือคนที่ใช้ความสามารถมาก คนที่ได้น้อยคือคนที่ใช้ความสามารถน้อย แต่ไม่ใช่น้อยจนขาดแคลนหรือมีชีวิตรที่หาความสุขไม่ได้

5. สีสสามัญญา คือ มีความประพฤติอยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์ข้อห้ามเดียวกัน หลักการที่ใช้กับทุกคนต้องเป็นหลักการเดียวกัน การอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีศีล มีระเบียบวินัยสังคมนั้นจึงจะมีความสุข ถ้าคนในสังคมแต่ละคนไม่มีระเบียบวินัย ไม่มีศีลธรรม ไม่เคารพในต้วบทกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ใครนึกอยากทำอะไรก็ทำได้ตามใจชอบ สังคมก็จะมีแต่ความวุ่นวายเดือดร้อนจนกลายเป็นเรื่องของกฎหมายอยู่เหนือกฎหมาย ดังนั้น บ้านเมืองจะสงบสุขเมื่อกฎหมายปฏิบัติต่อพลเมืองเสมอกัน ถ้ากฎหมายปฏิบัติต่อคนมีอำนาจและคนรวยอย่างหนึ่ง ปฏิบัติต่อคนไม่มีอำนาจหรือคนจนอีกอย่างหนึ่ง คนก็จะ เป็นศัตรูกัน

ฉะนั้น การมีกฎหมาย มีศีลธรรมเป็นกรอบการประพฤติให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข นอกจากทุกคนต้องยึดถือปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบเดียวกัน ยังต้องช่วยกันรักษาระเบียบ กฎเกณฑ์ โดยพิจารณาถึงผลไม่ว่าจะเป็นการเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ คือทุกคนปฏิบัติตามระเบียบด้วยความตั้งใจดีต่อหมู่คณะเหมือน ๆ กัน พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้บุคคลมีศีล คือมีอภัยภัยและความประพฤติทางกาย วาจา ใจ อยู่ในระดับเดียวกัน ด้วยศีลที่บุคคลมีอยู่ประจำด้วยยอมเป็นเครื่องจัตระเบียบให้สังคมเกิดความสงบเรียบร้อย

6. นิธิสามัญญตา คือ การมีความเห็นที่ตรงกัน หรือเป็นไปในทางเดียวกัน เป็นความเห็นที่ชอบด้วยเหตุผลและเป็นประโยชน์ ไม่มีโทษ เป็นความเห็นที่สร้างความสุขให้แก่ส่วนรวม ทำให้มีการประพฤติเสมอกัน และมีการแบ่งปันโดยชอบธรรม

การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน ควรมีความคิดเห็นตรงกัน เคารพในเหตุผลของกันและกัน จึงจะทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสบความสำเร็จในที่สุด

จากหลักธรรมทั้ง 6 ประการนี้จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาเน้นเมตตาธรรมทั้งกาย วาจา ใจเป็นหลัก และด้วยหลักนี้ผู้อยู่ในสังคมบางคน แม้มิได้ลงแรงเพราะเป็นบุคคลไร้ความสามารถ บุคคลเหล่านั้นก็ยังได้รับการดูแลอย่างดีด้วยเมตตา มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกันหลักเมตตาธรรมเป็นเครื่องแสดงความเป็นมนุษย์และความสัมพันธ์กันแบบมนุษย์ สาราณียธรรมมีอยู่ที่ใดย่อมนำมาซึ่งความระลึกถึงกัน ผู้ประพฤติตามหลักธรรมดังกล่าว ได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำให้หมู่คณะเป็นสุข เพราะฉะนั้น ผู้ประกอบด้วยสาราณียธรรม 6 จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ยังประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและภายหน้าให้แก่หมู่คณะตน

กรณีตัวอย่างเรื่อง หนี้ชีวิต

ในหมู่บ้านดงพวง ถ้าใครเอ่ยชื่อกำนันแถม ชาวบ้านจะรู้จักดีกันทุกคน เพราะแกเป็นคนฉลาดแกมโกง แกมมีนิสัยเสียเต็มจนลือชื่อ และเป็นคนมีอิทธิพลมาก ชาวบ้านจึงทั้งเกลียดทั้งกลัว แม้กระนั้นชาวบ้านที่ขัดสนเงินทอง หมดหนทางก็ต้องบากหน้าไปก้มหัวยอมมาให้กำนันแถมขูดรีด เพราะไม่มีทางอื่นและคนอื่นที่มีเงินทองพอจะพึ่งพาได้ กำนันแถมรู้ตัวดีในข้อนี้

ชาวบ้านคนใดเดือดร้อนเงินทอง ต้องนํ้าบ้านช่อง เลือกล้วน ไธนา ไปจําจำนอง หรือขายฝากไว้ ในไม่ช้าทรัพย์สินเหล่านั้นก็เปลี่ยนมือไปเป็นของกำนันแถมหมด แล้วแกก็จะไล่ออกไปจากที่ ไม่เคยมีความเมตตาปราณีใคร ถ้าใครถูกขับไล่แล้วดื้อไม่ยอมย้ายออกจากที่ก็จะถูกอิทธิพลมืด ลูกน้องกำนันแถมจัดการ

ทิดจองก็เป็นคนหนึ่งที่เขาเป็นต้องนํ้าชีวิตและครอบครัวเข้าไปพัวพันกับกำนันแถม เนื่องจากมารดาล้มป่วยลงอย่างกะทันหัน เขาจำเป็นต้องใช้เงินในการรักษาพยาบาลมารดา เงินเก็บที่มีอยู่เพียงน้อยนิดหมดไป

แต่ทิดจองก็ไม่สามารถรักษาชีวิตมารดาให้มีชีวิตอยู่รอดต่อไปได้ ในที่สุดแม่ก็จากเขาไปอย่างสงบ

ลาพังแต่คำรักษาพยาบาลแม่ เงินก็แทบไม่มีเหลือติดบ้านอยู่แล้ว ช้าแม่มาตายลง ทิดจองต้องจัดงานศพตามประเพณี จึงไม่มีทางอื่นจำเป็นต้องไปหากำนันแถมเพื่อเอาให้ได้เงินมาทำศพแม่ และคาดว่าภายใน 2 ปีจะใช้หนี้ได้หมด เพราะผลไม้ในสวนเริ่มออกผลแล้ว ที่ดินก็มีมาก เงินที่กู้มาน้อยกว่าราคาที่ดินหลายเท่า

แต่เหมือนธรรมชาติแกล้งทิดจอง เพราะปีต่อมาเกิดภัยธรรมชาตินี้ท่วม สวนผลไม้และข้าวในนาที่กำลังออกรวง ต้องยืนต้นตายเพราะน้ำท่วมหลายวันแล้วไม่ลด

ในที่สุด ทิดจองก็โดนกำนันแถมยื่นคำขาด ขับไล่ให้อพยพครอบครัวออกจากบ้านและที่ดิน เพราะไม่มีเงินแม้แต่จะส่งดอกเบี้ย ก่อนอพยพทิดจองกับลูกชายคนโตวัย 12 ปี ได้ไปอ้อนวอนขอความเห็นใจ ขอเงินเพิ่มรวมเป็นครึ่งหนึ่งของราคาที่ดินที่ซื้อขายกันเวลานั้น แต่จากำนันแถมแข็งปานหิน ไม่เคยมีใครได้รับความเห็นอกเห็นใจ ทิดจองพยายามบอกขายให้กับคนอื่น เพื่อจะเอาเงินมาไถ่ที่แต่ก็ไม่มีใครกล้ารับซื้อไว้

ทิดจองพร้อมภรรยาและลูก ๆ รวม 5 ชีวิตก็ต้องย้ายออกจากบ้านเดิมไปด้วยความรู้สึกที่รศกเศร้าและเสียดาย ไปอาศัยอยู่กับหมอธยาผู้เป็นลุง ซึ่งเป็นหมอแผนโบราณที่มีจิตใจเอื้ออาทร ซึ่งอยู่ห่างไปจากบ้านก้านแถมสามคืบน้ำ

วันหนึ่งหมอธยาผู้เป็นลุงพาให้ทิดจองไปนิมนต์พระ เพื่อมาฉันเพลที่บ้านในวันคล้ายวันเกิด ขณะที่ทิดจองกับเก่งลูกชายคนโตกำลังพายเรือกลับจากวัดซึ่งอยู่ไกลจากบ้านพอสมควร ระหว่างทางก็เกิดพายุฝนตกใหญ่ ท้องน้ำเกิดคลื่นลมจัด ทิดจองรีบนำเรือหลบเข้าฝั่งหาที่กำบังหลบพายุ

ขณะนั้นมีเรือหางยาวลำหนึ่งกำลังแล่นมาด้วยความเร็วคงจะแข่งกับพายุฝนที่กระหน่ำลงมาอย่างหนัก ทันทีที่มองเห็นเรือหางยาวทิดจองก็จำได้ว่าเป็นเรือของก้านแถมผู้ที่ทำให้ครอบครัวของเขาต้องได้รับความเดือดร้อนอย่างแสนสาหัส ในเรือมีผู้โดยสารมา 5 คน หนึ่งในห้าเป็นก้านแถม ซึ่งนั่งตากฝนอยู่ทางหัวเรือ

เมื่อเรือหางยาวแล่นมาถึงคืบน้ำก็ปะทะเข้าอย่างจัง กับคลื่นที่ม้วนตัวสูงขึ้น ทำให้เรือหางยาวเสียหลักพลิกคว่ำลงทันที ผู้โดยสารในเรือกระเด็นตกน้ำไปคนละทิศละทาง

"พ่อเรือล่ม" เสียงเก่งตะโกนบอกทิดจองผู้เป็นพ่ออย่างตกใจต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตรงคืบน้ำไม่ไกลจากที่เรือทิดจองจอดอยู่

ทิดจองเห็นคนโดยสารในเรือที่กระเด็นตกลงไปในน้ำต่างตะเกียกตะกายพยายามว่ายน้ำผ่านคลื่นลมและฝนเข้าหาฝั่ง

เสียงลูกชายที่กำลังตกใจ ตะโกนลั่น ๆ ว่า "นั่น ๆ ก้านแถมกำลังจะจมน้ำ พ่อ.. ก้านแถมกำลังจะจมน้ำ" เก่งระส่ำระลักบอกพ่อเสียงลั่น เมื่อเห็นก้านแถมถูกคลื่นซัดจมลงไปได้ น้ำทะเลจึงขึ้นมาโถมมือไหว ๆ ให้ช่วย พยายามตะเกียกตะกายว่ายน้ำเข้าหาฝั่ง แต่ด้วยวัยที่มากขึ้นทำให้ก้านแถมวังชาลดน้อยลง จึงถูกคลื่นซัดผลุบ ๆ โผล่ ๆ อยู่กลางสายน้ำถึงสองครั้งสองครา

ทิดจองตัดสินใจไม่ถูกว่าจะช่วยหรือไม่ช่วยก้านแถม

บัตรบันทึกรายการตอนที่ 5

ตอนที่ 5 จากเอกสารประกอบการเรียน ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มตอบคำถามต่อไปนี้

1. คำกล่าวที่ว่า "เมตตาธรรมคำจุนโลก" มีความหมายว่าอย่างไร

.....

.....

2. หากสังคมขาดความเมตตาต่อกันจะเกิดผลเสียอย่างไรต่อสมาชิกในสังคมบ้าง

2.1

2.2

2.3

2.4

3. ทุก ๆ คนในสังคมจำเป็นต้องได้รับความเมตตาจากผู้อื่น ในขณะเดียวกัน

ก็ต้องมีเมตตาต่อผู้อื่นด้วยจริงหรือไม่ จงให้เหตุผลประกอบ

.....

.....

.....

.....

.....

4. จกยกตัวอย่างบุคคลที่ได้รับยกย่องจากสังคมว่ามีเมตตาเป็นเลิศมาสัก 3 คน

.....

.....

.....

.....

.....

5. สาธารณภคิ หมายถึง

.....

.....

.....

.....

.....

6. สาธารณภคิ มีวิธีปฏิบัติอย่างไร จึงจะได้ผลดี

.....

.....

.....

.....

.....

7. ถ้าหากทุกคนไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักสาธารณภคิในการอยู่ร่วมกันในสังคมจะ เกิด
ผลเสียอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

8. สาเหตุที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนธรรมเรื่อง สีสามัญญา เพราะพระองค์
มีจุดประสงค์สิ่งใด

.....

.....

.....

.....

.....

9. สีสามัญญา กับภริยาสามัญญา มีความสำคัญอย่างไรต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม

.....

.....

.....

.....

.....

แผนการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ

วิชา พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

เรื่อง การมีระเปียบวินัยดี

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

การปฏิบัติตนถูกต้องตามกฎหมายข้อบังคับ ระเปียบประเพณีที่ดีของสังคมโดยยึดประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตนเป็นหลักในการปฏิบัติ ทำให้สังคมมีแต่ความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้า

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถบอกความหมายของการมีระเปียบวินัยได้
2. นักเรียนสามารถเปรียบเทียบผลดีของการมีระเปียบวินัยและผลเสียของการขาดระเปียบวินัยได้
3. นักเรียนสามารถยกตัวอย่างการกระทำที่แสดงว่าบุคคลมีวินัยในตนเองและในสังคมได้

เนื้อหา

การมีระเปียบวินัย หมายถึง การที่คนรู้จักบังคับควบคุม กาย วาจาของตนให้อยู่ในกฎหมายข้อบังคับ ระเปียบประเพณีที่ดีงามของสังคม

ข้อบังคับ กฎหมายต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดให้คนในสังคมปฏิบัติตาม ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อาศาปริยวินัย หรือวินัยสำหรับผู้ครองเรือน

ระเปียบข้อบังคับ หรือหลักปฏิบัติที่แต่ละศาสนากำหนดให้ศาสนิกชนของตนปฏิบัติเรียกว่า อนาศาริยวินัย ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ศีล

สื่อการเรียนรู้

1. กรณีตัวอย่าง เรื่อง "กว่าจะรู้"
2. บัตรบันทึกรายการ
3. บัตรกำหนดงาน
4. เอกสารประกอบการเรียน
5. วิดีทัศน์เรื่องวินัยสำคัญอย่างไร

ขั้นตอนการสอน

1. ขั้นนำ

- 1.1 ก่อนสอนครูให้นักเรียนนั่งสมาธิ 3 นาที เพื่อเตรียมความพร้อมด้าน

จิตใจ ให้นักเรียนมีจิตใจสงบพร้อมที่จะเรียน

- 1.2 ครูนำภาพเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดจากการขาดระเบียบวินัยของบุคคลในสังคม มาสนทนากับนักเรียน

2. ขั้นมอบหมายงาน

เลขาครูการกลุ่มมารับบัตรกำหนดงาน บัตรบันทึกรายการ และเอกสารประกอบการเรียนเพื่อใช้ในการศึกษา

3. ขั้นสอน

- 3.1 นักเรียนอ่านกรณีตัวอย่างเรื่อง กว่าจะรู้

- 3.2 นักเรียนแต่ละกลุ่มรวบรวมข้อมูล ความรู้ ข้อเท็จจริงจากเอกสารประกอบการเรียน

- 3.3 นักเรียนแต่ละกลุ่มใช้วิธีคิดแบบโยนิสมนสิการตามลำดับดังนี้

3.3.1 จากกรณีตัวอย่างที่นักเรียนได้ศึกษา นักเรียนใช้วิธีคิดแบบอริยสัจ ในการกำหนดปัญหาของเรื่อง และใช้วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยหาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา โดยพิจารณาตามหลักอทิปปัจจยตา (สิ่งต่าง ๆ มีความสัมพันธ์สืบทอดกันมา) ใช้ความสัมพันธ์ระหว่างผลที่เกิดขึ้นเชื่อมโยงไปสู่สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา สมาชิกในกลุ่มร่วมกันอภิปรายเพื่อหาสาเหตุของปัญหา บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 1

3.3.2 นักเรียนนำเสนอสาเหตุของปัญหามาแยกแยะหาสาเหตุหลักและสาเหตุย่อยที่ทำให้เกิดปัญหา โดยใช้วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบเพื่อหาแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมต่อปัญหาและสาเหตุ สมาชิกในกลุ่มร่วมกันอภิปราย เพื่อหาแนวทางปฏิบัติของกลุ่ม บันทึกลงในบัตรบันทึกการถายการตอนที่ 2

3.3.3 นักเรียนนำเสนอแนวทางปฏิบัติแต่ละทางมาพิจารณาส่วนดี (เป็นคุณ) ส่วนบกพร่อง (เป็นโทษ) ด้วยวิธีคิดแบบคุณโทษ ทางออก พิจารณาตามหลักที่ว่าทุกสิ่งย่อมมีทั้งส่วนดี ส่วนบกพร่อง ใช้หลักศีลธรรม หลักธรรมของคนดี และกฎหมายเป็นเกณฑ์ สมาชิกในกลุ่มร่วมกันอภิปรายหาข้อดี ข้อบกพร่องของแนวทางปฏิบัติแต่ละทาง บันทึกลงในบัตรบันทึกการถายการตอนที่ 3

3.3.4 นักเรียนนำเสนอแนวทางปฏิบัติและผลดีผลเสียของแนวทางปฏิบัติแต่ละทางมาพิจารณา ด้วยวิธีคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม เปรียบเทียบหาแนวทางปฏิบัติที่ตรงต่อความต้องการของชีวิตอย่างแท้จริง สมาชิกของกลุ่มร่วมกันอภิปรายและตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่กลุ่มคิดว่าเหมาะสมที่สุด บันทึกลงในบัตรบันทึกการถายการตอนที่ 4

3.4 ขั้นเสนอผลการอภิปราย

ตัวแทนของแต่ละกลุ่มออกมาเสนอแนวทางปฏิบัติของกลุ่มต่อเพื่อนร่วมชั้น ครูร่วมสรุป เสนอแนะทางเลือกและแนวทางปฏิบัติให้ชัดเจนขึ้น

4. ขั้นสรุป

4.1 ครูฉายวีดิทัศน์เรื่อง วินัยสำคัญอย่างไรให้นักเรียนดู

4.2 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญและข้อคิดที่ได้จากการเรียนเรื่อง การมีระเบียบวินัยดี

4.3 ครูวัดและประเมินผลโดยพิจารณาคำตอบของนักเรียนในบัตรบันทึกการถายการตอนที่ 5

เอกสารประกอบการเรียน

เรื่อง

การมีระเบียบวินัยดี

ความหมาย

วินัย หมายถึง กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับของสังคม ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้สมาชิกของสังคมปฏิบัติตาม

การมีระเบียบวินัย หมายถึง การฝึกกาย วาจา ใจให้อยู่ในระเบียบที่มีผู้วางไว้เป็นแบบแผนและเป็นที่ยอมรับกันว่าดี สามารถนำความจริงมาหักล้างบุคคลหรือหมู่คณะได้ หรือให้อยู่ในระเบียบที่หมู่คณะได้ตกลงกันไว้ว่าเป็นกฎที่จะทำให้อำนาจหมู่คณะ เจริญได้

คนที่ระเบียบวินัย หมายถึง บุคคลที่ประพฤติปฏิบัติตนตามกฎหมาย ข้อบังคับของบ้านเมือง หรือชุมชน หรือสังคมนั้น ผู้ใดกระทำความผิดวินัยย่อมเป็นที่รังเกียจ ดูหมิ่น เข้าสังคมกับผู้อื่นไม่ได้ เหตุนี้ทุกคนจึงต้องระมัดระวังตนอยู่เสมอ ไม่ให้ทำอะไรที่ผิดระเบียบหรือวินัย

วินัยเป็นระเบียบที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน ฉะนั้นหมู่คณะหนึ่ง ๆ จึงต้องกำหนดวินัย เรียกว่า ระเบียบสำหรับหมู่คณะ เช่น วินัยของสงฆ์ ของข้าราชการพลเรือน ตำรวจ ทหาร นักเรียน และประชาชน แต่ละบุคคลอาจต้องปฏิบัติตามวินัยของหลายหมู่คณะ หากบุคคลนั้นไม่มีวินัย หน้าที่หลายอย่าง ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันความเสื่อมที่เป็นโทษภัยอันเกิดจากการอยู่ร่วมกัน และเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป

วินัยทางพุทธศาสนาจัดว่าเป็นธรรมอันเป็นมงคลประเสริฐยิ่งที่มนุษย์จำเป็นต้องเข้าถึงและรับไว้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง คือ วินัยที่เกิดจากการศึกษาอบรมดีแล้ว ชีวิตนับตั้งแต่เกิดจนตายต้องมีการเรียนรู้ ยอมรับปรับตนให้สามารถรักษาดินาให้อยู่รอด และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข การดำเนินชีวิตจึงต้องมีหลักเกณฑ์กำกับพฤติกรรมของตน และสังคมต้องมีข้อบัญญัติที่วางไว้เป็นหลัก กำกับควบคุมประพฤติของสมาชิกในสังคมให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอกัน การที่บุคคลได้รับการฝึกหัดอบรมตนให้สามารถควบคุมรักษาระบบและสำรวจระวังความประพฤติทางกาย วาจา ตลอดจนควบคุมจิตใจได้เรียกว่า มีวินัย

ความสำคัญของวินัย

ผู้ควบคุมรักษาระเบียบวินัยในตนเองได้ ย่อมสามารถทำกิจวัตรประจำวันของตนสม่ำเสมอ ทำหน้าที่ของลูก หน้าที่ของญาติ หน้าที่ของนักเรียน ตามบทบาทของตนได้สมบูรณ์ โดยไม่ต้องมีผู้คอยดักเตือนลงโทษ เป็นคนที่ซื่อตรง ตั้งใจมั่น พากเพียร เป็นผู้ที่มีการยารักษา กฎเกณฑ์และมีจิตสำนึกดี

การรักษาวินัยของกลุ่มชน เป็นวินัยทางสังคมที่ช่วยให้คนหมู่มากอยู่ร่วมกันได้ สมาชิกของสังคมต้องเคารพกฎเกณฑ์และแสดงความเห็นแก่ตัวลง การรักษาวินัยเช่นนี้ บุคคลต้องควบคุมกายวาจาใจของตนให้ได้เช่นกัน เราจะต้องฝึกตนเองให้ทำตามกฎ รู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น เลิกแก่งแย่ง เอาวัดเอาเปรียบ และต้องเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

บุคคลย่อมประสบหายนะเมื่อขาดวินัย ขาดที่จะเจริญไม่ได้หากบุคคลในชาติขาดวินัย เพราะวินัยช่วยฝึกหัดให้มีคุณภาพ วินัยทำให้สังคมเป็นปึกแผ่นและมีเอกภาพ

ประเภทของวินัย

วินัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. วินัยทางโลก (อาคาริยวินัย) ได้แก่ ระเบียน ข้อบังคับต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดขึ้นมา ให้คนในสังคมปฏิบัติตาม เพื่อมิให้ล่วงละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น ซึ่งแต่ละสังคมจะมีแบบแผนแตกต่างกันออกไป เช่น โรงเรียนก็มีระเบียบของโรงเรียน ให้นักเรียนปฏิบัติตาม เพื่อความเรียบร้อยสวยงาม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สถาบันข้าราชการก็มีแนวปฏิบัติที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งที่เป็นกฎหมาย ระเบียบ และจรรยาบรรณ

2. วินัยทางธรรม (อนาคาริยวินัย) คือ วินัยสำหรับบรรพชิต หรือนักบวช ได้แก่ ข้อปฏิบัติที่แต่ละศาสนากำหนดให้ศาสนิกของตนเองได้ปฏิบัติตาม เพื่อจุดมุ่งหมายของศาสนาและเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของบรรดาศาสนิก เช่น พุทธศาสนามีศีล 227 ข้อ สำหรับพระสงฆ์ ศีล 10 สำหรับสามเณร ศีล 5 ศีล 8 และอุสสภกรรมบท 10 สำหรับฆราวาส ศาสนาคริสต์มีบัญญัติ 10 ประการ ศาสนาอิสลามมีหลักที่สำคัญเรียกว่า รุกนอิสลาม 5 ข้อ ศาสนาฮินดูมีฮินดูธรรม 12 ข้อ เป็นต้น

ลักษณะของวินัย

วินัยทางโลกเป็นวินัยสำหรับสังคมชีวิต ได้แก่ การอยู่ร่วมกันเพื่อดำรงชีวิต มีการตั้งเป็นกลุ่ม คณะ พรรค องค์กร ประเทศ โดยมีเจ้าหน้าที่หรือบุคคลควบคุมการกระทำ มีการลงโทษเมื่อกระทำผิดวินัย

วินัยทางธรรมเป็นวินัยสำหรับสังคมทางจิตใจ ได้แก่ การรวมกลุ่มของคนหลายคน เพื่อแสวงหาบุญกุศลและความเจริญทางกาย วาจา ใจตามลัทธิศาสนา ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี แต่ละคนจึงเป็นผู้ควบคุมตนเอง ลงโทษตนเองด้วยการสารภาพผิด และตั้งใจระวังที่จะไม่กระทำผิดอีกต่อไป เป็นการกระทำด้วยความเต็มใจ โดยไม่มีใครบังคับ

ผู้ที่มิวินัยจะต้องปลูกฝังคุณสมบัติเกี่ยวกับการรู้วินัยที่ตนต้องปฏิบัติในหมู่คณะ ชุมชน หรือ องค์กร และเป็นผู้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด การปฏิบัติตามวินัยในระยะแรกอาจต้องฝืนใจอยู่บ้าง แต่เมื่อกระทำบ่อย ๆ จะกลายเป็นผู้มีวินัยไปเองโดยธรรมชาติ

ประโยชน์ของวินัย

วินัยทำให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลและสังคมดังนี้

1. ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนดีขึ้น คือทำให้กาย วาจา ของบุคคลอยู่ในแบบแผนเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น สร้างความสงบสุขแก่ส่วนรวม เป็นที่ยกย่องของคนในสังคม หรือหมู่คณะ
2. วินัยเป็นเครื่องวัดความดีของบุคคล คือคนดีคนชั่วดูได้จากการกระทำของผู้คนว่ามีระเบียบวินัยหรือไม่ เช่น คนดีเป็นผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย
3. วินัยเป็นเครื่องวัดความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น คนที่มีอาวุธและมีวินัย เรียกว่า ทหาร คนที่มีอาวุธแต่ไม่มีวินัย เรียกว่า จอมคน ที่พกอาวุธทำให้คนกลัวในที่สาธารณะ แต่ไม่มีวินัยเรียกว่า ตำรวจ คนที่พกอาวุธทำให้คนกลัวในที่สาธารณะแต่ไม่มีวินัย เรียกว่า อันธพาล

บัตรบันทึกการยกย่องตอนที่ 5

ตอนที่ 5 จากเอกสารประกอบการเรียน ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

1. การมีระเบียบวินัย หมายถึง

.....

.....

.....

.....

2. วินัยมี 4 ประเภท คือ

2.1

2.2

2.3

2.4

3. วินัยที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นในตนเอง คือ

3.1

3.2

4. ผลดีของการปฏิบัติตามระเบียบวินัย ประเพณีที่ดีของสังคม คือ

.....

.....

.....

.....

.....

5. สาเหตุที่ต้องมีระเบียบวินัยเพราะ

.....

.....

6. ในฐานะที่เป็นนักเรียนมีแนวทางปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะแสดงว่าปฏิบัติตนตามระเบียบวินัยของโรงเรียน และสังคมภายนอก จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ

.....

.....

.....

แผนการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ

วิชา พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

เรื่อง ความชำนาญวิชาชีพ

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

การฝึกฝนวิชาการต่าง ๆ เพียงวิชาใดวิชาหนึ่งไม่มีความรู้ความชำนาญจนสามารถนำไปเป็นวิชาชีพหาเลี้ยงตนและครอบครัวได้ เรียกว่า เป็นผู้มีความชำนาญในวิชาชีพ

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนบอกความหมายของ ความชำนาญในวิชาชีพได้
2. นักเรียนบอกวิธีปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญในวิชาชีพได้
3. นักเรียนบอกประโยชน์ของความชำนาญวิชาชีพได้

เนื้อหา

ความชำนาญในวิชาชีพ หมายถึง วิชาการต่าง ๆ ที่ต้องฝึกฝนเป็นพิเศษ จนมีความรู้ความเข้าใจสามารถนำความรู้นั้นไปประกอบเป็นอาชีพเลี้ยงตนเอง และครอบครัวได้

วิธีปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญในวิชาชีพมี 3 วิธีดังนี้

1. ฝึกตนเองด้วยการทำตามทีครูสอนหรือศึกษามา
2. พยายามทำให้ดีและดียิ่ง ๆ ขึ้น
3. ควรเลือกฝึกฝนให้เกิดความชำนาญในวิชาชีพที่ตนมีความถนัด

ประโยชน์ของความชำนาญวิชาชีพ

1. ทำให้เลี้ยงตนได้
2. ทำให้ได้รับการยกย่อง
3. ทำให้ชีวิตก้าวหน้า
4. ทำให้เกิดความเจริญทางด้านวัตถุ

สื่อการเรียนรู้

1. ภาพข่าวจากหนังสือพิมพ์
2. กรณีตัวอย่าง ท้ายอย่างไร
3. เอกสารประกอบการเรียน
4. บัตรบันทึกรายการ
5. บัตรกำหนดงาน
6. วิดีทัศน์เรื่องความชำนาญในวิชาชีพ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ขั้นนำ

- 1.1 ก่อนเรียนครูให้นักเรียนนั่งสมาธิ 3 นาที เพื่อเตรียมความพร้อมด้านจิตใจ ให้ผู้เรียนมีจิตใจสงบพร้อมที่จะเรียน
- 1.2 ครูนำข่าวบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิต เพราะมีความชำนาญในวิชาชีพที่ตนทำอยู่ มาสนทนากับนักเรียน

2. ขั้นมอบหมายงาน

- 2.1 เลขานุการกลุ่มออกมารับบัตรกำหนดงาน เอกสารประกอบการเรียน บัตรบันทึกรายการ กรณีตัวอย่าง

3. ขั้นสอน

- 3.1 นักเรียนอ่านกรณีตัวอย่างเรื่อง ท้ายอย่างไร
- 3.2 นักเรียนแต่ละกลุ่มรวบรวมข้อมูล ความรู้ หลักการจากเอกสารประกอบการเรียน
- 3.3 นักเรียนแต่ละกลุ่มใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการตามลำดับดังนี้

3.3.1 จากสถานการณ์ที่นักเรียนได้ศึกษา นักเรียนใช้ชีวิตแบบอริยสงฆ์ ในการกำหนดปัญหาของเรื่อง และใช้ชีวิตแบบสืบสาวเหตุปัจจัยหาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา โดยพิจารณาตามหลักอหัพัจจยตา (สิ่งต่าง ๆ มีความสัมพันธ์สืบทอดกันมา) ใช้ความสัมพันธ์ระหว่างผลที่เกิดขึ้นเชื่อมโยงไปสู่สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา สมาชิกในกลุ่มร่วมกันอภิปราย เพื่อหาสาเหตุของปัญหา บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 1

3.3.2 นักเรียนนำเสนอสาเหตุของปัญหามาแยกแยะสาเหตุและส่วนประกอบ ที่ทำให้เกิดปัญหา ตามหลักที่ว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น เกิดจากส่วนย่อย ๆ มาประมวลกัน โดยใช้วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ เพื่อหาแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมต่อปัญหาและสาเหตุ สมาชิกในกลุ่มร่วมกันอภิปราย เพื่อหาแนวทางปฏิบัติของกลุ่ม บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 2

3.3.3 นักเรียนนำเสนอแนวทางปฏิบัติแต่ละทางมาพิจารณาส่วนดี (เป็นคุณ) ส่วนบกพร่อง (เป็นโทษ) โดยใช้วิธีคิดแบบคุณโทษ ทางออก พิจารณาตามหลักที่ว่าทุก ๆ สิ่งย่อมมีทั้งส่วนดี ส่วนบกพร่อง ใช้หลักศีลธรรม หลักธรรมของคนดี และกฎหมายเป็นเกณฑ์ สมาชิกในกลุ่มร่วมกันอภิปรายเพื่อหาข้อดี ข้อบกพร่อง ของแนวทางปฏิบัติแต่ละทาง บันทึกลงในบัตรบันทึก รายการตอนที่ 3

3.3.4 นักเรียนนำเสนอแนวทางปฏิบัติและผลดีผลเสียของแนวทางปฏิบัติแต่ละทาง มาพิจารณา โดยใช้ชีวิตคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม เพื่อเปรียบเทียบหาแนวทางปฏิบัติที่ตรงต่อความต้องการของชีวิตอย่างแท้จริง สมาชิกของกลุ่มร่วมกันอภิปรายและตัดสินใจ เลือกแนวทางปฏิบัติ ที่กลุ่มคิดว่าเหมาะสมที่สุด บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 4

3.4 ขั้นเสนอผลการอภิปราย

ตัวแทนของแต่ละกลุ่มออกมา เสนอแนวทางปฏิบัติของกลุ่มต่อเพื่อนร่วมชั้น
ครูร่วมสรุปเสนอแนะทางเลือกและแนวทางปฏิบัติให้ชัดเจนขึ้น

4. ขั้นสรุป

4.1 ครูฉายวิดีโอทัศน์เรื่อง ความชำนาญวิชาชีพให้นักเรียนดู

4.2 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญและข้อคิดที่ได้จากการเรียน

4.3 ครูวัดและประเมินผลโดยพิจารณาจากคำตอบของนักเรียนในบัตรบันทึก

รายการตอนที่ 5

เอกสารประกอบการเรียน เรื่อง ความชำนาญในวิชาชีพ

ความหมาย

วิชาชีพ หมายถึง วิชาการต่าง ๆ ที่ต้องฝึกฝนเป็นพิเศษเพื่อนำไปใช้ให้ได้ผลดี

คำว่า วิชาชีพ ในปัจจุบันมีความหมายกว้างขวาง คือ มีความหมายรวมถึงวิชาการต่าง ๆ ที่ต้องฝึกฝนเป็นพิเศษ ตัวอย่างเช่น วิชาภาษาไทย จะกลายเป็นวิชาชีพได้ก็ต้องเขียนหนังสือเป็น แต่งหนังสือเป็น วิชาทุกอย่างจึงกลายเป็นวิชาชีพได้ทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าทรงสอนให้หมั่นหาความรู้ใส่ตัวอยู่เสมอ ทรงสอนให้รู้จักนำความรู้ที่นำมาใช้ให้เกิดความชำนาญ ซึ่งภาษาศาสตร์เรียกว่า ศิลปะ

คำว่าศิลปะ เป็นคำสันสกฤต ตรงกับคำภาษาบาลีว่า สิปปะ หมายถึง ความเป็นผู้ฉลาด ในกิจที่จะต้องทำด้วยมือ (หัตถกรรม) ได้แก่ วิชาช่างต่าง ๆ เช่น ช่างไม้ ช่างทอง ช่างแกะสลัก ช่างวาด เป็นต้น วิชาเหล่านี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิชาชีพ เป็นวิชาที่มีใช้เพียงรู้อย่างเดียว แต่ต้องทำเป็นด้วย (สิปปะ หรือศิลปะ จึงมีผู้รู้บางท่านให้ความหมายว่า ฉลาดทำ) ศิลปะแบ่งได้ 2 อย่างคือ

1. ศิลปะของบรรพชิต คือ ความสามารถทางหัตถกรรมที่พระสงฆ์ควรทำได้ เช่น การตัดเย็บจีวร การก่อสร้างซ่อมแซมเสนาสนะ ภูมิวิหาร รวมไปถึงการประดิษฐ์เครื่องใช้ตามความจำเป็นของพระสงฆ์ นอกจากนี้พระสงฆ์ยังต้องมีวาทะศิลป์ในการบรรยาย การแสดงธรรมเทศนาและการสวดสรภัญญะอีกด้วย สังคมไทยในสมัยก่อนพระสงฆ์เป็นผู้มีความชำนาญทางวิชาชีพ และวิชาช่างหลายอย่าง กุลบุตรทั้งหลายต้องมาศึกษาเล่าเรียนจากพระสงฆ์ทั้งสิ้น

2. ศิลปะของคฤหัสถ์ คือ ความสามารถทางหัตถกรรมที่ชาวบ้านควรทำได้ เช่น ช่างทอ ช่างสาน ช่างสลัก ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างหล่อ ช่างไม้ ช่างเขียน ช่างเหล็ก ช่างแก้ว ช่างทอง นักดนตรี นักร้อง นักรา เป็นต้น บางตำรากล่าวถึงงานช่าง 5 ประเภทคือ ช่างถัก ช่างทอ ช่างย้อม ช่างกลึงและช่างหนัง

วิธีปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญ

ความชำนาญมิได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เกิดได้จากการฝึกฝนให้มีขึ้นด้วยวิธีการดังนี้

1. พยายามฝึกฝนตนเองด้วยการกระทำตามที่ครูสอน หรือตามที่ได้ศึกษามาด้วยตนเอง และทำบ่อย ๆ
2. ความพยายามทำให้ดีและดียิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ ในการทำเช่นนี้ควรพยายามคิดค้นหาจุดเด่นในสิ่งที่กระทำนั้นเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ เท่าที่สามารถจะทำได้
3. ควรเลือกทำและฝึกฝนให้เกิดความชำนาญในวิชาชีพที่ตนมีความถนัด การรู้วิชาจนมีความชำนาญได้นั้น รู้เพียงอย่างเดียวก็สามารถใช้เป็นวิชาชีพได้ ส่วนวิชาอื่น ๆ ที่ไม่มีความถนัดก็มิควรทอดทิ้ง ควรสนใจไว้เป็นเครื่องประกอบกันด้วย เพราะอาจจะนำประโยชน์มาให้นายมจำเป็นได้

ผู้ที่ทำงานให้เป็นคนมีฝีมือนั้นจะต้องมีธรรมข้ออิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความพากเพียรพยายาม จิตตะ ความเอาใจใส่จดจ่อวิมังสา ความมีปัญญารอบรู้จึงจะได้ชื่อว่าเป็นคนมีพรสวรรค์ ทำงานสำเร็จ

ประโยชน์ของความชำนาญวิชาชีพ

ผู้มีความชำนาญวิชาชีพย่อมได้รับประโยชน์ดังนี้

1. ทำให้เลี้ยงตนได้
2. ทำให้ได้รับการยกย่องและมีเกียรติในสังคม
3. ทำให้ชีวิตก้าวหน้า มั่นคงสมบูรณ์
4. ทำให้เกิดความเจริญทางด้านวัตถุ เมื่อมีผู้ชำนาญมากขึ้น

ในปัจจุบันศิลปะเจริญก้าวหน้ามาก มีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอ เช่น เครื่องยนต์ต่าง ๆ คอมพิวเตอร์ เครื่องมือสื่อสาร อากาศยาน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้ผ่านการคิดค้นออกแบบของผู้ที่มีอิทธิบาท 4 ทั้งสิ้น สิ่งดังกล่าวอำนวยความสะดวกสบายให้ความสุขแก่คนอย่างมหาศาล จึงนับว่าศิลปะเป็นเหตุความเจริญที่เกิดขึ้น นั่นคือ การทำงานทุกอย่างต้องรู้จริง ทำจริงแล้วสามารถเลี้ยงชีวิตได้ สมควรที่บุคคลผู้มีปัญญาจะสร้างสมศิลปะไว้ในตนแม้เพียงเล็กน้อย เพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองให้มีความสุขความเจริญในโลกได้ ไม่ต้องอาศัยผู้อื่น จึงเชื่อว่าเป็นผู้เจริญในโลก เป็นบุคคลที่โลกพึงปรารถนา

กรณีตัวอย่าง "ท้ออย่างไร"

วุฒิ กับวุฒิ เป็นหลานชายฝาแฝดของนายเข้มเจ้าของอู่ซ่อมรถในตลิ่งตลาดเซต ที่นายเข้มพยายามถ่ายทอดความรู้ให้กับหลานชายทั้งสองคนอย่างไม่ปิดบัง เนื่องจากนายเข้มเองก็ไม่มีลูกชายที่จะรับทอดกิจการอู่ซ่อมรถยนต์นี้ต่อไป

ในช่วงเวลา 10 ปีที่วุฒิ กับวุฒิฝึกหัดซ่อมรถอยู่กับนายเข้ม เขาได้สังเกตเห็นความแตกต่างกันของหลานชาย นายเข้มพบว่า

"วุฒิเป็นคนที่มีมานะอดทน ช่างสังเกต และจดจำ จะซักถามนายเข้มถึงวิธีการฟังเสียงเครื่องยนต์ ว่าท้ออย่างไรจึงจะฟังเสียงเครื่องยนต์แล้วรู้ว่า รถคันนี้จะต้องซ่อมหรือแก้ไขอย่างไร อุปกรณ์และเครื่องมือในการซ่อมรถทุกชนิด วุฒิจะพยายามเรียนรู้วิธีใช้งานจนเข้าใจและใช้ได้คล่องไม่ผิดพลาด"

"วุฒิมีนิสัยตรงกันข้ามกับวุฒิ วุฒิไม่ถาม ไม่ช่างสังเกต แต่จะทำงานตามที่นายเข้มสั่งทุกอย่าง"

วันหนึ่งนายเข้มเรียกหลานชายทั้งสองมาพบแล้วเอ่ยปากอนุญาตให้หลานไปตั้งอู่ซ่อมรถยนต์ใหม่เป็นของตนเองได้ หากไม่ไปจะทำกิจการอู่ซ่อมรถของนายเข้มต่อไปก็ไม่ขัดข้อง

วุฒิจึงบอกผู้เป็นลุงว่า เขาอยากลองเปิดกิจการใหม่ นายเข้มผู้เป็นลุงไม่ขัดข้อง พร้อมทั้งจัดการแบ่งเครื่องมือที่จำเป็นและที่อู่ นายเข้มมีหลายชุดให้

วุฒิไม่ไปขออยู่กับผู้เป็นลุงต่อไป เพราะวุฒิคิดว่าอู่ นายเข้มมีชื่อเสียง ลูกค้าเชื่อถืออยู่แล้ว รถที่ส่งมาซ่อมมีมากจนงานล้นมือ หากไปตั้งอู่ใหม่ก็จะต้องเริ่มต้นสร้างชื่อเสียงใหม่อีก

หลังจากวุฒิแยกไปตั้งอู่ใหม่ได้ไม่กี่ปีกิจการของเขาก็เจริญเติบโตขึ้น เพราะวุฒิซ่อมรถดี อู่ของเขามีลูกค้าไปอุดหนุนมากมายไม่ผิดกับอู่ของนายเข้ม แต่ความเจริญรุ่งเรืองของอู่ นายเข้มก็ยังไม่ขึ้นได้มากนัก เนื่องจากนายเข้มเกิดล้มป่วยลงไม่สามารถดำเนินการอู่ซ่อมรถต่อไปได้ จึงมอบหมายให้วุฒิดำเนินการแทน วุฒิไม่ชำนาญในการซ่อม จึงมอบให้ช่างฝึกงานที่พาตนรถที่เข้ามาอู่ นายเข้มแล้วไม่นานก็ต้องเข้าอู่ซ่อมใหม่ วุฒิทำกิจการซ่อมรถแทนนายเข้มได้เพียงระยะหนึ่งลูกค้าก็ลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งตรงกันข้ามกับอู่ของวุฒิ กลับมีลูกค้าจากอู่ นายเข้มไปรอซ่อมที่อู่ของวุฒิมากขึ้น

วัดจึงไปปรึกษาญาติผู้เป็นพี่ชายขอแบ่งลูกค้าบ้าง เขาจะได้มีงานทำ มีรายได้พอเลี้ยงตน และดำเนินกิจการดูนายเข้มผู้เป็นลุงต่อไปได้

วุฒิ ตอบตกลงแต่ขอร้องขอให้วัดพยายามซ่อมรถให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ลูกค้าจะได้ติดใจ ไม่หนีหายไปที่อื่นอีก

วัดรับปากกับวุฒิผู้เป็นพี่ชายแล้วก็กลับมานั่งคิดว่าเขาจะทำอย่างไรดี

บัตรบันทึกรายการ ตอนที่ 5

ตอนที่ 5

1. ความชำนาญวิชาชีพ หมายถึง
-
-
-
2. ความชำนาญวิชาชีพมีความสำคัญอย่างไร
-
-
-
3. จงอธิบายถึงผลดีของการมีความชำนาญวิชาชีพ และผลเสียของการขาดความ
 ชำนาญวิชาชีพ
-
-
-
4. ในฐานะที่เป็นนักเรียน จะมีวิธีการอย่างไรจึงจะฝึกฝนตนเองให้เกิดมีความ
 ชำนาญในวิชาชีพได้
-
-
-

แผนการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ

วิชา พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

เรื่อง การทำงานไม่คั่งค้างสับสน

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

การทำงานให้สำเร็จผลสมบูรณ์ ทันตามเวลาที่กำหนด มีวิธีการทำงานที่ถูกต้อง เหมาะสมกับ เวลาสถานที่ ฐานะ กำลัง และความสามารถของตน สามารถนำความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และความสำเร็วมาสู่ชีวิตของบุคคลได้

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถบอกความหมายของการทำงานไม่คั่งค้างสับสนได้
2. นักเรียนสามารถบอกหลักการการทำงานไม่ให้คั่งค้างสับสนได้
3. นักเรียนสามารถบอกถึงผลดีของการทำงานไม่คั่งค้างสับสนได้

เนื้อหา

การทำงานไม่คั่งค้างสับสน หมายถึง การทำงานให้แล้วเสร็จได้ทั้งหมด หรือทำให้เสร็จได้ในขั้นหนึ่ง โดยไม่ทอดทิ้ง รวนเร มีความจริงใจต่อการทำงาน ทำงานอย่างมีลำดับขั้น ไม่ผลัดวันประกันพรุ่ง

การทำงานมี 2 แบบคือ

1. การทำงานคั่งค้างสับสน มีลักษณะ ทำงานไม่เสร็จ ทำงานย่อหย่อน ทำงานให้เสีย
2. การทำงานไม่คั่งค้างสับสน มีลักษณะทำงานให้เสร็จ ทำงานเต็มที่ ทำงานให้ดี

โดยไม่ปล่อยไว้ให้นาน

หลักการทำงานให้สำเร็จมีดังนี้

1. การทำงานตามหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย
 - 1.1 ฉันทะ คือ ความพอใจ ชอบในงานที่ทำ
 - 1.2 วิริยะ คือ ความขยันหมั่นเพียร
 - 1.3 จิตตะ คือ ความตั้งใจ เอาใจใส่จดจ่ออยู่กับงานนั้น
 - 1.4 วิมังสา คือ การไตร่ตรอง ตรวจสอบความผิดพลาดในการทำงาน
2. การทำงานแบบนักปราชญ์
 - 2.1 กาลัญญ คือ ทำงานให้เหมาะสมกับเวลา
 - 2.2 ปณฺธิรูปการี คือ ทำงานให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ
 - 2.3 อลฺลส คือ ไม่ผลัดวันประกันพรุ่งในการทำงาน
 - 2.4 อุณฺฐาตา คือ มีความพากเพียรไม่ย่อท้อต่อการทำงาน

สื่อการเรียนรู้

1. กรณีตัวอย่าง เรื่อง นึกไม่ถึง
2. เอกสารประกอบการเรียน
3. แบบบันทึกรายการต่าง ๆ
4. บัตรกำหนดงาน
5. วิดีทัศน์การทำงานไม่คั่งค้างสับสน

กิจกรรมการเรียนรู้

1. ขั้นนำ

1.1 ก่อนเรียนครูให้นักเรียนนั่งสมาธิ 3 นาทีก่อนเรียน เพื่อเตรียมความพร้อมด้านจิตใจ ให้ผู้เรียนมีจิตใจสงบพร้อมที่จะเรียน

1.2 ครูนำภาพข่าวนักเรียนที่ประสบความสำเร็จในการเรียนและการเพาะต้นไม้ขาย มาให้นักเรียนอ่านและสนทนากับนักเรียน

2. ข้ามอบหมายงาน

เลขานุการกลุ่มออกมารับบัตรกำหนดงาน เอกสารประกอบการเรียนและบัตรบันทึก
รายการต่าง ๆ

3. ขั้นสอน

3.1 ครูเสนอกรณีตัวอย่าง "เรื่องนี้ก็ไม่ถึง" ให้นักเรียนศึกษา

3.2 นักเรียนแต่ละกลุ่มรวบรวมข้อมูล ความรู้ ข้อเท็จจริง และหลักการจากเอกสาร
ประกอบการเรียน

3.3 นักเรียนแต่ละกลุ่มใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการตามลำดับดังนี้

3.3.1 จากสถานการณ์ที่นักเรียนได้ศึกษา นักเรียนใช้วิธีคิดแบบอริยสัง
ในการกำหนดปัญหาของเรื่อง และใช้วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย หาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา
โดยพิจารณาตามหลักอทิปปัจจยตา (สิ่งต่าง ๆ มีความสัมพันธ์สืบทอดกันมา) ใช้ความสัมพันธ์
ระหว่างผลที่เกิดขึ้นเชื่อมโยงไปสู่สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา สมาชิกในกลุ่มร่วมกันอภิปราย เพื่อหา
สาเหตุของปัญหา บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 1

3.3.2 นักเรียนนำเสนอสาเหตุของปัญหามาแยกแยะสาเหตุและส่วนประกอบ
ที่ทำให้เกิดปัญหา ตามหลักที่ว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น เกิดจากส่วนย่อย ๆ มาประมวลกัน โดยใช้
วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ เพื่อหาแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมต่อปัญหาและสาเหตุ
สมาชิกในกลุ่มร่วมกันอภิปราย เพื่อหาแนวทางปฏิบัติของกลุ่ม บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 2

3.3.3 นักเรียนนำเสนอแนวทางปฏิบัติแต่ละทางมาพิจารณาส่วนดี (เป็นคุณ)
ส่วนบกพร่อง (เป็นโทษ) โดยใช้วิธีคิดแบบคุณโทษ ทางออก พิจารณาตามหลักที่ว่าทุก ๆ สิ่งย่อม
มีทั้งส่วนดี ส่วนบกพร่อง ใช้หลักศีลธรรม หลักธรรมของคณดี และกฎหมายเป็นเกณฑ์ สมาชิกใน
กลุ่มร่วมกันอภิปรายเพื่อหาข้อดี ข้อบกพร่อง ของแนวทางปฏิบัติแต่ละทาง บันทึกลงในบัตรบันทึก
รายการตอนที่ 3

3.3.4 นักเรียนนำเสนอแนวทางปฏิบัติและผลดีผลเสียของแนวทางปฏิบัติแต่ละทาง
มาพิจารณา โดยใช้วิธีคิดแบบคุณค่าทั้ง คุณค่าเทียม เพื่อเปรียบเทียบหาแนวทางปฏิบัติที่ตรงต่อ
ความต้องการของชีวิตอย่างแท้จริง สมาชิกของกลุ่มร่วมกันอภิปรายและตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติ
ที่กลุ่มคิดว่าเหมาะสมที่สุด บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 4

3.4 ^๕ขั้นเสนอผลการอภิปราย

ตัวแทนของแต่ละกลุ่มออกมาเสนอแนวทางปฏิบัติของกลุ่มต่อเพื่อนร่วมชั้น

ครูร่วมสรุปเสนอแนะทางเลือกและแนวทางปฏิบัติให้ชัดเจนขึ้น

4. ^๕ขั้นสรุป

4.1 ครูฉายวิดีโอทัศน์เรื่อง การทำงานไม่คั่งค้างสืบสนาให้นักเรียนดู

4.2 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญและข้อคิดที่ได้จากการเรียนเรื่อง การทำงานไม่คั่งค้างสืบสน

4.3 ครูวัดและประเมินผล โดยพิจารณาจากคำตอบของนักเรียนในบัตรบันทึก
รายการตอนที่ 5

เอกสารประกอบการเรียน เรื่อง การทำงานไม่คั่งค้างสับสน

ความหมาย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 อธิบายความหมายของ "งาน" ว่าหมายถึง สิ่งหรือเรื่องที่ทำ "การงาน" หมายถึง กิจการที่ทำ

การทำงาน คือ การทำกิจต่าง ๆ ตามบทบาทหน้าที่ของงานและตามความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้กิจการนั้นสำเร็จตามจุดประสงค์ที่วางไว้

คำว่า การทำงานไม่คั่งค้างสับสน หมายถึง การทำงานให้แล้วเสร็จได้ทั้งหมด หรือทำให้เสร็จได้ในขั้นหนึ่ง โดยไม่ทอดย าวเร มีความจริงจ ังต่อการงาน ไม่ผลัดวันประกันพรุ่ง ทำงานอย่างมีลำดับขั้นตอน

ลักษณะการทำงาน

ในการทำงานใด ๆ ก็ตามจะให้บรรลุความสำเร็จด้วยดีตามจุดประสงค์ที่ตั้งาม โดยไม่ก่อให้เกิดทุกข์หรือเป็นปัญหาความยุ่งยากในภายหลัง สิ่งที่ต้องพิจารณา มี 2 ประการ คืองานนั้นเป็นงานสุจริตและการงานนั้นไม่คั่งค้างสับสน การทำงานใดที่พร้อมด้วยองค์ประกอบสำคัญทั้งสองนี้ นับว่าการงานนั้นได้รับผลดีเกิดความก้าวหน้า การงานแบ่งได้ 2 แบบคือ

1. การทำงานคั่งค้าง สับสน (งานอาภูล) มีลักษณะดังนี้

- ทำงานไม่เสร็จ หมายถึง งานที่อาจทำให้แล้วเสร็จได้ และสามารถทำให้แล้วเสร็จได้ตามกำหนด แต่ผู้ทำมีใจไม่สู้งาน มีความเบื่อหน่าย ท้อถอย รวนเร
- การทำงานย่อหย่อน หมายถึง การทำงานไม่เต็มที่
- ทำงานให้เสีย หมายถึง งานที่ควรทำให้แล้วเสร็จทันเวลา งานที่ควรใช้เวลาน้อย สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อย ก็ต้องใช้เวลามาก สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก

2. การทำงานที่ไม่คั่งค้าง (งานอนาภูล) มีลักษณะดังนี้คือ ทำงานให้เสร็จ ทำงานเต็มที่ทำงานให้ดี หมายถึง งานที่ควรทำให้แล้วเสร็จได้ก็พยายามทำให้เสร็จ ไม่ปล่อยให้เป็นงานมีความจริงใจต่อการงาน ไม่จับจด ทำงานเต็มความสามารถ ทำงานให้ดีมีค่า ประหยัดเวลาและพลังงาน หรือประหยัดค่าใช้จ่ายที่อาจมีขึ้นได้ในการงานบางประเภท

ปัญหาอย่างหนึ่งของการทำงาน คือ บุคคลแต่ละคนย่อมมีบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบ หลายอย่างในช่วงเวลาเดียวกัน บางครั้งต้องมีความรับผิดชอบในการทำงานหลายบทบาทและหลายหน้าที่พร้อม ๆ กัน งานต่าง ๆ นั้นนับวันมีแต่จะเพิ่มพูนขึ้น อุปสรรคของการทำงาน มิได้เกิดขึ้นจากลักษณะและปริมาณของงานเท่านั้น ข้อขัดข้องและสาเหตุของความล่าช้าที่สำคัญที่สุดคือ บุคคลที่ทำงานนั่นเอง คนที่ทำงานไม่เสร็จอยู่ตลอดเวลาเป็นบุคคลที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เกียจคร้าน ไม่ยอมลงมือทำงาน โดยอ้างว่า เป้าไม่ชอบงานนั้น ท้าไปไม่มีอะไรดี มีเหตุผลสารพัดมาอ้างเพื่อจะได้ไม่ต้องทำงานทั้ง ๆ ที่มีสุขภาพดี
2. การผลัดวันประกันพรุ่ง เป็นคนที่คิดและตั้งใจจะทำงาน แต่ยังผลัดผ่อนโดยอ้างเหตุผลเข้าข้างตนว่า ยังมีเวลาอีกมากที่จะทำ คนเหล่านี้จะเลือกปฏิบัติตามสิ่งที่มาเร็ว แทนที่จะทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย ครั้นจนเวลาก็ต้องรีบเร่งทำ หรือทำอย่างขอไปที ผลงานจึงมีความบกพร่องและบางครั้งไม่ได้มาตรฐานที่กำหนดไว้
3. การจับจด ท้อถอย เมื่อเผชิญอุปสรรคขณะทำงานมักเกิดความเบื่อหน่าย ท้อถอย หึงงานเก่าไปเริ่มงานใหม่ ครั้นพบอุปสรรคอีกก็ทิ้งไปครึ่งแล้วครึ่งเล่า ในที่สุดก็ไม่มีผลงานเป็นชิ้นเป็นอัน ไม่มีผลงานใดที่ทำสำเร็จสมบูรณ์
4. ขาดกระบวนการและวิธีการที่สมควร ไม่จัดกระบวนการทำงานและไม่มีวิธีการทำงานที่ถูกต้องเหมาะสมนั่นเอง
5. ไม่มีมนุษยสัมพันธ์ คนเราจำเป็นต้องทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ คนที่ทำงานเก่งอย่างเดียวนั้น อาจประสบความสำเร็จได้เพียงบางเรื่อง แต่คนที่ฝึกหัดปรับตนเองเรียนรู้ธรรมชาติและนิสัยใจคอเพื่อนร่วมงาน รู้จักบังคับตนเอง มีความเสียสละ อดทน รู้จักประนีประนอมเมื่อเกิดการขัดแย้งในกลุ่ม ยอมรับนับถือซึ่งกันและกันระหว่างผู้ร่วมงานจะช่วยให้งานสำเร็จได้ด้วยดี

หลักการงานให้สำเร็จ

บุคคลย่อมมีความเจริญ เมื่อสามารถทำงานได้ทันเวลา ทำงานได้เหมาะสมกับกาลเทศะ ฐานะกำลังและความสามารถของตน มีกระบวนการและวิธีการที่ถูกต้อง มีความเพียรทำงานให้สำเร็จผลสมบูรณ์ ไม่ทำงานที่ทุจริต และนำความเสื่อมเสียมาสู่ตน พระพุทธเจ้าทรงเห็นความสำคัญของการทำงาน จึงตรัสสอนหลักการงานให้สำเร็จไว้ดังนี้

1. การทำงานตามหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย

1.1 จันทะ ความพอใจชอบใจในงานที่ทำ เพราะก่อนจะทำงานสิ่งใด เราต้องมีใจรักหรือชอบใจ พอใจในงานนั้นก่อน ถ้ามีใจรักใจชอบก็สามารถทำงานนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสบความสำเร็จ

1.2 วิริยะ ความขยันหมั่นเพียร ขวนขวาย ทำงานเพียงอาศัยใจรักใจชอบ ยังไม่เพียงพอ จำเป็นต้องมีความพากเพียร มุ่งมั่นในอันที่จะทำงานนั้นให้สำเร็จ โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่าง ๆ

1.3 จิตตะ ความตั้งใจ เอาใจใส่จดจ่ออยู่กับงานนั้น การทำงานให้ไม่ผิดพลาดต้องมีใจจดจ่ออยู่กับงานที่ตนเองกำลังทำ

1.4 วิมังสา การไตร่ตรอง ทดสอบ ตรวจสอบ การทำงานทุกครั้งจะต้องคอยดูแล ตรวจสอบถึงความผิดพลาดหรือความบกพร่องของงานนั้นแล้วนำมาแก้ไข ปรับปรุงเพื่อให้งานบรรลุผลสำเร็จตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้

2. การทำงานตามวิธีของนักปราชญ์ (เป็นหลักเสริมการทำงานตามหลักอิทธิบาท 4) ประกอบด้วยวิธีการทำงาน 4 อย่างคือ

2.1 กาลัญญ รู้อกาล คือ การทำงานให้เหมาะสมกับเวลา และตลอดเวลา ผู้ทำงานจะต้องรู้ว่า การทำงานนั้น ๆ ควรเริ่มต้นลงมือทำเวลาใด ทำให้เสร็จเรียบร้อยเวลาใด หรือภายในเวลาใดจึงจะไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย ตลอดขั้นตอนของการทำงาน

2.2 บัญญัติการู้ ทำงานให้เหมาะสม คือ พิจารณาเหตุการณ์และสถานการณ์ของตนว่าควรทำงานอย่างไร จึงจะเหมาะสมกับความรู้ ความสามารถและกำลังของทุนทรัพย์ที่ตนมี

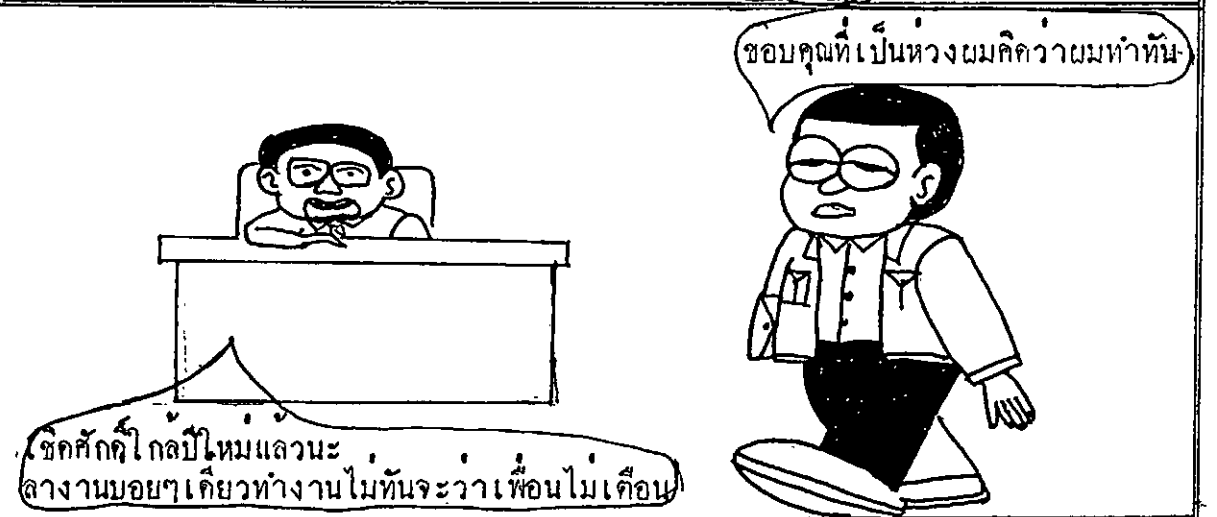
2.3 อลโรโส ไม่เกียจคร้าน คือไม่ผลัดวันประกันพรุ่ง โดยอ้างว่าร้อนนักหนาวนัก เย็นนัก ยังเข้านัก แล้วไม่ทำงาน

2.4 อุฏฐาตา เป็นผู้ไม่ย่อท้อ มีความพากเพียร พยายามแบกภาระผู้ทำงานด้วยความตั้งใจจริง

หลักการทำงานให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานและอาชีพ ผู้ทำงานทุกคนพึงศึกษาและนำไปปฏิบัติเพื่อความสำเร็จของชีวิตอันจะนำมาซึ่งความสุขแก่ตนเองและสังคมสืบต่อไป

ทำไมรถถึงติดมากอย่างนั้นะวันนี้ ถ้าเป็นอย่างนี้เราคงกลับไปทำงานไม่ทันแน่

แบบบันทึกรายการตอนที่ 5

ตอนที่ 5

1. การทำงานไม่ตั้งค่างสับสน หมายถึง
-

.....

.....
2. สาเหตุที่ทำให้การทำงานตั้งค่างสับสนเพราะ
- 2.1

2.2

2.3

2.4

2.5
3. การทำงานตั้งค่างสับสนมีผลเสียอย่างไรบ้าง
- 3.1 ต่อตัวผู้ทำงาน

ก.

ข.

ค.

3.2 ต่อสังคมส่วนรวม

ก.

ข.

ค.

4. ในฐานะที่เป็นนักเรียนจะมีวิธีการทำงานอย่างไร งานจึงจะไม่คั่งค้างสับสน

.....

.....

.....

.....

แผนการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ

วิชา พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

เรื่อง การกล่าววาจาดี

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

วาจาของบุคคลมีทั้งดีและไม่ดี หากบุคคลในสังคมรู้จักใช้วาจาที่ดีต่อกันย่อมก่อให้เกิดความ
เป็นมิตรที่ดีต่อกันและความสงบสุขในสังคม

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถบอกความหมายของการกล่าววาจาดีได้
2. นักเรียนสามารถบอกลักษณะของวาจาดีได้ถูกต้อง
3. นักเรียนสามารถเลือกใช้วาจาที่เหมาะสมต่อสถานการณ์ที่กำหนดได้
4. นักเรียนสามารถบอกถึงประโยชน์ของการกล่าววาจาดีได้

เนื้อหา

วาจาดี หมายถึง คำพูดที่เป็นคำตรง เป็นความจริง สุภาพ มีประโยชน์และผู้พูด
พูดด้วยความหวังดี

วาจาดี มีลักษณะเป็นคำจริง คำสุภาพ มีประโยชน์

แนวทางการพิจารณาวาจาดีมี 2 ประการ

1. พิจารณาผู้พูด โดยพิจารณาเจตนาที่พูด คำพูด เวลาที่พูด
2. พิจารณาส่วนประกอบ โดยพิจารณาจาก เวลาที่พูด คำพูด และเจตนาของ

การพูด

ประโยชน์ของการกล่าววาจาดี

1. ในฐานะผู้พูด ถ้าเป็นผู้น้อย ก็ทำให้ผู้ใหญมีความเชื่อถือ
ถ้าเป็นผู้ใหญ่ ทำให้ผู้น้อยเกิดความเคารพ ยำเกรง
2. ในฐานะผู้ฟัง ทำให้พ้นจากความเสื่อม ทำให้เกิดความสุข ความสบายใจ

สื่อการเรียนรู้

1. กรณีตัวอย่าง เรื่อง "จะเลือกแบบไหน"
2. เอกสารประกอบการเรียน
3. บัตรกำหนดงาน
4. บัตรบันทึกรายการ
5. วิดีทัศน์เรื่องวาจาดีมีประโยชน์

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ขั้นนำ

- 1.1 ก่อนเรียนครูให้นักเรียนนั่งสมาธิ 3 นาที เพื่อเตรียมความพร้อม
ด้านจิตใจ ให้นักเรียนมีจิตใจสงบพร้อมที่จะเรียน
- 1.2 ครูนำหัวข้อข่าวของหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ มาสนทนากับนักเรียน เรื่อง
การใช้คำพูด

2. ขั้นมอบหมายงาน

เลขานุการกลุ่มออกมารับบัตรกำหนดงาน เอกสารประกอบการเรียนและบัตรบันทึก
รายการต่าง ๆ

3. ขั้นสอน

- 3.1 ครูเสนอกรณีตัวอย่าง เรื่อง จะเลือกแบบไหน ให้นักเรียนศึกษา
- 3.2 นักเรียนแต่ละกลุ่มรวบรวมข้อมูล ความรู้ ข้อเท็จจริงจากเอกสาร
ประกอบการเรียน

3.3 นักเรียนแต่ละกลุ่มมาใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการตามลำดับดังนี้

3.3.1 จากสถานการณ์ที่นักเรียนได้ศึกษา นักเรียนใช้วิธีคิดแบบอริยสัจในการกำหนดปัญหาของเรื่อง และใช้วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย หาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา โดยพิจารณาตามหลักอิทัปปัจจยตา (สิ่งต่าง ๆ มีความสัมพันธ์สืบทอดกันมา) ใช้ความสัมพันธ์ระหว่างผลที่เกิดขึ้นเชื่อมโยงไปสู่สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา สมาชิกในกลุ่มร่วมกันอภิปราย เพื่อหาสาเหตุของปัญหานั้นที่กลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 1

3.3.2 นักเรียนหาสาเหตุของปัญหามาแยกแยะสาเหตุและส่วนประกอบที่ทำให้เกิดปัญหา ตามหลักที่ว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น เกิดจากส่วนย่อย ๆ มาประมวลกัน โดยใช้วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ เพื่อหาแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมต่อปัญหาและสาเหตุ สมาชิกในกลุ่มร่วมกันอภิปราย เพื่อหาแนวทางปฏิบัติของกลุ่ม บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 2

3.3.3 นักเรียนหาแนวทางปฏิบัติแต่ละทางมาพิจารณาส่วนดี (เป็นคุณ) ส่วนบกพร่อง (เป็นโทษ) โดยใช้วิธีคิดแบบคุณโทษ ทางออก พิจารณาตามหลักที่ว่าทุก ๆ สิ่งย่อมมีทั้งส่วนดี ส่วนบกพร่อง ใช้หลักศีลธรรม หลักธรรมของคนดี และกฎหมายเป็นเกณฑ์ สมาชิกในกลุ่มร่วมกันอภิปรายเพื่อหาข้อดี ข้อบกพร่อง ของแนวทางปฏิบัติแต่ละทาง บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 3

3.3.4 นักเรียนหาแนวทางปฏิบัติและผลดีผลเสียของแนวทางปฏิบัติแต่ละทางมาพิจารณา โดยใช้วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม เพื่อเปรียบเทียบหาแนวทางปฏิบัติที่ตรงต่อความต้องการของชีวิตอย่างแท้จริง สมาชิกของกลุ่มร่วมกันอภิปรายและตัดสินใจ เลือกแนวทางปฏิบัติที่กลุ่มคิดว่าเหมาะสมที่สุด บันทึกลงในบัตรบันทึกรายการตอนที่ 4

3.4 ขึ้นเสนอผลการอภิปราย

ตัวแทนของแต่ละกลุ่มออกมา เสนอแนวทางปฏิบัติของกลุ่มต่อเพื่อนร่วมชั้น
ครูร่วมสรุปเสนอแนะทางเลือกและแนวทางปฏิบัติให้ชัดเจนขึ้น

4. ขั้นสรุป

4.1 ครูฉายวิดีโอที่สนธิ เรื่อง วาจาดีมีประโยชน์ให้นักเรียนดู

4.2 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญและข้อคิดที่ได้จากการเรียนเรื่อง การกล่าววาจาดี

4.3 ครูวัดและประเมินผล โดยพิจารณาจากคำตอบของนักเรียนในบัตรบันทึก
รายการตอนที่ 5

เอกสารประกอบการเรียน

เรื่อง การกล่าววาจาดี

ความหมาย

วาจา คือ คำพูดของมนุษย์ที่ใช้แสดงความคิดและความต้องการของตนให้ผู้อื่นเข้าใจ การสื่อความหมายในชีวิตประจำวันของมนุษย์นั้นใช้ทักษะการพูดและการฟังมากที่สุด ทั้งในด้านการแสดงความรู้สึกนึกคิด การโน้มน้าวชักจูงใจ การให้ข่าวสารและความบันเทิง รวมถึงการทำความเข้าใจ การรวบรวมความรู้และการสร้างความสัมพันธ์ในหมู่ชน ด้วยคำที่พูดออกมาจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลมากต่อการดำเนินชีวิตของบุคคล ความราบรื่นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมและต่อความมั่นคงของชาติ

คนเรามีคำพูดและวิธีพูดมากมาย การพูดเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่เรียกว่า วาทศิลป์ บางคนมีพรสวรรค์ทางการพูด คือ พูดเก่งและพูดดีมาตั้งแต่พูดได้ และมีคนจำนวนมากมายฝึกหัดฝึกฝนจนสามารถพูดได้ดี หลายคนประสบความสำเร็จในชีวิตและอีกหลายคนก็ล้มเหลวเพราะการพูดเช่นกัน วาจาของมนุษย์แบ่งออกได้เป็น วาจาโดยตรง ได้แก่ คำพูดที่เปล่งออกมาจากปากกับวาจาโดยอ้อม ได้แก่ วิธีการทุกอย่างที่มนุษย์ใช้แทนคำพูด เช่น การเขียนข้อความ การใช้รหัสและสัญญาณต่าง ๆ

วาจาหรือคำพูดของมนุษย์จึงมีมากมายหลายอย่าง แต่อาจย่อลงได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. วาจาสุภาพดี คำพูดที่ดี หมายถึง คำพูดที่กล่าวแล้วดี
2. วาจาทุพภาษิต คำพูดที่ไม่ดี หมายถึง คำพูดที่กล่าวแล้วไม่ดี

ลักษณะของสุภาษิต

พระพุทธเจ้าทรงแสดงลักษณะของวาจาสุภาษิตไว้ 5 ประการคือ

1. เป็นคำพูดตรง พูดดี
2. เป็นคำพูดที่เป็นความจริง

3. เป็นคำพูดที่สุภาพ
4. เป็นคำพูดที่มีประโยชน์
5. เป็นคำพูดที่ผู้พูด พูดด้วยความหวังดี

คำพูดที่ตรงกันข้ามกับลักษณะทั้ง 5 นี้ จัดเป็นวาจาทุพภาษิต

เกณฑ์การตัดสินคุณค่าของคำพูด

ลักษณะของคำพูดที่ดี 3 ประการคือ คำจริง คำสุภาพ คำมีประโยชน์สามารถนำมาใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินค่าของคำพูดได้ดังนี้

1. คำพูดที่มีค่าระดับสูง ได้แก่ คำพูดที่ประกอบด้วยความจริง มีคุณภาพและมีประโยชน์ จัดเป็นคำพูดที่ดีที่สุด คำพูดนี้ควรบูชา
2. คำพูดที่มีค่าระดับกลาง ได้แก่ คำพูดที่ประกอบด้วยความจริงไม่ผิด ศิล 5 ข้อที่ 4 มีความสุภาพ แต่ไม่อาจถือเอาประโยชน์อะไรได้ คำพูดนี้ควรเชื่อและควรฟัง
3. คำพูดที่มีค่าระดับต่ำ ได้แก่ คำพูดที่ประกอบด้วยความจริงเท่านั้น ไม่ผิดศิลป 5 ข้อที่ 4 ขาดความสุภาพ ไม่อาจถือเอาเป็นประโยชน์อะไรได้ คำพูดนี้ควรเชื่อ

หากคำพูดไม่จริง ผิดศิลป 5 ข้อที่ 4 ไม่ควรเชื่อ ควรระมัดระวังหลีกเลี่ยง ไม่ควรเอาอย่าง เพราะเป็นคำพูดของคนพาล

แนวทางพิจารณาว่าจาสุภภาษิต

ในการพิจารณาว่าคำพูดใดเป็นวาจาสุภภาษิต มีการพิจารณาโดยอาศัยหลักทั้ง 3 ข้างต้น ได้เป็นแนวทาง 2 ประการคือ

1. พิจารณาผู้อื่น ให้พิจารณาจาก กาละที่พูด คำที่พูด และเจตนาที่พูด เป็นวิธีพิจารณาจากภายนอกเข้าไปหาภายใน
2. พิจารณาตนเอง ให้พิจารณาจากเจตนาของคนี่พูด คำที่พูดและกาละที่พูด เป็นวิธีพิจารณาจากภายในออกไปหาภายนอก

(ก) กาละที่ควรพูด

กาละในนี้นี้ได้แก่ โอกาสที่พูด เป็นหลักสำคัญในการพูด แม้คนพูดจะมีเจตนาดี และคำพูดเป็นความจริง สุภาพ มีสาระประโยชน์ แต่ต้องรู้กาละอันได้แก่ จังหวะหรือโอกาสที่จะพูดด้วย เนื่องจากไม่มีคำพูดที่ดี หรือการพูดที่ดีที่จะใช้ได้ไปทุกโอกาส แต่ละสถานที่และกาลเวลา มีคำพูดที่เหมาะสมไม่เหมือนกัน

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พูดความจริงและในการพูดนั้นต้องดูกาลเทศะหรือดูเวลาควบคู่กับสถานที่ประกอบกันในการพูดแต่ละครั้ง เพื่อผู้พูดจะได้เลือกใช้คำ น้ำเสียงให้ถูกต้องเหมาะสม เกิดประโยชน์ตามที่มุ่งหวัง

(ข) ถ้อยคำที่ควรพูด ตามลักษณะของวาจาดีแล้วคำที่ควรพูด ได้แก่ คำจริง คำสุภาพ คำมีประโยชน์

- คำจริง (สัจวาจา) หมายถึง คำพูดที่เป็นความจริง และมีเจตนาจะพูดให้ตรงความเป็นจริงนั้น

- คำสุภาพ หมายถึง คำที่นิยมใช้กัน โดยถือว่าเป็นแบบแผนที่ดีงาม การพูดกับคนที่ต่างฐานะกันจะใช้คำที่แตกต่างกัน เช่น พูดกับพระราชาใช้ราชาศัพท์ พูดกับพระสงฆ์ใช้คำที่นิยม เพื่อเป็นการแสดงความเคารพ พูดกับผู้ใหญ่ใช้คำที่แสดงความนับถือ เป็นต้น

คำสุภาพ ได้แก่ คำที่เว้นจากคำหยาบตามหลักศีล 5 ข้อที่ 4 ได้แก่

คำต่ำ คือคำพูดที่กดขี่ต่ำ

คำประชด คือ คำพูดที่ยกให้สูงเกินเหตุ

คำกระทบ คือ คำพูดที่พูดถึงสิ่งหนึ่งแต่มีความหมายกระทบผู้ฟัง

คำแค้นคั่น คือ คำพูดที่ทำให้อับอายผู้ฟัง

คำต่ำ คือ คำพูดที่ระคายหู สุภาพชนไม่นิยม

คำสบถ คือ คำสาปแช่ง

คำมีประโยชน์ ได้แก่ คำพูดที่สอนให้ทำในสิ่งที่ไม่เกิดโทษแก่ผู้ฟัง

(ค) เจตนาที่พูด การพูดเป็นการกระทำอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่า วจีกรรม

คือ การกระทำด้วยการพูด การตัดสินการพูดว่าดีหรือชั่วอย่างแท้จริงต้องพิจารณาตัดสินจากเจตนา ถ้าผู้พูดมีเจตนาดีย่อมทำให้การพูด ใช้คำพูดดี ถูกกาลเทศะเป็นคำพูดที่ดีพร้อม

ประโยชน์ของการกล่าววาจาดี

1. ในฐานะผู้พูด การกล่าววาจาดี ถ้าผู้พูดเป็นผู้น้อย ก็ทำให้ผู้ใหญมีความเชื่อถือ หากเป็นผู้ใหญ่พูด ผู้น้อยก็เกิดความเคารพรัก มีความยำเกรง ไม่กล้าดูหมิ่น

2. ในฐานะผู้ฟัง การรู้จักเลือกวาจาดีมาเป็นแบบอย่างและเป็นแนวทางในการพูด ย่อมทำให้พ้นจากความเลื่อมและภัยพิบัติ ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่ชีวิตได้ดีและรวดเร็ว

ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า การกล่าววาจาดีเป็นมงคลอย่างยิ่ง การพูดเรื่องใด กับผู้ใด ผู้พูดควรตรวจใจของตนเองก่อนว่า มีเจตนาในการพูดอย่างไร เพราะคำพูดของมนุษย์นั้นเมื่ออิทธิพลและมีความสำคัญมาก อาจก่อให้เกิดผลทางสร้างสรรค์ หรือทางทำลายได้ทุกเมื่อ

กรณีตัวอย่างเรื่อง

จะเลือกแบบไหน

ท่ามกลางแสงไฟที่สว่างไสวของบรรยากาศตลาดผักผลไม้ยามเช้าของเมืองใหม่ ผู้คนเดินกันขวักไขว่พลางกวาดสายตามองไปตามกองผัก ผลไม้ที่แม่ค้านำมาวางกองไว้ให้เลือกซื้อมากมาย

ผลไม้สด ๆ จากสวน ลูกสวย ๆ น่ากินถูกนำมาวางกองไว้ แต่ผู้ที่เดินขวักไขว่ไม่มีใครแวะมาซื้อหรือมาถามราคา ด้วยใคร ๆ ในตลาดต่างก็รู้จักป่าสายดีถึงกิตติศัพท์ในการพูดจาและฝีปากคำของป่าสายกันทุกคน

ป่าสายนั่งมองจันทร์ซึ่งขายผลไม้อยู่แผงติด ๆ กับแกด้วยสายตาที่ขุ่นเยียวระหนึ่งว่า รกธกัณเภาจะมี

"ผลไม้จะ รับผลไม้ใหม่จะ มะม่วงมัน ชมพู่ ขนุน มะละกอ กล้วยน้ำว้าลูกสวย ๆ ก็มี ชิมดูก่อนได้จะ" เสียงจันทร์เรียกลูกค้าให้แวะชิมผลไม้ในร้านของตนดังมา เข้าหูป่าสายอยู่ไม่ขาด ผู้คนก็แวะเข้าไปชิมดูแล้วก็ซื้อผลไม้ติดมือกลับไป ผลไม้ในร้านของจันทร์จึงยุบไปมาก

"เฮ้อ คนเมืองใหม่นี้ มันกินผลไม้กันไม่เป็นหรืออย่างไรวะ ไร้ที่ลูกดี ๆ สวย ๆ ถูตสำหรับัดมาให้มันก็ไม่กินกัน มันชอบกินแต่ผลไม้ที่ไม่ได้คัด" เสียงป่าสายลอยตามลมมากระทบหูของคนเดินไปมา และคนที่หยุดซื้อผลไม้ที่ร้านของจันทร์ ขณะนั้นป่าสายเหลือบไปเห็นลูกค้าที่เคยซื้อผลไม้ของแกเดินเลยไปซื้อผลไม้ของจันทร์ แกจึงถามขึ้นด้วยความโกรธว่า

"อ๊เป็น มึงถูตสำหรับัดนจากบ้านมานี้ก็เพื่อจะซื้อผลไม้เหี้ยว ๆ นั้นะ" แป้นไม่ตอบ รับผลไม้และเงินทอนแล้วก็เดินเลยไปซื้อของอื่นทำให้ป่าสายรู้สึกโกรธยิ่งขึ้น

ทันใดนั้นมีรถเก๋งคันหนึ่งแล่นมาจอด หญิงสาวแต่งกายดีเปิดประตูก้าวลงจากรถกำลังเดินตรงมาที่ร้านผลไม้ของป่าสาย แกมองด้วยความหวังว่าจะได้ขายผลไม้" ชมพู่ กีโรละเท่าไร จะป่า" ลูกค้าที่ลงมาจากรถถาม

"โรละ 30 " ป่าสายรีบตอบและเฝ้ามองอย่างมีความหวัง

"ลดหน่อยได้ไหมจะ ฉันจะซื้อสัก 3 กีโร "ลูกค้าตอรอง

"ไม่ได้ ผลไม้ที่ร้านนี้คัดมาอย่างดีแล้ว" เสียงป่าสายจะเข้มขึ้น แกไม่ชอบให้ลูกค้าต่อราคาผลไม้ในร้านของแก

"ขอถุงให้ฉันใบหนึ่ง" ลูกค้ารับถุงจากป้าสายแล้วก็หยิบผลไม้ใส่ถุง ก่อนใส่ได้พลิกตุลก
ชมพู่จนรอบ สร้างความไม่พอใจให้ป้าสายเป็นอย่างยิ่งแถมรู้สึกเหมือนถูกตุลกว่าเอาของไม่ดีมาขาย

"นี่คุณ ไม่ต้องเลือกหรอก หยิบ ๆ ใส่ถุงไปได้เลยผลไม้ฉันเลือกมาเองกับมือหยิบวาง ๆ
เดี๋ยวผิวช้ำหมด" ป้าสายเตือนลูกค้าด้วยเสียงอันดังของแก

มือที่กำลังหยิบชมพู่อยู่ชะงักทันที "ของซื้อของขายถ้าเลือกไม่ได้ ฉันก็ไม่ซื้อละ" "ว่าแล้ว
เธอก็วางถุงชมพู่ลง เดินเลยไปที่ร้านของจันทร์

สร้างความโกรธแค้นให้ป้าสายอย่างมาก เสียงป้าสายจึงดังยิ่งขึ้นจนได้ยินกันใบทั่วว่า
"อีจันทร์นี่มันเล่นหัดจริงรึวัย ดูซิคนเลือกชมพู่อยู่แหม็บ ๆ ยังเดินไปซื้อของอีจันทร์เลย ภูเกิดมา
ตั้งแต่เด็กจนแก่เฟิงจะรู้ว่าชาวเมืองใหม่ เลือกซื้อของมันดูแม้คำมันไม่ดูของ ดูซิช่วยดูกันหน่อยคน
หน้าตาดี ๆ แต่งตัวก็ดีมาหยิบของดูจนกองชมพู่พังยังวางถุงไว้ไม่ยอมซื้อ"

ยิ่งเสียงป้าสายดังเท่าไร คนที่เดินผ่านไปผ่านมาก็มองแถมด้วยสายตาที่เอือมระอาหลายคน
สายหน้าด้วยรู้นิสัยป้าสายดีกันทุกคน

"ดูอยากจะรู้จริง ๆ ท้าโมอีจันทร์มันถึงขายผลไม้ดีนัก ไช้ข้างมึงช่วยบอกภูหน่อยซิวะ"
ป้าสายถามข้างเด็กหนุ่มที่กำลังซื้อผลไม้จันทร์อยู่

"ไช้ข้างมึงช่วยบอกภูที ท้าโมอีสายถึงขายไม่ได้ ผลไม้ก็คัดมาดีกว่าของอีจันทร์ ท้าโมคน
มันถึงไม่กินฮิ" ป้าสายถามย้ำ

"ก็ป้าสาย ฝิปากสู้ฝิจันทร์เขาไม่ได้" ข้างตอบแล้วรีบเดินจากไปอย่างรวดเร็ว

เสียงของป้าสายเจียบลงดังปลิดทิ้ง ไม่บ่นคำลมคำแสบอย่างทุกวันที่ผ่านมา ทั้งนี้เพราะ
แกสงสัยของเจ้าข้างยิ่งนัก แกสู้ฝิปากจันทร์ไม่ได้ตรงไหน

บัตรบันทึกรายการตอนที่ 5

ตอนที่ 5

1. การกล่าววาจาดี หมายถึง
-
-
-
2. การกล่าววาจาดี มีลักษณะ
- 2.1
- 2.2
- 2.3
- 2.4
- 2.5
3. การกล่าววาจาดี มีความสำคัญอย่างไร
-
-
-
-
4. การกล่าววาจาแต่ละครั้งต้องคำนึงถึงสิ่งใด การกล่าววาจาจึงจะไม่เกิดโทษแก่ผู้พูด
-
-
-

5. เหตุใดจึงต้องเรียนเรื่องการกล่าววาจาดี

.....

.....

.....

.....

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ นางสาวปราณี สมสกุล

เกิดวันที่ 11 มีนาคม พุทธศักราช 2500

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 818/13 ซอยสาราญราษฎร์ ตำบลท่าม่วง อำเภอท่าม่วง

จังหวัดกาญจนบุรี 71110

สถานที่ทำงานปัจจุบัน โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี 71120

ประวัติการศึกษา

ปี พ.ศ.2516 จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ม.ศ.3) จากโรงเรียนท่าม่วงราษฎร์บำรุง
อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

ปี พ.ศ.2520 จบประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง (ป.กศ.สูง)
จากวิทยาลัยครูนครปฐม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

ปี พ.ศ.2522 จบปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร กรุงเทพมหานคร

ปี พ.ศ.2538 จบปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร กรุงเทพมหานคร